I.L. CARAGIALE

TEATRU

I.L. Caragiale

Teatru

Prefaţă de Mircea Iorgulescu

Editura Litera

2010

Textul actualei ediţii este reprodus după
I.L. Caragiale, Teatru, Editura Minerva, Bucureşti, 1978
(reprodus după Opere vol I,
Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, Bucureşti, 1959,
ediţie îngrijită de Al. Rosetti, Şerban Cioculescu, Liviu Călin)
Tabel cronologic şi referinţe critice de
Teodora Dumitru
Fotografii din arhiva Muzeului Naţional al Literaturii Române
Copyright © 2010 Litera, pentru prezenta ediţie
Toate drepturile rezervate

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro
Ne puteţi vizita pe:
www.litera.ro
Editor: Vidraşcu şi fiii
Director general: Dan Vidraşcu
Redactor: Ioan Luca
Corector: Ioana Mitea
Prepress: Bogdan Mitea
ISBN: 978-606-600-051-2

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Cronologie

1852–La 30 ianuarie, se naşte, în satul Haimanale (azi – satul I.L. Caragiale) din judeţul Prahova, Ion, fiul Ecaterinei (născută Karaboas/ Karabas) şi al lui Luca Caragiale, avocat şi magistrat la Ploieşti.

1859–Ion învaţă „azbuchea“ cu părintele Marinache de la biserica Sf. Gheorghe din Ploieşti.

1859-1863–Urmează clasele primare la Şcoala Domnească nr. 1 („Şcoala Mare“) din Ploieşti (de unde îşi va aminti cu reverenţă, mai apoi, de învăţătorul Basil Drăgoşescu şi de „magica nuieluşe“ care, va descoperi Caragiale, ulterior, s-ar fi cuvenit să apară şi în pragul multor „redacţiuni de revistă literară, enciclopedică, critică ş.cl...“). La una dintre lecţii, „şcolerii“ lui Bazil Drăgoşescu primesc vizita domnitorului Alexandru Ioan Cuza – episod pus în pagină peste mulţi ani de Caragiale, cu o emoţie intactă. După cuvântarea dascălului, toţi elevii se ridică în picioare („nimeni nu mai putea sta jos – prea ni se înălţaseră sufletele“) şi îl conduc cu alai pe domnitor, până la Bărcăneşti, în afara oraşului.

Un interval fast al copilăriei, trăit într-o ambianţă pe care geniul călinescian al reconstituirii şi-a închipuit-o şi a înfăţişat-o astfel:

„Cât urmă şcoala primară, stătu la un Hagi Ilie lumânărarul de la Sf. Gheorghe, cu chirie, într-o casă pe care şi-o amintea cu mult sentiment. Era o construcţie cu acoperiş ţuguiat de şindrilă în vârful căruia sta un urcior smălţuit. Pridvor mare, cu două trepte şi sub el gârlici de pivniţă. Ziduri groase, odăi mari în ferestrele uneia dintre care sunt expuse voluminoase borcane de murături. Ogradă enormă cotropită de bălării uriaşe mirosind a răscopt. Alături grădina cu vişine turceşti pe care stăpânul le păzeşte cu biciul. Pruni, gutui, peri, lilieci, patru salcâmi venerabili. Oraşul, plin de bulgari slivineni abunda în hagii şi în jupâni, negustori, oameni cu rosturi, dispreţuitori de maţe-fripte şi de coate-goale, toţi lumânărari, cavafi, căldărari, făinari, băcani. [...] Cetăţenii acestei urbe au în această epocă mai toţi figurile lui Trahanache, ale lui Farfuridi şi Brânzovenescu. Sunt oameni serioşi cu favoriţi şi uneori, ca hagii, cu mătănii în mână, iubitori straşnici de progres şi duşmani ai lipsei de moral şi de prinţipuri.“ (G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [1941], ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, p. 489)

1863-1864–Frecventează Institutul de băieţi al lui Pavel Eliade, un „pensionat privat“ devenit, ulterior, „gimnaziu“.

1864-1867–Îşi continuă cursurile gimnaziale la nou-înfiinţatul Liceu „Sfinţii Petru

şi Pavel“ din Ploieşti.

1868-1870–Biografii presupun că, în 1868, Caragiale l-ar fi întâlnit, în trupa unchiului său Iorgu Caragiali, pe Mihai Eminescu.

Viitorul dramaturg se înscrie la Conservatorul din Bucureşti, clasa „de declamaţie şi mimică“ a altui unchi al său, Costache Caragiali. „Astfel dramaturgia invada din toate părţile sufletul lui Caragiale. Dar şi negustoria!“, scrie G. Călinescu în *Istoria* sa, punctând: „Familia scriitorului este plină de jupâni Dumitrache mândri de calitatea lor de cetăţeni onorabili şi plini de orgoliul de familişti“.

1870–În iunie este angajat copist la Tribunalul din Prahova (de unde va fi demis peste câteva luni).

În august, se află printre participanţii la revolta iniţiată de căpitanul Al. Candiano-Popescu (aşa-zisa „Republică de la Ploieşti“, persiflată ulterior în prozele caragialiene).

Moare, la Ploieşti, tatăl scriitorului.

1871-1872–Este angajat ca sufleur şi copist la Teatrul Naţional din Bucureşti, la iniţiativa lui Mihail Pascaly. Perioada este înregistrată, cu umor, în notele *Din carnetul unui vechi sufleor*.

1873-1876–Colaborează la revista lui N. T. Orăşanu, *Ghimpele*, adoptând semnăturile „Car“ şi „Policar“. Trimite texte şi la *Telegraful* ori la ziarul umoristic *Asmodea*. Semnează, cu numele întreg, *Versuri*, în *Revista contimporană*.

Funcţionează ca „girant responsabil“ la *Alegătorul liber* şi corector la *Uniunea democratică*.

1877–În timpul Războiului de Independenţă, serveşte „în garda civică“.

Concepe şi scrie în întregime revista umoristică *Claponul*. După câteva numere, publicaţia va fi sistată din lipsă de fonduri.

Editează, împreună cu Frédéric Damé, ziarul *Naţiunea română*, unde sunt publicate corespondenţe provenite din teatrele de acţiune ale Războiului de Independenţă. Publicaţia este sistată, în urma apariţiei unei ştiri false care anunţa căderea Plevnei. Datele reale ale împrejurării sunt covârşite de anecdotic, într-o manieră suspect de... caragialiană: „Bucureştii sunt în sărbătoare, se arborează tricolorul. Dar, vai! Ştirea se dezminte. Lumea asaltează redacţia, unde Caragiale şi Damé ţin la îndemâna oricui doreşte să vadă cu ochii telegrama cifrată şi cheia: *Médoc fini. Votca, Ţuica, dedans*; *Médoc* – Plevna; *fini* – luată; *Votca* – ruşii; *Ţuica* – românii; *dedans* – înăuntru. Corespondentul se îmbătase şi uitase cifrul?“ (Şerban Cioculescu, *Viaţa lui I.L. Caragiale*, ediţia a II-a revăzută, Editura pentru Literatură, 1969, p. 91)

La una dintre şedinţele „Junimii“, Eminescu îl prezintă pe Caragiale lui

Titu Maiorescu.

Publică, în *România liberă*, o serie de trei foiletoane – intitulată *Cercetare critică asupra teatrului românesc* şi semnată *Luca*.

1878–Ia parte la şedinţele cenaclului „Junimea“ (pe timpul când acesta activa la Bucureşti).

La iniţiativa lui M. Eminescu, începe colaborarea la *Timpul*. Despre atmosfera patronată de „treimea“ Caragiale–Eminescu–Slavici în redacţia *Timpului* povesteşte Şerban Cioculescu, servindu-se de amintirile lui Slavici: „Se statornicise obiceiul citirii cu glas tare a articolelor în manuscris; lectorul era Caragiale, înzestrat cu darul actoricesc al dicţiunii. Citirile iscau nesfârşite controverse de ordin gramatical înainte de luarea la cercetare a ideilor. [...] Cu talentul lui scenic ce se cerea întrebuinţat, mimând, gesticulând şi rostind apăsat, el susţinea întâietatea graiului vorbit asupra limbii literare provinciale sau arhaizante. Slavici şi Eminescu se dădeau până la urmă bătuţi, recunoscându-i simţul deosebit al sintaxei. Discuţiile lingvistice şi gramaticale nu se mai istoveau, spre disperarea emisarilor de la tipografie, care-şi reînnoiau infructuos stăruinţele după manuscrise. Treimea gramaticească s-a hotărât chiar să alcătuiască o gramatică numai pentru propriul uz, urmând ca Eminescu să scrie etimologia, Caragiale sintaxa şi Slavici topica, dar proiectul nu s-a înfăptuit. După ce se sleia acest gen de dezbateri, urmau lungi colocvii de economie politică şi istorie naţională, în care cu deosebire Eminescu îşi fixa doctrina, cu o desăvârşită închegare. Tot el îşi dădea la iveală o întinsă cultură generală, cu substrat filosofic, care îi dădea prilej lui Caragiale să prindă cunoştinţe noi. Ca să înveţe de la Eminescu, el trata de moftangii pe Kant şi Schopenhauer, până ce, din adevăratele prelegeri ce i se expuneau pe loc, ajungea să se dumirească. Cu o putere neobişnuită de asimilaţie, el ştia să prindă din puţine cuvinte esenţialul, în domenii de cultură ce-i erau închise, dar în care excela Eminescu. Astfel îşi forma Caragiale un mic bagaj portativ de noţiuni filosofice, care-i stăteau apoi la îndemână ca să uluiască alt auditor, cu totul lipsit de asemenea cunoştinţe. De altă parte, ei se înţelegeau de minune asupra tehnicii artistice şi desăvârşirii formale. Caragiale era curios de toate artele frumoase şi avea principii clasice de simetrie, proporţie şi armonie.“ (Şerban Cioculescu, *op. cit*., pp. 205-206)

Traduce piese ale unor autori dramatici francezi şi italieni în vogă (P. Déroulède, E. Scribe, A. Parodi).

La Iaşi, în cadrul unei şedinţe aniversare a cenaclului „Junimea“, citeşte piesa *O noapte furtunoasă sau Numărul 9*.

1879–În ianuarie, pe scena Naţionalului bucureştean, are loc premiera comediei *O noapte furtunoasă sau Numărul 9* (piesa va fi publicată peste câteva luni în

Convorbiri literare). După un conflict cu Ion Ghica, directorul teatrului – care introdusese modificări în text fără acordul autorului – piesa va fi scoasă de pe afiş.

Se strâng relaţiile cu Maiorescu: criticul îl invită pe scriitor la o călătorie de Paşte prin Europa.

Caragiale citeşte, în casa lui Titu Maiorescu, comedia *Conu Leonida faţă cu reacţiunea*.

1880–Este publicată, în *Convorbiri literare*, piesa *Conu Leonida faţă cu reacţiunea*.

1881–Prin Decret Regal şi la recomandarea lui V. A. Urechia, scriitorul este numit revizor şcolar în districtele Suceava şi Neamţ.

În acest timp, dramaturgul pare să fi avut o legătură amoroasă cu Veronica Micle (relaţie ce va fi dezvăluită, iminent, lui Eminescu).

1882–Pe fondul alterării relaţiilor cu Eminescu, dramaturgul cere să fie mutat ca revizor şcolar în zona Argeş-Vâlcea.

1883–Are loc premiera comediei *Soacră-mea, Fifina*, la Teatrul Naţional din Bucureşti.

Scriitorul trece printr-un moment erotic acut, de exaltare amoroasă pentru „Fridolina“ (Leopoldina Caudella, sora compozitorului Eduard Caudella).

1884–Este funcţionar la Regia Monopolurilor Statului.

Are loc premiera operei bufe *Hatmanul Baltag*, scrisă în colaborare cu Iacob Negruzzi şi cu compozitorul Eduard Caudella.

În cadrul uneia dintre seratele junimiste, Caragiale are „lipsa de tact“ de a-şi exprima, în prezenţa lui Alecsandri, preferinţa pentru poezia lui Eminescu.

După ce o citeşte, mai întâi, la „Junimea“, în noiembrie, are loc, cu mare succes, premiera comediei *O scrisoare pierdută* la Teatrul Naţional din Bucureşti (unde piesa va mai fi jucată încă 11 reprezentaţii la rând). *O scrisoare pierdută* va mai fi imediat pusă în scenă la Iaşi şi la Craiova.

1885–La 12 martie, se naşte primul fiu al lui Caragiale, Mateiu, dintr-o legătură neoficializată cu Maria Constantinescu.

În mai, are loc premiera comediei *D-ale carnavalului* (publicată peste o lună în *Convorbiri literare*). Întâmpinată cu fluierături, reprezentaţia este stânjenită de boicotul organizat de cronicarul dramatic D. D. Racoviţă-Sphinx.

Titu Maiorescu scrie studiul *Comediile d-lui Caragiale*.

Caragiale colaborează cu articole literare şi politice la *Voinţa naţională*, al cărei redactor va deveni ulterior.

Moare Ecaterina Momolo-Cardini, rudă bogată a mamei dramaturgului, din averea căreia scriitorului îi va reveni drept moştenire a şasea parte.

1887–Pasionat de muzica clasică şi cunoscător în detaliu al operelor lui Beethoven, Bach, Mozart sau Schumannn, Caragiale se înscrie în Asociaţia Prietenilor lui Richard Wagner, filiala bucureşteană a centrului „Wagner-Verein“, din München.

Apare la Sibiu *Roma învinsă*, tragedie în cinci acte de A. Parodi, tradusă de I.L. Caragiali.

1888–Este numit, prin Decret Regal, director general al teatrelor, post incomod, care îi va aduce numeroase critici. Maiorescu, ministru al Instrucţiunii Publice în acea perioadă, fusese sceptic în privinţa competenţei dramaturgului în această funcţie: „Dacă una dintre temerile intime ale lui Maiorescu – scria Şerban Cioculescu – va fi pornit din axioma că un slab administrator al propriilor sale venituri nu putea fi vreodată un bun mânuitor al banului public, sub acest raport, gestiunea lui Caragiale i-a adus desigur o dezminţire. Într-adevăr, direcţia sa generală s-a caracterizat prin economie până la parcimonie, în cheltuieli: reducerea salariilor, suprimarea biletelor de favoare, echilibrul bugetar. [...] O a doua calitate a lui Caragiale a fost autoritarismul său, până la desconsiderarea vechilor camaraderii. [...] Despre aceste reforme este foarte vorbitoare o cronică a lui Gion: «Ştiţi că adesea altădată începea târziu teatrul, ieşea târziu, pe scenă se agăţa tabel de tabel. Acum nu mai e aşa. Clopoţelul sună la ora fixă, nu trecută. O pendulă enormă e-n vestibul pentru a proba exactitatea; logiele sunt măturate, uşierii sunt nişte Cerberi inexorabili – mojici ar fi calificativul mai potrivit: îţi rup biletele cu o severitate de Eac; la control apare adeseori ca statuia comandantului din Don Juan însuşi directorul general. Intrările de favoare sunt suprimate toate... Pe scenă s-au schimbat covoarele; în fine e bine, e corect, e administraţiune... Actualul director împinge scrupulozitatea până a vedea tot cu ochii lui. Sâmbătă, la actul furtunei în pădurea din *Lear*, Caragiale era-n logia electricianului pentru a-i da indicaţiunile necesare [...]»“ (Şerban Cioculescu, *op. cit*., pp. 182-183)

Moare Ecaterina, mama scriitorului.

1889–Dramaturgul se căsătoreşte cu Alexandrina Burelly, fiica arhitectului Gaetano Burelly.

Îşi prezintă demisia din funcţia de director general al teatrelor.

Îi este tipărit volumul *Teatru* (Editura Librăriei Socec, Bucureşti), având drept prefaţă studiul maiorescian *Comediile d-lui Caragiale*.

La moartea lui Eminescu, scrie articolul *În Nirvana*.

Colaborează, semnând cu pseudonime, la ziarul junimist *Constituţionalul*.

Apare, în *Convorbiri literare*, nuvela *O făclie de Paşte*.

1890–Are loc, la Teatrul Naţional din Bucureşti, premiera dramei *Năpasta* (publicată în acelaşi an, în *Convorbiri literare*).

Caragiale este profesor de istorie la liceul particular „Sf. Gheorghe“, din Bucureşti, condus de Anghel Demetrescu.

1891–În urma rapoartelor negative ale lui B. P. Hasdeu şi D. A. Sturdza, volumele *Teatru* (ediţia a II-a, 1890) şi *Năpasta* (apărut, de asemenea, în 1890, la Editura Ig. Haimann) nu primesc Premiul „I. Heliade-Rădulescu“ al Academiei Române. Textelor caragialiene li se imputau imoralitatea şi lezarea valorilor naţionale.

1892–Se editează volumul *3 novele. Păcat, O făclie de Paşti, Om cu noroc* (Editura Carol Göbl, Bucureşti).

Caragiale susţine, la Ateneul Român, conferinţa „Gaşte şi gâşte literare“ – îndreptată împotriva „Junimii“.

Apare volumul *Note şi schiţe* (Editura Librăriei C. Sfetea). Din cuprins: *În Nirvana*, *Grand Hôtel „Victoria Română“*, *Norocul culegătorului*, *25 de minute*, *Temă şi variaţiuni*. Volumul include şi articolul *Două note*; consecinţă a acestui articol (în care liderul „Junimii“ era învinuit de falsificarea textelor eminesciene), relaţia cu Maiorescu se rupe, iar colaborarea la *Convorbiri literare* ia sfârşit.

Conform unui anunţ apărut într-o publicaţie muzicală, Caragiale proiecta un roman – *Patria şi familia* – pe care, nu l-a scris niciodată.

În iarna acestui an, mor de tuse convulsivă două fiice ale scriitorului, Agata şi Ioana, în vârstă de patru luni, respectiv de un an şi patru luni.

1893–Caragiale înfiinţează şi conduce revista umoristică *Moftul român*.

Conferenţiază la Clubul muncitorilor despre *Prostie şi inteligenţă*, aruncând noi săgeţi împotriva lui Maiorescu.

Se naşte cel de-al doilea fiu, Luca Ion Caragiale.

Scriitorul deschide, în asociaţie, o berărie pe strada Gabroveni (indignat, Macedonski publică imediat un articol critic la adresa guvernului, care nu ştie să preţuiască valorile naţionale, determinând mari scriitori ca I.L. Caragiale să recurgă la asemenea surse de venit). După G. Călinescu (*op. cit.*, p. 491), „Ipostaza asta a fost privită de contemporani ca foarte nepotrivită cu demnitatea unui scriitor. Desigur că la mijloc au fost nevoia şi poate dorinţa de a scandaliza şi a mustra în chipul acesta societatea. [...] Localul pe care-l văzu cineva în feburarie 1894 era un fel de pivniţă a lui Auerbach, în mijlocul căreia, la o masă, în picioare, Caragiale, cu căciulă ţurcănească pe cap, afectând o mare încordare profesională, împărţea ordine («un şniţ aici») şi saluta în dreapta şi-n stânga. Evident, veneau mulţi publicişti, curioşi să-l vadă pe maestru. Caragiale, în negustor civilizat, «cultiva» pe clienţi trecând de la masă la masă.“

1894–Scoate, împreună cu I. Slavici şi G. Coşbuc, revista *Vatra*.

Polemizează cu Vlahuţă, plecând de la „şarja de atelier“ *Cum să înţeleg*

ţăranii.

Se naşte fiica scriitorului, Ecaterina I. Caragiale (Tuşchi).

1895–Caragiale ia în antrepriză restaurantul gării din Buzău.

Introduce acţiune în justiţie împotriva reprezentării piesei *O scrisoare pierdută*, fără avizul autorului, la Teatrul Naţional.

Colaborează, fără semnătură, la foaia liberală *Gazeta poporului*.

Se înscrie în Partidul Radical, al lui G. Panu.

Încercările lui P. P. Negulescu de a reînnoda colaborarea lui Caragiale la *Convorbiri literare* rămân fără rezultat.

1896–Scriitorul colaborează la revista lui V. A. Urechia, *Lumea veche*.

Publică, în *Ziua* lui G. Panu, pamfletul „Culisele chestiunii naţionale“, semnat cu iniţiala „L“.

Se înscrie în gruparea radicală (din care nu făceau parte P. P. Carp şi T. Maiorescu) a Partidului Conservator.

Este editat volumul *Schiţe uşoare* (Editura Librăriei Carol Müller), cuprinzând, printre altele, schiţa *Un pedagog de şcoală nouă*.

Solicită direcţia Teatrului Naţional din Iaşi, dar este refuzat de primarul N. Gane.

Colaborează cu seria de articole literare şi politice „Cronica de joi“ la cotidianul *Scara*, din Iaşi. Mai colaborează şi la *Epoca*.

1897–Apare (nesemnat) poemul burlesc *Sfânt-Ion. Baladă haiducească* (Tipografia „Epoca“).

Ziarul *Opinia* anunţă volumul de versuri *Flori otrăvite* (incluzând parodiile din *Moftul român*).

Caragiale publică volumele *Schiţe. Traduceri şi originale* (Editura Fraţii Şaraga, Iaşi) şi *Notiţe şi fragmente literare* (Biblioteca pentru toţi).

Încetează colaborarea la *Epoca*.

Sunt tipărite, în „Calendarul *Dacia*“ pe 1898“: *Karkaleki*, *Baioneta inteligentă*, *C.A. Rosetti*, *Politică şi delicateţe*, *Boborul!*, *Garda civică* ş.a. În acelaşi număr, îi mai apar două traduceri din Poe.

În această perioadă (dramaturgul trecuse de patruzeci de ani) pare a fi avut loc întâlnirea dintre Caragiale şi adolescentul Arghezi – ghicit a avea şi el morbul condeiului –, cu tranzacţia mefistofelică propusă de Caragiale şi zădărnicită de neaşteptata luciditate a tânărului:

„–Tu scrii, mă băiete; nu mă minţi, îmi spunea Caragiale. Te văd după ochi.

Verbul «a scrie» avea în fricile mele prestigiul săpatului în piatră.

–Nu scriu, domnule Caragiale, îi răspundeam.

–Citeşte-mi ceva, să văd şi eu.

–N-am ce citi, răspundeam. [...]

–Că, vezi tu, spunea autorul *Năpastei* şi al *Făcliei de Paşti* într-un limbaj pe

care nu-l pot reproduce în scris, în cruditatea lui neafectată de puritanismul ţuguiat, vezi tu, eu sunt muiere bătrână şi ştiu farmece întru care, ca să dai de ele, tu trebuie să te frământi toată viaţa.

–Dacă aş scrie vreodată, iubite d-le Caragiale, i-am răspuns [...], trebuie să descopăr farmecele eu. Farmecele fiecăruia sunt altele. Şi presimt că experienţa unuia nu-i foloseşte altuia niciodată.“ (Tudor Arghezi, *Tablete de cronicar*, E.S.P.L.A, 1960)

1898–Apare, în *Evenimentul* din Iaşi, o suită de articole tratând criza Teatrului Naţional din Bucureşti.

Se reiau, la Naţionalul bucureştean, reprezentaţiile cu *O scrisoare pierdută*; actorul Ion Brezeanu oferă o interpretare remarcabilă în rolul Cetăţeanului turmentat.

1899–Pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti, se prezintă, cu titlul *100 de ani*, „revista istorică naţională a secolului XIX“, „aranjată de I.L. Caragiale“.

Scriitorul este numit, prin Decret Regal, registrator clasa I în administraţia centrală a Regiei Monopolurilor Statului.

Revista *Floare-albastră* anunţă o nouă piesă al lui Caragiale – *Rotativa*, inspirată din moravurile presei româneşti.

Scriitorul începe, la invitaţia lui Luigi Cazzavilan, colaborarea la *Universul*, unde publică suita „Notiţe critice“, şantier al viitoarelor *Momente*.

Prin Decret Regal, este numit în postul de membru delegat din partea Primăriei Capitalei în Comitetul Teatral (la acea dată, primar al Bucureştiului era scriitorul B. Şt. Delavrancea).

1900–Continuă să colaboreze la ziarul *Universul* (aici apar schiţele reunite, ulterior, în *Momente*).

1901–Împlinirea a 25 de ani de activitate literară a lui I.L. Caragiale este sărbătorită printr-un banchet oferit de societatea „Ateneul Român“; tipărirea unui număr festiv şi unic de revistă – intitulat *Caragiale*, şi înmânarea unui condei de aur sărbătoritului.

Apare seria a doua a *Moftului român*.

Disponibilizat din postul deţinut la Regia Monopolurilor, scriitorul ia în antrepriză „Berăria cooperativă“ (ulterior, lichidată şi transformată, peste câteva luni, în berăria „Gambrinus“).

Este editat fundamentalul volum de proză scurtă *Momente* (Editura Librăriei Socec & Co.), la apariţia căruia s-a lansat şi fericita definiţie formulată de G. Ranetti: „nu *Momente*, ci *Monumente*“.

Caragiale intentează proces lui C. A. Ionescu (Caion), calomiatorul care îl acuzase de plagiat în *Năpasta*. Calomniile lui Caion erau secondate de Al. Macedonski. O pledoarie exemplară a susţinut, cu acest prilej, B. Şt. Delavrancea, în calitate de avocat al scriitorului. Procesul va fi câştigat, în

anul următor, de Caragiale, dar calomniatorul, deşi condamnat la închisoare corecţională pe trei luni, va fi achitat. (În schimb, când dramaturgul francez André de Lorde va copia *Năpasta* în drama sa *L'Idiot*, fără să recunoască, la punerea în scenă a piesei, existenţa „originalului" românesc, Caragiale va declara – cu ironie, fireşte – că e satisfăcut: măcar în Franţa să fie jucat!)

Caragiale îi scria lui Delavrancea în octombrie 1907:

Frate Barbule,

Am părăsit amândoi de mici umilul acoperământ părintesc şi care dincotro – tu din prăfăria Delei-vechi, eu din mocirlele Ploeştilor – am pornit sub paza Unuia singur de sus. Aspre cărări am bătut: amorţiţi la-ncheieturi, însângeraţi la tălpi, loviţi peste obraz – pe când eram departe de odihna cu icoana la căpătâi şi de mâna care să fi mângâiat cu milă fruntea pălmuită de străini. În momente când după îndelungi tenebre se aprindeau pe vaste orizonturi zorile, după cum socoteam epocei de lumină, am ajuns copii încă în Forum, să reclamăm toga virilă... Acolo, trâmbiţa Patriei chema din toate depărtările pe toţi bravii – pe cuminţi, la strălucitoare triumfuri; pe creduli la jertfă crudă. Acolo ne-am întâlnit aşa de tineri şi cu pieptul nainte, fără să stăm o clipă la-ndoială, ne-am luat locul [...] Întâi ne-am înţeles fără să ne iubim; apoi ne-am iubit fără să ne-nţelegem; şi tocmai târziu, spre bătrâneţe, după atâtea lupte, am ajuns, dar biruiţi, să ne-nţelegem fiindcă ne iubim – şi să ne iubim fiindcă ne-nţelegem. Şi sper că şi tu gândeşti, ca şi mine, că întâlnirea, apropierea şi prietenia noastră a fost o favoare – eu cred, mare. (I.L. Caragiale către B. Şt. Delavrancea [octombrie 1907]; reprodus în I.L. Caragiale, *Opere*, ediţie îngrijită de Stancu Ilin şi Constantin Hârlav, prefaţă de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, vol. IV. *Corespondenţă*, p. 56)

1902–Apare broşura *Mitică* (Editura Berăriei „Gambrinus", Bucureşti), text ce nu va fi retipărit în timpul vieţii autorului.

Volumul *Momente* este respins de la Premiul „Năsturel-Herescu" al Academiei Române.

1903-1904–Caragiale călătoreşte, împreună cu familia, în Italia, Franţa şi Germania, dorind să se stabilească în străinătate.

1904–Se stabileşte temporar la Berlin. Va mai reveni însă în ţară, menţinând contactul cu viaţa politică şi culturală din Regat şi legând prietenii cu românii veniţi la studiu în Germania.

1905–Se stabileşte definitiv la Berlin.

Resorturile exilului voluntar al lui Caragiale (e vorba, mai ales de condiţiile interioare), întoarse pe toate feţele de contemporani şi, ulterior, de exegeţi, sunt explicate de Şerban Cioculescu astfel: „Împins aşadar la actul în fond disperat al exilului, căldura căminului, deprinsă din copilărie şi adolescenţă,

şi realizată de el însuşi la maturitate, i-a fost insuficientă ca să se simtă în apele sale la Berlin, cu tot confortul ce-i putea oferi drojdia faimoasei moşteniri a Momuloaiei, vara primară a mamei lui. Ros până-n măduvă de dorul de ţară, ţinea casa deschisă tuturor compatrioţilor în trecere prin capitala Reichului, coresponda săptămânal cu inteligentisimul Paul Zarifopol, ginerele lui Gherea, făcea foarte des naveta Berlin-Lipsca, unde şedea mai tânărul său nou şi ultim prieten, melomanul nelecuit abonându-se oarecum la concertul de la Gewandhaus, cerea şi primea scrisori din ţară, interesându-se de tot ce se petrecea în patria din care încercase să se rupă [...]

Defetist, prin definiţie, este cel care fuge de la postul său, susträgându-i-se mişeleşte, adică şi de frică şi din lipsa sentimentului de onoare. Or, când cel mai mare scriitor în viaţă părăsea cu inima ulcerată ţara – şi prin acest cuvânt înţelegem a trage la răspundere exclusiv pe cea oficială – Caragiale avea calitatea unui mare clasic, alături de Eminescu şi de Creangă, aşadar cultura română îi era incalculabil debitoare.“

(Şerban Cioculescu, *Situaţia lui Caragiale* [1982]; reprodus în Şerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, p. 70)

La rândul său, Paul Zarifopol scriese pe marginea exilului lui Caragiale: „S-a întrebat adesea lumea noastră de ce se aşezase Caragiale în Berlin? Din trebuinţă de ordine şi confort, pot spune eu, după câte am auzit de la dânsul. Confortul era deplin şi, pe atunci, mai ieftin mult decât în orice alt oraş mare european, inclusiv Bucureştiul. Iar ordinea îl încânta pe Caragiale, pur şi simplu. În adevăr, gospodăria prusiană, publică şi particulară, trebuia să fie un delicios răsfăţ omului care îmbătrânise în o ţară ce, în acest punct, contrasta eclatant cu Prusia.

Însă, de la început, cumintele Gherea îi repetase lui Caragiale că Bucureştiul şi România au să-i fie acolo, foarte de lipsă; şi pe Caragiale îl irita semnificativ acest pronostic pe care-l respingea aproape indignat. S-a văzut apoi că fiecare ocazie – mai drept – orice pretext – îi era bun ca «să se repează» pentru o zi, două, trei, şapte – la Bucureşti. Totuşi l-am găsit într-o vară la Friedrichroda, în inima Pădurii Turingiene, popular cum ar fi fost în Braşov sau la Sinaia. În piaţa minusculă a târguşorului german, îl interpelau, pe întrecute, zarzavagioaicele, ceasornicarul şi libra- rul, şi aproape îl aclamau, atât de mult suplinea cu puterea lui de comunicare, cu humorul şi fantazia lui, slaba cunoaştere a limbii germane. Fusese mult adevăr în precizarea lui Gherea, dar şi în pornirile instinctivului Caragiale.“

(Paul Zarifopol, „Caragiale, pe scurt. Douăzeci de ani de la moartea lui“, *Adevărul literar şi artistic*, nr. 605, 10 iulie, 1932; reprodus în Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, vol. II, Editura Fundaţiei Culturale

Române, Bucureşti, 1998, p. 307)

Dramaturgul lucrează la *Titircă, Sotirescu & C-ie*, o piesă în care voia să exploateze ascensiunea tipurilor din *O noapte furtunoasă* şi *O scrisoare pierdută* – proiect rămas nerealizat.

Începe să corespondeze cu Paul Zarifopol şi continuă tradiţia epistolieră cu C. Dobrogeanu-Gherea, dezbătând chestiuni de interes planetar, ce trec obligatoriu prin conceptul de „datorie umană". Mai puţin obişnuită cu idilismul şi exaltarea fără temei, morala caragialiană îşi desfăşoară rezervele într-o epistolă trimisă de „nenea Iancu" d-lui „Costică" [Dobrogeanu-Gherea], din Berlin, în vara lui 1905: *Trebuie să te aeriseşti, să te dezmorţeşti, să te dezrugineşti făcând şi un altfel de sport decât sportul îndeplinirei datoriei pe un teren atât de ingrat, în mijlocul unei lumi, pe care, oricât de optimist ai fi, e vreme să-ncepi a o cunoaşte, în sânul unei societăţi umane pentru care – te-ai convins, în sfârşit, de vorbele mele – e atât de necunoscută noţiunea „datorie umană".[...]*

Iată ce crez eu. Şi mai crez, iarăşi, că altruismul, ca să fie în adevăr efectiv, nu trebuie să însemneze anihilarea absolută a egoismului, ci conciliarea bine echilibrată cu acesta. Să nu zici repede că astea sunt numai vorbe goale şi jocuri de cuvinte fără fond. Ai răbdare... Cum poate cineva concepe ideea de datorie faţă cu lumea prin negaţiunea aceleiaşi datorii faţă cu sine însuşi, care este o parte a lumii, parte demnă de atenţie cu atât mai mult cu cât ea are mai multă atenţie pentru necazurile altora, supusă şi ea aceloraşi dezastre, doritoare şi ea de aceleaşi delicii? – Un suflet întreg, tocmai printr-un fel de egoism delicat şi iperiritabil, devine altruist: îi este milă de durerile altora şi vrea, cu paguba lui, să le liniştească, şi doreşte să facă bine altora, chiar sacrificând binele lui; fiindcă acele dureri ale altora sunt supărătoare pentru simţirea lui, îi turbură binele lui [...] îşi împlineşte o datorie către sine, îndeplinind alta către ceilalţi. Când văd o nedreptate care personal pe mine nu m-atinge deloc, pentru ce mă revolt şi caut s-o reprim şi să-i împiedic recidiva? Pentru că este pentru mine o ofensă intolerabilă care trebuie reparată: îmi turbură liniştea pe care trebuie să mi-o recapăt. Mă simţ dator către nedreptăţi, simţindu-mă dator către mine însumi. Aşa crede şi bunul nostru vechi amic Don Quixotte, care poate nu este un tip atât de neînţeles, şi încă şi mai puţin ridicul, cum gândesc toţi cei de seama burtosului său scutier. (I.L. Caragiale, *Opere*, vol. IV, *ed. cit*., pp. 82-83)

Şi, mai jos, o mostră de „anarhism" caragialian:

Şi acum, să trecem la câteva divagaţiuni politice de actualitate.

Ei, domnule legalist! aşa că teoriile noastre anarhiste nu sunt aşa de absurde cum ziceţi dv.? Aşa e că, odată ş-odată, când voi, legaliştii de toate

soiurile, aţi încurcat lumea şi n-o mai puteţi descurca, tot noi anarhiştii, trebuie să aruncăm câteva bomboane cu surprize, ca să mai îndulcim situaţia? Îţi place cum d. conte Lew Tolstoi îndeamnă pe Bratuşca Nicolae să împartă pământul la ţărani? Înţelegi la ce tinde ingenioasa propunere a dlui conte. Ţi-am spus eu odată şi despre dumnealui ce om de treabă e! Ţii minte? – Apoi, de! N-ar merita d. contele o mică petrecere boborană la Yasnaia-Poliana? – o vizită entuziastă a vreo câteva mii de mujici beţi muscăleşte, cu parul, cu securea, cu masalaua, să-nceapă de acolo realizarea visului politic al nobilului apostol neochristian? (*Ibidem*, p. 84)

Vizitat de B. Şt. Delavrancea în capitala germană, Caragiale îi trimite lui V. A. Urechia o epistolă – una dintre cele mai strălucite bucăţi de proză caragialiană – în care detaliază contactul dur al „nevricosului“ Delavrancea cu civilizaţia germană.

1907–În publicaţia *Die Zeit* din Viena, sub semnătura „Un patriot român“, apare prima parte din articolul politic „1907“, ecou al răscoalelor ţărăneşti din Regat. În câteva luni, este editată broşura *1907 – Din primăvară până-n toamnă* (Editura Adevărul).

1908–Caragiale îi trimite o scrisoare de felicitare, cu ocazia zilei de naştere, lui Titu Maiorescu. Gestul a însemnat un pas spre reluarea relaţiilor dintre cei doi.

Lui Caragiale i se publică prima ediţie de *Opere complete* (Editura Minerva, Bucureşti).

Se înscrie în Partidul Conservator Democrat, condus de Take Ionescu şi participă la câteva turnee de propagandă.

În februarie, îi trimite o scrisoare lui Delavrancea – elocventă nu pentru opţiunea politică punctuală a scriitorului, ci pentru oglindirea de sine conţinută: *Tu faci stăruitor politică de atâta vreme; tu eşti o forţă personală prin talentul tău şi prin popularizarea ce ţi-ai cucerit-o cu talentul; forţa ta e cotată [...] Dar eu? Eu ce forţă am? Proprietate, nu; relaţiuni de familie puternică, nu; talentu, trecut politic, nu. – Atunci?*

Atunci, m-am gândit să mă duc la Take, să mă cufund în grămadă – în tramcar, acolo unde şi cum i se cade unei valori absolut neglijabile ca... – şi m-am dus cu dragă inimă. Sunt bătrân fireşte şi ştiu că de la vârsta mea-ncolo nu se mai reface o viaţă trăită; orice regret pentru vremea pierdută ar fi nu numai de prisos, dar şi de mauvaise grâce. Cariera unui om este o indisolubilă căsătorie mistică: soţul nu poate beneficia, mai ales către declin, de corectivul divorţului; ba, orice plângere tardivă din parte-i ar fi gratuit ridiculă. Nu crede că-mi fac cumva iluziune că voi găsi acolo unde mă duc vreo strălucită compensare la adversitatea ce m-a bătut până-acuma. Mă voi mulţumi cu foarte puţin. Acolo cea mai mică atenţiune, o

privire binevoitoare, o strângere de mână, dată nu în silă cu un singur deget fricos de mânjire cu contactul plebeian, mă vor plăti de extrema nesocotire sub apăsarea căreia am îmbătrânit; o recunoaştere cât de platonică a unei mici calităţi, ce poate cu bunăvoinţă mi s-ar găsi şi mie, m-ar mângâia de umilirea ce am îndurat-o o viaţă-ntreagă întâmpinând mereu numai inventarierea amănunţită a marilor mele lipsuri şi cususuri.

Frate Barbule, eu cred că de când mă cunoşti n-ai dovedit la mine nici o clipă de vanitate; gândeşte-te bine şi vezi că afirmaţia mea nu este de tăgăduit. Dar între vanitate şi renunţare perpetuă la demnitate, între îngâmfare nelimitată şi desăvârşită supunere la nesocotire şi la despreţ, sunt, mi se pare, destule trepte – multe. Când intru într-o casă, nu pretind să mi se dea la masă un anume loc în vază; mă mulţumesc şi la coada mesei să stau; căci, oriunde m-or pune, mai mic decât sunt n-am să fiu; [...] Dar daca nu mi-a plăcut deloc să mă vâr spre partea de sus a mesei, iarăşi nu pot primi să fiu trimis la bucătărie a linge talerele ca un nepoftit, numai ca să pot spune a doua zi celor de teapa mea că am avut cinstea să intru sub acoperământ de casă boierească. Şi asta, cred eu, e o dovadă că nu sufăr de trista infirmitate a vanităţii. (*Ibidem*, pp. 58-59)

1909– Printr-un articol publicat în *Noua revistă română*, Caragiale salută apariţia companiei teatrale a lui Al. Davila.

Reîncepe colaborarea la *Universul*, cu povestiri, schiţe şi scrisori. Cum standardele gramaticale ale „tinerilor“ din redacţia ziarului erau, se vede treaba, destul de joase, Caragiale-„Moş Virgulă“ trimite, fără alt protocol, de la Berlin, o admonestare consistentă:

[...] am primit şi numărul 77 al „Universului“, cu articolul meu, Greu, de azi pe mâne, *în care am găsit mult respect pentru manuscrisul meu, adică nu mai multe greşeli decât următoarele:*

Coloana I – 7 greşeli
„ II – 16 „
„ III – 51 „
„ IV – 18 „
„ V – 34 „
„ VI – 30 „

Total 156 (adică una sută cincizeci şi şase)

Daca ţi se pare că exagerez, te rog de curiozitate păstrează manuscriptul, şi daca vrei ai să ne prindem: pentru fiecare exageraţie, eu să-ţi dau 50 de franci, iar d-ta să-mi dai pentru fiecare greşeală 50 de bani. – Dar ce să fac? am hotărât să tac şi să-nghit; băieţii mă pot maltrata de acum cât poftesc, să ştie bine că deocamdată n-am să mă plâng; dar le promit că

prin chiar coloanele „Universului“ o să-mi răzbun, aşa încât să pomenească; fiindcă n-am să mă las eu multă vreme călcat în picioare de nişte tineri, care-şi închipuiesc că dacă ştiu carte românească mai multă ca mine, au dreptul să-şi bată joc de ignoranţa mea în materie de publicistică literară, şi încă într-un mod aşa de despreţuitor. Adică, fiindcă eu am apucat şcolile din vechime, când se-nvăţa gramatica cu atâta bătaie de cap (şi... de altceva), iar dumnealor au avut parte să-nveţe în şcolile moderne unde nu se mai pierde vremea cu aşa învăţături inutile au dumnealor dreptul să mă umilească? (*Ibidem*, pp. 154-155)

1910–Apare volumul *Schiţe nouă* (Editura Adevărul, Bucureşti) – ultimul volum antum – incluzând texte tipărite, cele mai multe dintre ele, în *Universul*: *Kir Ianulea*, *Pastramă trufanda*, *Partea Poetului*, *Repaos dominical*, *Ţal!*, *Ion*, *Calul dracului* ş.a. (proza *Abu Hasan* va fi tipărită postum).

1911–Caragiale colaborează la revista *Românul* din Arad.

Are în intenţie să scrie o dramă istorică, în versuri, inspirată din viaţa Didonei, regina Cartaginei.

Apare, la Leipzig, teza de doctorat *Ion Luca Caragiales Leben und Werke* a lui Horia Petra-Petrescu.

1912–În ianuarie, Societatea Scriitorilor Români (al cărei preşedinte era Emil Gârleanu) doreşte să-l omagieze pe Caragiale, cu ocazia împlinirii vârstei 60 de ani. Sub pretextul unei crize de sciatică, dramaturgul îşi declină participarea. Sărbătorirea are totuşi loc, sub patronajul principesei Maria şi în prezenţa regelui Carol I. Aniversarea lui Caragiale este consemnată şi de presa vremii; sunt organizate adunări festive.

Dramaturgul refuză ideea unei recompense naţionale obţinute prin subscripţie publică.

Revine în ţară doar pentru a pregăti debutul fiului său Mateiu, cu un grupaj de poezii, la *Viaţa românească*.

La 22 iunie, Ion Luca Caragiale moare subit – probabil în urma unei crize cardiace – în locuinţa sa din Berlin.

Este înmormântat într-un cimitir protestant din Schöneberg-Berlin.

Ulterior, rămăşiţele sale pământeşti vor fi aduse în ţară şi reînhumate la cimitirul Bellu din Bucureşti.

Intuind lunga vitalitate a lecturilor de identificare cu lumea şi arta lui Caragiale, neepuizate până astăzi, Şerban Cioculescu scria: „Caragiale este unul dintre acei scriitori meniţi să stârnească neistovite comentarii, după unghiurile neaşteptate de perspectivă pe care şi le vor însuşi generaţiile succesive. Aceasta este soarta glorioasă a scriitorului «cu mesaj», fie chiar cu un «mesaj» indirect cum a fost marele ironist, care n-a dăruit societăţii româneşti nimic altceva decât o oglindă perfidă, pentru chipurile ei

nefardate. Posteritatea, faţă de un asemenea scriitor, e o continuă replică, cu jocul de oglinzi întors asupră-i, ca un omagiu de reciprocitate.“ (Şerban Cioculescu, „Medalion“ [1944]; reprodus în Şerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, pp. 7-8)

*

Notă În alcătuirea acestui tabel cronologic am folosit susele: Şerban Cioculescu, *Viaţa lui Caragiale*, ed. a II-a revăzută, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969; Şerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987; I.L. Caragiale, *Opere*, ediţie îngrijită şi cronologie de Stancu Ilin, Nicolae Bârna, Constantin Hârlav, prefaţă de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2000, vol. I, *Proză literară*; I.L. Caragiale, *Opere*, ediţie îngrijită de Stancu Ilin şi Constantin Hârlav, prefaţă de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2002, vol. IV, *Corespondenţă*; *Dicţionarul general al literaturii române*, coordonat de Eugen Simion, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2004.

O tranziţie de altădată

Caragiale a delimitat şi impus teritoriul dramaturgiei româneşti cu numai cinci piese, patru comedii şi o dramă, scrise pe durata a doar unsprezece ani. Timp de un secol şi peste trei decenii, cât a trecut până astăzi de la prima lectură publică a *Nopţii furtunoase*, cea dintâi dintre marile lui piese, perimetrul problematic, de viziune, stilistic şi tipologic al teatrului românesc, atât în registrul comediei, cât şi în cel al dramei, fie aceasta „de idei“, fantastică ori mitologizantă, a rămas cel stabilit de Caragiale. Pentru literatura dramatică românească el a avut şi are acelaşi rol ca în literatura franceză Corneille, Racine şi Molière laolaltă. I-a fixat, pentru eternitate probabil, tiparele şi întinderea, specificul şi frontierele.

În acest înţeles, şi numai în acesta, el a fost cu adevărat un „ocupant“, cum l-a numit un detractor din lunga serie a celor care până şi astăzi îl socotesc inaderent la spiritul românesc. Nu însă „ultimul“ şi cu atât mai puţin „fanariot“, cum îl numise acela, ci în sensul de colonizator al unui spaţiu până la el măcar incert. A fost de aceea mai degrabă „primul“ ocupant, dar în înţelesul de întemeietor al literaturii dramatice româneşti, nu de pionier. Pionieri existaseră, Caragiale i-a prefăcut însă pe toţi, inclusiv pe cei care îi erau contemporani, în autori de „începuturi“. Chiar amănuntul originii greceşti, lipsit de pertinenţă în ordinea creaţiei, poate fi văzut ca un argument al condiţiei lui Caragiale de colonizator.

Copilărise de altfel şi îşi petrecuse adolescenţa la Ploieşti, oraş de care a rămas ataşat toată viaţa. Intâmplarea a făcut ca aici să se stabilească mai târziu cel care avea să-i fie prietenul cel mai statornic şi mai bun, C. Dobrogeanu-Gherea, şi el venetic, evreu fugit din Rusia, care avea să facă în România o dublă mare carieră, de critic literar sincronizat cu mişcările occidentale de idei şi de întemeietor al socialismului. Sunt apoi istorici literari, G. Călinescu e unul dintre aceştia, după care însăşi lumea comediilor lui Caragiale îşi va fi avut „modele“ în lumea ploieşteană. Patru dintre principalele personaje ale comediei *Titircă*, *Sotirescu et C-ia*, pe care Caragiale a încercat să o scrie la Berlin prin anii 1905–1906, sunt calificate şi prin menţiunea „petrolist“, cert indiciu că ar fi urmat să aibă legături strânse cu Ploieştiul. Oraşul fusese şi încă era, în vremea lui Caragiale, unul intens cosmopolit, de „haimanale şi adunături“, cum se consemna într-un document de la sfârşitul secolului al XVIII-lea (N. Iorga e chiar categoric – „e un oraş de colonizare, cel dintâi dintre ele“), de fapt o atrăgătoare Californie valahă pentru venetici de toate originile, colonişti care şi-au găsit aici de-a lungul timpurilor un sol şi o ambianţă prielnice înrădăcinării,

prielnice foarte adesea şi unor spectaculoase ascensiuni sociale în noua patrie, inevitabil modelată şi de prezenţa lor. Cu atât mai mult cu cât de la jumătatea secolului al XIX-lea ea devenise şi o ţară în curs de febrilă constituire, foarte adaptabilă, de nu şi foarte maleabilă.

O noapte furtunoasă, cea dintâi mare piesă a lui Caragiale, este citită de el în public, la societatea „Junimea“, în noiembrie 1878 şi va fi reprezentată la Teatrul Naţional din Bucureşti două luni mai târziu, în ianuarie, când noul autor dramatic împlinea 27 de ani. Tot în 1878 fusese recunoscută de marile puteri independenţa României. Între cele două evenimente nu există, bineînţeles, nicio legătură. Şi totuşi!

*

Şansă istorică sau doar circumstanţă favorizantă pentru viitorul scriitor, anii formaţiei lui Caragiale sunt pentru România anii unor valuri succesive de schimbări radicale. Sau poate mai degrabă ai unor revoluţii în cascadă, chiar dacă mulţi istorici preferă termeni grandioşi, gen „renaştere naţională“. Fapt e că în a doua jumătate a secolului al XIX-lea din două provincii înapoiate, vasale ambele de sute de ani ale Imperiului Otoman şi în multe privinţe neieşite încă dintr-un decăzut medievalism oriental, se creează într-un foarte scurt interval de timp un stat modern în înţelesul occidental al termenului. În toamna anului 1866, prinţul Carol de Hohenzollern, adus ca domnitor al Principatelor Unite, mergea la Stambul pentru a primi de la Sultan firmanul de învestitură şi era obligat să accepte că România e „parte integrantă a Imperiului“. La acea dată încă se plătea tribut otomanilor. Doisprezece ani mai târziu, România era un stat independent, cu Parlament, partide politice, Constituţie, alegeri, guverne frecvent schimbate, Universităţi autohtone, Bancă Naţională, dezvoltare explozivă a administraţiei publice (între 1860 şi 1900 numărul slujbaşilor publici se măreşte de peste douăzeci de ori, de la aproximativ 5 000 la peste o sută de mii) etc. Alfabetul chirilic fusese abandonat şi înlocuit cu cel latin, cenzura se desfiinţase, tiparul şi expresia căpătaseră deplină libertate, ceea ce dusese la o creştere torenţială a numărului publicaţiilor.

Era şi aceasta o revoluţie, una din marile revoluţii ale celei de a doua jumătăţi a secolului al XIX-lea: de la o milenară cultură a oralităţii se trecea, istoriceşte peste noapte, la cultura scrisului. Hârtia tipărită începea să pătrundă brusc în lumea românească, şi nu numai prin intermediul gazetelor, ci şi al cărţilor, inclusiv şcolare, efect al legilor de dezvoltare a învăţământului, ca şi al actelor de tot felul, solicitate şi trimise de o birocraţie administrativă în continuă expansiune. Iar revoluţii nonviolente nu există, chiar dacă şocurile şi violenţa lor nu sunt neapărat sângeroase ori

brutale.

*

În teatrul lui Caragiale citirea gazetei este cel puţin o deprindere intrată în reflex, de nu şi un ritual aproape religios. Trei din cele patru mari comedii (*O noapte furtunoasă*, *Conul Leonida faţă cu reacţiunea*, *O scrisoare pierdută*) conţin încă din primul act acest moment prin care personajelor li se fixează indirect o anumită condiţie socială şi culturală. *O scrisoare pierdută* chiar începe cu furia provocată de citirea unui articol într-un jurnal care se cheamă *Răcnetul Carpaţilor*. Tipătescu, indignatul cititor, este prefect de judeţ, el umblă „agitat“ cu gazeta în mână, iar la ridicarea cortinei tocmai sfârşeşte de citit o frază infamantă, care îl califică drept „vampir“. În prima replică din *Conul Leonida faţă cu reacţiunea* este evocată însăşi mecanica obiceiului de a citi gazeta („ştii obiceiul meu, pui mâna întâi şi-ntâi pe *Aurora democratică*, să văz cum mai merge ţara“). Situată tot în primul act, dar în scena a patra, lectura gazetei *Vocea patriotului naţionale* este făcută în *O noapte furtunoasă* de Ipingescu şi Jupân Dumitrache înainte de plecarea lor în rondul de noapte al gărzii civice, din nevoia de a afla temperatura politică („să vedem acu ce mai zice politica“). Singura dintre marile comedii în care nu sunt citite jurnale este *D-ale carnavalului*, dar nici personajele de aici nu sunt străine de dimensiunea mediatică a existenţei. Tradusă în amor, Miţa Baston ameninţă, tot în primul act al piesei, în scena a doua, cu un „scandal“ uriaş, „cum n-a mai fost până acum în *Universul*“.

Deprinderea de a citi jurnale nu este însă un atribut exclusiv al personajelor din comedii, chiar dacă observaţia făcută de Eugène Ionesco, după care ziarele din lumea lui Caragiale „sunt scrise de idioţi şi citite de alţi idioţi“, fiind „alimentul întregii populaţii“, a devenit de fapt un loc comun.

Drama *Năpasta*, unde nu există nici un „idiot“ în sensul din comedii, începe tot cu lectura unei gazete. În prima scenă din actul întâi, Gheorghe, învăţătorul, „ţine o gazetă în mână“, din care le citeşte Ancăi şi lui Dragomir relatarea despre fuga de la ocnă a nebunului Ion. Ca şi în comedii, cititul gazetei se face şi aici cu voce tare şi, la fel, nu este un act solitar, ci unul împărtăşit, probabil din nevoia de ecou.

Nu e singura apropiere posibilă dintre cele patru comedii şi drama *Năpasta*. Cu excepţia celor din *O noapte furtunoasă*, aproape toate aparţinând protipendadei din „capitala unui judeţ de munte“, aşadar lumii înalte, personajele din teatrul lui Caragiale fac parte din ceea ce se numeşte astăzi *clasa mijlocie*. Jupân Dumitrache din *O noapte furtunoasă* e

„cherestigiu“, negustor, un rang la care ţine („mai că-mi venea să-l cârpesc, dar mi-era ruşine de lume; eu de! negustor, să mă pui în poblic cu un coate-goale nu vine bine…“), prăvălia lui are doi angajaţi, pe tejghetarul Chiriac şi pe „băiatul de procopseală“ Spiridon. În *D-ale carnavalului*, Nae Girimea e patron de frizerie şi subchirurg. Şi el are un angajat, o calfă, pe Iordache. În vârstă de 60 de ani, Conul Leonida este pensionar, nu se ştie de unde şi după ce, dar tagma pensionarilor era în chip hotărât foarte restrânsă în România pe la 1870–1880, iar a-i aparţine era chiar un privilegiu; slujnica Safta îi şi numeşte de altfel pe Efimiţa şi Conul Leonida „boieri“ („Vai de mine! Nu-i bună asta! a păţit boierii ceva!“). În sfârşit, în *Năpasta* Anca şi Dragomir sunt cârciumari, iar Gheorghe e învăţător, deşi printr-o stranie persistenţă în fandacsii jurnalistice şi exegetice vreme de peste cincizeci de ani Caragiale a fost acuzat că ar fi atribuit psihologie de „muscali“ ţăranilor români din piesă. Cârciumarii nu sunt însă ţărani. „Nu sunt români ţăranii d-lui Caragiali, doamne fereşte; sunt *muscali*. Muscal e Dragomir, muscăloaică e Anca, şi Nebunul tot muscal este“ – scrisese un cronicar dramatic după premiera de la Teatrul Naţional din Bucureşti din februarie 1890, iar în 1935 cel care demasca „inaderenţa“ lui Caragiale la „spiritul românesc“ încă mai credea că *Năpasta* are „un caracter rusesc“ şi că „pătura ţărănească, deci, în adâncurile ei rămâne inaccesibilă lui Caragiale“.

Nici personajele comediilor lui Caragiale nu sunt în realitate „mahalagii“ şi nu suferă de „mahalagism“ în înţelesul peiorativ şi dispreţuitor pe care aceste cuvinte le au astăzi şi pe care l-au căpătat întărindu-l progresiv începând probabil din ultimii ani ai secolului al XIX-lea. Provenite din turcescul *mahalla*, neutru termen administrativ care însemna *cartier*, cuvintele „mahalagiu“ şi „mahalagism“ sunt de altfel creaţii lexicale exclusiv româneşti. Cel de al doilea, apărut cu siguranţă la câteva bune zeci de ani după „dispariţiunea Domnilor fanarioţi şi deci şi a influenţei imediate a turcilor“, cum scria Lazăr Şăineanu în *Influenţa orientală asupra limbei şi culturii române*, ilustrează chiar una dintre excepţiile la regula stabilită de acelaşi filolog, după care „bilanţul elementului osmanliu nu conţine nici o noţiune de ordine pur abstractă“. Fiind astăzi unul dintre cele mai puternice, până la intraductibilitate, cuvinte depreciative din limba română, devenit şi o foarte specifică noţiune morală, intelectuală şi socială, calificativul „mahalagism“ este aplicat personajelor din comediile lui Caragiale la fel de justificat ca şi cel de ţărănie celor din drama *Năpasta*.

Circa 80% din populaţia României era analfabetă în perioada în care este situată acţiunea comediilor lui Caragiale. La sfârşitul secolului al XIX-lea, numărul analfabeţilor mai scăzuse întrucâtva – 78% după statistici

de epocă, pentru ca în 1912, anul morţii lui Caragiale, să fie de 60,7%.

Ştiutoare de carte, mai mult, având deprinderea cititului, ocupaţiune practicată cotidian, trăind fără grija zilei de mâine, dacă nu şi înlesnit, personajele comediilor lui Caragiale aparţin de fapt social şi cultural unei minorităţi foarte active şi în ascensiune, de mare viitor. Formează, de nu chiar sunt deja, o viitoare elită. Nu sunt nişte marginali, sunt rezultatul şi deopotrivă forţele progresului şi ale modernizării. Rămasă în stadiul de proiect, comedia *Titircă, Sotirescu et C-ia* ar fi urmat să reia personajele din *O noapte furtunoasă* după trecerea a douăzeci şi cinci de ani, precum şi câteva din *O scrisoare pierdută*. S-a păstrat lista personajelor. Jupân Dumitrache devenise „mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist, senator“; Chiriac – „mare proprietar, capitalist puternic, deputat“, Spiridon – „mare proprietar, capitalist puternic, deputat“; Ipingescu – „mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist, prefect de judeţ“; Rică Venturiano – „director proprietar al *Alarmei*, avocat, publicist, deputat“. Caţavencu ar fi ajuns ministru. Şi s-a păstrat şi o replică, mai exact doar începutul ei: „*progres… mare progres, n-avem ce zice… dar şi lichele multe… destule!*“.

Imbecilitatea frenetică a personajelor din comediile lui Caragiale este însă reală, dar nu ţine de mahalagism, după cum prostia abisală nu este un atribut specific mahalalei, indiferent de accepţiunea dată acestui cuvânt. Personajele comediilor lui Caragiale par să fie supravieţuitorii unui cataclism, exemplarele diforme ale unei adaptări reuşite după o enormă catastrofă. Este în aceste personaje „o fantastică vitalitate în material uman detracat“, observase G. Dimisianu, şi e probabil de căutat unde se află originea detracării. Fiindcă lectura gazetelor nu e o cauză a tâmpeniei monstruoase şi iremediabile, ci ocazia de a o pune în valoare.

Există totuşi în comediile lui Caragiale o categorie umană întrucâtva sustrasă ravagiilor imbecilităţii şi dezastrelor prostiei în triumfală expansiune: sunt femeile.

*

S-ar putea spune că salvarea lumii lui Caragiale de la femei vine. Sau că ar putea veni: femeile par să fie şansa acestei lumi unde până şi eternitatea a luat forma nestatorniciei. Totul e *uşor* în lumea lui Caragiale, *uşor* şi *fără adâncime*, fiindcă abisul prostiei e un abis al suprafeţelor; totul, cu excepţia femeilor. În comedii, ca şi în „momente“, femeile aduc şi greutate, şi profunzime. Ele iau şi *se iau* în serios, trăiesc, nu se agită, se bucură ori suferă, nu trăncănesc. La Caragiale delirul verbal e caracteristic bărbaţilor, nu femeilor. Cele câteva specimene care ies din această regulă

secretă sunt de fapt fiinţe asexuate, prin vârstă ori condiţie socială, deşi chiar şi Coana Efimiţa este infinit mai consistentă, mai umană, mai rezonabilă, chiar, decât isteroidul Conul Leonida, bolnav de fandacsie din cauza citirii dementiale a gazetei: în definitiv, ea este cea care *deschide uşa* şi lasă astfel să le intre în casa baricadată pe dinăuntru adevărul despre ce se-ntâmplase de fapt afară, *în lume*. Iar aducătoarea veştii că fusese *Lăsata-secului*, nicidecum o *revuluţie*, o *zaveră a reacţiunii*, e slujnica Safta: tot o femeie. Pentru a deschide uşa, în ciuda interdicţiei categorice, absolute a lui Leonida („nu deschide odată cu capul!“), Efimiţa face mişcarea esenţială a oricărei emancipări: ea deschide *nemaiputând răbda şi smucindu-se.*

Amorul Vetei pentru Chiriac este *dramatic,* intens pasional, nevasta adulterină a „cherestigiului“ fiind „o femeie tânără şi frumoasă“, în al cărei piept, observase fulgurant N. Iorga, „se zbate veşnica şi duioasa patimă omenească“. Tot N. Iorga avusese intuiţia că relaţia dintre Zoe şi Tipătescu „trece de margenile comediei, prin seriozitatea pasiunii“. Şi nu este tot pasiune, adâncă, sfâşietoare, disperată, iraţională şi *serioasă* ca orice pasiune, în concurenţa furioasă dintre Miţa Baston, *republicana electrică*, şi Didina Mazu, *dama de verde*, pentru *galantul* Nae Girimea, cel care, nepăsător de ale sufletului, le programează una după alta, în aceeaşi zi, la trei ceasuri interval?!

Ochi alunecoşi, inimă zburdalnică: femeile sunt mântuirea lumii lui Caragiale. Să fie pentru că în comedii ele sunt încă ţinute departe de viaţa publică, pentru că nu au parvenit încă la egalitatea cu bărbaţii?!

*

Două sunt cele mai radicale şi mai spectaculoase interpretări ale operei lui Caragiale ivite în România după anul 1989, dar niciuna dintre ele nu este un produs al noilor timpuri. Ambele aparţin unor autori care nu mai erau în viaţă la acea dată.

Amândouă sunt recuperări sau, poate mai exact, redescoperiri ale unor texte care până atunci nu putuseră circula public în România din motive politice. Autorii lor sunt rusul Lev Davidovici Bronstein, cunoscut sub numele de Lev Troţki, şi românul N. Steinhardt. Fuseseră, ambii, nişte eretici în raport cu statutul şi condiţia lor iniţiale. Ambii proveneau din familii evreieşti înstărite, de moşier cel dintâi, de înaltă burghezie citadină celălalt. Ambii erau firi exaltate, spirite neliniştite şi efervescente, ambii erau cultivaţi şi poligloţi, ambii erau jurnalişti şi eseişti foarte înzestraţi, ambilor destinul le-a fost fracturat de comunism în varianta lui stalinistă.

Primul s-a convertit la revoluţionarism teoretic şi practic, a îmbrăţişat apoi credinţa bolşevică, a devenit unul dintre stâlpii sistemului

sovietic, a fost creatorul Armatei Roşii, a intrat apoi în conflict cu Stalin, sfârşind prin a fi asasinat în exil din ordinul acestuia. Al doilea, în tinereţe cosmopolit şi occidentalizant, s-a apropiat apoi de gânditori tradiţionalişti şi chiar naţionalişti, a trecut, vreme de peste patru ani, prin închisorile comuniste din România de după Al Doilea Război Mondial, s-a convertit în detenţie la creştinismul ortodox şi apoi s-a călugărit, sfârşind ca monah la o mănăstire din Maramureş.

Amândouă interpretările, şi a lui N. Steinhardt, şi a lui Lev Troţki, fuseseră deja publicate înainte de 1989, dar în afara României, una în Franţa, în 1975 (în româneşte, într-o revistă de exil, sub pseudonim1), cealaltă în Rusia, mai întâi în 1913 şi apoi în 1926 (în limba rusă, iar prima dată tot sub pseudonim2). Amândouă au rămas necunoscute în România până în ultimul deceniu al secolului trecut.

Amândouă se întemeiază pe una şi aceeaşi scriere a lui Caragiale, comedia în patru acte *O scrisoare pierdută.*

Amândouă fac din această piesă de teatru expresia deplină a „caragialismului“, ca dimensiune specifică a lumii româneşti.

Pentru una dintre ele, cea a lui Lev Troţki, caragialismul, aşa cum este întrupat în *O scrisoare pierdută*, este eminamente satiric şi defineşte în eternitate lumea politică românească şi spiritul său iremediabil corupt. „Absenţa totală de principii, înşelătoriile vulgare, corupţia voioasă a moravurilor şi şantajele abile sunt elementele constitutive ale politicii şi moralei guvernanţilor României aşa cum sunt ele zugrăvite în *Scrisoarea pierdută*“, susţine Lev Troţki.

Pentru cealaltă, interpretarea lui N.Steinhardt, caragialismul este de natură esenţial religioasă şi „decodează“ ortodoxismul neţărmurit al spiritului românesc. Piesa lui Caragiale, ca de altfel întreaga lui operă, se afirmă în eseul lui N. Steinhardt, conţine „un secret“, anume că „lumea românească e altă lume decât lumea Occidentului şi lumea Orientului; e altceva, e spaţiu mioritic şi creştin, spaţiu al blândeţii, dulcii împăcări, iertării, echilibrului şi relativităţii“.

Amândouă interpretările, în sfârşit, recurg din nevoi de coerenţă la energice remodelări ale acţiunii piesei şi ale profilului personajelor.

Pentru N. Steinhardt, principalul adulter din *O scrisoare pierdută* nu există, iar coana Joiţica, Zoe, care se împarte în piesă între soţul „venerabil“ şi amantul „cocoşel“, este pentru exeget un fel de veselă sfântă a iertării, o Preacurată Fecioară care „iartă râzând“.

Relaţiile adulterine din comedia lui Caragiale, atât cele de prim-plan (Tipătescu – Zoe), cât şi cele evocate în filigran (istoria despre „scrisorica de amor“ folosită de Agamiţă Dandanache pentru a-şi asigura

realegerea în Parlament) sunt estompate până la dispariţie şi în interpretarea lui Lev Troţki, la rigoare putându-se totuşi presupune că vor fi fost condensate aluziv într-un generalizant fragment de frază („corupţia vioaie a moravurilor“).

*

Foarte condensată este de altfel însăşi interpretarea lui Troţki: începe, toată, pe o singură pagină de carte[3]. Aparent, Caragiale este evocat doar în treacăt şi numai ca argument cultural specific pentru mai buna înţelegere a unui personaj real întâlnit de Troţki în Dobrogea, la Mangalia, Simeon P., preşedintele Consiliului general şi aspirant la funcţia de prefect.

Cum Simeon, fost acrobat internaţional de circ sub numele „Simeon Universul“, în prezent „om politic influent“, este şi publicist, Troţki citează începutul unui editorial scris de preşedintele Consiliului general pentru propria gazetă. Editorialul lui Simeon se referă la un discurs ţinut la Constanţa în 1908 de Take Ionescu, când gruparea acestuia s-a despărţit de conservatori şi s-a prefăcut în partid, Partidul Conservator-Democrat. „Am fost la Paris, la Londra, la Copenhaga, la Chicago, la New York, la Roma şi în alte oraşe ale lumii. Am avut ocazia să-i ascult pe Mazzini, pe Adelina Patti şi pe Gladstone. I-am văzut pe Franz-Joseph, Umberto şi Felix Faure; m-am dus sub Statuia Libertăţii şi sub Turnul Eiffel. Nimic şi nimeni nu m-a impresionat însă mai mult ca Take Ionescu“ – începea editorialul lui Simeon, fostul acrobat de circ devenit om politic, citat de Troţki. Retorica lui Simeon îi aminteşte acestuia de Caragiale şi de personajele din *O scrisoare pierdută*, de aceea probabil în corespondenţa lui Troţki urmează o succintă prezentare a autorului şi a piesei lui.

„În comedia lui clasică *O scrisoare pierdută* (titlul e dat în română, nota mea, MI), strălucitul scriitor satiric român Caragiale, mort anul trecut, a biciuit moravurile politice româneşti, la fel cum a făcut Gogol în Rusia, în *Revizorul*, cu cele ale birocraţiei ruseşti. Absenţa totală de principii, înşelătoriile vulgare, corupţia voioasă a moravurilor şi şantajele abile sunt elementele constitutive ale politicii şi moralei guvernanţilor României aşa cum sunt ele zugrăvite în *Scrisoarea pierdută*“ – scrie Troţki după ce reproduce începutul editorialului scris de Simeon P.

În acelaşi stil economic şi auster se face apoi o descriere a personajelor principale din comedia lui Caragiale, în optica lui Lev Troţki acestea fiind Caţavencu şi Farfuridi. Nimic despre familia Trahanache, Zoe şi Zaharia, nimic despre Tipătescu, nimic despre Agamiţă Dandanache, nimic despre Pristanda sau despre Cetăţeanul turmentat. Numele lor nu sunt menţionate de Troţki. Nu se menţionează nici că în *O scrisoare pierdută*

sunt îmbinate până la fuziune intriga electorală şi cea amoroasă, elementul unificator fiind corupţia. „Nae Caţavencu, avocat, director şi editor al ziarului *Răcnetul Carpaţilor*, fondator şi preşedinte al cooperativei enciclopedice Aurora Economică Română şi Take Farfuridi, avocat, membru al comitetului permanent, al comitetului electoral, al comitetului şcolar, al comitetului agricol şi al altor comitete şi comisii sunt doi escroci – unul pe scară mare, celălalt pe una mică – Krepcinskii şi Raspliuevii din Parlamentul român, iar numele lor au devenit epitete curente în discuţiile politice“ – la atât se reduce rezumatul făcut de Troţki.

Dacă un „rezumat“ poate fi totuşi socotită prezentarea celor două personaje. Troţki nu ştia româneşte, iar atunci, în 1913, când a fost el în România şi a descoperit că pentru înţelegerea lumii de aici nu există „cheie“ mai bună decât opera lui Caragiale, *O scrisoare pierdută* nu fusese tradusă nici în ruseşte, nici în vreuna din celelalte limbi pe care le ştia el. Este de aceea foarte probabil că despre Caragiale şi comedia lui îi va fi vorbit C. Dobrogeanu-Gherea, pe care Troţki îl cunoscuse cu ocazia acestei călătorii în România şi căruia îi face un lung şi foarte elogios portret într-una din corespondenţele trimise ziarului kievean. „Majoritatea oamenilor politici din România, din aproape toate partidele, au trecut în tinereţea lor printr-o scurtă şcoală de marxism sub conducerea lui Gherea. Ceea ce nu i-a împiedicat de altfel, în anii lor de maturitate, să ducă o politică de banditism reacţionar“ – îl evocă Troţki pe Gherea în autobiografia lui din 1930.

Să fi fost oare acea „scurtă şcoală de marxism“ şi un util antrenament pentru viitoarea „politica de banditism reacţionar“ a foştilor socialişti?! Oricum, Troţki nu avea de unde să ştie că, într-o scrisoare din 1905, Caragiale îi reamintise lui Gherea de trădările ucenicilor acestuia în materie de socialism. „Ai făcut în România – îi scria Caragiale prietenului său – mulţi socialişti şi n-ai putut păstra niciunul; şi singur pe mine nu m-ai putut face socialist, şi eu singur ţi-am rămas şi-ţi voi rămânea credincios“. Fapt e că la 1913 lui Troţki „banditismul“ îi apare ca principala caracteristică a vieţii politice româneşti, indiferent dacă protagoniştii trecuseră sau nu printr-o ucenicie socialistă. Pentru el, viaţa politică din România constă într-o violentă confruntare între „bande politice, care sunt numite aici partide“. Nu există nici principii de apărat, nici diferenţe de programe practice, „fiecare clică aspiră la putere şi o neagă adversarilor săi“. Cu cât „partidele dominante“, afirmă Troţki, au mai puţine principii de apărat şi cu cât diferenţele de programe practice sunt mai puţin perceptibile, cu atât „competiţia dintre ele este mai feroce, pentru că obiectul asprei lor rivalităţi este prada, mana publică“. Însă bugetul Statului nu e doar o pradă, este şi principalul instrument de asigurare prin corupţie a puterii. „Nu există

altă ţară în lume în care corupţia, sub toate formele sale, să aibă tot atâta greutate ca în politica românească“ şi de aceea, observă Troţki, „în România, nu există intelighenţie politic şi moral independentă“.

Este ceea ce, crede Troţki, a intuit Caragiale prin crearea personajelor Caţavencu şi Farfuridi. „Cele trei partide româneşti de guvernământ sunt impregnate de spiritul lui Caţavencu şi Farfuridi. Triumful final al acestor specimene politice a fost însă celebrat cu partidul takiştilor: oameni fără trecut şi nici viitor, dar cu pofte mari, ei pretinseră să fie recunoscuţi de Stat.“ Mai mult, Caragiale însuşi, „impetuosul cenzor al moralei takiştilor“, cum îl numeşte Troţki pe autorul *Scrisorii pierdute*, s-a alăturat „pe neaşteptate“ acestora.

O raliere care l-a făcut pe Carp, „bătrânul şef al conservatorilor, un înrăit reacţionar romantic, dar un om de onoare în felul lui“, să-l interpeleze uluit pe Caragiale şi să primească de la acesta un răspuns încă mai uluitor. „Cine ar fi putut să prevadă – exclamase Carp, întâlnindu-l pe Caragiale pe trotuarul gării din Ploieşti – că voi trăi suficient de mult ca să te văd pe dumneata, Caragiale, în rolul lui Caţavencu!“ Fără să tresară, Caragiale îi răspunsese prompt: „Haide, hai. Eu, Caţavencu?! Glumiţi! Caţavencu e Take Ionescu, respectatul meu şef. Eu, la nevoie, eu sunt Farfuridi…“ După care, îşi continuă Troţki relatarea anecdotei, Caragiale, care povestea „cu plăcere“ acest dialog, adăuga întotdeauna: „Până acum încă mai credeam că există o persoană inteligentă în România şi că persoana aceasta e Carp. Dar este evident că şi el face parte dintre cei care iau politica în serios…“

În acest sens îi reaminteşte lui Troţki preşedintele Consiliului general din Mangalia de personajele lui Caragiale „Un specimen naţional“[4] îl numeşte Troţki pe Simeon, menţionând că după o seară petrecută „agreabil“ în compania lui, înţelege mai bine „moravurile politice româneşti şi pe cel care le-a descris, Caragiale“. Învârteli şi aranjamente, fiindcă deşi Simeon este „la cuţite“ cu prefectul, el a închiriat poliţiei locale un imobil pentru care ia o chirie de trei ori mai mare decât se cere în mod normal pentru aceeaşi suprafaţă, dar şi teorii de ordin general în spiritul Caţavencu şi Fafuridi. Simeon este, de pildă, convins că viitorul României este ameninţat de femei. Femeile din România, îi explică el lui Troţki, sunt frumoase şi deloc inaccesibile, de aceea „orice politician, avocat, funcţionar doreşte să o aibă pe cea mai bună“. În consecinţă, ei toţi „cheltuiesc dublul sau chiar triplul a ceea ce câştigă“, iar rezultatul este „haosul total al Statului“.

Iar la Ploieşti Troţki constatase că în România până şi o fântână publică fusese nevoită să se supună exigenţelor politice naţionale. Construită în Grădina publică din oraş, fântâna avea un bazin de fontă ţinut

în spate de un Atlas. Mitologicul şi atleticul personaj era, desigur, înfăţişat nud. Cum însă într-o parte a Grădinii publice se găsea sediul Partidului Conservator iar în cealaltă sediul Partidului Liberal, statuia lui Atlas fusese construită în aşa fel încât să se poată roti în jurul propriei axe. În funcţie de cine se afla la putere, Atlas era întors cu faţa către guvernamentali şi cu posteriorul către opoziţie.

Oraşul lui Caragiale nu se dezminţea.

Mircea IORGULESCU

1 „Secretul *Scrisorii pierdute*“, în revista *Ethos*, 1975, sub pseudonimul Nicolae Niculescu. În România, eseul a fost publicat prima dată în volumul *Cartea împărtăşirii*, ediţie „gândită şi alcătuită de Ion Vartic“, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1995.

2 „O vizită în Dobrogea“, în ziarul *Kievskaia mâsli*, din 3,5,6,13 septembrie 1913, sub pseudonimul Antide Oto. În România, această corespondenţă a lui Lev Troţki a fost publicată prima dată în volumul *România şi războiul balcanic*, traducere şi cuvânt înainte de Radu Părpăuţă, Editura Polirom, Iaşi, 1998.

3 Aflat la Viena, în exil după eşecul revoluţiei ruseşti din 1905, Troţki primise în toamna anului 1912 de la redacţia unui mare ziar din Kiev, al cărui colaborator sub pseudonim era, cererea de a scrie despre criza din Balcani de la faţa locului. Viitorul revoluţionar bolşevic, atunci în vârstă de 32 de ani, pleacă în ţările din regiune şi îşi începe voiajul în Serbia, unde îl surprinde izucnirea Primului Război Balcanic. Se duce pe urmă în Bulgaria, ajunge apoi şi în România, unde vizitează oraşele Bucureşti, Ploieşti, Constanţa şi Mangalia, pe care le şi evocă în corespondenţele trimise ziarului kievean.

Cele peste 70 de corespondenţe despre războaiele balcanice trimise de Troţki la *Kievskaia mâsli* în 1912–1913 şi o serie de articole scrise în anii anteriori despre situaţia din Balcani au fost ulterior adunate în volumul VI al unei proiectate ediţii de opere complete, apărut în 1926, la Moscova şi Leningrad. Ediţia operelor complete a fost întrerupta la volumul 13, în 1927, an în care Troţki a fost exclus din partid, ulterior deportat la Alma Ata, apoi expulzat din URSS.

Sub titlul *Războaiele balcanice 1912-1913*, volumul din 1926 a fost tradus în limba franceză în 2002 (Editions Science Marxiste, Paris, 530 pag., traducător neprecizat). Cuprinde trei părţi – *În ajunul războiului*, *Războiul* şi *România de după război*.

Doar această ultimă parte formează conţinutul menţionatei traduceri în limba română, publicată în 1998, la Editura Polirom, sub titlul *România şi războiul balcanic*.

4 Toate citatele din Troţki sunt traduse de mine după versiunea în limba franceză.

TEATRU

O NOAPTE FURTUNOASĂ

Comedie în două acte (1879)

PERSOANELE

Jupân Dumitrache Titircă Inimă-Rea, cherestegiu, căpitan în garda civică

Nae Ipingescu, ipistat, amic politic al căpitanului

Chiriac, tejghetar, om de încredere al lui Dumitrache, sergent în gardă

Spiridon, băiat de procopseală în casa lui Titircă

Rică Venturiano, arhivar la o judecătorie de ocol, student în drept şi publicist

Veta, consoarta lui Jupân Dumitrache

Ziţa, sora ei

În Bucureşti, la Dumitrache

ACTUL I

O odaie de mahala. Uşe în fund, dând în sala de intrare; de amândouă părţile uşii din fund, câte o fereastră. Mobile de lemn şi paie. La stânga în planul întâi şi-n planul din fund, câte o uşe; în dreapta pe planul al doilea, altă uşe. În dreapta în fund, răzemată de fereastră, o puşcă de gardist cu spanga atârnată lângă ea.

SCENA I

Jupân Dumitrache, în haine de căpitan de gardă fără sabie, şi Nae Ipingescu

Jupân Dumitrache *(urmând o vorbă începută)*: Iaca, nişte papugii... nişte scârţa-scârţa pe hârtie! ’I ştim noi! Mănâncă pe datorie, bea pe veresie, trag lumea pe sfoară cu pişicherlicuri... şi seara... se gătesc frumos şi umblă după nevestele oamenilor să le facă cu ochiul. N-ai să mai ieşi cu o femeie pe uliţă, că se ia bagabonţii laie după dumneata. Un ăla... un prăpădit de amploiat, n-are chioară în pungă şi se ţine după nevestele negustorilor, să le

spargă casele, domnule!

Ipingescu: Nu se ia după toate, jupân Dumitrache; după cum e şi femeia; dacă trage la ei cu coada ochiului şi face fasoane, vezi bine! bagabonţii atât aşteaptă.

Jupân Dumitrache: Ba să am pardon! Ştiu eu ce vrei dumneata să zici... Dar nevastă-mea nu-i d-alea, domnule.

Ipingescu: Vai de mine! jupân Dumitrache, adică, gândeşti că am vrut pentru ca să-ţi fac un atac? Îmi pare rău!

Jupân Dumitrache: Nu, nene Nae; dar vreau să zic adică că nevastă-mea nu-i d-alea cum ziseşi, şi iaca, după mine de ce s-a luat?

Ipingescu: S-a luat bagabonţii şi după dumneata?

Jupân Dumitrache: S-a luat şi se ia...

Ipingescu: Şi cum eşti dumneata!...

Jupân Dumitrache: Eu am ambiţ, domnule, când e vorba la o adică de onoarea mea de familist...

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Apoi să ştiu bine că intru în cremenal! Să mai văz eu numai că se ţine bagabontul după mine, şi lasă-l...

Ipingescu: Care bagabont?

Jupân Dumitrache: Ei! iaca... un bagabont! de unde-l cunosc eu?

Ipingescu: Apoi, dacă nu-l cunoşti, de unde ştii că-i bagabont?

Jupân Dumitrache: Asta-i! Una vorbim şi başca ne-nţelegem. Dar de! ai dreptul; nu ştii ce mi s-a întâmplat, nu ştii cum mă fierbe el pe mine de două săptămâni de zile... Nu că mi-e frică de ceva, adică de nevastă-mea... să nu...

Ipingescu: ’Aida de! Coana Veta! Mie-mi spui? n-o ştiu eu?...

Jupân Dumitrache: Nu că mi-e frică... dar am ambiţ, domnule; când e vorba la o adică de onoarea mea de familist...

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Bagabontul...

Ipingescu: Că bine zici! Începuseşi să-mi spui istoria.

Jupân Dumitrache: Stai s-o iau de la cap.

Ipingescu: Stau.

Jupân Dumitrache: Ştii dumneata că la Lăsata-secului am mers la grădină la „Iunion“; eram eu, consoarta mea şi cumnată-mea Ziţa. Ne punem la o masă, ca să vedem şi noi comèdiile alea de le joacă Ionescu[5]. Trece aşa preţ ca la un sfert de ceas, şi numai ce mă pomenesc cu un ăla, cu un bagabont de amploiat...

Ipingescu: De unde ştii că era amploiat?

Jupân Dumitrache: După port nu semăna a fi negustor. Mă

pomenesc că vine şi se pune la altă masă alături, cu faţa spre masa noastră şi cu spatele la comèdie. Şade rezemat într-un peş[6], şade, şade, şade şi se uită lung şi galiş la cocoane, se uită, se... Eu, cum m-a făcut Dumnezeu cu ambiţ, mă scol ca să plecăm; cocoanele nu! că să mai şedem, că încă nu s-a isprăvit comèdia. Încep să mă-ncruntez la bagabontul şi mai că-mi venea să-l cârpesc, dar mi-era ruşine de lume; eu de! negustor, să mă pui în poblic, cu un coate-goale nu vine bine... Mai mă uit eu încolo, mai mă fac că nu mă sinchisesc de el... bagabontul cu ochii zgâiţi la cocoane, ba încă-şi pune şi ochilarii pe nas. Tii! frate Nae, să fi fost el aici să mă fiarbă aşa, că-i sărea ochilarii din ochi şi giubenul[7] din cap, de auzea câinii în Giurgiu.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: În sfârşit, se isprăveşte comèdia. Ne sculăm să plecăm; coate-goale se scoală şi dumnealui. Plecăm noi, pleacă şi dumnealui după noi. Eu îl vedeam cu coada ochiului; dar nu vream să le spui cocoanelor, ca să nu le ruşinez. Ştii cum e Veta mea... ruşinoasă.

Ipingescu: Mie-mi spui? n-o ştiu eu?... Ei?

Jupân Dumitrache: Ei! Apucăm pe la Sfântul Ionică ca să ieşim pe Podul-de-pământ – papugiul cât colea după noi; ieşim în dosul Agiei[8] – coate-goale după noi; ajungem la Sfântul Ilie în Gorgani, – moftangiul după noi; mergem pe la Mihai-vodă ca să apucăm spre Stabilament – maţe-fripte după noi... Eu trăgeam cu coada ochiului... fierbeam în mine, dar nu vream să spui cocoanelor...

Ipingescu: Rezon! ca să nu le ruşinezi.

Jupân Dumitrache: Ştii cum e Veta mea...

Ipingescu: Ruşinoasă, mie-mi spui?

Jupân Dumitrache: Când să apucăm de la Stabilament în sus, mă uit înapoi cu coada ochiului şi nu mai văd pe coate-goale. Mai mergem ce mai mergem, mă uit iar... mă iertase bagabontul.

Ipingescu: Jupân Dumitrache, adică să am pardon de impresie, eu gândeam că numa’ ţi-ai făcut spaimă degeaba. Poate că omul o fi şezând prin partea locului, pe Dealul Spirii. Ei! a venit şi el la grădină ca şi dumneavoastră, a stat şi el până la isprăvitul comèdiei, şi s-a nimerit să apucaţi tot pe-un drum ca să vă înturnaţi la domiciliu. El a rămas la al lui şi dumneavoastră aţi mers înainte.

Jupân Dumitrache: Aşa am crezut şi eu întâi, dar stai să vezi!... A trecut după aia o săptămână la mijloc. Îmi cam şi uitasem eu de istoria bagabontului; gândeam şi eu: poate c-o fi stând coate-goale prin partea locului, – bunioară vorba dumitale. Aşa zice cumnată-mea ieri: „Nene, hai deseară la «Iunion» la Ionescu!“ Cum auzii eu de „Iunion“, mă făcui verde la faţă. „Ce să mai căutăm la comèdiile alea nemţeşti[9], nişte mofturi; dăm

parale şi nu înţelegem nimica; mai bine punem banii în buzunarul ălălalt şi zicem că ne-am dus.“ – „’Aide, nene, zău! Parol! să n-ai parte de mine şi de Veta!“ Ei! când am auzit aşa vorbă mare, n-am putut pentru ca s-o tratez cu refuz.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Ei! haide!... dar unde mă gândeam eu că o să mi se întâmple un aşa ceva. Ne ducem. Şedem la o masă mai la o parte; şedem cât şedem, şi începe comèdia. Nu ştiu cum mă-ntorc cu ochii înapoi, şi pe cine gândeşti că văz la masa de la spate?...

Ipingescu: Pe bagabontul...

Jupân Dumitrache: Pe coate-goale, domnule, pe moftangiul, pe maţe-fripte, domnule! Fir-ai al dracului de pungaş!... Bagabontul, nene, cu sticlele-n ochi, cu giubenul în cap şi cu basmaua iac-aşa scoasă. Cum m-a văzut – că trebuie să fi fost schimbat la faţă, cum sunt eu când mă necăjesc *(îşi mângâie favoritele)* – cum m-a văzut, a sfeclit-o... A întors capu-ncolo şi a început să bea din ţigară ştii aşa, niznai. Dar mă trăgea cu coada ochiului. Mă-ntorc eu iar la loc şi mă fac că mă uit la comèdii, se-ntoarce şi bagabontul iar cu ochii la cocoane!... mă uit iar la el, iar se-ntoarce-ncolo; mă-ntorc iar la comèdii..., iar se uită la cocoane... mă uit iar la el, iar se-ntoarce-ncolo; mă-ntorc iar la comèdii...

Ipingescu: Iar se uită la cocoane...

Jupân Dumitrache: Ei! Iac-aşa m-a fiert fără apă toată seara...

Ipingescu: În sfârşit?

Jupân Dumitrache: În sfârşit... plecăm; coate-goale după noi. Era să mă-ntorc la poarta „Iunionului“, să-i zic numa’: „Ce pofteşti, mă musiu?“ şi să-l şi umflu; dar ştii, am ambiţ; m-am gândit: eu negustor... să mă pui în poblic cu un bagabont ca ăla, nu face...

Ipingescu: Rezon!... Ei! pe urmă?

Jupân Dumitrache: Pe urmă s-a ţinut iar gaie după mine.

Ipingescu: Până la Stabilament...

Jupân Dumitrache: Da, până la Stabilament! S-a ţinut după mine până la răscruci, ştii, unde vrei s-apuci spre cazarmă. Ce ziceam eu? „Haide, drace, haide! să intri tu pe strada lui Marcu Aoleriu ori Catilina şi lasă!“ Aveam de gând să intru cu cocoanele în casă, să trimit repede pe Chiriac pe poarta de din dos pe maidan să-i iasă înainte, şi eu să-l iau pe la spate... să-l apucăm la mijloc pentru ca să-l întreb: „Ce pofteşti, mă musiu?“ şi să-l şi umflu!... Şi dacă nu-i ajungea, să-mi tai mie favuridele! *(Îşi mângâie favoritele.)*

Ipingescu: Ei! dacă nu-i ajungea, despărţirea[10] e aproape; să fi poftit la mine la despărţire cu lăcrămaţie, că-i împlineam eu cât i mai lipsea.

Jupân Dumitrache: A avut noroc! mare noroc a avut bagabontul; a scăpat!

Ipingescu: Iii! păcat... Cum?

Jupân Dumitrache: Când am trecut eu de răscruci cu cocoanele, şi bagabontul era să intre după noi în uliţă, a ieşit haita de câini de la maiorul din colţ şi i-a tăiat drumul lui coate-goale. Am lăsat pe Ziţa acasă, m-am suit degrab' cu Veta sus, am trimis pe Chiriac repede în maidan, eu i-am ieşit înainte peste uluci tocmai pe la prăvălia lui Bursuc; dar... geaba! până să ieşim noi, fugise bagabontul!

(Se aude glasul lui Chiriac strigând afară: „Spiridoane! Spiridoane!")

Ipingescu: Iacătă vine Chiriac. Să n-auză.

Jupân Dumitrache: Aş! de el nu mă sfiesc. La din contra, el ştie toată istoria, i-am spus-o de la început... Atâta om de încredere am... Băiat bun!... ţine la onoarea mea de familist. Dacă nu l-aş fi avut pe el, mi-ar fi mers treaba greu. Eu, ştii, cu negustoria, mai mergi colo, mai du-te dincolo, mă rog, ca omul cu daraveri, toată ziua trebuie să lipsesc de-acasă. Pe de altă parte, ce să-ţi spui! am ambiţ, ţiu când e vorba la o adică la onoarea mea de familist. De! cât lipsesc eu de-acasă cine să-mi păzească onoarea? Chiriac săracul! N-am ce zice! onorabil băiat! De-aia m-am hotărât şi eu, cum m-oi vedea la un fel cu meremetul[11] caselor, îl fac tovarăş la parte şi-l şi însor!

Ipingescu: Da' ... coana Veta ce zice?

Jupân Dumitrache: Consoarta mea?... Ce să zică?... De! ca muierea... mai ursuză. Am cam băgat eu de seamă că nu-l prea are ea la ochi buni pe Chiriac; dar – ştii cum m-a făcut Dumnezeu pe mine, nu-i trec muierii nici atitica din al meu, – i-am zis pe şleau: „Nevastă, e băiat onorabil şi credincios; n-ai ce-i face; ce-i al omului e al omului!"

Ipingescu: Rezon!

SCENA II

Aceiaşi, Chiriac

Chiriac *(intrând prin fund)*: Jupâne, trebuie să facem mandat de arestare pentru Tache pantofarul de la Sf. Lefterie; nu vrea să iasă mâine la izirciţ cu niciun preţ.

Jupân Dumitrache: Dar pentru ce nu vrea?

Chiriac: Zice că-i bolnav. Am trimis gornistul de trei ori la el cu biletul, şi l-a primit cu refuz. Zice mă-sa că nu poate umbla, că de-abia s-a sculat după lingoare.

Ipingescu: Să dea ceferticat medical.

Chiriac: M-am dus eu la el chiar în persoană; zic: „Pe ce bază nu vrei să vii mâine la izirciţ, domnule?“; zice: „Sunt bolnav, domnule sergent – zice – de-abia mă ţiu pe picioare, nu pot să merg nici pân’ la prăvălie“, zice; zic: „Nu cunosc la un aşa rezon fără motiv“; zice: „Aduc martori, domnule sergent, că am zăcut o lună de zile – zice – întreabă şi pe popa Zăbavă, de la Sfântul Lefterie – zice – alaltăieri m-a grijit, m-a spovedit“; zic: „N-am eu de-a face cu popa Zăbavă, nu-l am pe listă, zic, eu pe dumneata te am pe listă; să te prezanţi mâine la companie“. – Acu, trebuie să-i dăm mandat, pentru ca să-l iau mâine dimineaţă.

Jupân Dumitrache: Să-i dăm, să-l iei! Ăla-i de-al ciocoilor12, îl ştiu eu; cât a umblat dânsul fel şi chip să scape de gardă...

Ipingescu: Şi eu îl am însemnat pe musiu Tache la catastiful meu; e finul lui popa Tache.

Jupân Dumitrache: Ei! vezi!

Chiriac: Lasă-l că nu se sfinţeşte el cu mine, jupâne, îl pocăiesc eu... Ei! după aia pe nea Ghiţă Ţircădău nu l-a putut găsi gornistul deloc. A fost la el şi ieri, şi astăzi cu biletul; cică n-a dat pe-acasă de trei zile!

Jupân Dumitrache: Pricopsitul de cumnatu-meu, n-aş fi mai avut parte de el! Cine ştie în ce cârciumă s-a-nfundat!...

Ipingescu: L-am văzut eu azi-dimineaţă, trecea pe la despărţire.

Chiriac: Mă duc să-i trimeţ gornistul cu biletul pentru mâine. *(Iese repede.)*

Ipingescu: Era afumat rău nenea Ghiţă.

Jupân Dumitrache: Ei! bravos! asta e una la mână. Om stricat, domnule! Păi de ce am dezvorţat-o pe Ziţa de el, gândeşti? Nu mai putea trăi cu mitocanul, domnule...

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Fată frumoasă, modistă şi învăţată şi trei ani la pasion, să-şi mănânce ea tinereţele cu un ăla... Tot gândeam la început, că de! e tânăr, o să-i treacă mai încolo, o să-şi vie la pocăinţă. Aş, ţi-ai găsit! Ţircădău şi om de treabă! Eu, ca ăla, cumnat mai mare, cum am zice ca şi un frate, tot i dam poveţe fetii să mai rabde, să nu strice casa. Cu azi, cu mâine, a răbdat biata fată – biată să nu fie! – a răbdat cât a răbdat, până m-am pomenit într-o zi că vine ţipând la mine, pe cum că: „Nene, moartă, tăiată, nu mai stau cu mitocanul, scapă-mă de pastramagiul! să ştiu de bine că mă duc la mănăstire, pâine şi sare nu mai mănânc cu el!“ Ei! dacă am văzut ş-am văzut, zic: „Lasă, Ziţo – zic – îţi găseşti tu norocul, n-a intrat zilele-n sac! acu e vremea ta! Lac să fie, că broaşte destule!“ – ş-am şi dezvorţat-o. Apoi nu mai era de suferit aşa trai. N-o mai maltrata, domnule,

măcar cu o vorbă bună. Mă rog, odată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie ş-aia?

Ipingescu: Mie-mi spui? Nu i-am încheiat eu procesul-verbal atuncea noaptea, când a tratat-o cu insulte şi cu bătaie?

(Chiriac reintră.)

Jupân Dumitrache: Apoi de! n-a avut dreptul muierea să-l lase? Om fără ambiţ, domnule, nu ţinea la onoarea lui de familist! Un mitocan, mă rog; zice că-i negustor, alege-s-ar praful!

Chiriac: Jupâne, da' deseară ştii că eşti de rond... mergi?

Jupân Dumitrache: Mai e vorbă! cum să nu merg? De ce m-am îmbrăcat? nu vezi?

Chiriac: Jupâne, da' faci toate posturile? nu-i aşa? Nu sunt multe... până pe la două după douăspce le isprăveşti.

Jupân Dumitrache: Aşa, cam pe la două după douăspce, ca totdeauna... Chiriac băiete *(îl trage la o parte)*, ia vezi tu... mă ştii că am ambiţ, când e vorba la o adică, ţiu la...

Chiriac: Lasă, jupâne, că doar nu mă cunoşti de ieri de-alaltăieri.

SCENA III

Aceiaşi, Spiridon, aducând o gazetă

Jupân Dumitrache *(lui Spiridon)*: Dar mai mult nu puteai să şezi, mă?

Spiridon: Vezi că era mulţi muştirii, jupâne, până să-mi dea madama gazeta.

(Ipingescu ia gazeta.)

Jupân Dumitrache: Mă Spiridoane, fii băiat de treabă, mă, că iau pe sfântul Niculai din cui; ştii că i-am pus sfârcul nou de ibrişim, să nu-i fac saftea pe spinarea ta!

Spiridon: Da' de ce, jupâne?

Jupân Dumitrache: Atâta-ţi spui eu ţie: 'aida! du-te iute şi cere cocoanii să-mi dea sabia şi cintironul. *(Spiridon pleacă)*. Chiriac băiete *(îl ia la o parte)*, ia vezi, ştii că am ambiţ, ţiu când e la o adică...

Chiriac: Lasă, jupâne, mă ştii că consimţ la onoarea dumitale de familist.

Jupân Dumitrache: Ei! ia vezi...

Chiriac: N-ai grije, jupâne... Eu mă duc să închiz cantorul şi magazia. *(Către Ipingescu, care, de când a adus Spiridon gazeta, a sorbit-o*

cu ochii pe toate feţele:) Bonsoar, nene Nae.

Ipingescu: Salutare, onorabile!

(Chiriac iese, prin fund, după ce a schimbat gesturi de înţelegere, despre onoarea de familist, cu Jupân Dumitrache.)

Spiridon *(vine din dreapta cu sabia şi centironul)*: Iaca, na, jupâne, poftim.

Jupân Dumitrache: Ce făcea cocoana, mă?

Spiridon: Cosea galoanele la mondirul lui nea Chiriac.

Jupân Dumitrache: Ce a zis?

Spiridon: Zicea că să vii mai devreme la noapte că-i e urât singură-n casă.

Jupân Dumitrache: Uite mă! Ce ţi-e cu muierea fricoasă! *(Strașnic:)* Da' Chiriac nu-i aicea?

Spiridon: Jupâne, nea Chiriac mi-a zis să-nchidem mai degrabă, că ai să pleci de rond.

Jupân Dumitrache: Du-t' de ado cheile şi le du lui Chiriac jos. *(Spiridon iese.)* Nene Nae, auzişi cum îmi poartă Chiriac de grija rondului? Ei! i-e tot frică să nu uit reglementul. Are ambiţ băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai abitir din toate. Gândeşti dumneata că mai primeam eu să fiu căpitan dacă nu-l alegea pe el sergent? Ştii cum a regulat compania? E prima, domnule, poci să zic...

Ipingescu: Bravos!

Jupân Dumitrache: Face să-i dea şi dicoraţie?

Ipingescu: Să-i dea! de ce să nu-i dea? Şi el e d-ai noştri, băiat din popor...

Jupân Dumitrache: Fireşte, dicorăţiile nu sunt făcute tot din sudoarea poporului?

Ipingescu: Rezon!

Spiridon *(venind din fund)*: S-a închis, jupâne; acuma eu... mă duc să mă culc?

Jupân Dumitrache: Da, dar tutun şi cărticică ţi-ai luat? chibrituri ai?

Spiridon: Ce tutun, jupâne?

Jupân Dumitrache: Te faci că nu înţelegi, ai? Nu ştii ce tutun? Eu n-am aflat că tragi ţigară? Aoleo, Spiridoane, nu te-oi prinde odată! Săracul sf. Niculae! i ştii tu păpara lui!...

Spiridon: Zău, jupâne.

Jupân Dumitrache: Haida, pleacă. *(Spiridon pleacă.)* Mă! spune lui nen' tu Chiriac să nu uite de ce ne-a fost vorba... să fie cu ochii-n patru.

Spiridon *(ieşind)*: Bine, jupâne.

SCENA IV

Ipingescu, Jupân Dumitrache

Jupân Dumitrache *(şezând pe scaun)*: Hei! ia să vedem acu ce mai zice politica. Citişi ceva?

Ipingescu: Bravos ziar, domnule! Ăsta ştiu că combate bine.

Jupân Dumitrache: Apoi nu-i zice lui degeaba *Vocea patriotului naţionale*!... Ia citeşte.

Ipingescu *(citeşte greoi şi fără interpunctaţie)*: „Bucureşti 15/27 răpciune[13]. – Amicul şi colaboratorele nostru R. Vent., un june scriitor democrat, a cărui asinuitate o cunoaşte de mult publicul cititor, ne trimite următoarea prefaţiune a unui nou op al său. I dăm astăzi locul de onoare, recomandând cu căldură poporului suveran scrierea amicului nostru. *Republica şi Reacţinea* sau *Venitorele şi Trecutul*. – Prefaţiune. – «Democraţiunea romană, sau mai bine zis ţinta democraţiunii romane este de a persuada pe cetăţeni, că nimeni nu trebuie a mânca[14] de la datoriile ce ne impun solemnaminte pactul nostru fundamentale, sfânta Constituţiune...»“

Jupân Dumitrache *(mulţumit)*: Ei, bravos! Aici a adus-o bine.

Ipingescu *(căutând şirul unde a rămas)*: „... A mânca... sfânta Constituţiune...“

Jupân Dumitrache *(cam nedomirit)*: Adică, cum s-o mănânce?

Ipingescu: Stai să vezi... că spune el... „Sfânta Constituţiune, şi mai ales cei din masa poporului...“

Jupân Dumitrache *(nedomirit)*: E scris adânc.

Ipingescu: Ba nu-i adânc deloc. Nu pricepi? Vezi cum vine vorba lui: să nu mai mănânce nimeni din sudoarea bunioară a unuia ca mine şi ca dumneata, care suntem din popor; adică să şază numai poporul la masă, că el e stăpân.

Jupân Dumitrache *(lămurit)*: Ei! aşa mai vii de-acasă. Bravos! Zi-i nainte.

Ipingescu: Stai să vezi: acum vine un ce şi mai tare.

Jupân Dumitrache: Ei?

Ipingescu *(urmând citirea)*: „... A mânca poporul mai ales, este o greşeală neiertată, ba putem zice chiar o crimă...“

Jupân Dumitrache *(cu deplină aprobare)*: Ştii că şi aici loveşte bine! Da! cine mănâncă poporul să meargă la cremenal!

Ipingescu *(bătând cu mâna-n gazetă)*: Apoi de ce scrie el, sireacul!

Jupân Dumitrache: Dă-i nainte, că-mi place.

Ipingescu: „... Ba putem zice chiar o crimă. *(Schimbând tonul şi*

mai grav:) Nu! Orice s-ar zice şi orice s-ar face, cu toate zbieretele reacţiunii, ce se zvârcoleşte sub dispreţul strivitor al opiniunii publice; cu toate urletele acelora ce cu neruşinare se intitulează sistematici opozanţi...“

Jupân Dumitrache *(care la fiece accent al lui Ipingescu a dat mereu din cap în semn de aprobare, îl întrerupe cu entuziasm)*: Hahahaha! i-a-nfundat!

Ipingescu *(urmând cu tărie)*: „... Nu! în van! noi am spus-o şi o mai spunem: situaţiunea României nu se va putea chiarifica; ceva mai mult, nu vom putea intra pe calea viritabilelui progres, până ce nu vom avea un *sufragìu* universale...“ *(Amândoi rămân foarte încurcaţi.)*

Jupân Dumitrache: Adicătele, cum vine vorba asta?

Ipingescu *(după adâncă reflecţie)*: A! înţeleg! bate în ciocoi, unde mănâncă sudoarea poporului suveran... ştii: masă... *sufragìu*[15]...

Jupân Dumitrache: Ei! acu înţeleg eu unde bate vorba lui! Ei! bravos! bine vorbeşte...

Ipingescu: Ăsta combate, domnule, nu ţi-am spus eu!

Jupân Dumitrache: Apoi, nu-i zice lui degeaba *Vocea patriotului naţionale*!

Ipingescu: „...Până ce nu vom avea un *sufragìu* universale. Am zis şi subsemnez! R. Vent., studinte în drept şi publicist.“

(Când încă nu sfârşeşte bine Ipingescu de citit, se aude afară, în stradă la dreapta, ceartă mare.)

Un glas de bărbat *(de afară)*: Lasă, cocoană! Poate că să mor şi să nu ţi-o fac!

Glasul Ziţii *(de afară)*: Mitocane! pastramagiule! la poliţiune! *(Amândouă glasurile vorbesc deodată.)* Nene Dumitrache!

(Jupân Dumitrache şi Nae Ipingescu rămân uluiţi.)

Jupân Dumitrache *(ascultând)*: Săi, nene Nae!

Ipingescu: Urgent! *(Strânge repede gazeta şi scoate fluierul de la cheotoarea mondirului. Amândoi ies fuga prin fund, Ipingescu şuierând signalul de alarmă.)*

SCENA V

Spiridon *(singur, intră din dreapta făcându-şi o ţigară)*: Mă! al dracului rumân şi jupânul nostru! Bine l-a botezat cine l-a botezat „Titircă Inimă-Rea“. Ce are el cu mine? Zău! biata cocoană şi cu nea Chiriac! cu ei mai am noroc, ei mă mai scapă de afurisitul, că despre partea lui jupân

Titircă Inimă-Rea, halal să fie de oasele mele! m-ar cotonogi. Ieri săptămâna, când s-a întors de la grădină cu cocoanele, m-a găsit deştept: „Bravos, musiu Spiridoane! zice, nu te-ai culcat pân-acuma; mâine dimineaţă jupânul săracul să deschiză prăvălia; ai stat pân-acuma să bei la tutun, ai?“ –Nu, jupâne, zic, da’ dacă nu mi-e somn. –Nu ţi-e somn, ai? stăi că-ţi fac eu ţie poftă de culcat! ... Bietul nea Chiriac m-a scăpat, că luase pe sfântul Niculae din cui... Ieri seară m-a găsit dormind: „Bravos, musiu Spiridoane! zice; dormi, ce-ţi mai pasă! tutun ai tras destul, acum te-ai pus să tragi la aghioase: trai, neneaco, cu banii băbachii!“ –Nu, jupâne, da’ dacă mi-a fost somn, zic. „Somn, ai? Te trage traiul ăl bun la somn! (Auzi, cu sfântul Niculae trai bun, cădea-i-ar bunul pe inimă lui jupânul!) Tragi la somn? Stai că am eu leac să-ţi tai de piroteală.“ Şi mi-a şi pus mâna-n păr. Dacă nu era cocoana să sară pentru mine tocmai la apropont, mă rupea, că nu-ş’ ce-avea, era turbat rău de tot. *(S-aude zgomot.)* Auliu! vine! *(Stinge repede ţigara cu degetele şi o bagă în buzunar.)*

SCENA VI

Spiridon, Ziţa intră agitată

Ziţa: Auzi mizerabilul! să se-ntinză până-ntr-atâta ca să-mi facă un afront.

Spiridon: Dumneata eşti, cocoană Ziţo? Bine că venişi. Eu n-am putut să viu. Mi-era frică să nu mă spuie nea Chiriac lui jupânul, că am umblat noaptea pe drum...

Ziţa *(repede)*: Ei! l-ai găsit? i-ai vorbit? i-ai dat? i-ai spus?

Spiridon: Da, cocoană.

Ziţa: Ce-a zis?

Spiridon: „Mersi!“

Ziţa: Şi tu ce i-ai spus?

Spiridon: „Pentru puţin.“

Ziţa: Nu i-ai spus cum ţi-am zis eu?

Spiridon: Ba da, l-am luat să-i arăt casa.

Ziţa: Nu mai trebuia să-i arăţi nimic, că-i scrisesem eu în bilet unde să vie.

Spiridon: Aşa mi-a zis, să-i arăt casa, ca să meargă la sigur... Dar când să ies de pă maidan cu dumnealui, tocmai trecea jupânul la vale; am lăsat pe persoana în chestie să m-aştepte pe maidan şi eu am sărit peste uluci prin fundul curţii, că mi-era frică să nu dea jupânul cu ochii de mine, ori să vie acasă şi să nu mă găsească.

Ziţa: Prostule! nu ştii că nenea e de rond la noapte? nu mai dă pe-

acasă până la ziuă.

Spiridon: Dar dacă mă găsea pe uliţă, plăteai dumneata pielea mea?

Ziţa: Ei! şi zi, persoana în chestiune aşteaptă pe maidan?

Spiridon: Da, şi mi-a dat biletul ăsta ca să ţi-l aduc.

Ziţa *(luând biletul)*: Şi nu mi-l dai mai curând! Adu să văz. *(Merge la o parte şi citeşte:)* „Angel radios! de când te-am văzut întâiaşi dată pentru prima oară, mi-am pierdut uzul raţiunii... *(Îşi comprimă palpitaţiile.)* Te iubesc la nemurire. *Je vous aime et vous adore: que prétendez-vous encore?*16 Inima-mi palpită de amoare. Sunt într-o poziţiune pitorească şi mizericordioasă17 şi sufăr peste poate. O, da! Tu eşti aurora sublimă, care deschide bolta azurie, într-o adoraţiune poetică infinită de suspine misterioase, pline de reverie şi inspiraţiune, care m-a făcut pentru ca să-ţi fac aci anexata poezie:

Eşti un crin plin de candoare, eşti o fragilă zambilă,
Eşti o roză parfumată, eşti o tânără lalea!
Un poet nebun şi tandru te adoră, ah! copilă!
De a lui poziţiune turmentată fie-ţi milă;
Te iubesc la nemurire şi îţi dedic lira mea!
Al tău pentru eternitate şi per toujours18.

(Foarte aprinsă, îşi face vânt cu scrisoarea şi se plimbă repede.)

Spiridoane băiete, du-te, du-te iute; te aşteaptă siguralmente... du-te... spune-i să aştepte, viu şi eu după tine numaidecât, numai să vorbesc cevaşilea cu ţăţica.

Spiridon: Nu pot, cocoană, să mă duc, până nu mi-o da voie ori nea Chiriac, ori cocoana.

Ziţa: Unde-i Chiriac?

Spiridon: Nu ştiu, pân curte.

Ziţa: Dar ţaţa?

Spiridon: Lucrează dincolo. *(Ziţa porneşte spre uşa din stânga, când uşa se deschide şi Veta intră.)* Iacătă-i cocoana.

SCENA VII

Aceiaşi, Veta

Veta *(intră cu lucrul în mână, coase galoanele la un mondir de sergent de gardă civică; este obosită şi distrată, vorbeşte rar şi încet)*:

Cine-i aici? *(Văzând pe Ziţa.)* A! tu erai? mă miram cine-i. *(Trece încet să şază cu lucrul la masa din dreapta.)*

Ziţa: Eu, ţăţico; te rog, lasă pe Spiridon să se ducă pân' la mine acasă, ca să-mi aducă mantelul; bate vântul şi mi-e frică să nu răcesc când m-oi întoarce... *(Tăcere. Veta şade la dreapta şi lucrează adâncită în gânduri.)* Îl laşi, ţaţo? *(Se apropie de ea.)*

Veta: Ai? ce să las?

Ziţa: Să laşi pe Spiridon să-mi aducă ceva de-acasă.

Veta: Da, îl las.

Ziţa: Du-te, Spiridoane.

(Spiridon, după ce schimbă priviri şi semne cu Ziţa, iese.)

Veta: Dar tu, Ziţo, la ce-ai venit? *(Lucrează înainte.)*

Ziţa: Stai să-ţi spui... Dar nu mă-ntrebi, ţaţo, să-ţi povestesc ce am păţit cu mitocanul! Să vezi, e halima... Auzi, mizerabilul! să-ndrăznească să-mi ţie drumul ca să-mi facă un atac... Stai, ţaţo, să-ţi spui şi să te cruceşti, nu altceva. Mai adineaori şedeam acasă. Tuşica, cum ştii c-a făcut-o Dumnezeu, se culcă odată cu găinile. Eram ambetată[19] absolut. *Dramele Parisului*[20], câte au ieşit până acuma, le-am citit de trei ori. Ce să fac? n-aveam ce citi. Zic: hai să mă duc la ţaţa, dacă nu s-o fi culcat, să mai stăm de vorbă. Scot ivărul de la salon şi plec. Când să trec pe maidan, mă pomenesc cu mitocanul, cu pricopsitul de Ţircădău, că-mi taie drumul. „Bonsoar-bonsoar", şi ştii aşa deodată, sanfaso[21]: „Hei, cocoană, zice, mai bine ţi-e acuma văduvă?" –Pardon, domnule – zic – n-am de-a face cu dumneata, şi mai întâi când e la o adică, nu sunt văduvă, sunt liberă, trăiesc cum îmi place, cine ce are cu mine! acu mi-e timpul: june sunt, de nimini nu depand, şi când oi vrea, îmi găseşte nenea Dumitrache bărbat mai de onoare ca dumneata. –Mi că te-i căi! Zic: „Pardon, domnule, nu-ţi permit să te-ntinzi mai mult la aşa afront; mă-nţelegi?" Zice...

Veta *(întrerupând-o scurt)*: Ziţo... ce e când ţi se bate tâmpla a dreaptă?

Ziţa: Îţi vine o bucurie.

Veta: Mie, bucurie?... nu crez.

Ziţa: Da' de ce nu?

Veta: Dar când ţi se bate a stângă?

Ziţa: Te-mpaci cu o persoană cu care eşti certată.

Veta *(ridicând capul cu mult interes)*: Da? *(Dând din umeri.)* Cu cine să mă-mpac?... nu sunt certată cu nimeni.

Ziţa: Aşa... zic mitocanului... ţaţo, că era trăsnit... Am auzit că de la o vreme-ncoace într-o băutură o duce. Uf! ţăţico, maşer, bine că m-a scăpat

Dumnezeu de traiul cu pastramagiul! Să trăiesc eu cu un mitocan! Nu era de mine; eu sunt o persoană delicată; bine că m-am văzut liberă!... Aşa – să nu-mi uit vorba – zic mitocanului: „Nu-ţi permit, domnule, să te naintezi la un aşa afront!“ Da’ el: „Gândeşti – zice – că o să te măriţi, cocoană?“ –Asta mă-mportă pe mine, cine ce treabă are! –Să te măriţi, ai? cât o trăi Ghiţă Ţircădău, ori să te-nhăitezi cu vreunul? Săracul! Dar să ştiu de bine că merg cu el de gât până la Dumnezeu, tot n-ai dumneata parte de un aşa ceva; încai dacă m-ai lăsat pe mine, să te duci la mănăstire, că aşa te lăudai la trebunar!...“ „Mitocane, pastramagiule! la poliţiune! vardist! nene Dumitrache!...“ Am avut, ţaţo, parte că a sărit nenea Dumitrache şi cu Nae ipistatul! aminteri, mitocanul scosese şicul[22] de la baston pentru ca să mă sinucidă... Ei! ce zici dumneata, ţăţico, de nasul care şi l-a luat mitocanul? *(Veta nu răspunde; Ziţa s-apropie de ea şi o observă.)* Ţaţo! ce ai? plângi?

Veta *(ştergându-se la ochi)*: Eu? de ce să plâng? Mă doare capul, mi-e cam rău.

Ziţa: Îţi sunt ochii turburi grozav...

Veta: Nu-ş’ ce am; parcă mă-ncearcă nişte friguri.

Ziţa: Nenea e de rond la noapte?

Veta: Da. *(S-apucă iar de lucru.)* Tu mai stai, Ziţo?

Ziţa: Nu, ţaţo; o să mă duc şi eu să mă culc; trebuie să fie târziu.

Spiridon *(intră şi trece repede lângă Ziţa)*: Cocoană! *(Încet:)* Până acu am aşteptat degeaba. L-am căutat peste tot, şi pe maidan, şi pe uliţă, nu e nicăieri.

Ziţa *(încet)*: Biletul, zici că i l-ai dat.

Spiridon: Nu ştii? I l-am dat când m-am dus la tutungerie, când m-a trimes jupânul. *(Iese în dreapta.)*

Ziţa: Bine. *(Către Veta)*: Ei! ţaţo, eu mă duc, bonsoar, alevoa. Culcă-te şi matale, nu mai lucra dacă ţi-e rău.

Veta: Lasă să-mi fie rău. *(Râzând silit.)* Mai bine ar fi să mor.

Ziţa: Vai de mine! Ce vorbă-i asta? Ce, ţi-e rău de tot? Să trimitem să caute pe nenea.

Veta: Aş! eşti nebună! nu vezi că glumesc. Mă doare capul; nu ţi-am spus? am lucrat mult la lumânare. *(Are un fior.)* M-a tras şi fereastra. Cum m-oi culca, îmi trece.

Ziţa: Atunci, alevoa, bonsoar, ţaţo. *(Pleacă şi se întoarce.)* A! să nu uit; mâine ne vedem, ştii că-i sărbătoare. Să ne legăm de nenea să ne ducă la „Iunion“.

Veta *(repede)*: La „Iunion“? nu, Ziţo, nu mai merg la „Iunion“.

Ziţa: Da’ de ce?

Veta: Pentru că... pentru că nu-mi face nicio plăcere acolo, nu-

nţeleg comèdiile alea... Ei! ce să-ţi spui! nu voi.

Ziţa: Ei, Doamne! ţaţo, parol, ştii că eşti curioasă! Ce, pentru comèdiile alea mergem noi? Mergem să mai vedem şi noi lumea. Ce, adică toţi care merg acolo înţeleg ceva, gândeşti? Merg numai aşa de un capriţ, de un pamplezir; de ce să nu mergem şi noi?

Veta: De ce, de ne-ce, nu voi să merg.

Ziţa: ’Aide, zău, ţaţo; i zic eu lui nenea... vrei?

Veta: Nu voi, ţi-am spus o dată, şi nici dumnealui nu mai vrea să meargă; mi-a spus de azi-dimineaţă: degeaba-i zici.

Ziţa: Zău! ţăţico, parol! să mă-ngropi!

Veta: Nu merg, Ziţo, nu. Mă ştii tu, când zic o vorbă e vorbă.

Ziţa: Zi, nu vrei să mergi, ţaţo?

Veta: Nu.

Ziţa *(obidindu-se treptat)*: Nu?

Veta: Nu.

Ziţa *(podidind-o plânsul)*: Fir-ar a dracului de viaţă ş-afurisită! că m-a făcut mama fără noroc! *(Pleacă.)* N-am avut parte şi eu pe lume măcar de o compătimire! *(Iese, plângând şi trântind uşa, prin fund. – Spiridon intră din dreapta.)*

SCENA VIII

Spiridon, Veta

Veta *(lasă mondirul din mână)*: Spiridoane băiete, tu de ce mai stai? mai ai vreo treabă?

Spiridon: Nu, cocoană.

Veta: Apoi, du-t’ te culcă, ce mai aştepţi? Domnul Chiriac unde este?

Spiridon: E jos pân curte; adineaori şedea pe laviţa de la poartă. Dar... nu ştiu ce o fi având nea Chiriac, cocoană... parcă nu-i sunt toţi boii acasă...

Veta: Cine ştie ce-o fi având şi dumnealui.

Spiridon: E necăjit foc; un ceas s-a tot plimbat pe jos; când am trecut pân curte, umbla de colo până colo, parcă vorbea singur şi se bătea cu pumnii-n piept...

Veta: O fi supărat, cine ştie!... Spune-i să-nchiză poarta. Galoanele i le-am cusut; uite mondirul, să i-l duci.

Spiridon: Bine, cocoană. *(Vrea să plece cu mondirul.)*

Veta: Pe urmă, să-i spui... nu; pe urmă, să te duci să te culci, nu mai ai ce căuta p-aci. Să nu vie dumnealui să te găsească deştept, că iar o paţi.

Spiridon *(aparte)*: Ei, că parcă dacă m-o găsi dormind nu-i tot un drac!

Veta: ’Aide, du-te.

Spiridon: Mă duc, noapte bună, cocoană.

Veta: Noapte bună, Spiridoane. *(Spiridon iese.)* Noapte bună!... Săracul Spiridon! nu ştie el ce-i pe sufletul meu, nu ştie el cum râde de mine! Eu şi noapte bună!... *(Merge încet la fereastra din dreapta uşii din fund, se uită în curte, apoi se-ntoarce tot adâncită în gânduri.)* Ei! iacă nu vrea omul, nu vrea! dragoste cu sila nu se poate. – Nu-i mai place, nu mai vrea!... bine! n-o să mor nici eu!... De unde ştii? poate mai bine că s-a întâmplat aşa... A! De ce mai dă Dumnezeu omului fericire, dacă e să i-o ia înapoi? De ce nu moare omul când e fericit? De ce am mai trăit eu s-ajung la aşa ceva!? ... *(Plânge; se aude zgomot.)* Vine! *(Se şterge la ochi repede şi vrea să plece.)* Nu! nu mai voi să fiu proastă: dragoste cu sila nu se poate! *(Porneşte să iasă spre stânga, când intră Chiriac, care rămâne un moment la uşe. Veta stă locului. Tăcere.)*

SCENA IX

Chiriac, Veta, apoi de afară Jupân Dumitrache şi Ipingescu

Chiriac: Dumneata m-ai chemat?

Veta: Eu?... nu.

Chiriac: Spiridon mi-a spus că...

Veta: Da... am zis lui Spiridon să-ţi ducă mondirul; l-am cusut.

Chiriac: Mersi!

Veta: Pentru puţin.

(Pauză)

Chiriac: Poarta... am închis-o.

Veta: Bine. *(Întoarce capul în faţa scenii; e mişcată.)*

Chiriac: Alt nimic nu mai ai să-mi porunceşti?

Veta: Ce! eu să-ţi poruncesc dumitale?

Chiriac: Să-mi porunceşti, fireşte; nu-mi eşti stăpână?... nu sunt slugă în casa dumitale, cu simbrie?

Veta *(întorcându-se cu faţa spre Chiriac)*: Bine, domnule Chiriac, bine; zi înainte, că n-ai zis destule.

Chiriac *(înaintează)*: Ei! de ieri-seara până acu cum ai petrecut? Ţi-e mai bine aşa?

Veta *(scoborând un pas spre a se depărta de el)*: Da.

Chiriac: Îţi pare bine de ce-ai făcut?

Veta: Nu mă ştiu să fi făcut nimic; dar nu-mi pare rău că s-a-ntâmplat aşa.

(Pauză)

Chiriac *(mai apropiindu-se)*: Mâine seară mergi iar la „Iunion“?

Veta: Dacă o vrea dumnealui să mergem, trebuie să merg, fireşte.

Chiriac: Ca să curtezi cu amploiatul dumitale?

Veta *(tresărind şi ridicând capul spre el)*: Domnule, te-am rugat să fii bun să nu-mi mai zici vorba asta. Dacă n-ai avut destulă vreme să mă cunoşti, păcat. Eu te credeam pe dumneata mai deştept.

Chiriac *(stă la îndoială, apoi se mai apropie)*: Jură-te încă o dată!

Veta: Să mă mai jur – eu?... Nu m-am jurat? n-am plâns? Cu ce m-am ales? Nu mai mă jur, pentru că nu mă crezi; de plâns aş mai plânge, dar nu mai pot... Dar... în sfârşit, nu strici dumneata... eu stric... nu trebuia să-mi pui mintea cu un copil ca dumneata... D-aia zic şi eu mai bine că s-a întâmplat aşa. Tot trebuia să isprăvim odată... Am isprăvit...

Chiriac: Jură-te încă o dată şi...

Veta *(cu emoţie din ce în ce mai nestăpânită)*: Ce folos! Dumneata crezi mai mult în prostiile şi în bănuielile lui bărbatu-meu, decât în jurământul meu, şi gândesc că trebuia să ne cunoşti destul de bine şi pe mine, şi pe dânsul. Da’ ... foarte bine ai făcut să nu mă crezi. Aşa e. Eu sunt o femeie rea; am vrut numai să râz de dumneata. Eu te las pe dumneata ca pe o slugă „cu simbrie“ să păzeşti casa, şi târăsc pe dumnealui pe la grădini ca să mă curtez cu alţii. Eu sunt o femeie mincinoasă; n-am simţit nimic când ţi-am spus că nu ştiu să mai fi trăit până să nu te cunosc pe dumneata... Toate le-am făcut pentru dumneata numai din prefăcătorie... totdeauna alta ţi-am spus, şi alta am gândit; te-am minţit, te-am amăgit, am râs de dumneata atâta vreme... Acuma, bine că ţi-ai deschis şi dumneata în sfârşit ochii ca să vezi cine sunt. De! ţi-am făcut rău, dar... ai scăpat de mine. Lasă! ce-a fost a trecut... Bonsoar. *(Vrea să plece spre stânga.)*

Chiriac *(ieşindu-i cu un pas înainte)*: Te duci?

Veta *(stă)*: La ce să mai stau? Ce mai am eu cu dumneata?

Chiriac: Nu-mi mai zice „dumneata“.

Veta: Cum pofteşti să-ţi zic?

Chiriac: Cum mi-ai zis până ieri.

Veta: Azi e azi, ieri a trecut. *(Porneşte să iasă.)*

Chiriac *(tăindu-i drumul)*: Şi nu vrei să se mai întoarcă?

Veta *(scoboară un pas, depărtându-se de el la dreapta)*: Nu.

Chiriac *(apropiindu-se)*: Veto!

Veta: Nu; lasă-mă... Ce folos câtă fericire am avut un an, dacă într-o

zi mi-am plâns-o toată! Nu, nu mai voi; mai bine mi-este aşa cum sunt.

Chiriac: Dar eu... eu ce să fac?

Veta: Ce fac eu... Învăţul are şi dezvăţ, nu ştii dumneata?

Chiriac: Dezvăţ! lesne din gură. Îi scoţi rumânului ochii şi după aia-i zici: „Lasă că nu e rău şi fără să mai vezi... mai bine că s-a întâmplat aşa! n-o să mori fără luminile ochilor!... Învăţul are şi dezvăţ!...“ Dar dacă n-oi vrea eu să mai trăiesc aşa!... carevasăzică să mor, ai?

Veta: Ei, bine ar fi să poată muri omul când vrea; dar... nu moare nimeni de asta!

Chiriac: Dar dacă eu oi muri? *(Se repede şi ia spanga de la puşcă.)* Vezi dumneata spanga asta?

Veta *(se repede la el şi vrea să i-o smucească)*: Chiriac!

Chiriac *(luptându-se cu ea)*: Fugi!... lasă-mă!...

Veta *(luptându-se)*: Nu te las! te ştiu eu cine eşti. Nu te las! Nu voi să ţi se tragă moartea de la mine.

Chiriac: Lasă-mă! lasă-mă!... *(Se luptă.)*

Veta *(disperată)*: Chiriac! *(Înecându-se.)* Dacă vrei să te omori, omoară-mă întâi pe mine! *(Se luptă din putere.)* Chiriac!... Nu ţi-e milă ţie de mine? Toate, toate de un an şi mai bine le-ai uitat într-o zi?... Chiriac!...

Chiriac: Tocmai pentru că nu le-am uitat, vreau mai bine să mor. Dacă nu mai este nimic între noi, spune-mi dumneata cum să mai trăiesc! Dacă mă laşi, dacă nu mai mă vrei, tot mort sunt eu; mai bine, lasă-mă: adio, viaţă! *(Se smuceşte.)* Lasă-mă!

Veta *(ţinându-l strâns)*: Chiriac! Vrei să strig? eşti nebun?

Chiriac: Da! sunt nebun, fireşte că sunt nebun; m-ai înnebunit dumneata; dumneata să-mi tragi păcatul! Câte gânduri şi dor m-a ars pe mine, nu mă-ntrebi?

Veta: Dar tu pe mine nu mă-ntrebi?

Chiriac: Nu mai voi să ştiu de nimic, nu mai ştiu cine sunt. Am vrut să mă omor adineaori în curte, dar ţi-am văzut trecând umbra peste perdeaua de la fereastră, ş-am vrut să te mai văz o dată. Încai să mor lângă tine, cum am trăit. *(Cu vorbele acestea Chiriac s-a mai domolit.)*

Veta: Chiriac, ascultă. Nu mi-ai zis tu să mai mă jur încă o dată? Dacă m-oi jura, mă crezi?

Chiriac: Te crez.

Veta *(repede)*: Dragă Chiriac, să n-am parte de ochii mei, să n-am parte de viaţa ta, să nu mai apuc măcar o zi fericită cu tine – na! ce mai vrei? – dacă ştiu eu ceva la sufletul meu din câte ţi le-a sporit dumnealui.

Chiriac: De ce te-ai dus la grădină?

Veta: M-am dus numai de gura sorii-mii Ziţii. Era lume multă, de n-

aveam unde sta; cânta muzica; juca comèdii; n-am auzit nimic, n-am văzut nimic. Toată seara în uietul grădinii m-am gândit numai la tine; parcă dormeam şi visam ceva... Ştiam eu că o să mi se întâmple mie un necaz mare, mi se făcuse semn: răsturnasem de dimineaţă candela. Încă dumnealui, dacă m-a văzut că mă speriu, zice: „Ei, ce e dacă s-a răsturnat! Nu mai crede în prostii de-alea. Ce! ce-o să ni se-ntâmple? să-mi arză cherestigiria? arză sănătoasă! Nu m-a făcut ea pe mine! este asiguripsită... Atâta pagubă!...“ Răsturnasem candela; pe urmă ochiul ăl drept mi se bătea întruna de vreo trei zile. Pe tine te lăsasem acasă ştergându-ţi puşca: ştii că ruginise încărcătura înăuntru şi te apucaseşi s-o scoţi cu vergeaua. Nu puteam să-mi iau gândul de la puşcă. Mă gândeam: dacă s-o descărca, Doamne fereşte! puşca în mâna lui, ce să mă fac eu când l-oi găsi mort întins acasă!... Da’ de ce nu i-am spus să bage de seamă! de ce nu l-am rugat să o lase la pustia de puşcă! la ce am plecat de-acasă?! Iac-aşa m-am bătut cu gândurile toată seara. N-am văzut, zău! n-am văzut nimic, n-am auzit nimic! Mă jur pe ce vrei tu; mă crezi?

Chiriac *(biruit cu desăvârşire)*: Te crez! *(Aruncă departe spanga şi ia pe Veta în braţe.)*

Veta *(strângându-l cu putere)*: Chiriac! *(Rămân o clipă îmbrăţişaţi în tăcere.)* Chiriac, să nu mai faci ce mi-ai făcut, că mor... zău! mă omori...

Chiriac: Nu, nu mai fac...

Veta: Îmi făgăduieşti? te juri?

Chiriac: Da.

Veta: Şi o să mă crezi că eu numai la tine mă gândesc?

Chiriac: Da.

Veta: Că numai pentru tine trăiesc?

Chiriac: Da.

Veta: Şi n-o să mai zici nicio vorbă rea?

Chiriac: Nu.

Veta: Şi n-o să mai mă faci să plâng?

Chiriac: Nu! nu! nu! Dar mă ierţi?

Veta: Dar tu pe mine mă ierţi?

Chiriac: Eu te-am iertat de mult. *(Se strâng bine în braţe.)*

Jupân Dumitrache *(de afară, sub fereastră)*: Chiriac! Chiriac!

(Cei îmbrăţişaţi rămân încremeniţi, ascultând.)

Veta: Hii! Dumnealui...

Chiriac *(repede, fără s-o lase din braţe, merge spre fereastră)*: Nu-i nimic! Trece la posturile dinspre Marmizon[23]... *(Către Jupân Dumitrache, pe fereastră:)* Dumneata eşti, jupâne?

Jupân Dumitrache *(de afară)*: Dar ce, Chiriac, puiule, nu te-ai mai culcat?

Chiriac: Încă nu, jupâne, acu mă culc.

Jupân Dumitrache *(de afară)*: Somn uşor!...

Ipingescu *(asemenea)*: Şi vise plăcute, onorabile!

Jupân Dumitrache *(depărtându-se treptat)*: Chiriac, puiule, ia vezi de ce am vorbit, fii cu ochii-n patru, d-aproape de tot: mă ştii că ţiu când e la o adică...

Chiriac *(strângând pe Veta cu putere)*: Lasă, jupâne, mă ştii că consimţ la onoarea dumitale de familist!...

Cortina

ACTUL II

(Aceeaşi odaie. O lampă cu gaz arde pe masă)

SCENA I

Veta, Chiriac

Veta: Du-te, puiule, du-te; fii cuminte, sunt aproape de unsprezece... cine ştie? vine fără veste!

Chiriac: Aş! mai are două ceasuri bune de alergat; nu poate veni aşa degrab'.

Veta: De unde ştii ce se-ntâmplă? paza bună trece primejdia rea.

Chiriac: N-ai grijă, dragă, când îţi spui eu că nu vine; are să meargă până la Cotroceni, ce te gândeşti? nu-l ştii pe el că umblă agalea?...

Veta: Bine, dar aş vrea şi eu să mă culc; zău, sunt obosită grozav. Ştii tu că de ieri-seară de când ne-am certat, până acum n-am închis ochii?

Chiriac: Ei! d-apoi eu i-am închis!

Veta: Tocmai d-aia; sărută-mă încă o dată şi du-te şi tu de te culcă. Mâine ai să ieşi la izirciţ; ai uitat că trebuie să te scoli până-n ziuă?

Chiriac: Bine zici! Cum să uit, se poate? Mâine trebuie să mă scol la patru ceasuri. Are să vie gornistul, să mergem să luăm doi oameni din companie, ca să ridicăm pe Tache pantofarul de la Sfântul Lefterie.

Veta: Apoi mi-a spus leliţa Safta că-i bolnav de lingoare.

Chiriac: Ce treabă am eu cu boala lui? ce, eu sunt bolnav? nu mă priveşte pe mine. Îl am pe listă, trebuie să se prezante la izirciţ.

Veta *(tresărind ca cum ar fi auzit ceva)*: Ia taci! *(Ascultă.)* Mi s-a părut că umblă cineva pe portiţă. 'Aide, Chiriac, sărută-mă şi du-te.

Chiriac *(o sărută)*: Mâine seară nu te mai duci la „Iunion"?

Veta: Nu, nu mă mai duc fără tine... Dar tu... nu uiţi ce mi-ai făgăduit – n-o să mă mai necăjeşti niciodată?

Chiriac: Niciodată. *(O sărută, o strânge-n braţe şi pleacă)*. Bonsoar. *(Se mai întoarce spre a repeta jocul şi iese în stânga planului din fund.)*

Veta *(singură, fredonează încet, coborând la masă)*:

„Într-un moment de fericire,
Stelele s-au umplut de dor
Şi, printr-o perlă de iubire,
Mi-au revărsat razele lor.“

(Fredonează din ce în ce mai încet.) Trebuie să fie trecute de unsprezece... Să mă culc... Ce obosită sunt! Nu mai pot! *(Şade lângă masă, deschide albumul şi dă de portretul lui Chiriac.)* Ah! Ah! Chiriac! *(Fredonează întâia strofă din* Portretul *de d. G. Sion:)*

„Când ore de-ntristare vor tulbura vreodată
Frumoasa-ţi inimioară, tu vezi portretul meu,
Şi crede că eu sufer cu tine deodată,
Şi c-amândoi atuncea compătimim mereu.“

(Urmează mai încet; micşorează lumina lămpii de tot şi începe a se pregăti de culcare. Uşa din fund se deschide încet în vremea asta, şi se arată Rică Venturiano; odaia este foarte slab luminată de flacăra închisă a lămpii.)

SCENA II

Veta şi Rică Venturiano, apoi Jupân Dumitrache şi Ipingescu de-afară

Rică *(intră, se opreşte pe prag, vede pe Veta în spate, răsuflă din adânc, pune mâna la inimă şi înaintează în vârful degetelor până în spatele scaunului ei; cade în genunchi şi începe cu putere)*: Angel radios!

Veta *(dă un ţipăt, se scoală şi fuge în partea cealaltă a scenii făcându-şi cruce şi scuipându-şi în sân)*: A!

Rică *(întorcându-se în genunchi spre partea unde a fugit ea)*: Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiaşi dată pentru prima oară mi-am pierdut uzul

raţiunii: da! sunt nebun...

Veta: Nebun! *(Strigând:)* Săriţi! Chiriac! Spiridoane!

Rică: Nu striga, madam *(se târăşte un pas în genunchi)*, fii mizericordioasă! Sunt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tâmplele-mi se bat, sufer peste poate, parcă sunt turbat.

Veta: Turbat?... Domnule, spune-mi degrab', c-aminteri, strig: cine eşti, ce pofteşti, ce cauţi pe vremea asta în casele oamenilor?

Rică *(se ridică şi se apropie de dânsa, tăindu-i drumul)*: Cine sunt? mă întrebi cine sunt? Sunt un june tânăr şi nefericit, care suferă peste poate şi iubeşte la nemurire.

Veta: Ei! ş-apoi? ce-mi pasă mie! *(După o mică reflecţie:)* Vai de mine! ăsta e vun pungaş: a aflat că nu-i dumnealui acasă şi umblă să ne pungăşească. *(Tare, strigând:)* Chiriac! Spiridoane! săriţi! hoţii!

Rică *(cu mâinile rugătoare)*: Nu striga! nu striga! fii mizericordioasă; aibi pietate[24]! M-ai întrebat să-ţi spui cine sunt, ţi-am spus. Mă întrebi să-ţi spui ce caut... Ingrato! nu mi-ai scris chiar tu însuţi în original?

Veta: Eu?

Rică: Da! *(Se ridică.)* Nu mi-ai scris să intru fără grijă după zece ceasuri la numărul 9, strada Catilina, când oi vedea la fereastră că se micşorează lampa? Iată-mă. M-am transportat la localitate pentru ca să-ţi repet că te iubesc precum iubeşte sclavul lumina şi orbul libertatea.

Veta: Adevărat, domnule, parol că eşti nebun. Visezi; ţi-am scris eu dumitale vreo scrisoare? Auzi obrăznicie! Ştii dumneata cu cine vorbeşti?

Rică: Cum să nu ştiu? În van te aperi. Şi tu mă iubeşti pe mine, nu mai umbla cu mofturi. Te-am văzut d-atunci seara de la „Iunion"...

Veta: De la „Iunion"? *(Caută cu gândul.)*

Rică: Da; chiar de atunci seara, când privirile noastre s-au întâlnit, am citit în ochii tăi cei sublimi că şi tu corespunzi la amoarea mea. M-am luat după tine chiar în seara aceea până la Stabiliment. Simţisem că mitocanul de cumnatu-tău mă mirosise, ştia că mă ţiu după voi; şi, abandonându-mă curajul de a mai intra într-o stradă fără lampe gazoase, m-am întors îndărăt, pentru că-mi era frică să nu paţ vun conflict cu mitocanul. Alaltăieri seară, amoarea mi-a inspirat curaj; m-am ţinut după voi până în această suburbie, în colţul stradei; dar când să-ţi văz justaminte adresa, mi-a tăiat drumul nişte câini. Când am aflat că şezi pe aci, te-am curtat la nemurire şi m-am informat prin băiatul de la cherestegeria lui cumnatu-tău cum stai cu familia ta. Am aflat că acum eşti liberă, ţi-am scris prima mea epistolă într-un moment de inspiraţiune, ai primit-o, mi-ai răspuns să viu, şi am venit... pentru ca să-ţi repet că *(cade iar în genunchi)*: nu, orice s-ar zice

şi orice s-ar face, eu voi susţinea, sus şi tare, că tu eşti aurora, care deschide bolta înstelată într-o adoraţie poetică, plină de... *(Urmează declaraţia foarte iute până ce-l întrerupe Veta.)*

Veta *(a ascultat cu mult interes tirada lui Rică şi-l întrerupe izbucnind de râs)*: Ha! ha! ha! acum înţeleg eu tot! ha! ha! ha!

Rică: Râzi, râzi, ingrato, de amoarea mea?

Veta: Da' cum, Doamne iartă-mă! să nu râz?... vezi bine că râz. Apoi ştii dumneata cu cine vorbeşti?... mă cunoşti?... ştii bine cine sunt?

Rică: Cum să nu ştiu! tu eşti angelul visurilor mele, tu eşti steaua, pot pentru ca să zic chiar luceafărul, care străluceşte sublim, în noaptea tenebroasă a existenţii mele, tu eşti...

Veta *(care trece la lampă, îi măreşte focul şi se pune cu chipul în bătaia luminii)*: Zău? ia uite-te bine! *(Râde.)*

Rică *(foarte încurcat, se scoală de jos şi se dă înapoi împiedicându-se)*: Madam! să am pardon! scuzaţi! Cocoană! considerând că... adică, vreau să zic, respectul... pardon... sub pretext că şi pe motivul... scuzaţi... pardon...

Veta *(râzând)*: Bine, pardonul ca pardonul, dar te rog, dacă ţii la pielea dumitale, să te duci mai degrabă, să ieşi curând din casa asta, că, Doamne fereşte! de te-o călca aici bărbatu-meu *(accentuând)*, mitocanul... de!...

Rică: Scuzaţi... pardon...

Veta: Apoi zău, nu ştiu ce s-o mai alege de dumneata. Bărbatu-meu suferă grozav de gelozie şi e în stare a fi capabil să te omoare.

Rică *(speriat)*: Să mă omoare!

Veta: Deja alaltăieri seara ai avut noroc de ţi-a tăiat drumul câinii şi nu te-a lăsat să intri în uliţa noastră. Aminteri, dumnealui s-a suit repede sus, a deşteptat pe Chiriac...

Rică: Chiriac!

Veta: Da, tejghetarul nostru, şi au ieşit amândoi, unul pe maidan şi altul pe la poartă, ca să te prinză în uliţă. Încă Chiriac luase şi levorverul; dar până să iasă ei, dumneata fugiseşi...

Rică *(îngrijorat)*: Levorverul!... Madam, vă rog, binevoiţi a-mi da drumul d-aici de urgenţă...

Veta: Ei! ştii că-mi place! Ce! te ţiu eu? Du-te, uşa-i deschisă; du-te repede, şi bagă de seamă la poartă să nu dai piept în piept cu dumnealui, că de-acum încolo trebuie să se întoarcă acasă. Apucă pe maidan şi ieşi devale spre Antim. Bagă de seamă să nu te întâlneşti cu bărbatu-meu, că te cunoaşte, şi cum te-o vedea, zău! te umflă.

Rică: Mă umflă!... *(Vrea să plece, apoi stă şi se întoarce.)* Cocoană, eşti o damă venerabilă; profit de ocaziune, spre a vă ruga *(cu multă*

volubilitate) să primiţi asigurarea înaltei stime şi profundului respect, cu care am onoarea a fi al domniei-voastre preasupus şi preaplecat, Rică Venturiano, arhivar la judecătoria de pace circumscripţia de galben, poet liric, colaboratore la ziarul *Vocea patriotului naţionale*, publicist şi studinte în drept...

Veta: În drept, în strâmb, ce-mi pasă mie! du-te odată, ori ţi s-a făcut pesemne de vun conflict...

Rică: Nu, madam, nu; eu sunt june cu educaţie, nu voi să paţ niciun conflict!

Veta: Apoi, atunci du-te! ce mai stai?

Rică: Mă duc; scuzaţi, pardon, bonsoar!

Veta: ’Aide! *(Vrea să-l conducă până la uşe; când vrea să deschiză uşa ca să-i dea drumul, s-aude glasul lui Jupân Dumitrache în curte. Rică şi Veta coboară înspăimântaţi.)*

Jupân Dumitrache *(afară în curte)*: Îţi spun că i-am văzut eu capul pe fereastră. E aici în casă. Chiriac! Spiridoane!

Veta *(îngrozită)*: Musiu! domnule! m-ai nenorocit, şi dumitale atât ţi-a fost! fugi, fugi, că te omoară!

Rică: Aoleo! *(Se repede să fugă pe uşe.)*

Veta *(oprindu-l)*: Nu p-acolo!

Jupân Dumitrache *(d-afară)*: Dacă nu i-o ajunge ce i-oi da eu moftangiului, să-mi taie mie favuridele!

Ipingescu *(tot d-afară)*: Rezon! *(Se aud paşi repezi suind scările.)*

Rică *(disperat)*: Madam, cocoană! ai mizericordie de un june român în primăvara existenţii sale! de-abia douăzeci şi cinci de roze şi jumătate în număr, douăzeci şi şase le împlinesc tocmai la Sfântul Andrei... Scapă-mă!

Veta: Da... dar pe unde? A! pe fereastra asta; ieşi curând, treci binişor pe schele la stânga, lasă-te pe scară, în capătul binalii[25], jos e o portiţă scurtă, care dă în maidan... Fugi iute!

Rică *(iese pe fereastră, se loveşte cu capul de zid şi-şi turteşte pălăria)*: Pardon!... scuzaţi!... bonsoar! *(Dispare pe fereastră, paşii se apropie.)*

SCENA III

Veta singură, apoi Dumitrache şi Ipingescu

Veta: A scăpat sărmanul... Ce comèdie! Doamne sfinte! dacă-l prindea Chiriac, îl omora. Vezi dumneata cine mi-a fost soră-mea Ziţa! D-aia se ţinea dumneei de capul meu să tot batem grădinile; era amorezată. Şi eu, proastă, să nu ştiu nimic, şi să-mi fac zile amare cu Chiriac din pricina

lui musiu ăsta... Bine că a scăpat, vai de el; acum trebuie să-i sfârâie călcâiele pe maidanul lui Bursuc. *(Coboară la masă şi se face că lucrează. Uşa din fund se deschide de perete şi intră furioşi Jupân Dumitrache şi Ipingescu cu săbiile scoase.)*

Jupân Dumitrache *(înaintează strașnic)*: Cocoană! Cine a fost acum aici? *(Ipingescu caută cu ochii în toate părţile, se uită pe sub pat, pe sub masă, peste tot.)*

Veta: Cine să fie?

Jupân Dumitrache *(fierbând)*: Cine să fie?... Ştiu eu cine să fie? Dacă aş şti, nu te-aş întreba.

Ipingescu: Rezon! *(Caută mereu.)*

Veta: Ei! ştii că eşti nu ştiu cum! Ce vii aşa turbat? Uite, cu sabia scoasă, ca la bătălie.

Jupân Dumitrache: Nu râde, cocoană, după ce că paţ un afront tocmai la ce-am ţinut eu, nu râde; du-te dincolo, cocoană!... De ce nu te-ai culcat pân-acum?

Veta: Zău că nu eşti în toată firea! auzi că de ce nu m-am culcat: pentru că nu mi-a fost somn. Ce! vrei să mă culc şi să-mi las lucru? Mâine e sărbătoare, trebuie să mă gătesc să merg la biserică.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Cocoană, du-te dincolo, aci avem treabă; du-te curând. *(Umblă agitat, strigând:)* Spiridoane! Spiridoane! Chiriac! Spiridoane! Chiriac! *(Către Veta:)* Rău ai făcut, cocoană!

Veta: Ce rău? ce visezi? ce-am făcut?

Jupân Dumitrache: Ştii dumneata bine! Dumneata să tragi păcatul de ce s-o întâmpla *(sinistru)*, că are să se întâmple lucru mare, cocoană, măcar să ştiu de bine că merg la cremenal!

Veta: Eşti nebun! *(Aparte:)* Acu nu mai mi-e frică.

Jupân Dumitrache *(strașnic la culme)*: Du-te, cocoană, şi nu râde.

Veta: Iaca, mă duc. *(Iese râzând în stânga, planul întâi.)*

SCENA IV

Jupân Dumitrache, Nae Ipingescu, apoi Spiridon

Jupân Dumitrache: Ştii! *(se îneacă de emoţie)*, mă stăpânesc, adică-i vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplic lucru formal, ca să n-o ruşinez.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache: Ştii cum e dânsa...

Ipingescu: Coana Veta? ruşinoasă... mie-mi spui?

Jupân Dumitrache *(plimbându-se agitat)*: Adică chiar în casa mea

să nu pot eu pune mâna pe bagabontul? că n-a avut pe unde ieşi; altă scară nu mai are casa. *(Strigă:)* Spiridoane! Chiriac! Chiriac! Spiridoane!

Spiridon *(vine din dreapta, cu părul vâlvoi, sculat zăpăcit din somn)*: Ce-i porunca, jupâne?

Jupân Dumitrache: Porunca? vino să-ţi dau poruncă. *(Îl ia de păr.)*

Ipingescu: Hahahaha! dă-l, dă-l căţeaua[26]!

Jupân Dumitrache: Apoi parcă ne-a fost vorba, musiu Spiridoane băiete, să nu te mai găsesc dormind când mă-ntorc acasă! Na poruncă! na poruncă! mai na poruncă! să-ţi mai treacă de piroteală!

Spiridon *(plângând)*: Auliu, jupâne, auliu! Ce ţi-am făcut eu, jupâne, dacă am dormit?

Ipingescu *(strașnic, către Spiridon)*: Pentru ce nu eşti prezent la apelul nominal?...

Spiridon: Auliu! *(Se jeleşte.)*

Jupân Dumitrache: Taci! Unde-i Chiriac?

Spiridon *(fugind într-un colţ)*: Nu ştiu...

Jupân Dumitrache *(se repede la el; Spiridon fuge)*: Da' să mănânci şi să dormi ştii?

Spiridon: Doarme în odaia dumnealui, jupâne.

Jupân Dumitrache: Doarme? Toţi dormiţi, dormire-aţi somnul ăl lung! Pâinea ştiţi să mi-o mâncaţi. Cheamă pe Chiriac degrabă... mergi!

Ipingescu *(către Spiridon, bătându-i din picior)*: Urgent!

(Spiridon iese degrab' în stânga.)

Jupân Dumitrache: Chiriac! Chiriac! Eu arz în foc şi toţi trag la aghioase! Eu arz de onoarea mea de familist şi lor de somn le arde... Chiriac!

SCENA V

Aceiaşi, Chiriac, apoi Spiridon

Chiriac *(ştergându-se la ochi, în costum de noapte, vine moale de somn, din stânga)*: Ce-i, jupâne? ce s-a aprins? unde arde?

Jupân Dumitrache *(luându-l de mână şi aducându-l în faţa scenii)*: Chiriac! *(Scurt:)* M-am nenorocit!

Chiriac: Pentru ce?

Jupân Dumitrache: S-a dus ambiţul!

Chiriac: Cum?

Jupân Dumitrache: Tocmai la ce am ţinut...

Chiriac: Ce?

Jupân Dumitrache: Mi s-a necinstit onoarea de familist!

Chiriac: Aş! nu se poate; ţi s-a părut!

Jupân Dumitrache: Am văzut cu ochii.

Chiriac: Aşi! aşa m-ai speriat şi alaltăieri-seara; aşa ţi se năzare dumitale.

Jupân Dumitrache: Chiriac, întreabă şi pe nenea Nae!

Ipingescu: Aprob pozitiv.

Chiriac *(dezmeticit)*: Cum? când? unde? cine?

Jupân Dumitrache: Bagabontul!

Chiriac: Ei?

Jupân Dumitrache: Maţe-fripte, Chiriac puiule, l-am văzut din uliţă pe fereastră aici în casă... cu ochelarii pe nas, cu giubenu-n cap.

Ipingescu: Idem.

(Spiridon intră din dreapta.)

Chiriac: Aici în casă? nu mă băga-n păcate, jupâne!

Spiridon *(aparte)*: Cu ochelari? Cu giuben? E persoana cocoanii Ziţii. *(Iese pe furiş prin fund.)*

Jupân Dumitrache: L-am văzut cu ochii mei, şi nu se poate să fi ieşit d-aici, că n-avea unde! Pe scară m-am suit eu cu nenea Nae, trebuia să dau piept în piept cu el. Trebuie să fie aici în casă ascuns. Trebuie să-l găsim. *(Iese în dreapta).*

Chiriac *(bătându-se-n piept)*: Las' pe mine, jupâne.

Ipingescu *(care se află la fereastra din stânga)*: Să am pardon: fereastra asta dă pe schele, schelele merg până-n capătul binalii.

(Jupân Dumitrache reintră şi iese căutând în stânga.)

Chiriac: Da.

Ipingescu: Ei! acolo nu-i scară? Dacă o fi ieşit pe aci pe fereastră, s-a dus, a scăpat pe maidanul lui Bursuc.

Chiriac: Nu se poate să fi găsit scara. Schelele se-nfundă în podul grajdului; podul nu-i podit până acuma, e gratie numa, şi scara este în partea ailaltă, în dosul binalii.

Jupân Dumitrache *(reintră din stânga desperat)*: Mi s-a dus ambiţul, nu mai voi să ştiu de nimic! mi s-a necinstit onoarea de familist, acum nu mai îmi pasă, măcar să intru şi-n cremenal! *(Căutând cu ochii, găseşte bastonul lui Rică, uitat pe scânduri lângă scaunul unde acesta a căzut în genunchi la intrare. Chiriac şi Ipingescu caută şi ei în toate părţile.)* Chiriac! Chiriac! puiule, uite! *(Arată bastonul.)* Mai zi că mi s-a

părut.

Chiriac *(se repede şi ia puşca, acuma cu spanga pusă)*: Jupâne, vrei să punem mâna pe el? după mine curând! Nene Nae, aţin'te după noi! Odaia lui Spiridon *(arată în dreapta)* dă tot pe scara a mare. Pe scară pe unde aţi venit, n-a putut fugi. Pe aici, pe schele, a ieşit. Trebuie să fie ascuns în podul grajdului la capătul binalii. 'Aideţi iute după mine. Tii! nu scapă el din gheara mea nici mort! *(Vor să sară pe fereastră.)*

SCENA VI

Aceiaşi, Veta, din stânga

Veta: Ce e, frate? ce e?

Chiriac *(cu putere către ea)*: Nu scapă el, cocoană, nici mort din gheara mea!

Jupân Dumitrache *(asemenea)*: Da, cocoană, nici mort.

Ipingescu *(asemenea)*: Absolut!

Chiriac: 'Aide, jupâne, 'aide, nene Nae! *(Vrea să se repează peste fereastră cu puşca-n mână)*.

Veta *(aleargă şi se pune în dreptul ferestrii)*: Sunteţi nebuni? Vreţi să se rupă schelele cu voi? Chiriac, nu ştii că schelele sunt părăsite de trei săptămâni? vrei să te prăpădeşti?

Chiriac: Lasă-ne, cocoană! *(Vrea s-o dea în lături, ea nu se lasă.)*

Jupân Dumitrache *(asemenea)*: Lasă-ne, cocoană!

Ipingescu *(asemenea)*: Pardon!

Veta *(lui Chiriac)*: Iar te iei după vreo bănuială de-a dumnealui, iar? Ai uitat ce...

Jupân Dumitrache: Da, bănuială... cu ochilari la nas şi cu giobenu-n cap!

Chiriac *(se luptă cu Veta)*: Lasă-mă, cocoană! *(Scapă din mâinile ei şi iese pe fereastră.)*

Veta *(şovăie şi cade pe scaun)*: Chiriac!

Jupân Dumitrache: Înainte, Chiriac! Înainte, nene Nae! *(Iese pe fereastră, Nae Ipingescu îl urmează.)*

Veta *(sculându-se şovăind, scoate capul pe fereastră)*: Chiriac! Chiriac! binişor! să nu cazi!

SCENA VII

Veta, Ziţa

Ziţa *(intră prin fund repede)*: Ce e, ţaţo? ce s-a întâmplat? Mi-a

spus Spiridon...

Veta *(sculându-se repede de pe scaun)*: Ziţo, Ziţo, tu mi le faci toate, tu m-ai adus la „Iunion“, tu ai dat nas amploiatului să se ţină după noi, de mi-am găsit beleaua cu Chiriac...

Ziţa: Cu Chiriac?

Veta *(dregând-o)*: Cu dumnealui, cu Chiriac, cu toţi; l-ai chemat să vie, şi în loc să vie la tine a venit aici.

Ziţa: Şi?...

Veta: Şi tocmai când să-i dau drumul înapoi pe uşe, iacătă-i dumnealui cu Nae ipistatul se suia pe scară strigând ca nişte turbaţi...

Ziţa: Şi pe urmă?

Veta: L-am făcut scăpat pe fereastră, i-am dat drumul pe schelă, ca să iasă pe la spatele binalii, pe portiţa dinspre maidan.

Ziţa *(cu spaimă)*: Pe portiţa dinspre maidan!

Veta: Da, pentru că pe scara a mare s-ar fi întâlnit piept în piept cu dumnealui.

Ziţa *(zdrobită)*: Ţaţo! *per l'amour di Dieu!*[27] portiţa dinspre maidan e încuiată; adineaori am vrut să viu eu p-acolo, ca să nu mai ocolesc, şi a trebuit să mă întorc iar pe uliţă ca să intru în curte.

Veta: Încuiată? şi ulucile sunt de doi stânjeni! Atunci persoana în chestie n-a putut fugi! Ziţo! Ziţo! e primejdie! dumnealui e grozav, Chiriac e nebun!

Ziţa: Vai de mine! monşerul meu! mi-l omoară!

Veta: Chiriac a luat puşca cu spangă şi dumnealui a scos sabia...

Ziţa: Nu mai spune, ţaţo, că mor! *(Se aude o dărâmare de scânduri.)*

Veta: Taci! *(Ascultă amândouă.)*

Jupân Dumitrache *(de afară)*: Aţin' te, Chiriac!

Ipingescu *(de afară)*: Stai! în numele Constituţiunii!

Veta *(îngrozită)*: L-a prins!

Ziţa *(asemenea)*: Ah! mor!

Veta: Sunt în curte, 'aide să mergem degrabă. Tu ai făcut încurcătura, tu s-o descurci! 'Aide repede de scapă omul din primejdie.

Ziţa: 'Aide! *(Amândouă pornesc să iasă prin fund; când ele vor să păşească pragul, s-aude alt zgomot afară şi strigăte)*.

Glasul lui Jupân Dumitrache: Nu te lăsa, Chiriac! *(Zgomot, strigăte şi o detunătură de puşcă.)*

Veta: Chiriac!

Ziţa: Monşerul meu! *(Ies amândouă desperate.)*

SCENA VIII

Rică Venturiano, apoi Spiridon

Rică *(coboară încet pe fereastră pe unde a ieşit; este prăfuit de var, ciment şi cărămidă; părul îi este în neorânduială; pălăria ruptă; e galben şi tras la faţă; tremură şi i se încurcă limba la vorbă; i se năluceşte o spaimă din când în când şi îl apucă slăbiciune la încheieturi.)*: Am scăpat până acum! Sfinte Andrei, scapă-mă şi de acu încolo: sunt încă june! Geniu bun al venitorului României, protege-mă; şi eu sunt român. *(Răsuflă din greu şi îşi apasă palpitaţiile.)* O, ce noapte furtunoasă! Oribilă tragedie! *(I se pare că aude ceva şi tresare.)* Ce de peripeţiuni!... Ies pe fereastră şi pornesc pe dibuite pe schele! mă ţiu binişor de zid şi ajung în capătul binalii... Destinul mă persecută implacabil... Schelele se-nfundă; nicio scară... Cocoana perfidă mă indusese în eroare... Vreau să mă-ntorc şi d-odată auz pe inimici venind în faţa mea pe schele. O iau înapoi fără să ştiu unde merg; mă împiedic de un butoi cu ţiment... O inspiraţiune... – eu ca poet, am totdeauna inspiraţiuni! – m-ascunz în butoi! Paşii inimicilor s-apropie în fuga mare, mulţi inşi trec iute pe lângă butoiul meu înjurându-mă; eu, ca june cu educaţiune, mă fac că n-auz... Toţi se depărtează... Auz un zgomot, strigăte, ţipete de femei, în fine o împuşcătură. Zgomotul apoi cu încetul se stinge, totul rămâne într-un silenţiu lugubru, numai din depărtare se aude orologiul de la Stabiliment bătând unsprezece şi douăzeci... oră fatală pentru mine! – Ies binişor din butoiul meu, mă târăsc de-a buşele pe schele şi mă pomenesc înapoi aci... Ce să fac? pe unde să ies? Îmi trebuie o inspiraţiune ingenioasă... *(Pune mâna pe frunte, şi caută în gând.)* Da, am găsit-o! să ies pe uşe. *(Merge repede în vârful degetelor la uşa din fund, o deschide; afară, în sală, e beznă.)* Obscuritate absolută! *(Merge la fereastră.)* A! auz paşi; vine cineva pe schele. *(Se repede la uşa din dreapta, a odăii lui Spiridon.)* P-aici! *(Spiridon intră în acelaşi moment repede, şi se lovesc amândoi în piept.)* Ah! cum m-am speriat! *(Îi vine rău.)*

Spiridon: Domnule, musiu, tot aici eşti? E foc mare, trebuie să fugi! dacă o pune mâna pe dumneata, te omoară...

Rică: Mă omoară?... Scapă-mă, băiete, scoate-mă de aici... Pe unde să ies? *(Pornind spre uşa din dreapta, pe unde a intrat Spiridon.)* Pe aici...

Spiridon: Nu se poate. *(Îi taie drumul.)* Odaia d-acolo răspunde tot pe scara a mare; vrei să te-ntâlneşti cu ei piept în piept?

Rică: Nu, nu voi; dar atunci ce-i de făcut?! existenţa mi-este periclitată. Voi să scap. Scapă-mă; îţi dau bacşiş trei sferturi de rublă.

Spiridon: Trei sferturi de rublă; şase pachete de tutun! te scap.

Rică: Cum? pe unde? spune-mi iute, că mi-e degrabă, îmi vine

stenahorie.

Spiridon: Dumneata stăi aici. Eu mă duc colea în odăiţă *(la dreapta)*, deschiz uşa care dă în scară, cum i-oi vedea că se urcă sus, te chem în odaie, închidem uşa de la mijloc, şi când or intra cu toţii aici, îţi dau drumul pe dincolo de scară, te cobori şi ieşi repede pe poartă... Lasă că te scap, n-ai grijă.

Rică: Da, du-te degrabă!

Spiridon *(cu şiretenie)*: Apoi, nu-mi dai?

Rică: Ce?

Spiridon: Ce mi-ai făgăduit.

Rică: Ba da, îţi dau. *(Se caută în toate buzunarele şi completează suma din mărunţele; Spiridon o socoteşte cu scumpătate.)* Băiete, *(solemn)* tânărule! ştii tu în ce poziţiune mă găsesc? ştii tu ce pericol mă ameninţă?

Spiridon: Ba bine că nu! Dacă n-oi şti eu păpara lui jupânul!... hehei! lasă; dacă n-ăi putea scăpa...

Rică: ’Ai? *(Şovăie.)*

Spiridon: Ai să vezi şi dumneata al dracului ce e... De ce-i zice lui „Titircă Inimă-Rea“?

Rică: Nu, nu voi să văz, scapă-mă.

Spiridon *(cam rece)*: Ei! lasă, dacă oi putea, te scap eu, fireşte.

Rică: A! *(Şovăie.)* Auz zgomot pe scară; se suie... *(Şovăie.)* Aleargă; scapă-mă! *(Spiridon iese încet în dreapta, numărând gologanii; Rică îl zoreşte de la spate.)*

SCENA IX

Rică, Dumitrache, Chiriac, Ipingescu, Ziţa şi apoi Veta

Rică *(o clipă singur; joc de scenă mută; deodată se aud în odaia din dreapta palme, şi Spiridon ţipând)*: A! *(Paşi pe scară; Rică se repede la uşa din dreapta.)*

Jupân Dumitrache *(întâmpinându-l cu sabia scoasă)*: Stăi!

Rică *(dându-se înapoi)*: Sunt mort, Sfinte Andrei! *(Se repede la fereastra schelelor în stânga.)*

Chiriac *(întâmpinându-l, sare pe fereastră în scenă, cu puşca cu baionetă în mână, ca de asalt)*: Stăi!

Rică *(dându-se înapoi şovăind)*: Geniu bun al venitorului României! *(Se repede la uşa din fund.)*

Ipingescu *(întâmpinându-l cu sabia scoasă)*: Stăi! *(Recunoscând pe Rică, îi cade sabia din mână.)* Nu mă nebuni, onorabile! Dumneata eşti?

Rică *(tremurând grozav)*: Eu!

(Ziţa intră prin fund.)

Jupân Dumitrache: Ce pofteşti, mă musiu? *(Se repede să-l umfle. Ziţa-i sare-n piept şi-l opreşte.)*

Chiriac *(trânteşte puşca şi scuipă în palme)*: Lasă-mi-l mie, jupâne! *(Se repede şi el să-l umfle.)*

Ipingescu *(sărind şi oprind în piept pe Chiriac)*: Nu, da, onorabile!... îl cunosc eu.

Chiriac *(lui Ipingescu)*: Dă-te la o parte!

Ziţa *(lui Jupân Dumitrache)*: Nene Dumitrache, nu-mi asasina viitorul! *(Se luptă cu el.)*

Jupân Dumitrache: Lasă-l să-l întreb numai: ce pofteşti, mă musiu?

Chiriac: Lasă-mă, nene Nae, să-l învăţ pe maţe-fripte să mai umble după nevestele negustorilor!

Ipingescu *(strigând tare ca să acopere toate strigătele)*: Staţi! staţi! că e-ncurcătură! Pe dumnealui îl cunosc eu! Dumnealui nu-i d-ei de care credeţi dumneavoastră; e cetăţean onorabil.

Chiriac: Da’ de onorabil n-are-ncotro! *(Vrea să se repează.)*

Ipingescu *(oprindu-l)*: E d-ai noştri, e patriot!

Jupân Dumitrache: Dacă-i patriot, de ce umblă să-mi strice casa? de ce mă atacă la onoarea de familist? *(Vrea să se repează; Veta intră prin fund.)*

Ziţa: Nene! nene! iartă-mă! nu e ce crezi dumneata.

Jupân Dumitrache: Dar ce e?

Chiriac: Ce e?

Veta *(trecând lângă Chiriac şi luându-l la o parte necăjită)*: Ce e, ce e! oameni în toată firea şi nu-nţelegeţi ce e! Umblaţi ca nebunii! *(Şoptindu-i repede:)* Iaca ce e! tânărul umblă după Ziţa, s-a amorezat cu ea de la „Iunion“, ştii din seara când s-a luat după noi, şi-a trimes unul la altul bilete de amor, şi-n loc să meargă la ea acasă, a greşit ş-a venit aici. Nu ţi-am spus eu că e tot o bănuială proastă de-a dumnealui! Mă faci să intru în alte alea cu nebuniile tale. Iaca ce e; ai văzut? *(În timpul acesta Jupân Dumitrache, cam încurcat de potolirea lui Chiriac, vrea să asculte şi el explicaţia.)*

Chiriac *(domirindu-se)*: A!

Jupân Dumitrache *(trecând lângă Veta)*: Ei! ce e?

(În timpul acesta, scenă mută între Ipingescu, Rică şi Ziţa mai în fund.)

Veta *(către Chiriac)*: Spune-i ce e. *(Trece în fund.)*

Chiriac *(luând la o parte pe Jupân Dumitrache şi şoptindu-i)*: Ce e,

ce e! Oameni în toată firea şi nu înţelegem! Umblăm ca nebunii! iaca ce e! tânărul umblă după Ziţa; s-a amorezat cu ea de la „Iunion“, ştii, din seara aia când s-a luat după dumneavoastră, şi-a trimis unul la altul bilete de amor, şi în loc să meargă la ea acasă, a greşit ş-a venit aici. Nu ţi-am spus eu, jupâne, că aşa îţi căşunează dumitale! M-ai făcut să alerg ca nebunii, să-mi rup gâtul! Doamne fereşte! dacă făceam şi moarte de om? Iaca ce e; ai văzut?

Jupân Dumitrache *(înseninat şi domirit)*: A! *(Căutând la Ziţa cu coada ochiului:)* Ei, bată-te, Ziţo, să te bată! *(Chiriac trece lângă Ipingescu.)*

Ziţa *(plecând ochii cu nevinovăţie)*: Nene!

Jupân Dumitrache *(cu părinţie)*: Ei! nu te ruşina! ale tinereţii valuri! *(Către public:)* Fată romanţioasă! D-aia dumneaei: „Ai, nene, la «Iunion», parol! să mă-ngropi!“

(În timpul acesta, cei ce n-au vorbit sunt grupaţi în fund: Rică încă nu-şi poate veni bine în fire.)

Ipingescu *(înaintând lângă Jupân Dumitrache)*: Onorabile! *(Cu ifos:)* Ştii cine-i tânărul ăsta? *(Arată pe Rică.)*

Jupân Dumitrache: Cine?

Ipingescu: Ăsta e ăl care scrie la *Vocea patriotului naţionale*.

Jupân Dumitrache: Nu mă nebuni!

Ipingescu: Parol.

Jupân Dumitrache: Ei, fugi că mor!

Ipingescu: D-apoi ce crezi! chiar el însuşi în persoană: e băiat bun, d-ai noştri, din popor. El combate în articolul ăl de astă-seară, ştii cu „sufragìul“.

Jupân Dumitrache *(încântat)*: Ei bravos. *(Încet:)* Apoi de! să facem cunoştinţă. Cum e amorezat cu Ziţa, mai ştii? de unde a fost să iasă norocul fetii!

Ipingescu: Rezon! aia ziceam şi eu. *(Către Rică:)* Onorabile domn, permite-mi pentru ca să-ţi prezant pe cetăţeanul Dumitrache Titircă comersant, apropitar şi căpitan în gvarda civică. *(Cu importanţă:)* E d-ai noştri. *(Grupul din fund înaintează.)*

Rică: Sunt încântat. *(Se confundă în complimente.)* Mersi de cunoştinţă.

Ipingescu: Dumnealui este cetăţeanul Rică Venturiano, amploiat judiciar, student la Academie – învaţă legile – şi redactor la *Vocea patriotului naţionale*... *(Cu putere:)* E d-ai noştri... ce să mai stăm să mai vorbim... îl ştii... *(Amândoi recomandaţii se complimentează şi-şi dau*

mâna.)

Jupân Dumitrache *(cu respect amestecat cu sfială:)* Da, tocmai astă-seară citeam cu nenea Nae, în gazeta dumneavoastră, cum scriţi despre ciocoi că mănâncă sudoarea poporului suveran. Ei, bravos! îmi place! bine combateţi reacţiunea, nu pot să zic, ştii colea, verde, româneşte. Să vă ajute Dumnezeu ca să scăpaţi poporul de ciocoi!

Rică *(prinzând limbă, după ce a zâmbit cu multă satisfacţie de vorbele lui Jupân Dumitrache)*: Domnule, Dumnezeul nostru este poporul: *box populi, box dei!*[28] Noi n-avem altă credinţă, altă speranţă decât poporul. *(Jupân Dumitrache ascultă uimit.)* Noi n-avem altă politică decât suveranitatea poporului; de aceea, în lupta noastră politică, am spus-o şi o mai spunem şi o repetăm necontenit tuturor cetăţenilor: „Ori toţi să muriţi, ori toţi să scăpăm!“

Jupân Dumitrache *(răpit)*: Bravos! să trăieşti! *(Bate-n palme, încet către Ipingescu:)* Vorbeşte abitir, domnule. Ăsta e bun de dipotat.

Ipingescu: Hei! lasă-l că ajunge el şi dipotat curând-curând...

(În timpul acesta Rică a venit lângă Ziţa.)

Jupân Dumitrache: Cum combate el, poate să ajungă şi ministru. *(Tare către Rică, care stă tot în grup:)* Mă rog, onorabile, eu îmi cer iertare, ştiţi că poate adineaori, cum ţiu eu la... poate, v-am adus un afront; dar e şi vina dumneavoastră; nu ştiam că veniserăţi pentru Ziţa.

Rică: Mă rog, pardon, vina nu este nici a mea, nici a dumitale, nici a madam Ziţii; este a tăbliţii de la poartă... Dumneaei îmi scrisese că şade la numărul 9... am văzut la poartă numărul 9 şi am intrat. *(Vorbeşte încet cu Ziţa, Veta şi Chiriac.)*

Jupân Dumitrache *(către Ipingescu)*: Aşa e; asta meşterul Dincă binagiul mi-a făcut-o; a tencuit zidul la poartă şi mi-a bătut numărul 6 d-a-ndoaselea; să-l pui mâine să mi-l întoarcă la loc, să nu mi se mai întâmple vreun conflict.

Chiriac *(care s-a găsit în fund cu Veta, Ziţa şi Rică)*: Lasă să-i spun eu şi cu cocoana, dacă vă e ruşine. *(Coboară cu Veta; Rică şi Ziţa se ţin în fund.)* Jupâne.

Veta: Frate.

Jupân Dumitrache: Ce-i, Chiriac, puiule? ce-i, Veto?

Veta: Avem să te rugăm ceva.

Chiriac: Da’... să nu ne tratezi cu refuz.

Jupân Dumitrache: Orice; mă ştii cum ţiu la nevastă şi la tine.

Veta: Uite ce e: musiu Rică şi cu Ziţa compătimesc împreună.

Jupân Dumitrache: Ei! aşa e, ale tinereţii valuri!

Chiriac: Şi le e ruşine să-ţi spuie că ar vrea să...

Jupân Dumitrache: Să... ce?

Chiriac: Ei! nu ştii dumneata? să puie pirostriile!... vrei şi dumneata?

Jupân Dumitrache *(răpit)*: Dacă dumnealui cabulipseşte[29] să ne onoreze cu atâta cinste... de! Zestrea nu-i aşa de mare, şi dumnealui e... ştii, ceva mai sus... noi suntem negustori.

Rică *(coborând)*: Cetăţene, suntem sub regimul libertăţii, egalităţii şi fraternităţii: unul nu poate fi mai sus decât altul, nu permite Constituţia.

Ipingescu: Rezon!

Jupân Dumitrache *(lui Ipingescu)*: Bine vorbeşte, domnule, bravos!

Rică: Eu, dacă compătimeşte şi madam Ziţa la suferinţa mea...

Jupân Dumitrache: Mai e vorbă! cum să nu compătimească? Ziţo nene, ia vino-ncoa. *(Ziţa vine ruşinoasă.)* Ei! nu-ţi mai fie ruşine: ale tinereţii valuri... Vrei?

Ziţa: Eu fac ce vrei dumneata; îmi eşti ca şi un frate mai mare.

Jupân Dumitrache: Ei! să vă fie de bine, şi ceasul ăl bun să-l dea Pronia. *(Încet Ziţii:)* să-ţi cinsteşti bărbatul: ăsta e om, nu glumă; ţi-ai găsit norocul.

Ziţa: Mersi, nene. *(Trece în fund.)*

Jupân Dumitrache: Pentru puţin. *(Lui Rică:)* Ei, acum, cumnate, ia să vorbim o vorbă colea între bărbaţi, cocoanele să nu asculte; ştii dumneata, nene Nae, cum sunt cocoanele...

Ipingescu: Ruşinoase... mie-mi spui?

Jupân Dumitrache *(lui Rică, care a venit lângă el)*: Toate ca toate, dar la onoarea de familist să ţii.

Rică: Da, familia e patria cea mică, precum patria e familia cea mare; familia este baza societăţii.

Jupân Dumitrache: Aşa e, bravos! *(Lui Ipingescu:)* Toate le ştie, îmi place...

Ipingescu: Apoi dacă-i jurnalist...

Veta *(din fund către Jupân Dumitrache)*: Ei! toate bune, frăţico, dar noi nu dormim în noaptea asta? Chiriac are să se scoale mâine până-n ziuă la izirciţ.

Jupân Dumitrache: Mai e vorbă, soro, cum să nu?

(Toţi se dispun a se retrage; Rică e cu Ziţa, Chiriac cu Veta, Jupân Dumitrache suie cu Ipingescu.)

Ipingescu *(lui Jupân Dumitrache)*: Onorabile, îndatorează-mă cu o ţigară de tutun.

Jupân Dumitrache: Şi cu două, nene Nae. *(Bagă mâna să scoată tabachera şi se opreşte cu mâna în buzunar.)* Nene Nae! Chiriac!

Chiriac *(coborând lângă Jupân Dumitrache)*: Ce-i, jupâne?

Jupân Dumitrache *(luând pe Chiriac şi pe Ipingescu de mână şi aducându-i dramatic în faţa scenii)*: Toate le-am lămurit; bine, de cumnatul Rică nu mai am ce să zic; dar să vă arăt ce am găsit pe pernele patului dumneaei... că uitasem... îmi vine să intru la bănuieli rele.

Chiriac *(înfiorat)*: Ce-ai găsit, jupâne?

Jupân Dumitrache: Uite. *(Scoate din buzunar o legătură de gât.)*

Ipingescu: Frumoasă legătură, de şic!

Chiriac: Aş! ado-ncoa, jupâne, asta-i legătura mea, n-o ştii dumneata?

Jupân Dumitrache *(lămurit)*: Ei, bată-te să te bată! de ce nu spui aşa, frate? *(Lui Ipingescu, cu filosofie:)* Ei! vezi?... Uite aşa se orbeşte omul la necaz!

Ipingescu: Rezon!

(Pornesc cu toţii veseli spre fund.)

Cortina

5 I. D. Ionescu, *cântăreţ* şi director de trupă în acea vreme
6 Într-o parte; într-o latură; într-o rână
7 Joben – pălărie bărbătească înaltă şi tare, de formă cilindrică
8 Prefectură de poliţie
9 Repertoriul trupei lui I. D. Ionescu conţinea cântece în mai multe limbi: română, germană, idiş, franceză şi engleză; „nemţeşti“ e termenul popular generic pentru „străine“.
10 Aici, nume purtat, pe atunci, de circumscripţia de poliţie
11 Reparaţia
12 Nume dat celor din Partidul Conservator
13 După calendarul popular, răpciune e luna septembrie.
14 De la *a manca*, franţuzism, după *manquer* – a lipsi
15 Confuzie între *sufràgiu* (vot) şi *sufragìu* (servitor)
16 Te iubesc şi te ador: altceva ce mai pretinzi? (*fr.*)
17 Care trezeşte mil*a*
18 Formă stâlcită a expresiei *pour toujours* (pentru totdeauna), în care *pour* francez este înlocuit prin latinescul *per.*
19 Plictisită, iritată
20 Romane populare, făcute după modelul răsunătoarelor *Mystères de Paris* de Eugène Sue
21 Forma stâlcită a expresiei franceze *sans façons* – în mod familiar, fără mofturi
22 Vergea de fier, ascuţită vârâtă în baston şi prinsă de mânerul (capul) acestuia
23 Malmezon – cazarmă bucureşteană
24 Confuzie între cuvintele din limba franceză *pitié* (milă) şi *piété* (cucernicie). Aici, expresia este folosită cu sensul: ai milă.
25 Bina – clădire în curs de reparaţie
26 Păruieşte-l! (în argou)
27 Formă stâlcită a expresiei *pour l'amour de Dieu!* (*fr.*) – pentru numele lui Dumnezeu!
28 Formă schimonosită a dictonului latin *Vox populi, vox dei!* – Glasul poporului e glasul

lui Dumnezeu!
29 Binevoieşte, consimte

CONUL LEONIDA FAŢĂ CU REACŢIUNEA

FARSĂ ÎNTR-UN ACT (1880)

PERSOANELE

Conul Leonida, pensionar – 60 de ani
Coana Efimiţa, consoarta lui – 56 de ani
Safta, slujnica lor

În Bucureşti, la Leonida

O odaie modestă de mahala. În fund, la dreapta, o uşe; la stânga o fereastră. De-o parte şi de alta a scenii câte un pat de culcare. În mijlocul odăii o masă împrejurul căreia sunt aşezate scaune de paie. Pe masă, o lampă cu gaz; pe globul lămpii un *abat-jour* cusut pe canava. În planul întâi, la stânga, o sobă cu uşa deschisă şi cu câţiva tăciuni pâlpâind. Leonida e în halat, în papuci şi cu scufia de noapte; Efimiţa în camizol, fustă de flanelă roşie şi legată la cap cu tulpan alb. Amândoi şed de vorbă la masă.

SCENA I

Leonida: Aşa, cum îţi spusei, mă scol într-o dimineaţă, şi, ştii obiceiul meu, pui mâna întâi şi-ntâi pe *Aurora democratică*, să văz cum mai merge ţara. O deschiz... şi ce citesc? Uite, ţiu minte ca acuma: „11/23 făurar30... A căzut tirania! Vivat Republica!“

Efimiţa: Auzi colo!

Leonida: Răposata dumneaei – nevastă-mea a d-întâi – nu se sculase încă. Sar jos din pat şi-i strig: „Scoală, cocoană, şi te bucură, că eşti şi dumneata mumă din popor; scoală, c-a venit libertatea la putere!“

Efimiţa *(afirmativ)*: Ei!

Leonida: Când aude de libertate, sare şi dumneaei răposata din pat... că era republicană! Zic: „găteşte-te degrab’, Miţule, şi... hai şi noi pe la revuluţie“. Ne îmbrăcăm, domnule, frumos, şi o luăm repede pe jos pân’ la teatru... *(Cu gravitate:)* Ei, când am văzut... ştii că eu nu intru la idee cu una cu două...

Efimiţa: Ţi-ai găsit...! dumneata nu eşti d-ăia. Ehei! Ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.

Leonida: Ori să zici nu ştiu ce şi nu ştiu cum, că adicătele, „acu, unde eşti tu republican, ţii parte naţiunii...“

Efimiţa: Aş!

Leonida: Dar, când am văzut, am zis şi eu: să te ferească Dumnezeu de furia poporului!... Ce să vezi, domnule? Steaguri, muzici, chiote, tămbălău... lucru mare, şi lume, lume... de-ţi venea ameţeală, nu altceva.

Efimiţa: Bine că n-am fost în Bucureşti pe vremea aia! cum sunt eu nevricoasă, Doamne fereşte! păţeam alte alea...

Leonida: Ba nu zi asta; puteai trage un ce profit. *(Schimbând tonul:)* Ei, cât gândeşti c-a ţinut toiul revoluţiei?

Efimiţa: Până seara.

Leonida *(zâmbind de aşa naivitate, apoi cu seriozitate)*: Trei săptămâni de zile, domnule.

Efimiţa *(minunându-se)*: Nu mă-nnebuni, soro!

Leonida: Ce te gândeşti dumneata, că a fost aşa un bagadel lucru? Fă-ţi idee: dacă chiar Galibardi31, de-acolo de unde este el, a scris atunci o scrisoare către naţiunea română.

Efimiţa *(cu interes)*: Zău?

Leonida: Mai e vorbă?

Efimiţa: Adică cum?

Leonida: Vezi dumneata, i-a plăcut şi lui cum am adus noi lucrul cu un sul subţire ca să dăm exemplu Evropii, şi s-a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitisească...

Efimiţa *(curioasă)*: Da’... ce spunea în scrisoare?

Leonida *(cu importanţă)*: Patru vorbe, numai patru, da’ vorbe, ce-i drept! Uite, ţiu minte ca acuma: „Bravos naţiune! Halal să-ţi fie! Să trăiască Republica! Vivat Prinţipatele Unite!“ şi jos a iscălit în original: „Galibardi“.

Efimiţa *(satisfăcută)*: Apoi, atunci dacă-i aşa, a vorbit destul de frumos omul!

Leonida: Hehei! unul e Galibardi: om, o dată şi jumătate! *(Cu mândrie şi siguranţă:)* Ei! giantă latină, domnule, n-ai ce-i mai zice. De ce a băgat el în răcori, gândeşti, pe toţi împăraţii şi pe Papa de la Roma?

Efimiţa *(mirată)*: Şi pe Papa de la Roma? Auzi, soro?

Leonida: Ba încă ce! i-a tras un tighel, de i-a plăcut şi lui. Ce-a zis Papa – iezuit, aminteri nu-i prost! – când a văzut că n-o scoate la căpătâi cu el?... „Mă, nene, ăsta nu-i glumă; cu ăsta, cum văz eu, nu merge ca de cu fitecine; ia mai bine să mă iau eu cu politică pe lângă el, să mi-l fac cumătru.“ Şi de colea până colea, tura-vura, c-o fi tunsă, c-o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.

Efimiţa *(cu ironie)*: Şi-a cunoscut omul naşul!

Leonida: Vezi bine!... Acu ia spune, cam câţi oameni te bate gândul că să aibă Galibardi?

Efimiţa: Sumedenie!

Leonida: O mie, domnule, numa’ o mie.

Efimiţa: Ei, fugi că mor! şi adică numa’ cu o mie să...

Leonida *(întrerupând-o)*: Da, da’ întreabă-mă să-ţi spun ce fel de oameni sunt.

Efimiţa: Ceva tot unul şi unul.

Leonida: Ăi mai prima, domnule, aleşi pe sprinceană, care mai de care, dă cu puşca-n Dumnezeu; volintiri, mă rog: azi aici, mâine-n Focşani, ce-am avut şi ce-am pierdut!

Efimiţa: Ei! aşa da.

Leonida: Şi toţi se-nchină la el ca la Christos; de hatârul lui, sunt în stare, trei zile d-a rândul, să nu mănânce şi să nu bea, dacă n-or avea ce.

Efimiţa: Ce spui, soro?

Leonida: Ce-ţi spun eu, şi câte şi mai câte altele şi mai şi.

Efimiţa: Bravos!

(O mică pauză şi căscături de amândouă părţile.)

Leonida: Trebuie să fie târziu, Miţule; ne culcăm?

Efimiţa *(se scoală şi se uită la ceas)*: Douăspce trecute, bobocule.

Leonida *(sculându-se şi el şi mergând spre patul din stânga)*: Vezi dumneata cum trece vremea cu vorba...

Efimiţa *(dregându-şi patul)*: Ei! cum le spui dumneata, să tot stai s-asculţi; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.

Leonida *(la pat şi intrând sub plapumă)*: Miţo, ai zis matale fetii să vie mâine mai de dimineaţă ca să facă focul?

Efimiţa *(stingând lampa)*: Da. *(Se-nchină şi se aşază în pat la dreapta.)*

(Odaia rămâne luminată numai de flacăra tăciunilor din sobă.)

Leonida *(după ce s-a învârtit în pat până să-şi facă culcuşul, cu satisfacţie)*: A! aaşa!

(Un moment pauză, în timp ce fiecare se aşază bine în aşternutul său.)

Efimiţa *(din aşternut)*: Şi zi aşa cu Galibardi, ai?

Leonida *(asemenea)*: Aşa zău!... Ei! mai dă-mi încă unul ca el, şi până mâine seara – nu-mi trebuie mai mult – să-ţi fac republică... *(Cu regret:)* Da’ nu e! Da’ o să-mi zici că cu încetul se face oţetul, ori că mai rabdă, că n-a intrat zilele-n sac. *(Cu tărie:)* D-apoi bine, frate, până când tot rabdă azi, rabdă mâine? că nu mai merge, domnule, s-a săturat poporul de

tiranie, trebuie republică!

Efimiţa: Adică, zău, bobocule, de! eu, cu mintea ca de femeie, pardon să te-ntreb şi eu un lucru: ce procopseală ar fi şi cu republica?

Leonida *(minunat de-aşa întrebare)*: Ei, bravos! ş-asta-i bună! Cum ce procopseală? Vezi, asta-i vorba: cap ai, minte ce-ţi mai trebuie? Apoi, închipuieşte-ţi dumneata numai un condei, stăi să-ţi spui: mai întâi şi-ntâi că dacă e republică, nu mai plăteşte niminea bir...

Efimiţa: Zău?

Leonida: Zău... Al doilea, că fieştecare cetăţean ia câte o leafă bună, toţi într-o egalitate.

Efimiţa: Parol?

Leonida: Parol... Par egzamplu, eu...

Efimiţa: Pe lângă pensie?

Leonida: Vezi bine; pensia e başca, o am după legea a veche, e dreptul meu; mai ales când e republică, dreptul e sfânt: republica este garanţiunea tuturor drepturilor.

Efimiţa *(cu toată aprobarea)*: Aşa da.

Leonida: Şi al treilea, că se face şi lege de murături[32].

Efimiţa: Cum lege de murături?

Leonida: Adicătele că nimini să nu mai aibă drept să-şi plătească datoriile.

Efimiţa *(crucindu-se de mirare)*: Maică Precistă, Doamne! apoi dacă-i aşa, de ce nu se face mai curând republică, soro?

Leonida: Hei! te lasă reacţionarii, domnule? Fireşte, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească niminea bir! e aproape de mintea omului: de unde ar mai mânca ei lefurile cu lingura?

Efimiţa: Aşa e... da'... *(reflectând mai adânc)*... un lucru nu-nţeleg eu.

Leonida: Ce lucru?

Efimiţa: Dacă n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetăţenii leafă?

Leonida *(în luptă cu somnul)*: Treaba statului, domnule, el ce grije are? pentru ce-l avem pe el? e datoria lui să-ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme...

Efimiţa *(lămurită)*: Aşa da... vezi, mie nu-mi dădea-n gând. *(După o pauză de reflecţie:)* Ce bine ar fi! unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ş-asta, republica! *(Leonida începe să sforăie.)* Dormi, soro?... *(Leonida sforăie-nainte.)* A adormit.

SCENA II

(Coana Efimiţa se aşază pe o ureche şi adoarme şi ea. Unul după miezul nopţii sună rar în vecinătate: patru bătăi pentru sferturi, apoi o bătaie mai gravă pentru ceas. În orchestră melodramă „misterioso“. Câteva momente pauză, după care s-aud în depărtare două-trei detunături de puşcă şi chiote surde; apoi, altele mai multe şi strigăte mai distincte, şi încă o dată.)

Efimiţa *(se deşteaptă şi se ridică-n pat, privind cu nedumerire către uşe şi întrebând cu neastâmpăr)*: Cine e? *(Pauză)* Cine e? *(Pauză; sare din pat, aleargă repede la uşe şi o încearcă dacă e bine încuiată, asemenea la fereastră, şi se-ntoarce mai puţin intrigată să se aşeze iar la loc, făcându-şi o cruce.)* Cine ştie ce-oi fi visat!... *(Se culcă şi aţipeşte iar; în orchestră melodramă; pauză; o salvă de detunături şi strigăte înmulţite, cocoana sare din pat cât colo.)* Cine e?... *(O pauză; merge tremurând la masă, caută p-întunerec chibriturile şi aprinde lampa; foarte emoţionată, încearcă încă o dată uşa, merge în vârful degetelor la dulapul de haine, îl încuie repede, ca şi cum ar fi prins pe cineva în el; şi ascultă cu palpitaţie ce se petrece înăuntru; se uită apoi pe sub paturi şi prin toate colţurile, stinge lampa, se-nchină şi se urcă iar în pat.)* Ce-o fi ş-asta? *(Deodată, s-aud o nouă salvă şi chiote prelungite; coana Efimiţa sare jos şi rămâne înmărmurită în picioare ascultând; o altă salvă şi strigăte.)* Leonido! *(Zgomotul se repetă.)* Leonido!! *(Pauză; zgomotul se repetă cu putere; cocoana se repede peste un scaun cu exasperare, se împiedică şi cade peste patul lui Leonida.)* Leonido!!!

SCENA III

Leonida *(sculându-se din somn spăimântat)*: ’Ai! ce e?

Efimiţa: Leonido! scoal’ că-i foc, Leonido!

Leonida *(speriat)*: Unde-i foc?

Efimiţa: Scoal’ că-i revuluţie, bătălie mare afară!

Leonida: Aş! vorbă să fie! Ce te pomeneşti vorbind, domnule?

Efimiţa: Bătălie la toartă, soro: pistoale, puşti, tunuri, Leonido; ţipete, chiote, lucru mare, de am sărit din somn!

Leonida *(luând-o cu binişorul)*: Miţule, nu-i nimica; ştii cum eşti dumneata nevricoasă, unde am vorbit toată seara de politică, te-i fi culcat şi cu faţa-n sus şi ai visat cine ştie ce.

Efimiţa *(impacientată)*: Leonido, deşteaptă sunt eu acuma?

Leonida: Apoi de! Miţule, asta dumneata ştii.

Efimiţa *(atinsă)*: Bravos, bobocule! nu m-aşteptam ca tocmai

dumneata să te pronunţi cu aşa iluzii[33] în contra mea; te credeam mai altfel... îmi pare rău!... Cocoane Leonido, sunt deşteaptă; am auzit cum te-auz şi m-auzi... revuluţie, bătălie mare!

Leonida: Bine, Miţule, stăi, nu te importa[34] degeaba. De când m-ai deşteptat pe mine, ai mai auzit ceva?

Efimiţa: Nu.

Leonida: Apoi de! cum vine treaba asta? spune matale...

Efimiţa *(cam în nedomirire)*: De, soro, ştiu şi eu?

Leonida: Apoi, vezi? Dar... s-o mai luăm şi pe partea ailaltă, să vedem ce-ai să mai zici. Bine, chiar revuluţie să fi fost, să zicem... nu ştii dumneata că n-are nimeni voie să descarce focuri în oraş? e ordin de la poliţie...

Efimiţa *(aproape răsconvinsă)*: De! bobocule, să zic şi eu cum zici, că după cum le spui dumneata, una şi cu una fac două, n-are de unde să te mai apuce omul... *(Stând pe gânduri şi iar îndoindu-se:)* Da' bine, soro, am auzit, am a-u-zit; cum s-auz ce nu era? ce-am auzit dacă nu era nimica?

Leonida: Ei! domnule, câte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap! Glumeşti cu omul! Se-ntâmplă!... *(cu tonul unei teorii sigure)* că fiindcă de ce? o să mă-ntrebi... Omul, bunioară, de par egzamplu, dintr-un nu-ştiu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee? fandacsia e gata; ei! şi după aia, din fandacsie cade în ipohondrie. Pe urmă, fireşte, şi nimica mişcă.

Efimiţa: Comèdie, soro! *(Minunându-se:)* Aşa o fi!

Leonida: Bunioară şi la dumneata acuma, o ipohondrie trecătoare; nu-i nimica... Hai să ne culcăm: noapte bună, Miţule.

Efimiţa: Noapte bună. *(Încă nedomirită oarecum, stinge lampa şi se vâră în pat.)*

Leonida *(după o pauză)*: Nu te mai culca cu faţa-n sus, Miţule, că iar visezi.

(Cocoana s-aşază p-o ureche; în odaie întunerec, în orchestră melodramă; o pauză, după care d-odată se aud în depărtare chiote, strigăte şi detunături.)

SCENA IV

Efimiţa: Ai auzit?

Leonida: Ai auzit?

(Amândoi, d-odată, se ridică înfioraţi. Zgomotul s-apropie.)

Efimiţa *(sărind din pat)*: E idee, Leonido?

Leonida *(cu spaimă)*: Aprinde lampa... *(Sare şi el din pat.)*

(Zgomotul mai aproape.)

Efimiţa *(aprinzând lampa)*: E fandacsie, bobocule?

Leonida *(tremurând)*: Nu-i lucru curat, Miţule!

(Zgomotul tot mai tare.)

Efimiţa: E ipohondrie, soro?

(Zgomotul creşte mereu.)

Leonida: E primejdie mare, domnule! Ce să fie?

Efimiţa: Ce să fie? dumneata nu vezi ce să fie? Revuluţie, bătălie mare, Leonido!

Leonida *(ciudindu-se)*: Bine, frate, revuluţie ca revuluţie, da' nu-ţi spusei că nu-i voie de la poliţie să dai focuri în oraş?

(Zgomotul creşte înainte.)

Efimiţa *(tremurând)*: Voie, ne-voie, auzi?

Leonida *(asemenea)*: Auz; da nu e, nu se poate să fie revuluţie... Câtă vreme sunt ai noştri[35] la putere, cine să stea să facă revuluţie?

Efimiţa: De! Întreabă-mă să te-ntreb... *(Zgomot mare.)* Auzi?

Leonida: Unde mi-este gazeta? *(nervos)* că dacă o fi să fie revuluţie, trebuie să spuie la „Ultime ştiri". Unde mi-e gazeta? *(Merge la masă, ia gazeta, îşi aruncă ochii pe pagina a treia şi dă un ţipăt.)* A!

Efimiţa: Ei!

Leonida *(pierdut)*: Nu e revuluţie, domnule, e reacţiune; ascultă! *(Citeşte tremurând:)* „Reacţiunea a prins iar la limbă. Ca un strigoi în întunerec, ea stă la pândă ascuţindu-şi ghearele şi aşteptând momentul oportun pentru poftele ei antinaţionale... Naţiune, fii deşteaptă!" *(Cu dezolare:)* Şi noi dormim, domnule!

Efimiţa *(asemenea)*: Cine strică, soro, dacă nu mi-ai citit gazeta de cu seara!

(Zgomot tare.)

Leonida *(prăpădit)*: Şi pe mine mă ştiu toţi reacţionarii că sunt republican, că sunt pentru naţiune.

Efimiţa *(tremurând şi începând să plângă)*: Ce-i de făcut, soro?

Leonida *(stăpânindu-se, ca să-i facă curaj)*: Nu te speria, Miţule, nu te speria...

(Salve şi chiote foarte apropiate.)

Efimiţa: Iute, soro, pune mâna.

(Amândoi trag cearşafurile din paturi în mijlocul casei, golesc dulapul, scrinul, şi fac două legături mari; apoi baricadează uşa cu paturile şi cu mobilele.)

Leonida *(lucrând)*: Mergem la gară pân dosul Cişmegiului şi plecăm până-n ziuă cu trenul la Ploeşti... Acolo nu mai mi-e frică: sunt între ai mei! republicani toţi[36], săracii!

(Zgomot şi mai aproape.)

Efimiţa *(îngrozită, oprindu-se din lucru şi ascultând)*: Soro! soro! auzi dumneata? Zavragiii[37] vin încoace!

Leonida *(asemenea)*: Auz... *(Tremură.)* Şi cum sunt eu deocheat, drept aicea vin, să ne dărâme casa.

Efimiţa *(îndoindu-se de genunchi şi înecându-se)*: Nu-mi mai spune, soro, că mor!

Leonida: Fă iute, iute!

(Zgomotul şi mai aproape; Leonida cade-n genunchi.)

Efimiţa: Soro, mor! a intrat în uliţa noastră...

Leonida: Stinge lampa!

(Cocoana suflă iute în lampă; zgomotul este sub ferestre. Amândoi sunt trăsniţi. O pauză, zgomot şi apoi câteva bătăi în uşa d-afară.)

Efimiţa *(şoptind)*: Sunt la uşe...

Leonida *(asemenea)*: Atât mi-a fost!... Nu te mişca. *(Bătăile se repetă mai tare; zgomotul s-a cam depărtat.)* Să ne ascundem în dulap...

Efimiţa: Să lăsăm calabalâcul şi să sărim pe fereastră...

Leonida: Dar dacă or fi intrat în curte?

(Bătăile în uşe se îndesesc cu nerăbdare; zgomotul se depărtează mereu.)

Un glas de femeie *(d-afară)*: Dar asta, comèdie!

Efimiţa *(cu uimire plecându-se spre uşe s-asculte)*: ’Ai?

Leonida *(oprind-o)*: St! nu te mişca!

(Pumni tari în uşe; zgomotul şi mai departe.)

Glasul *(d-afară)*: Ei! Doamne! *(Strigând:)* Coniţă!

Efimiţa *(uimită)*: E slujnica, Leonido, Safta.

(Chiotele şi împuşcăturile d-abia se mai aud foarte departe.)

Leonida: St! parcă s-a mai depărtat zavera!

(Bătăi desperate în uşe.)

Glasul *(d-afară)*: Deschide, cocoană, să fac focul. *(O pauză. Leonida şi Efimiţa ascultă uimiţi, neştiind ce să crează.)* Vai de mine! nu-i bună asta! a păţit boierii ceva!

Efimiţa: E Safta... *(Vrea să meargă la uşe.)*

Leonida *(oprind-o)*: St! nu deschide odată cu capul!

Efimiţa *(nemaiputând răbda şi smucindu-se)*: Trebuie să deschiz, soro, că-ncepe dobitoaca să ţipe şi-i mai rău: ne dă de gol la zavragii!

(Bătăi din toate puterile în uşe.)

Leonida *(comprimându-şi inima şi cu un ton de supremă resignare)*: Deschide!

Efimiţa *(mergând în vârful degetelor la uşe, întreabă cu gura jumătate)*: Cine e?

Glasul *(d-afară)*: Eu, cocoană; am venit să fac focul.

Efimiţa *(stă un minut la îndoială, apoi se hotărăşte şi, dând în lături baricada, deschide, şi cu glasul alterat)*: Haide, intră.

(În odaie e întunerec. Coana Efimiţa ţine piept Saftii la uşe.)

SCENA V

Efimiţa *(mişcată, cu tonul misterios)*: Ce-i afară, Safto?

Safta *(care a intrat cu un braţ de lemne)*: Bine, cocoană, ce să fie! Da’ pân-acum n-am putut închide ochii: toată noaptea a fost masă mare la băcanul din colţ; acu d-abia s-a spart cheful. Adineaori a trecut p-aici vreo câţiva, se duceau acasă pe două cărări; era şi Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt; chiuia şi trăgea la pistoale... obicei mitocănesc.

Leonida *(nedomirit)*: Ce obicei?

Safta: Ştii, a făcut oamenii chef, c-aseară a fost Lăsata-secului.

Efimiţa *(înseninându-se şi prinzând limbă, către Leonida cu umor)*: A fost Lăsata, secule!

Leonida *(îmbărbătat)*: Ei vezi? *(Plin de triumful teoriei:)* Tot vorba mea, domnule! Omul, bunioară, de par egzamplu, dintr-un nu-ştiu-ce ori ceva, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o idee; a intrat la o idee?

fandacsia e gata; ei! şi după aia, din fandacsie cade în ipohondrie. *(Către cocoana:)* Văzuşi?

Efimiţa *(cu chef)*: Ei! soro! parcă ziceai că nu e voie de la poliţie să se dea cu pistoale în oraş?

Leonida *(sigur)*: Apoi bine, nu vezi dumneata că aici a fost chiar poliţia în persoană...

Efimiţa: Ei, bobocule, apăi cum le ştii dumneata, toate, mai rar cineva! *(Aprinde lampa.)*

(Amândoi sunt foarte veseli. Safta rămâne încremenită văzând răsturnarea odăii.)

Cortina

30 Februarie, după calendarul popular; aici e vorba de 11/23 februarie 1866, când „monstruasa coaliţie“ (a conservatorilor şi liberalilor radicali) l-a silit pe domnitorul Alexandru Ioan Cuza să abdice.

31 Pocirea numelui lui Giuseppe Garibaldi (1807–1882), general şi om politic italian. A fost unul dintre conducătorii luptei pentru cucerirea independenţei Italiei şi pentru crearea statului naţional unitar italian.

32 Formă stâlcită pentru legea moratoriului (privitor la amânarea plăţii taxelor, impozitelor şa.)

33 Corect – aluzii

34 De la *s'emporter* (*fr*.)– a se înfuria

35 Partidul Liberal, în timpul lungii guvernări (1876–1888) a lui I.C. Brătianu

36 Aluzie la „revolta“ condusă de Al. Candiano-Popescu, care a proclamat, în ziua de 8 august 1870 aşa-zisa „Republică de la Ploieşti“

37 Răzvrătiţi, revoluţionari – de la zaveră, (prin generalizarea sensului avut iniţial), numele popular dat, în epocă, mişcării eteriste organizate, în 1821, împotriva stăpânirii turceşti

O SCRISOARE PIERDUTĂ

Comedie în patru acte (1884)

PERSOANELE

Ştefan Tipătescu, prefectul judeţului

Agamemnon Dandanache, vechi luptător de la ’48

Zaharia Trahanache, prezidentul Comitetului permanent, Comitetului electoral, Comitetului şcolar, Comiţiului agricol şi al altor comitete şi comiţii

Tache Farfuridi, avocat, membru al acestor comitete şi comiţii

Iordache Brânzovenescu, asemenea

Nae Caţavencu, avocat, director-proprietar al ziarului *Răcnetul Carpaţilor*, prezident-fundator al Societăţii enciclopedice-cooperative „Aurora economică română“

Ionescu, institutor, colaborator la acest ziar şi membru al acestei societăţi

Popescu, institutor, asemenea

Ghiţă Pristanda, poliţaiul oraşului

Un Cetăţean turmentat

Zoe Trahanache, soţia celui de sus

Un Fecior

Alegători, Cetăţeni, Public

În capitala unui judeţ de munte, în zilele noastre

ACTUL I

O anticameră bine mobilată. Uşe în fund cu două ferestre mari în lături. La dreapta, în planul din fund, o uşe, la stânga, altă uşe, în planul din faţă. În stânga, planul întâi, canapea şi un fotoliu.

SCENA I

Tipătescu, *puţin agitat, se plimbă cu* Răcnetul Carpaţilor *în mână; e în haine de odaie;* Pristanda, *în picioare, mai spre uşe, stă rezemat în sabie.*

Tipătescu *(terminând de citit o frază din jurnal)*: „... Ruşine pentru

oraşul nostru să tremure în faţa unui om!... Ruşine pentru guvernul vitreg, care dă unul din cele mai frumoase judeţe ale României pradă în ghearele unui vampir!...“ *(Indignat:)* Eu vampir, ’ai?... Caraghioz!

Pristanda *(asemenea)*: Curat caraghioz!... Pardon, să iertaţi, coane Fănică, că întreb: bampir... ce-i aia, bampir?

Tipătescu: Unul... unul care suge sângele poporului... Eu sug sângele poporului!...

Pristanda: Dumneata sugi sângele poporului! Aoleu!

Tipătescu: Mişel!

Pristanda: Curat mişel!

Tipătescu: Murdar!

Pristanda: Curat murdar!

Tipătescu: Ei! nu s-alege!

Pristanda: Nu s-alege!

Tipătescu: Cu toată dăscălimea dumnealui, cu toată societa- tea moftologică a dumnealui... degeaba! să-mi rază mie mustăţile!

Pristanda: Şi mie!

Tipătescu: Dar în sfârşit, las-o asta! Lasă-l să urle ca un câine!

Pristanda: Curat ca un câine!

Tipătescu: Începuseşi să-mi spui istoria de aseară. *(Şade.)*

Pristanda: Cum vă spuneam, coane Fănică *(se apropie)*, aseară, aţipisem niţel după-masă, precum e misia noastră... că acuma dumneavoastră ştiţi că bietul poliţai n-are şi el ceas de mâncare, de băutură, de culcare, de sculare, ca tot creştinul...

Tipătescu: Fireşte...

Pristanda: Şi la mine, coane Fănică, să trăiţi! greu de tot... Ce să zici? Famelie mare, renumeraţie mică, după buget, coane Fănică. Încă d-aia nevastă-mea zice: „Măi, roagă-te şi tu de domnul prefectul să-ţi mai mărească leafa, că te prăpădeşti de tot!...“ Nouă copii, coane Fănică, să trăiţi! nu mai puţin... Statul n-are idee de ce face omul acasă, ne cere numai datoria; dar de! nouă copii şi optzeci de lei pe lună: famelie mare, renumeraţie mică, după buget.

Tipătescu *(zâmbind)*: Nu-i vorbă, după buget e mică, aşa e... decât tu nu eşti băiat prost; o mai cârpeşti, de ici, de colo; dacă nu curge, pică... Las’ că ştim noi!

Pristanda: Ştiţi! Cum să nu ştiţi, coane Fănică, să trăiţi! tocma dumneavoastră să nu ştiţi!

Tipătescu: Şi nu-mi pare rău, dacă ştii să faci lucrurile cuminte: mie-mi place să mă servească funcţionarul cu tragere de inimă... Când e om de credinţă...

Pristanda: De credinţă, coane Fănică, să trăiţi!

Tipătescu: Nu mă uit dacă se foloseşte şi el cu o para, două... mai ales un om cu o familie grea.

Pristanda: Nouă suflete, coane Fănică, şi renumeraţie...

Tipătescu: După buget!...

Pristanda: Mică, sărut mâna, coane Fănică.

Tipătescu: Lasă, Ghiţă, cu steagurile de alaltăieri ţi-a ieşit bine; ai tras frumuşel condeiul.

Pristanda *(uitându-se pe sine şi râzând)*: Curat condei! *(Luându-şi numaidecât seama, naiv:)* Adicăte, cum condei, coane Fănică?...

Tipătescu: Contul jidanului s-a plătit la Comitet pe patruzeci şi patru de steaguri...

Pristanda *(naiv)*: Da.

Tipătescu: Ei?... s-a pus patruzeci şi patru de steaguri?

Pristanda *(cu tărie)*: S-a pus, coane Fănică, s-a pus... Poate unul-două să le fi dat vântul jos... da' s-a pus...

Tipătescu: Patruzeci şi patru?

Pristanda: Patruzeci şi patru în cap, coane Fănică.

Tipătescu *(râzând)*: Nu umbla cu mofturi, Ghiţă. Nu m-am plimbat eu la luminaţie în trăsură cu Zoe şi cu nenea Zaharia în tot oraşul? Tocmai ea, cum e glumeaţă, zice: „Ia să-i numărăm steagurile lui Ghiţă..."

Pristanda *(mâhnit)*: Îmi pare rău! tocmai coana Joiţica, tocmai dumneaei, care de!... să ne aşteptăm de la dumneaei la o protecţie...

Tipătescu: Apoi, ea n-a zis-o cu răutate, a zis-o de glumă. Nu ştie şi nenea Zaharia şi ea că eşti omul nostru...

Pristanda: Al dumneavoastră, coane Fănică, şi al coanii Joiţichii, şi al lui conu Zaharia... Ei? Şi le-aţi numărat, coane Fănică?... Ei? aşa e? Patruzeci şi patru...

Tipătescu: Vreo paispce... cinspce...

Pristanda: Apoi să le numărăm, coane Fănică; să le numărăm: două la prefectură.

Tipătescu: Două...

Pristanda: Două pe piaţa lui 11 Fevruarie...

Tipătescu: Patru...

Pristanda *(căutând în gând)*: Două la Primărie...

Tipătescu: Şase...

Pristanda *(acelaşi joc)*: Unul la şcoala de băieţi...

Tipătescu: Şapte...

Pristanda: Unul... la şcoala de fete...

Tipătescu: Opt...

Pristanda: Unul la spital...

Tipătescu: Nouă...

Pristanda: Două... la catrindală, la Sf. Niculae...

Tipătescu: Unsprezece.

Pristanda: Două la prefectură... paispce...

Tipătescu *(râzând)*: Le-ai mai numărat pe ale de la prefectură.

Pristanda: Nu, coane Fănică, să trăiţi! *(Continuă repede, pe nerăsuflate:)* Două la primărie, optspce, patru la şcoli, douăzeci şi patru, două la catrindală, la Sf. Niculae, treizeci...

Tipătescu *(râzând)*: Le-ai mai numărat o dată pe toate astea şi aduni rău...

Pristanda: Doamne păzeşte, coane Fănică, să trăiţi, patruzeci şi patru, în cap... patruzeci şi patru... Cum zic, unul-două, poate vântul... ori cine ştie...

Tipătescu *(râzând)*: Ghiţă... apoi nu mă orbi de la obraz aşa.

Pristanda *(schimbând deodată tonul, umilit şi naiv)*: Famelie mare... renumeraţie după buget mică...

Tipătescu *(uitându-se la ceas)*: Ia să lăsăm steagurile, Ghiţă...

Pristanda: Curat să le lăsăm, coane Fănică.

Tipătescu: Spune odată istoria de-aseară, că mă grăbesc.

Pristanda: Bine ziceţi, coane Fănică. Aseară pe la zece şi jumătate, mă duc acasă, îmbuc ceva şi mă dau aşa pe-o parte să aţipesc numai un minuţel, că eram prăpădit de ostenit de la foc. Nevasta zice, pardon: „Dezbracă-te, Ghiţă, şi te culcă“. Eu, nu; eu, la datorie, coane Fănică, zi şi noapte la datorie. Aşa, mă scol cam pe la douăspce fără un sfert, şi, pardon, mă dezbrac de mondir, scoţ chipiul, mă-mbrac ţivileşte şi plec... la datorie, coane Fănică... Până să plec se făcuse vreo unul după douăspce. O iau prin dosul primăriei, şi apuc pe maidan ca să ies la bariera „Unirii“. Când dau să trec maidanul, văz lumină la ferestrele de din jos ale lui d. Nae Caţavencu, şi ferestrele vraişte. Ulucile înalte... dacă te sui pe uluci, poţi intra pe fereastră în casă. Eu, cu gândul la datorie, ce-mi dă în gând ideea? zic: ia să mai ciupim noi ceva de la onorabilul, că nu strică... şi binişor, ca o pisică, mă sui pe uluci şi mă pui s-ascult: auzeam şi vedeam cum v-auz şi m-auziţi, coane Fănică, ştiţi, ca la teatru.

Tipătescu *(interesându-se)*: Ei, ce?

Pristanda: Jucaseră stos[38].

Tipătescu: Cine era?

Pristanda: Cine să fie? dăscălimea: Ionescu, Popescu, popa Pripici...

Tipătescu: Şi popa?

Pristanda: Da, popa şi d. Tăchiţă şi Petcuş, şi Zapisescu, toată

gaşca-n păr. Jocul era pe isprăvite... şi fumărie de tutun... ieşea pe fereastră ca de la vapor. Mai juca popa şi cu Petcuş. Ăilalţi şedeau de vorbă.

Tipătescu: Şi Caţavencu mă-njura?

Pristanda: Grozav, coane Fănică, pe guvern şi pe dv. ... şi-şi număra voturile.

Tipătescu: Dăscălimea, popa şi moflujii[39].

Pristanda: Curat moflujii!

Tipătescu: Las' că le dau eu voturi.

Pristanda: Da' să vedeţi ce s-a-ntâmplat... coane Fănică. Din vorbă-n vorbă, Caţavencu zice: „Mă prinz cu d-voastră că o să voteze cu noi cine cu gândul nu gândiţi, unul pe care contează bampirul – şi acolo, pardon, tot bampir vă zicea – pe care contează bampirul ca pe Dumnezeu... şi când l-om avea pe ăla, i-avem pe toţi... Ia ascultaţi scrisoarea asta"... şi scoase o scrisorică din portofel... „Ia ascultaţi..." Diavolul de popă, n-are de lucru? se scoală repede de la joc şi zice: „Să mă-ngropi, sufletul meu, Năică, nu citi... stăi, s-o ascult şi eu... să-mi aprinz numai ţigara..." Şi, coane Fănică, se scoală de la joc, aprinde chibritul, trage din ţigară şi vine să arunce chibritul aprins pe fereastră, drept în ochii mei. Mă trag înapoi, alunec de pe uluci şi caz pe maidan, peste un dobitoc, care pesemne trecea ori şedea lângă uluci. Dobitocul începe să strige, toţi din casă sar năvală la fereastră; eu, cum căzusem, mă ridic degrabă, o iau pituliş pe lângă uluci şi intru în curtea primăriei.

Tipătescu *(interesându-se de povestire)*: Ei?

Pristanda: M-am mai întors eu, dar închiseseră ferestrele şi lăsaseră perdelele.

Tipătescu: Cine să fie? Ce scrisoare? Nu pricep... Ghiţă, eu trebuie să mă duc la dejun, să nu fac pe nenea Zaharia şi pe Zoe să m-aştepte. Ei nu dejunează fără mine, şi nenea Zaharia nu iese înainte de dejun. Şi mai ales cum e Zoe nerăbdătoare...

Pristanda: Ce-mi ordonaţi, coane Fănică?

Tipătescu: Să-mi afli ce scrisoare e aia şi de cine e vorba.

Pristanda: Ascult, coane Fănică.

Tipătescu: Dacă s-ar putea să punem mâna şi pe firul ăsta – nu doar că mi-e teamă de intrigile proaste ale lui Caţavencu – dar n-ar fi rău să-l dezarmăm cu desăvârşire, şi-apoi să-l lucrăm pe onorabilul!

Pristanda: Curat să-l lucrăm!

Tipătescu: Stăi un minut până să-mi schimb haina; ieşim împreună; am să-ţi mai spun ceva.

Pristanda: Stau, coane Fănică.

(Tipătescu iese în stânga.)

SCENA II

Pristanda *(singur)*: Grea misie, misia de poliţai... Şi conul Fănică şi coana Joiţica mai stau să-mi numere steagurile... Tot vorba bietei neveste, zice: „Ghiţă, Ghiţă, pupă-l în bot şi-i papă tot, că sătulul nu crede la ăl flămând...“ Zic: curat! De-o pildă, conul Fănică: moşia moşie, foncţia foncţie, coana Joiţica coana Joiţica, trai, neneaco, cu banii lui Trahanache... *(luându-şi seama)* babachii... Da eu, unde? famelie mare, renumeraţie după buget mică. *(Şade în fund pe un scaun la o parte.)*

SCENA III

Zaharia Trahanache, Ghiţă Pristanda, apoi Tipătescu şi Zoe

Trahanache *(intră prin fund, fără să ia seama la Ghiţă, care se ridică repede la intrare. Trahanache e mişcat)*: A! ce coruptă societate!... Nu mai e moral, nu mai sunt prinţipuri, nu mai e nimic: enteresul şi iar enteresul... Bine zice fiu-meu de la facultate, alaltăieri în scrisoare: vezi, tânăr tânăr, dar copt, serios băiat! zice: „Tatiţo, unde nu e moral, acolo e corupţie, şi o societate fără prinţipuri, va să zică că nu le are!...“ Auzi d-ta mişelie, infamie. *(Vede pe Ghiţă.)* Aici erai, Ghiţă? *(Se stăpâneşte.)*

Pristanda: Aici, sărut mâna, coane Zahario.

Trahanache: Fănică a ieşit?

Pristanda: Ba nu, coane Zahario, vine numaidecât momental, e dincolo... A! iată conul Fănică...

Tipătescu *(cu pălăria şi haina de oraş vine din stânga, e surprins la vederea lui Zaharia)*: Neica Zaharia! Cum se poate? Ai ieşit înainte de dejun? Ce e?

Trahanache: E comèdie, mare comèdie, Fănică, stăi să-ţi spui. *(Îi face semn să expedieze pe Pristanda.)*

Pristanda *(repede)*: Mai aveţi ceva să-mi ordonaţi, coane Fănică?

Tipătescu: Nu... Nu uiţi de ce-am vorbit. Trebuie să avem dezlegarea istoriei cât mai degrabă.

Pristanda: Ascult.

Tipătescu: Nene Zahario, e lung ce ai să-mi spui? Nu mi-o poţi spune la dejun?

Trahanache: Ai puţintică răbdare... Nu trebuie să ştie Joiţica... E comèdie mare, Fănică. *(Şade pe canapea, cu spatele spre fund.)*

Tipătescu *(uitându-se la ceas)*: Atuncea treci, Ghiţă, pe la nenea Zaharia p-acasă şi lasă-i vorbă coanei Joiţichii – nu-i aşa, nene Zahario? –

să fie aşa de bună să nu se supere dacă om întârzia de la dejun... avem ceva politică de vorbit între bărbaţi.

Pristanda: Ascult, coane Fănică.

(Pristanda pleacă spre fund. Tipătescu se întoarce spre Trahanache şi coboară. Când Pristanda vrea să iasă prin fund, uşa din dreapta se deschide puţin, Zoe scoate capul, cheamă pe Pristanda: „Pst! Pst!“ *şi închide repede uşa. Tipătescu se întoarce şi îl vede pe Pristanda lângă uşa din dreapta.)*

Tipătescu: Ai? Un’ te duci?

Pristanda *(făcându-i semn să tacă şi arătându-i pe Trahanache)*: Unde mi-aţi ordonat.

Tipătescu *(fără să înţeleagă)*: De ce nu ieşi prin faţă?

Pristanda *(urmându-şi jocul)*: Da, prin faţă...

(Se întoarce spre uşa din fund. Tipătescu se-ntoarce iar spre Trahanache. Jocul Zoii se repetă. Fănică se-ntoarce iar. Ghiţă, care este iar lângă uşa din dreapta, iese năvală pe acolo. Tipătescu, dând din umeri, fără să-nţeleagă, se coboară să şază pe fotoliu, lângă Trahanache.)

SCENA IV

Tipătescu, Trahanache

Tipătescu: Ei! neică Zahario, ce e? ia spune, te văz cam schimbat!...

Trahanache: Ai puţintică răbdare, să vezi... Azi-dimineaţă, pe la opt şi jumătate, intră feciorul în odaie – nici nu-mi băusem cafeaua – îmi dă un răvăşel şi-mi zice că aşteaptă răspuns... De la cine era răvăşelul?

Tipătescu: De la cine?

Trahanache: De la onorabilul d. Nae Caţavencu.

Tipătescu: De la Caţavencu?

Trahanache: Zic: ce are a face Caţavencu cu mine şi eu cu Caţavencu, nici în clin, nici în mâneci, ba chiar putem zice, dacă considerăm după prinţipuri, dinpotrivă.

Tipătescu: Fireşte... Ei?

Trahanache: Stăi, să vezi. *(Scoate un răvăşel din buzunar, şi-l dă lui Tipătescu.)*

Tipătescu *(luând răvăşelul şi citind)*: „Venerabilului d. Zaharia Trahanache, prezident al Comitetului permanent, al Comitetului şcolar, al Comitetului electoral, al Comiţiului agricol şi al altor comitete şi comiţii... Loco. *(Scoate hârtia din plic.)* Venerabile domn, în interesul onoarii d-

voastră de cetăţean şi de tată de familie, vă rugăm să treceţi astăzi între orele 9 jum. şi 10 a.m. pe la biuroul ziarului *Răcnetul Carpaţilor* şi sediul Societăţii enciclopedice-cooperative «Aurora economică română», unde vi se va comunica un document de cea mai mare importanţă pentru d-voastră. Al d.voastre devotat, Caţavencu, director-proprietar al ziarului Răcnetul Carpaţilor, prezident fundator al Societăţii enciclopedice-cooperative «Aurora economică română...»“ Ei? Ce document?

Trahanache: Ai puţintică răbdare! Să vezi... M-am gândit: să nu mă duc... să mă duc... să nu mă duc... ia, numai de curiozitate, să mă duc, să văz ce moft mai e şi ăsta. Mă îmbrac degrabă, Fănică, şi mă duc.

Tipătescu: La Caţavencu?

Trahanache: Stăi, să vezi... la Caţavencu. Cum intru se scoală cu respect şi mă pofteşte pe fotel. „Venerabile“-n sus, „venerabile“-n jos. „Îmi pare rău, că ne-am răcit împreună – zice el – că eu totdeauna am ţinut la d-ta ca la capul judeţului nostru...“ şi în sfârşit o sumă de delicateţuri... Eu, serios, zic: „Stimabile, m-ai chemat să-mi arăţi un docoment, arată docomentul!“ Zice: „Mi-e teamă – zice – că o să fie o lovitură dureroasă pentru d-ta, şi ar fi trebuit să te pregătesc mai dinainte, d-ta, un bărbat aşa de, şi aşa de...“ şi iar delicateţuri... Zic iar: „Stimabile, ai puţintică răbdare, docomentul...“ El iar: „... că de, damele...“ Să vezi unde vrea să m-aducă mişelul! Biata Joiţica! să nu cumva să-i spui, să nu care cumva să afle! cum e ea simţitoare!...

Tipătescu: Ce! a cutezat? mizerabilul! *(Se ridică turburat.)*

Trahanache *(oprindu-l)*: Stăi, să vezi! „... că de, damele – zice – nu înţeleg totdeauna meritele şi calităţile morale ale bărbatului şi respectul carevasăzică, ce trebuie să-i poarte...“ În sfârşit *(Tipătescu fierbe)*, ce s-o mai lungesc degeaba! După ce-i pui piciorul în prag şi-i zic: „Ia ascultă, stimabile, ai puţintică răbdare: docomentul!“ vede mişelul că n-are încotro, şi-mi scoate o scrisorică... Ghici a cui şi către cine?

Tipătescu *(de abia stăpânindu-şi emoţia)*: A cui? a cui, nene Zahario?

Trahanache: Stăi să vezi. *(Răspicat şi râzând:)* A ta către nevastă-mea, către Joiţica! scrisoare de amor în toată regula... Ai? ce zici d-ta de asta?

Tipătescu *(turburat rău)*: Nu se poate, nu se poate!

Trahanache: Am citit-o de zece ori poate: o ştiu pe dinafară! ascultă: „Scumpa mea Zoe, venerabilul (adică eu) merge deseară la întrunire (întrunirea de alaltăieri-seara). Eu (adică tu) trebuie să stau acasă pentru că aştept depeşi de la Bucureşti, la care trebuie să răspunz pe dată; poate chiar să mă cheme ministrul la telegraf. Nu mă aştepta, prin urmare, şi

vino tu (adică nevăsta-mea, Joiţica), la cocoşelul tău (adică tu), care te adoră, ca totdeauna, şi te sărută de o mie de ori, Fănică...“ *(Priveşte lung pe Tipătescu, care e în culmea agitaţiei.)*

Tipătescu *(plimbându-se înfuriat)*: Nu se poate! O să-i rup oasele mizerabilului!... Nu se poate!

Trahanache *(placid)*: Fireşte că nu se poate; dar ţi-ai fi închipuit aşa mişelie... *(Cu candoare:)* Bine, frate, înţeleg plastografie, până unde se poate, dar până aici nu înţeleg... Ei, Fănică, să vezi imitaţie de scrisoare! să zici şi tu că e a ta, dar să juri, nu altceva, să juri! *(Oprindu-se şi privind pe Tipătescu, care se plimbă cu pumnii încleştaţi; cu mirare şi ciudă.)* Uită-te la el cum se turbură! Lasă, omule, zi-i mişel, şi pace! Ce te aprinzi aşa? Aşa e lumea, n-ai ce-i face, n-avem s-o schimbăm noi. Cine-şi poate închipui până unde poate merge mişelia omului!

Tipătescu *(acelaşi joc)*: Mizerabilul!

Trahanache: Măi omule, ai puţintică răbdare, zi-i ce i-am zis eu: „Eşti tare, stimabile, la machiaverlicuri, tare, n-am ce să zic; dar nu ţi-ai găsit omul...“ Ei, dacă a văzut că nu i se trece cu mine, ştii la ce-a ajuns? Mi-a spus că, dacă nu dau eu importanţă lucrului, o să-i dea publicul, pentru că scrisoarea o să se publice duminică la gazetă şi o să fie pusă în cercevea, ca s-o vază oricine-o pofti.

Tipătescu *(turburat)*: Îl împuşc! îi dau foc! trebuie să mi-l aducă aci numaidecât, viu ori mort, cu scrisoarea. *(Se repede în fund.)* Ghiţă! Ghiţă! Să vie poliţaiul!

Trahanache *(după el până în fund)*: Ai puţintică... *(întorcându-se singur în scenă:)* E iute! n-are cumpăt. Aminteri bun băiat, deştept, cu carte, dar iute, nu face pentru un prefect. Într-o societate fără moral şi fără prinţip... trebuie să ai şi puţintică diplomaţie!

Tipătescu *(întorcându-se din fund)*: Infamul! Canalia!

Trahanache: Ei, astâmpără-te, omule, şi las’ odată mofturile, avem lucruri mai serioase de vorbit. Deseară e întrunire. S-a hotărât? Punem candidatura lui Fafuridi? Ce facem? Deseară, am aflat că dăscălimea cu Caţavencu şi cu toţi ai lor vor să facă scandal. Trebuie să-i spunem lui Ghiţă să îngrijească. Mişelul de Caţavencu o să ia deseară cuvântul ca să ne combată...

Tipătescu *(fierbând mereu)*: Nu te teme, nene Zahario, deseară d. Caţavencu nu o să fie la întrunire, o să fie în altă parte – la păstrare.

Trahanache: ’Aide, mergi la dejun?

Tipătescu: Nu, neică Zahario, mulţumim, am treabă. Du-te dumneata singur; sărutări de mâini coanii Joiţichii.

Trahanache: Bine, dar la prânz desigur. Deseară eu mă duc la

întrunire, trebuie să stai cu Joiţica, i-e urât singură. După întrunire avem preferanţă[40]...

Tipătescu *(ameţit)*: Da, neică Zahario.

Trahanache: La revedere, Fănică.

Tipătescu: La revedere, neică Zahario...

Trahanache *(mergând spre uşe, condus de Tipătescu)*: Şi nu te mai turbura, neică, pentru fitece mişelie. Nu vezi tu cum e lumea noastră? Într-o soţietate fără moral şi fără prinţip, nu merge s-o iei cu iuţeală, trebuie să ai *(cu fineţă)* puţintică răbdare... *(Iese în fund.)*

SCENA V

Tipătescu, apoi Zoe

Tipătescu *(vine ameţit şi-mpleticindu-se din fund şi cade pe un scaun cu capul în mâini)*: Ce să fac? Ce să fac? şi nu mai vine Ghiţă!...

Zoe *(ieşind din dreapta misterios şi coborând repede lângă el)*: Fănică! Fănică!

Tipătescu *(ridicându-se iute)*: Zoe!... Ştii?

Zoe *(dezolată)*: Ştiu! Sunt nenorocită, Fănică. Ştiu... am fost dincolo în odaie, am intrat pe scăricica din dos... Am venit numaidecât după Zaharia. N-am avut curaj să dau ochii cu el, măcar că nu crede... Am auzit tot, tot, tot. Sunt nenorocită, Fănică... Când a plecat Ghiţă, l-am chemat dincolo *(Tip[ătescu] înţelege)*, i-am spus tot: numai el ne poate scăpa.

Tipătescu: De unde aflaseşi?

Zoe: Eu am ştiut numaidecât după Zaharia... Uite! *(Îi dă o scrisoare. Scena aceasta se face cu multă nervozitate.)*

Tipătescu *(citind)*: „Stimabilă doamnă, la redacţia noastră se află un document iscălit de amabilul nostru prefect şi adresat d-voastre. Acest document vi s-ar putea ceda în schimbul unui sprijin pe lângă amabilul în cestiune. Binevoiţi dar a trece îndată pe la biuroul nostru, spre a regula această afacere într-un chip mulţumitor pentru amândouă părţile...“ *(Cu desperare:)* Cum? cum? când ai pierdut biletul, Zoe?

Zoe *(înecată)*: Nu ştiu... alaltăieri-seara, când am plecat de la tine, îl aveam; când am ajuns acasă, nu ştiu dacă-l mai aveam; poate să fi scos batista pe drum şi mi-a căzut scrisoarea: le aveam tot într-un buzunar!

Tipătescu: A! ce nenorocire!

Zoe: M-am dus la Caţavencu... de la el veneam acuma. Mi-a propus să-mi dea înapoi scrisoarea, cu condiţie să-i asigurăm alegerea. Aminteri, publică scrisoarea poimâine...

Tipătescu *(în prada agitaţiei)*: Lupta este desperată. Vrea să ne

omoare, trebuie să-l omorâm! ... Şi nu mai vine Ghiţă...

Zoe: Pe Ghiţă l-am trimis eu la Caţavencu, să-i cumpere scrisoarea cu orice preţ.

Tipătescu: Carevasăzică Ghiţă e acolo?

Zoe: Desigur. *(Se aude zgomot.)*

Tipătescu: El trebuie să fie... *(Se răpede la uşa din fund, o deschide şi se trage iute înapoi.)* A! Ascunde-te... degrabă. *(O duce repede şi ies amândoi prin stânga.)*

SCENA VI

Farfuridi, Brânzovenescu, intrând misterios din fund; apoi Tipătescu, din stânga

Brânzovenescu: Poate să nu fie tocmai aşa; poate că e o manoperă... o manoperă grosolană, ca să intimideze pe câţiva nehotărâţi...

Farfuridi *(cu intenţie fină)*: Pe venerabilul d. Trahanache l-am văzut intrând la Caţavencu, astăzi pe la zece, când mă duceam în târg... Eu, am n-am să-ntâlnesc pe cineva, la zece fix mă duc în târg...

Brânzovenescu: Ei!

Farfuridi: Pe respectabila madam Trahanache am văzut-o ieşind de la Caţavencu tot astăzi pe la unsprezece, când mă-ntorceam din târg... Eu, am n-am clienţi acasă, la unsprezece fix mă-ntorc din târg...

Brânzovenescu: Nu-nţeleg.

Farfuridi: Cum nu-nţelegi? la unsprezece fix...

Brânzovenescu: Nu, frate, nu-nţeleg daraverile astea cu opoziţia! tu ai văzut pe Trahanache întâi, pe urmă pe madam Trahanache, şi eu adineaori am văzut pe poliţaiul, pe Ghiţă, intrând la Caţavencu...

Farfuridi *(cu intenţie)*: Ei?

BRANZOVENESCU (*cu îndoială*): Să fie trădare la mijloc? ai?

Farfuridi: Eu merg şi mai departe şi zic: trădare să fie, dacă o cer interesele partidului, dar s-o ştim şi noi!...

Brânzovenescu: Prefectul trebuie să ne dea cheia comèdiei ăştia... Iacătă-l...

Tipătescu *(venind din stânga turburat şi dându-şi aer silit de degajare)*: Salutare, salutare, stimabile!

Brânzovenescu *(aparte)*: E galben!

Farfuridi *(aparte)*: Ce roşu s-a făcut. *(Tare:)* Salutare, salutare, onorabile...

Tipătescu *(oferindu-le locuri)*: Ia poftiţi, ia poftiţi, mă rog.

Brânzovenescu: Mulţumim, mulţumim, stimabile, dar ne cam

grăbim, sunt douăsprezece trecute.

Farfuridi: Şi eu, am n-am înfăţişare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal...

Brânzovenescu: Uite de ce e vorba, stimabile, să fim scurţi... Prin târg... se spune...

Farfuridi: Adică, dă-mi voie, să fim expliciţi; mie îmi place să pun punctele pe i... Se aude...

Brânzovenescu: Se aude... cum că partidul nostru dă la colegiul II[41] ajutorul lui Caţavencu...

Tipătescu *(mişcat)*: Care partid? Care Caţavencu?

Brânzovenescu: Cum care partid?

Farfuridi: Adică partidul nostru: madam Trahanache, dumneata, nenea Zaharia, noi şi ai noştri... să ducem pe braţe pe d. Caţavencu.

Tipătescu: Şi cine spune asta? *(Râde silit.)*

Brânzovenescu: Nu râde, stimabile, nu râde; a început să se vorbească...

Farfuridi: Şi de!... ce să zicem! lumea are pentru ce să intre la bănuieli.

Brânzovenescu: D. Trahanache la vizită la d. Caţavencu...

Tipătescu: Ei?

Farfuridi: Madam Trahanache la vizită la d. Caţavencu...

Tipătescu: Ei?

Brânzovenescu: D. Ghiţă poliţaiul la vizită la d. Caţavencu...

Farfuridi: De unde şi până unde?

Brânzovenescu: Noi, ce să zicem – ne temem de ce spune lumea...

Tipătescu *(nervos)*: Ei, ce spune lumea?

Farfuridi: Vrei să vorbesc curat şi desluşit, stimabile? Ne temem de trădare... Na!

Tipătescu *(după ce s-a întors când la unul, când la altul, supărat către Farfuridi)*: Amice, dle Farfuride, nu ţi se pare d-tale că te faci mai catolic decât Papa?

Farfuridi *(hotărât)*: Da, când e vorba de prinţipuri, stimabile, da, mă fac, adică nu, nu mă fac, sunt când e vorba de asta, sunt mai catolic decât Papa...

Tipătescu *(supărat)*: Domnilor, nu primesc acasă la mine astfel de observaţii, pe care, daţi-mi voie să vă spui, le consider ca nişte insulte...

Farfuridi: Să nu ne iuţim, stimabile...

Tipătescu: Cum să nu mă iuţesc, onorabile? D-voastră veniţi la mine acasă, la mine, care mi-am sacrificat cariera şi am rămas între d-voastră, ca să vă organizez partidul – căci fără mine, trebuie să mărturisiţi,

că d-voastră n-aţi fi putut niciodată să fiţi un partid – d-voastră veniţi la mine acasă să mă numiţi pe faţă trădător... A! asta nu pot să v-o permit...

Brânzovenescu *(scoţând o hârtie din buzunar)*: Mă rog, iată ce se împarte prin târg, din partea lui d. Caţavencu... E tipărit, stimabile!

Tipătescu *(mişcat, îi smulge hârtia)*: Tipărit?

Farfuridi *(smulgându-i-o el)*: Da, tipărit, dă-mi voie... *(Citeşte:)* „Dăm ca pozitivă ştirea cum că desigur candidatura amicului nostru politic d. *Caţavencu*, prezidentul grupului independent, este pusă la adăpost de orice lovituri din partea administraţiei. *Din contra*, avem cuvinte *puternice* pentru a crede că *atât* bătrânul şi venerabilul d. Trahanache, prezindentul Comitetului electoral, cât şi *junele* şi *onorabilul* nostru prefect ar fi convinşi în fine că în împrejurările prin care trece ţara, judeţul nostru nu poate fi mai bine reprezentat decât de un bărbat independent ca amicul nostru d. *Ca-ţa-ven-cu*... D. Caţavencu va lua cuvântul la întrunirea de deseară... Comitetul grupului independent.“ *(Vorbit:)*... Aud?

Tipătescu *(aparte)*: Nu mai rămâne nicio clipă de pierdut. *(Tare:)* Domnilor, vă rog, nişte afaceri importante mă cheamă numaidecât la telegraf... Mă scuzaţi... dar... *(Merge la o masă şi trage clopoţelul, apoi iese în fund.)*

Brânzovenescu: Aşa scurt?

Farfuridi: Adică, cum am zice, poftiţi pe uşe afară... Bine!

Tipătescu *(apare în fund cu un fecior)*: Unde e Ghiţă?

Feciorul: L-am căutat în tot târgul, coane Fănică, nu e. *(Vorbesc încet în fund.)*

Brânzovenescu *(care a vorbit încet cu Farfuridi)*: ’Aide la Trahanache... Aici am aflat tot... ’Aide...

Farfuridi: Brânzovenescule, mi-e frică de trădare... Câte ceasuri sunt?

Brânzovenescu: Douăsprezece trecute...

Farfuridi: Douăsprece trecute?... Eu, la douăsprezece trecute fix...

Tipătescu *(coborând între ei)*: Astfel dar, d-lor...

Brânzovenescu: Ne ducem, ne ducem, stimabile, nu voim să facem deranj...

Farfuridi *(grav)*: Ne ducem, dar gândeşte-te, stimabile, că suntem membrii aceluiaşi partid... Cum ziceam adineaori amicului Brânzovenescu: trădare să fie *(cu oarecare emoţie)*, dacă o cer interesele partidului, dar s-o ştim şi noi... De aceea eu totdeauna am repetat cu strămbunii noştri, cu Mihai Bravul şi Ştefan cel Mare: iubesc trădarea *(cu intenţie)*, dar urăsc pe trădători... *(Schimbând tonul, cu dezinvoltură:)* Salutare, salutare, stimabile!...

Brânzovenescu *(asemenea)*: Salutare!...

Tipătescu *(închizând uşa după ei, grozav de plictisit)*: A! *(Coboară.)*

SCENA VII

Tipătescu, Zoe, apoi Cetăţeanul Turmentat

Zoe *(ieşind din stânga repede)*: S-a dus?... Ai văzut, Fănică? Ai auzit? Şi Ghiţă nu mai vine... Fănică, Fănică, ne ameninţă o nenorocire grozavă...

Tipătescu: Taci! vine cineva. E Ghiţă desigur. *(Se repede la uşa din fund, prin care apare Cetăţeanul turmentat.)*

Cetăţeanul *(şovăind)*: Sluga! *(În tot jocul sughite şi şovăie.)*

Zoe: Cine e ăsta?

Tipătescu: Ce pofteşti d-ta?

Cetăţeanul: Eu?... *(Sughite.)* Eu sunt alegător...

Tipătescu *(nervos)*: Cum te cheamă?

Cetăţeanul: Cum mă cheamă? Ce trebuie să spui cum mă cheamă... vorba e, sunt alegător? *(Şovăie.)*

Zoe: E turmentat?

Tipătescu: Dracul să-l ia! nu e nimeni afară; lasă să-mi intre aici toţi nebunii, toţi beţivii... ’Aide, ieşi!

Cetăţeanul: Nu sunt turmentat... *(zâmbind)* coană Joiţico... Las’ că ne cunoaştem. Mă cunoaşte conul Zaharia de la 11 fevruarie[42]... Nu e vorba, ţinem la d. Nae Caţavencu... e din Soţietate... dar vorba e, eu alegător... eu *(sughite)* apropitar, eu pentru cine votez? *(sughite)* D-aia am venit. *(Şovăie.)*

Zoe: Trimite-l, Fănică, dă-i drumul... e ameţit de tot...

Tipătescu *(luându-l cu binişorul)*: Fii bun, cetăţene, du-te. Aldată mai vorbim.

Cetăţeanul: Dar ce să vorbim aldată?

Zoe: A!

Cetăţeanul: Acu ce treabă avem?... Nu vă uitaţi la mine că sunt aşa de... Am făcut-o de oaie de tot. Să vezi d-ta cum de a devenit la băutură... *(sughite)* că a fost lată de tot...

Tipătescu (*necăjit*): Fii bun, omule, şi-nţelege. (*Vrea să-l apuce*.)

Cetăţeanul: Eu am găsit *(sughite)* o scrisoare...

Tipătescu şi Zoe: O scrisoare!

Cetăţeanul: Da. *(Către Tip[ătescu]:)* A d-tale către coana Joiţica... Am găsit-o alaltăieri-seara pe drum, când ieşeam de la întrunire... Fă-ţi idee

(sughiţă), de alaltăieri-seara până azi-dimineaţă s-o duci într-un chef!...

Tipătescu *(repezindu-se şi apucându-l cu amândouă mâinile de gât)*: Mizerabile!

Cetăţeanul: Nu mă zgudui *(sughite)*, că ameţesc...

Zoe: Lasă-l, Fănică, să vedem...

Cetăţeanul: Lăsaţi-mă să vedeţi. Când am găsit-o, de curiozitate am deschis-o şi m-am dus subt un felinar, s-o citesc. N-apucasem s-o isprăvesc bine... şi haţ! pe la spate, d. Caţavencu dă să mi-o ia.

Tipătescu: Şi *(desperat)* ţi-a luat-o?

Zoe *(acelaşi joc)*: Ţi-a luat-o?

Cetăţeanul: Aş! Am băgat-o în buzunar. Zice d. Nae: „Aşa? faci parte din Soţietatea noastră şi primeşti scrisori de la prefectul, cetăţene, bravos!“ Zic *(sughite)*: „Aş! de la prefectul!“ Zice: „I-am cunoscut slova... Ia arată-mi-o.“ – „Doamne păzeşte!“ Ba că dă-mi-o, ba că nu ţi-o dau, din vorbă-n vorbă, tura-vura, ne-am abătut pe la o ţuică... una-două-trei... pe urmă dă-i cu bere, dă-i cu vin, dă-i cu vin, dă-i cu bere... A făcut cinste d. Nae... l-am băut... oo! l-am băut!

Zoe: Dar scrisoarea?

Tipătescu: Scrisoarea *(se repede la el strigând)*, unde e scrisoarea?

Cetăţeanul: Nu striga *(sughite)*, că ameţesc!... O am la mine scrisoarea. *(Amândoi îl ascultă şi-l privesc cu îndoială şi nerăbdare nervoasă.)* Da.

Zoe şi Tipătescu: S-ar putea!

Cetăţeanul: Da... o am la mine. *(Căutându-se prin buzunare.)* Ehei! d. Nae zicea că-mi dă zece poli pe ea; zic: nu trebuie, onorabile, parale... slava Domnului... apropitar sunt *(sughite)*, alegător... *(Sughite şi se caută mereu.)* Vorba e... eu *(sughite)*, eu pentru cine votez? *(Se opreşte din căutat şi cu simplicitate:)* Am pierdut-o! *(Se mai caută, apoi cu hotărâre:)* Am pierdut-o!

Tipătescu: A!

Zoe: Ţi-a furat-o Caţavencu!

Cetăţeanul: Adică d. Nae. Se prea poate... că am şi dormit... Vezi d-ta *(Zoe şi Tipătescu îşi frâng mâinile)*, fă-ţi idee... dă-i cu bere... dă-i cu vin... dă-i cu vin... dă-i cu...

Tipătescu *(apucându-l şi zguduindu-l)*: Mizerabile! Ce ai făcut?

Cetăţeanul *(căzând pe un scaun)*: Nu mă zgudui!

SCENA VIII

Aceiaşi, Ghiţă Pristanda

Pristanda *(intră gâfâind într-un suflet, prin fund)*: Coane Fănică! Coană Joiţico!

Tipătescu şi Zoe: Ghiţă!

Pristanda: Vine! vine conul Zaharia!

Cetăţeanul *(pufnind)*: Conul Zaharia? nu mai spune *(sughite)*, că ameţesc...

Tipătescu *(lui Pristanda, arătând pe Cetăţeanul turmentat)*: Ia-l pe nenorocitul ăsta, şi...

Zoe: Şi dă-i drumul prin dos, pe scara a mică.

Pristanda *(ridicând pe Cetăţeanul turmentat)*: ’Aide, cetăţene! *(Îl împinge spre dreapta.)*

Cetăţeanul: Nu mă-mpinge *(sughite)*, că ameţesc.

Pristanda *(acelaşi joc)*: ’Aide!

Cetăţeanul: Vorba e... eu pentru cine votez?...

Pristanda: ’Aide!

Cetăţeanul: Nu mă-mpinge *(sughite)*, că ameţesc. *(Iese, împins de Pristanda.)*

SCENA IX

Zoe, Tipătescu, apoi Ghiţă Pristanda şi Trahanache

Tipătescu *(răpede Zoii)*: De Zaharia nu avem teamă: ştie tot, dar nu crede nimica... N-ai auzit?

Zoe: Fănică! Fănică! *(Ghiţă intră din dreapta.)* Ce-ai făcut, Ghiţă? Ai fost la Caţavencu?

Pristanda: Am fost, coană Joiţico... Se lasă greu, greu de tot: ori o mie de poli, ori deputăţia...

Tipătescu: Trebuie să punem mâna pe el. *(Hotărât:)* Du-te, Ghiţă, ia jandarmi... viu ori mort trebuie să mi-l aduci la poliţie, acuma într-un moment...

Zoe: Fănică!...

Tipătescu: Du-te.

Pristanda: Ascult! *(Vrea să pornească spre fund, în momentul acesta intră Trahanache cu aerul triumfător.)*

Trahanache: L-am prins cu alta mai boacănă!

Zoe *(începând să se jelească şi căzându-i ca leşinată în braţe)*: Nene, nene!

Trahanache: Joiţico! *(Către Tip[ătescu]:)* A aflat?

Tipătescu: Ştie tot!

Trahanache *(îngrijind-o, după ce a pus-o cu ajutorul lui Pristanda*

pe fotoliu): Bine, omule, nu ţi-am zis să nu-i spui? o ştiam eu cât e de simţitoare! Iacă vezi! *(Toţi o îngrijesc.)* Ei! Ţi-am spus că l-am prins pe onorabilul cu alta mai boacănă... Ghiţă, iute un pahar cu apă. *(Ghiţă iese în stânga.)*

Tipătescu *(bătând în palmele Zoii)*: Care onorabil?

Trahanache *(acelaşi joc)*: Ei, ai puţintică răbdare... Caţavencu, de...

Tipătescu: Cu ce alta?

Trahanache *(bătând cu putere în palmele Joiţichii)*: Cu altă plastografie... Ce plastograf!

Pristanda *(care a venit cu paharul cu apă)*: Curat plastograf!

Cortina cade

ACTUL II

Acelaşi salon

SCENA I

Trahanache, Farfuridi şi Brânzovenescu stau împrejurul unei mese rotunde, studiind listele electorale; fiecare are câte un creion colorat în mână

Brânzovenescu: Şaizeci şi nouă cu roşu, buni... unsprezece cu albastru... ai lor...

Farfuridi: Doisprezece...

Trahanache: Ai puţintică răbdare... unu, doi, cinci, ... şapte... zece... unsprezece.

Farfuridi: Doisprezece...

Trahanache: Cu Ienache Siripeanu.

Brânzovenescu: Nici nu mai are drept de vot, de când şi-a măritat fata... Nu i-a dat casele de zestre? Ei? Dacă votează, merge la puşcărie onorabilul.

Trahanache: Ai puţintică răbdare... Da' dacă-i putem aduce să voteze cu noi?

Farfuridi: Altă vorbă... Să voteze cu noi, e uşor; are procesul cu epitropia bisericii, săptămâna viitoare... dar să voteze cu noi? Adică cum să voteze cu noi?...

Brânzovenescu: Adică cum să voteze cu noi?

Trahanache: Nu pricepi, neică Zahario, vorba noastră? Adică „noi", partidul nostru, pentru cine votăm noi, pentru cine lucrăm noi? Noi încă nu ştim...

Trahanache: Mă rog, aveţi puţintică...

Farfuridi: Nu ştim...

Trahanache: Mă rog, aveţi...

Farfuridi: Ba eu merg şi mai departe şi zic, cum ziceam lui amicul meu Brânzovenescu: mă tem de trădare...

Trahanache: Cum de trădare?

Brânzovenescu: De aia noi astăzi am mirosit ceva cumva...

Farfuridi: Ceva cumva...

Trahanache: Ceva cumva?

Brânzovenescu: Dacă e ceva la mijloc...

Farfuridi: Ceva la mijloc...

Trahanache: Ceva la mijloc?

Farfuridi: Da, aşa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie!

Brânzovenescu: Dar cel puţin s-o ştim şi noi!

(Trahanache vrea să-i întrerupă, fără să izbutească.)

Farfuridi: Pentru că eu am zis-o cu strămbunii noştri, cu Mircea cel Bătrân şi cu Vlad Ţepeş, neică Zahario: îmi place trădarea, dar...

Trahanache: Mă rog, ai puţintică...

Brânzovenescu: Ce răbdare, neică Zahario! Nu mai e vreme de aşa lucru... Astă-seară e întrunire?

Farfuridi: Mâine începe alegerea?

Trahanache: Da...

Farfuridi: Ei! pentru cine votăm?

Brânzovenescu: Pentru cine votăm?

Trahanache: Aveţi puţintică răbdare! Pentru cine aţi mai votat şi până acuma!

Brânzovenescu: Nu înţeleg.

Farfuridi: Nici eu.

Trahanache: Mă rog, ia să ne tălmăcim noi puţintel...

Farfuridi: Să ne tălmăcim, da, să ne tălmăcim, asta o cerem şi noi.

Trahanache: Ce sunteţi d-voastră, mă rog? Vagabonţi de pe uliţă? nu... Zavragii? nu... Căuzaşi? nu... D-voastră, adică noi, suntem cetăţeni, domnule, suntem onorabili... Mai ales noi trei suntem stâlpii puterii: proprietari, membrii Comitetului permanent, ai Comitetului electoral, ai Comitetului şcolar, ai Comitetului pentru statuia lui Traian, ai Comiţiului agricol şi eţetera. Noi votăm pentru candidatul pe care-l pune pe tapet partidul întreg... pentru că de la partidul întreg atârnă binele ţării şi de la binele ţării atârnă binele nostru...

Brânzovenescu: Aşa e...

Farfuridi: Aşa e, dar...

Trahanache: Dar ce? Numele candidatului poate să fie al meu, al d-tale, ori al d-sale, după cum cer enteresurile partidului. Din moment în moment aşteptăm să-l ştim... Prefectul trebuie să vie; nu-l aşteptăm să vie de la telegraf? Ei? Nu bate telegraful? Bate; ce treabă alta are? Poate că acuma când noi vorbim, poate să fi sosit numele... pe sârmă, stimabile... Da, pe sârmă, ce crezi d-ta?

Farfuridi: Toate bune şi frumoase cum le tălmăceşti d-ta, neică Zahario, dar nouă... nouă ni e frică de trădare...

Brânzovenescu: Nu din partea d-tale...

Farfuridi: Nu din a d-tale...

Trahanache: Da' din a cui?

Farfuridi: Din a cui, din a cui? ştii d-ta din a cui...

Trahanache: Să n-am parte de Joiţica, dacă ştiu.

Brânzovenescu: Ei, stimabile, prea te faci chinez, dă-mi voie...

Farfuridi: Ştii ce, venerabile neică Zahario, ia să dăm noi mai bine cărţile pe faţă.

Trahanache: Dă-le, neică, să vedem.

Farfuridi: Ţi-am spus că mi-e frică de trădare... Ei?

Brânzovenescu: Ei?

Trahanache: Ei?

Farfuridi: Ei? ni-e frică din partea amicului.

Trahanache: Care amic?

Brânzovenescu: Care amic, care amic? Ştii d-ta...

Trahanache: Să n-am parte de Joiţica, dacă ştiu.

Farfuridi: Iar te faci chinez...

Trahanache: Zău nu...

Farfuridi: Din partea amicului... Fănică...

Trahanache *(surprins)*: Ce?

Brânzovenescu: Din partea prefectului.

Trahanache *(încruntat)*: Cum?

Farfuridi *(scurt)*: Nouă ni-e frică... de! că-şi dă coatele cu Caţavencu...

Trahanache *(urmează jocul crescendo)*: Cu Caţavencu?

Farfuridi: Cu moftologul...

Brânzovenescu: Cu nifilistul...

Trahanache *(de-abia stăpânindu-şi indignarea)*: Cu Caţavencu? trădare? Fănică trădător! Ei, bravos! Ei! asta mi-a plăcut! Ei! nu m-aşteptam! Ei! ne-am procopsit!

Farfuridi: De! noi...

Brânzovenescu: Ce ne-am zis?

Trahanache *(biruit din ce în ce mai mult de indignare)*: Ai puţintică răbdare, stimabile. Nu dau voie nimănui să-şi permită, mă-nţelegi, să bănuiască măcar câtuşi de puţin pe Fănică. Pentru mine, stimabile, mă-nţelegi, să vie cineva să-mi bănuiască nevasta, pe Joiţica...

Brânzovenescu: Pe coana Joiţica, onorabile...

Farfuridi: Îmi pare rău, neică Zahario, noi nu...

Trahanache *(şi mai indignat)*: Ai puţintică răbdare... zic: pentru mine să vie cineva să bănuiască pe Joiţica, ori pe amicul Fănică, totuna e... E un om cu care nu trăiesc de ieri, de alaltăieri, trăiesc de opt ani, o jumătate de an după ce m-am însurat a doua oară. De opt ani trăim împreună ca fraţii, şi nici un minut n-am găsit la omul ăsta măcar atâtica rău... Credeţi d-voastră că ar fi rămas el prefect aici şi nu s-ar fi dus director la Bucureşti dacă nu stăruiam eu cu Joiţica... şi la dreptul vorbind, Joiţica a stăruit mai mult...

Farfuridi: Ei! se-nţelege, damele sunt mai ambiţioase...

Trahanache *(şi mai indignat)*: Ai puţintică răbdare... Nu de ambiţ că ni era prieten – pentru enteresul partidului. Cine altul ar fi putut fi prefect al nostru?

Farfuridi: S-ar mai fi găsit poate.

Trahanache: Să-mi dai voie să nu te crez. Un om endependent, care a făcut servicii partidului, judeţului, ţării... şi mie, ca amic, mi-a făcut şi-mi face servicii, da!... şi să veniţi d-voastră, tot din partid *(cu un ton de mustrare aspră)*, să bănuiţi că... să vă pronunţaţi cu astfel de cuvinte neparlemantare... Îmi pare rău...

Brânzovenescu: În sfârşit, noi...

Trahanache: Ai puţintică răbdare. Îmi pare rău... *(Indignat rău de tot:)* Carevasăzică unde nu înţelegeţi d-voastră politica, hop! numaidecât trădare! Ne-am procopsit! Ce soţietate! Adevărat, bine zice fiu-meu de la facultate: unde nu e moral, acolo e corupţie şi o soţietate fără prinţipuri, va să zică că nu le are *(În culmea indignării:)* Trădare! Bravos! Fănică trădător! Frumos! *(Pleacă.)* Salutare! salutare, stimabile! *(Iese foarte turburat prin fund.)*

SCENA II

Farfuridi, Brânzovenescu stau un minut, privind unul pe altul

Farfuridi: Ei!... ţi-a plăcut venerabilul?

Brânzovenescu: E tare... tare de tot... Solid bărbat! Nu-i dăm de rostul secretului. Trebuie să mai aşteptăm.

Farfuridi: Să mai aşteptăm? Până când să mai aşteptăm?... Deseară, la sfârşitul întrunirii, parcă-l văd pe venerabilul că se scoală şi trage clopoţelul: „Stimabililor, aveţi puţintică răbdare: Candidatul Comitetului nostru este onor. d. Nae Caţavencu...“

Brânzovenescu: Moftologul!

Farfuridi: Nifilistul! Şi bravo-n sus, şi bravo-n jos, şi mâine şi poimâine, nenea Ghiţă poliţaiul aleargă până-i iese limba de un cot şi ţi-l toarnă pe d. Caţavencu, care ne-a înjurat şi ne-a batjocorit de atâta vreme pe toate tonurile, deputat de colegiul II... Şi noi... să stăm cu mâinile în sân?... peste poate!...

Brânzovenescu: Ce-o să facem? Te joci cu puterea?

Farfuridi: Ce să fac?... Batem o depeşă la Bucureşti, la Comitetul Central, la minister, la gazete, scurt şi cuprinzător *(bătând cu pumnul drept în palma stângă, ca un telegrafist pe aparatul lui, sacadat, tot textul-proiect al depeşii)*: „Trădare! Prefectul şi oamenii lui trădează partidul pentru nifilistul Caţavencu, pe care vor să-l aleagă la colegiul II... trădare! trădare! de trei ori trădare!“

Brânzovenescu *(scurt)*: E tare! prea tare! n-o iscălesc.

Farfuridi *(cu tărie, impunător)*: Trebuie să ai curaj, ca mine! trebuie s-o iscăleşti: o dăm anonimă!

Brânzovenescu: Aşa da, o iscălesc!

Farfuridi: O iscălim: „Mai mulţi membri ai partidului...“

Brânzovenescu: Da’ dacă ne cunoaşte slova la telegraf?

Farfuridi: Punem pe altcineva s-o scrie.

Brânzovenescu: Pe cine?

Farfuridi: Trebuie să găsim pe cineva să ni-o dea la telegraf! ’Aide, Brânzovenescule.

Brânzovenescu: Numai să nu păţim ceva.

Farfuridi *(impunător)*: Trebuie să ai curaj: anonimă. Câte ceasuri sunt?

Brânzovenescu: Cinci.

Farfuridi: ’Aide degrab’, între cinci şi şase fix se-nchide telegraful... *(Ies cu grabă.)*

SCENA III

Pristanda *(singur, intră prin dreapta, e puţin mişcat)*: O făcurăm şi p-asta... şi tot degeaba. Am pus mâna pe d. Caţavencu... Când am asmuţit băieţii de l-am umflat, striga cât putea: „Protestez în numele Constituţiei! Asta e violare de domiciliu!“ Zic: „Curat violare de domiciliu! da’ umflaţi-l!“ Şi l-au umflat. L-am turnat la hârdăul lui Petrache. M-am întors cu birja

acasă la el, am căutat prin toate colţişoarele, am ridicat duşumelele, am destupat urloaiele sobii, am scobit crăpăturile zidului: peste putinţă să dau de scrisoare. M-am întors la poliţie, l-am scotocit prin buzunare, peste tot: nu e şi nu e. L-am ameninţat că am poruncă de la conul Fănică să-l chinuiesc ca pe hoţii de cai... degeaba! nu spune decât numai şi numai coanii Joiţichii. O caut şi nu o găsesc; acasă nu-i, aici nu e... A, iacăt-o... Coană Joiţico!

SCENA IV

Pristanda şi Zoe

Zoe *(venind repede din fund)*: Ghiţă, bine că te găsesc.

Pristanda: Şi eu vă căutam, coană Joiţico...

Zoe: Ghiţă, Ghiţă, ce-am aflat? ce aţi făcut? Aţi înnebunit? Adineaori, când ieşeam de-acasă, am aflat de la doctorul că te-ai dus cu jandarmii, ai călcat casa lui Caţavencu, l-ai luat pe sus şi l-ai dus la poliţie, la arest! Cum ai făcut asta?

Pristanda: Ordin verbal de la conul Fănică.

Zoe: Unde e Fănică?

Pristanda: Nu ştiu, îl caut şi eu.

Zoe: Şi pentru ce l-aţi arestat pe Caţavencu?

Pristanda: Pentru ca să-i apucăm scrisoarea.

Zoe: Şi ai apucat-o?

Pristanda: Nu, coană Joiţico, după cât am căutat şi pe la dânsul, şi la el acasă, scrisoarea este ascunsă altundeva.

Zoe: Ghiţă, m-aţi nenorocit! Scrisoarea o să fie publicată mâine şi aţi făcut şi scandal degeaba. Dăscălimea o să urmeze înainte cu gazeta şi în lipsa lui... Ce-o să zică la Bucureşti guvernul când o afla că aţi violat domiciliul lui Caţavencu şi l-aţi arestat în ajunul alegerilor, după ce guvernul era asigurat că toate au să se petreacă cu bine şi cu linişte?... Cum o să mai poată rămâne Fănică prefect?

Pristanda: Coană Joiţico, am uitat să vă spui: după câte făgăduieli şi ameninţări i-am făcut lui Caţavencu, mi-a răspuns că în zadar mai stăruiesc şi că la urma urmelor nici nu mai vrea să stea de vorbă cu nimini, dar cu nimini, decât numai cu d-voastră.

Zoe: Cu mine?... Du-te, Ghiţă, du-te degrabă, dă-i drumul şi roagă-l din partea mea să poftească aici... Îl aştept...

Pristanda: Numai dacă conul Fănică...

Zoe: Dacă ţii la tine, dacă ţii la familia ta, Ghiţă...

Pristanda: Cum să nu ţiu, coană Joiţico? unsprece suflete!

Zoe: Du-te degrabă, într-un suflet, şi nu vii fără Caţavencu. Poartă-te bine cu el. Ia o birjă şi vino-ntr-o clipă.

Pristanda: Ascult!

Zoe: Ai venit?

Pristanda: M-am dus!...

SCENA V

Zoe *(singură, agitată, scoate gazeta şi citeşte)*: „În numărul de mâine al foii noastre vom reproduce o interesantă scrisoare sentimentală a unui înalt personaj din localitate către o damă de mare influenţă. Originalul va sta de mâine la dispoziţia curioşilor, în biuroul nostru de redacţie. Atât pentru astăzi. *A bon entendeur, salut!*...[43]“ Ce mai e de făcut?... *(Se plimbă agitată, apoi se opreşte ca în faţa unei inspiraţii.)* Trebuie să alegem pe Caţavencu. Nu mai încape vorbă, nu mai e vreme de stat la gânduri. Cu un mişel ca el, când ne ţine la mână aşa de bine, lupta ar fi o copilărie, o nebunie... Fănică... trebuie să se învoiască... trebuie... Ei! ş-apoi mai la urmă Caţavencu poate fi tot aşa de bun deputat ca oricare altul. Dar unde e Fănică? unde poate să fie?...

SCENA VI

Zoe şi Tipătescu venind din fund

Tipătescu: Zoe! aici eşti?

Zoe: Fănică!... te aşteptam... Ce ai făcut? Ai arestat pe Caţavencu. Te-ai gândit bine la ce ai făcut? Cum ţi-a venit să faci una ca asta? Pentru ce ai făcut-o?

Tipătescu *(nervos)*: Pentru ce? pentru ce? Tu mă întrebi pentru ce? Pentru nerozia care ai făcut-o tu, pentru ca să evit nenorocirea pe care ai cauzat-o tu din neglijenţă. Se poate atâta distracţie! atâta nebăgare de seamă! o scrisoare de amor s-o arunci în neştire într-un buzunar cu batista, şi s-o pierzi ca şi cum ai pierde o hârtie indiferentă, ca un afiş, după ce ai ieşit de la reprezentaţie... La atâta lipsă de judecată, să-ţi spui drept, nu m-aşteptam! Ce Dumnezeu! eşti femeie în toată firea, nu mai eşti copil. Atâta neglijenţă nu se pomeneşte nici în romane, nici într-o piesă de teatru.

Zoe: Judecă-mă, Fănică, judecă-mă... *(Plânge.)* Da, aşa e ... am fost o copilă... am făcut o nerozie fără seamăn; dar acuma trebuie îndreptată. Fănică, dacă mă iubeşti, dacă ai ţinut tu la mine măcar un moment în viaţa ta, scapă-mă... scapă-mă de ruşine! Tu eşti bărbat, nu-ţi pasă! Pentru tine, afişarea intrigii noastre n-ar fi o nenorocire... dar pentru mine... Fănică, gândeşte-te... gândeşte-te. *(Plânge.)*

Tipătescu: Tocmai de-aia m-am asigurat de persoana lui Caţavencu...

Zoe: În zadar, Fănică; Caţavencu poate muri astăzi, mâine gazeta lui tot o să publice scrisoarea noastră. Dumnezeule! Cum or să-şi smulgă toţi gazeta, cum or să mă sfâşie, cum or să râză!... O săptămână, o lună, un an de zile, n-o să se mai vorbească decât de aventura asta... În orăşelul ăsta, unde bărbaţii şi femeile şi copiii nu au altă petrecere decât bârfirea, fie chiar fără motiv... dar încă având motiv... şi ce motiv, Fănică!... Ce vuiet! ce scandal! ce cronică infernală!... Şi eu, Fănică, în timpul ăsta, ce să fac? Să mor? să mor dacă voieşti... pentru că după asta nu o să mai pot trăi.

Tipătescu: Atunci, dacă nu e altă scăpare... Zoe! Zoe! mă iubeşti?...

Zoe: Te iubesc, dar scapă-mă.

Tipătescu: Să fugim împreună...

Zoe *(retrăgându-se)* Eşti nebun? dar Zaharia? dar poziţia ta? dar scandalul şi mai mare care s-ar aprinde pe urmele noastre?...

Tipătescu *(descurajat)*: Atunci nu ne mai rămâne nimica de făcut?

Zoe: Ba da!

Tipătescu: Ce?

Zoe: Să sprijinim candidatura lui Caţavencu!

Tipătescu *(sărind)*: Peste putinţă!

Zoe: Să-l alegem!

Tipătescu: Niciodată.

Zoe: Trebuie.

Tipătescu: Odată cu capul! Te gândeşti la ce spui? iată pe ce depeşe am pus mâna adineaori, a adus-o la telegraf canalia care a găsit scrisoarea ta, beţivul de ieri. E o depeşe anonimă. Am oprit-o şi am dat ordin la telegraf să nu mai expedieze nimica fără ştirea mea; dar ştiu eu ce poate conţine o depeşe cu cheie?... Iată: „Trădare! Prefectul şi oamenii lui trădează partidul pentru nifilistul Caţavencu pe care vor să-l aleagă la colegiul II. Trădare, trădare, de trei ori trădare... Mai mulţi membri ai partidului...“ ...Orice s-ar întâmpla, nu se poate să sprijinim pe mizerabilul, nu, nu, nu!... Spune-mi, să căutăm, să găsim alt mijloc?

Zoe *(zdrobită)*: Alt mijloc nu văz... alt mijloc nu este.

Tipătescu: Atunci...

Zoe: Atunci... *(înecată)* lasă-mă, lasă-mă în nenorocire... Lasă-mă să mor de ruşine... Omoară-mă pe mine, care te-am iubit, care am jertfit tot pentru tine... Iată unde m-ai adus! iată cât plăteau jurămintele tale! M-ai adus la moarte – pentru că *(hotărâtă)* mă omor – m-ai adus la moarte, şi mă poţi scăpa, şi mă laşi înainte de izbucnirea scandalului, astăzi, acuma, aici! să mor... *(Plânge.)*

Tipătescu: Zoe! Zoe!

Zoe: Lasă-mă... Dacă ambiţia ta, dacă nimicurile tale politice le pui mai presus de ruşinea mea, de viaţa mea, lasă-mă! Să mor! *(Plângând.)* Să mor cu siguranţă că opt ani de zile m-ai amăgit în fiecare minută, că nu m-ai iubit niciodată... niciodată... niciodată...

Tipătescu: Zoe! să vedem, să ne mai gândim!

Zoe: Nu mai e vreme de gândit, Fănică! Fiecare minută care trece mă apropie de pieire... Trebuie să te hotărăşti!

Tipătescu *(în luptă cu el însuşi)*: Să mă hotărăsc! să mă hotărăsc...

Zoe *(înecată)*: Adineaori, în Lipscani, am aflat de arestarea lui Caţavencu. Am alergat ca o nebună la redacţie. Iată ce foaie au scos comitetul lor. *(Îi dă foaia. Tipătescu o citeşte încet.)* Înţelegi la ce trebuie să ne aşteptăm după arestarea lui.

Tipătescu: Omul ăsta îşi joacă viaţa!

Zoe: Nu şi-o joacă pe a lui, Fănică, o joacă pe a mea; pentru că încă o dată îţi spui... din două una: ori tu mă iubeşti şi eu trăiesc, şi atunci lupta e peste putinţă cu Caţavencu – trebuie să-mi cedezi; ori nu, şi atuncea mor, şi dacă mă laşi să mor, după ce-oi muri poate să se-ntâmple orice... *(Zdrobită.)* Sunt hotărâtă... *(Revenindu-i deodată toată energia:)* Da, sunt hotărâtă, dar nu voi să mor până nu voi fi luptat cu toate împrejurările *(cu energie crescândă)* şi am să lupt! şi cu tine am să lupt din toate puterile, cu tine, om ingrat şi fără inimă! cu tine să lupt, pentru că acuma tu eşti piedica a mai grea, care mă opreşte să-mi capăt liniştea!... Da, sunt hotărâtă, şi trebuie să biruiesc tot, şi pe tine... aşa de hotărâtă sunt, încât adineaori am poruncit lui Ghiţă să meargă să dea drumul lui Caţavencu şi să-l poftesc aici din partea mea...

Tipătescu: Femeie nebună! Ce ai făcut?

Zoe: Am făcut ce am crezut că trebuie să fac. Dacă tu nu vrei să sprijini pe Caţavencu, dacă tu nu vrei să-l alegi, ca să mă scapi – atunci eu, care voi să scap, îl sprijin eu, îl aleg eu...

Tipătescu: Cum?

Zoe: Da, îl aleg eu. Eu sunt pentru Caţavencu, bărbatul meu cu toate voturile lui trebuie să fie pentru Caţavencu. În sfârşit, cine luptă cu Caţavencu luptă cu mine... ’Aide, Fănică, luptă, zdrobeşte-mă, tu, care ziceai că mă iubeşti! Să vedem! *(Pleacă spre dreapta.)*

Tipătescu: Zoe!

Zoe: Lasă-mă! *(Iese.)*

Tipătescu *(urmărind-o)*: Zoe! Zoe! *(Iese după ea. O clipă scena goală.)*

SCENA VII

Ghiţă Pristanda şi Caţavencu

Pristanda *(apărând în fund şi făcând loc cu respect lui Caţavencu să treacă)*: Poftiţi, cocoane Nicule, poftiţi... *(umilit)* şi zău, să pardonaţi, în consideraţia misiei mele, care ordonă *(serios)* să fim scrofuloşi la datorie. D-voastră ştiţi mai bine ca mine... aşa e poliţaiul: tată să-ţi fie – trebuie să-l ridici? îl ridici! n-ai ce-i face: e misie. De aia *(foarte rugător)* mă rog să pardonaţi...

Caţavencu: Îmi pare rău, Ghiţă, că mai stăruieşti cu scuzele tale... Adică nu ştim cum merge poliţia? *(Sentenţios.)* Într-un stat constituţional un poliţai nu e nici mai mult, nici mai puţin decât un instrument!

Pristanda: Curat instrument!

Caţavencu: Nu braţul care loveşte, voinţa care ordonă e de vină... Eu chiar am scris un articol în privinţa asta. Nu ştiu dacă l-ai citit.

Pristanda: Trebuie să-l fi citit, coane Nicule; eu gazeta d-voastră o citesc ca *Evanghelia* totdauna; ca să nu vă uitaţi la mine... adică pentru misie... *(misterios)* altele am eu în sufletul meu, dar de! n-ai ce-i face: famelie mare, renumeraţie după buget mică...

Caţavencu: Şi în sfârşit, cum ar fi posibil martiriul, dacă n-ar exista călăul?

Pristanda: Curat, coane Nicule!

Caţavencu *(schimbând tonul)*: Cetăţene, nu uita condiţia cu care am venit aici! Am venit în casa prefectului, nu voi însă să dau ochii cu el, nu mă pot aşa de ieftin compromite. Am venit chemat de doamna Trahanache, pe dânsa voi s-o văz.

Pristanda: Mai e vorbă, coane Nicule, pe coana Joiţica, pe dumneei... conul Fănică nici nu e aicea... Poftiţi, poftiţi, şedeţi, coane Nicule, mă duc să-i spui coanii Joiţichii că aţi venit... *(Vrea să plece.)*

Caţavencu: Poţi să-i adaogi chiar că mă grăbesc să mă întorc în temniţa unde m-a aruncat dizgraţia dumneei.

Pristanda: Ascult. *(Aparte:)* Mare pişicher! Straşnic prefect ar fi ăsta! *(Iese aruncând priviri furişe de admiraţie către Caţavencu.)*

SCENA VIII

Caţavencu *(singur)*: În sfârşit, capitulează! Se putea altfel?... Iubitul, scumpul, venerabilul nenea Zaharia *(râde)* parcă-l auz diseară proclamându-mă candidat al colegiului. Sărmanul Farfuridi!... *(Grav:)* Scopul scuză mijloacele, a zis nemuritorul Gambetta![44]... Amabilul Fănică

trebuie să facă venin de moarte... atât mai bine pentru mine! Îşi pierde minţile, atât mai rău pentru el! Mă arestează, atât mai bine pentru mine! Coana Joiţica, mai cuminte ca toţi, mă cheamă, şi eu, politicos, iată-mă, gata să-i sărut mâna cu respect... Mă rog, n-ai ce-i face: mâna care-ţi dă mandatul!... Dar... unde e coana Joiţica?... nu văz pe coana Joiţica... *(Se-ntoarce spre fund, apoi spre stânga, în fine spre dreapta. În momentul acesta apare Tipătescu în uşa din dreapta, unde stă un moment nemişcat. Gest de surpriză din partea lui Caţavencu. Aparte:)* Tipătescu! O preferam pe ea!

SCENA IX

Caţavencu, Tipătescu

Tipătescu *(a apărut în dreapta cu aerul încruntat şi pumnii încleştaţi, a stat în uşe, a mers apoi liniştit la uşa din fund, măsurând din ochi pe Caţavencu, şi s-a oprit în fund un moment; aparte)*: Ţine-mă, Doamne!

Caţavencu *(jenat)*: Stimabile domn, scuzaţi-mă dacă v-ar părea că mă prezint la d-voastră astfel, într-un mod neregulat... Trebuie să vă spun că am fost adus aici din arest de poliţaiul d-voastre, după ordinile... şi nu m-aşteptam să vă întâlnesc...

Tipătescu *(aparte)*: Impertinent!

Caţavencu: Pentru că mi se spusese că eram chemat de... altfel nici nu aş fi venit... În fine, dacă sunt aici prizonier, rămâi... dacă sunt liber – şi nu cer nimic mai mult – mă retrag îndată...

Tipătescu *(care a tot bătut din călcâi cu impacienţă, coboară încet, rar şi cu dinţii strânşi)*: Iubite şi stimabile dle Caţavencu, nu înţeleg pentru ce între doi bărbaţi, cu oarecare pretenţie de seriozitate, să mai încapă astfel de meşteşuguri şi rafinării de maniere, astfel de tirade distilate, când situaţia lor e aşa de limpede. Eu sunt un om căruia-i place să joace pe faţă... Să-mi dai voie să-ţi spui ceva... Ia poftim, ia poftim, mă rog. *(Îi oferă un scaun, aparte:)* Să fiu cuminte. Ce bine că-i Zoe dincolo!

Caţavencu: Stimabile domn, d-tale îţi place să joci pe faţă, primesc; mie-mi place să joc scurt, scurt. *(Gest de retezare)* Situaţia noastră o putem dezlega numaidecât. *(Tipătescu îi oferă jeţul, el îl respinge uşor.)* Mulţumesc!

Tipătescu *(acelaşi joc)*: Ia poftim, mă rog, ia poftim!

Caţavencu *(acelaşi joc)*: Mulţumesc!

Tipătescu *(privind ţintă la Caţavencu şi cu tonul mârâit)*: Poftim de!...

Caţavencu *(care s-a retras puţin, cedează în sfârşit şi cade pe fotoliu cam fără voie)*: Mulţumesc.

Tipătescu: Aşa. *(Şade aproape de el, Caţavencu se cam retrage. Tipătescu se îndeasă spre el. Caţavencu acelaşi joc, şi iar.)* Astfel dar, onorabile domn, d-ta – prin ce mijloace nu-mi pasă! – posedezi o scrisoare a mea, care poate compromite onoarea unei familii...

Caţavencu *(gest:)* A!

Tipătescu: Mă iartă că te-am ofensat. Să fiu şi mai scurt... Iată: d-ta eşti un om practic, d-ta posedezi un lucru care-mi trebuie mie şi ştii cât îmi trebuie... Eu viu şi-ţi zic *(cu multă afabilitate)*: mă rog, onorabile domn, ce-mi ceri d-ta în schimbul acelui lucru?

Caţavencu *(naiv)*: Cum, nu ştii?

Tipătescu *(asemenea)*: Nu.

Caţavencu *(asemenea)*: Nici măcar nu vă dă-n gând?

Tipătescu *(asemenea)*: Nu... d-aia întreb...

Caţavencu: Stimabile domn *(cu dignitate)*, un om politic...

Tipătescu *(cu pofidă)*: Adică d-ta...

Caţavencu: Dă-mi voie... Un om politic trebuie, mai ales în nişte împrejurări politice ca acelea prin care trece patria noastră, împrejurări de natură a hotărî o mişcare generală, mişcare ce, dacă vom lua în consideraţie trecutul oricărui stat constituţional, mai ales un stat tânăr ca al nostru...

Tipătescu *(impacientat, bătând din călcâi)*: Mă rog, onorabile, încă o dată *(răspicat)*:... ce-mi ceri d-ta în schimbul acelei scrisori? Scurt! scurt! *(Repetă gestul de retezare al lui Caţavencu.)*

Caţavencu: Ei?... dacă este aşa, dacă voieşti scurt, iată: voi *(rugător)* să nu mă combaţi, ceva mai mult, să-mi sprijini candidatura...

Tipătescu *(vrând să izbucnească)*: Candidatura d-tale! *(Stăpânindu-se:)* Onorabile domn, nu ţi se pare că ceri prea mult?...

Caţavencu: Atuncea d-ta care mi-ai propus schimbul, care-mi faci întrebarea, trebuie să răspunzi...

Tipătescu *(apropiindu-se şi îndesându-se înspre Caţavencu, se repetă jocul de scenă de mai sus)*: Ba zău, spune, nu ţi se pare prea mult? Ai? Ce zici?

Caţavencu *(naiv)*: Nu.

Tipătescu *(cu insinuare)*: Dacă s-ar retrage Comitetul permanent şi am rezerva un loc pentru preaiubitul d. Caţavencu?...

Caţavencu *(zâmbind şi cu bonomie)*: E un nimic, stimabile...

Tipătescu: Dacă în postul de avocat al statului s-ar numi acelaşi d. Caţavencu?...

Caţavencu *(asemenea)*: E puţin, onorabile...

Tipătescu: Dacă în locul de primar, vacant acum, şi în locul de epitrop-efor la Sf. Nicolae s-ar numi tot nenea Caţavencu? Ai? *(Caţavencu surâde cu un gest de refuz.)* Şi dacă şi moşia Zăvoiul, din marginea oraşului...

Caţavencu *(zâmbind asemenea)*: Dă-mi voie, stimabile, un om politic trebuie, este dator, mai ales în împrejurări ca acelea prin care trece patria noastră, împrejurări de natură a hotărî o mişcare generală, mişcare *(mângâie şi umflă cuvintele distilându-şi tonul şi accentul)*, ce, dacă vom lua în consideraţie trecutul unui stat constituţional, mai ales un stat tânăr ca al nostru, de-abia ieşit din...

Tipătescu *(bătând impacientat din călcâi şi întrerupându-l)*: Ei! să lăsăm frazele, nene Caţavencule! Astea sunt bune pentru gură-cască... Eu sunt omul pe care d-ta să-l îmbeţi cu apă rece?... Spune, unde să fie? bărbăteşte: ce vrei de la mine? *(Se ridică fierbând.)*

Caţavencu *(ridicându-se şi el)*: Ce vreau? ce vreau? Ştii bine ce vreau. Vreau ce mi se cuvine după o luptă de atâta vreme; vreau ceea ce merit în oraşul ăsta de gogomani, unde sunt cel d-întâi... între fruntaşii politici... Vreau...

Tipătescu *(fierbând)*: Ce vrei?

Caţavencu *(asemenea)*: Vreau... mandatul de deputat, iată ce vreau: nimic altceva! nimic! nimic! *(După o pauză, cu insinuare caldă şi crescândă)*: Mi se cuvine!... Te rog!... Nu mă combate... Susţine-mă... Alege-mă. Poimâine, în momentul când voi fi proclamat cu majoritatea cerută... în momentul acela vei avea scrisoarea *(cu multă căldură)*... pe onoarea mea!

Tipătescu *(aproape să izbucnească)*: Pe onoarea ta? Şi dacă nu pot să te aleg?...

Caţavencu: Poţi!

Tipătescu *(pierzându-şi cumpătul din ce în ce)*: Şi dacă nu voi? – zi că nu voi să te aleg?

Caţavencu *(îndârjit)*: Trebuie să vrei.

Tipătescu *(d-abia mai stăpânindu-se)*: Uiţi că nu e bine să te joci cu un om ca mine astfel. Nu! nu! nu voi să te aleg!

Caţavencu: Trebuie!

Tipătescu: Nu!

Caţavencu: Trebuie să vrei, dacă ţii câtuşi de puţin la onoarea...

Tipătescu *(izbucnind)*: Mizerabile! *(Caţavencu face un pas înapoi.)* Canalie neruşinată! Nu ştiu ce mă ţine să nu-ţi zdrobesc capul... *(Se repede, ia un baston de lângă perete şi se întoarce turbat către Caţavencu.)* Mişelule! trebuie să-mi dai aici scrisoarea, trebuie să-mi spui unde e

scrisoarea... ori te ucid ca pe un câine! *(Se repede năvală la el. Caţavencu ocoleşte masa şi canapeaua, răstoarnă mobilele şi se repede la fereastră, pe care o deschide de perete îmbrâncind-o în afară.)*

Caţavencu *(tremurând, strigă la fereastră în afară)*: Ajutor! Săriţi! Mă omoară vampirul! prefectul asasin! ajutor!

SCENA X

Aceiaşi, Zoe venind repede din dreapta

Zoe *(repezindu-se între Caţavencu şi Tipătescu, rugătoare şi foarte emoţionată)*: Domnule Caţavencu, domnule, pentru Dumnezeu! te rog, nu striga!... Fănică, ai înnebunit?... Domnule Caţavencu... mă rog...

Caţavencu *(emoţionat şi el)*: Cum să nu strig, doamnă?

Tipătescu *(zdrobit de mişcare, ştergându-şi fruntea şi căzând pe un scaun la dreapta)*: Mişel! mişel! mişel!

Zoe *(rugătoare)*: Domnule Caţavencu, cer scuze eu pentru momentul de iuţeală care l-a făcut pe Fănică să uite...

Caţavencu: Nu încap scuze, doamnă... trebuie să ies d-aici numaidecât: nu mai pot sta un moment într-o casă unde-mi este viaţa în primejdie!...

Zoe: Domnule Caţavencu, în sfârşit, d-ta eşti un om cuminte, un om practic, d-tale îţi este indiferent de la cine ţi-ar veni aceea ce-ţi trebuie aşa de neapărat...

Caţavencu: Nu-nţeleg...

Zoe: Ai cerut, în schimbul scrisorii de care e vorba, mandatul de deputat. Ai jurat pe onoarea d-tale că poimâine, când ăi fi proclamat, vei da scrisoarea aceluia ce te-ar face să fii ales... Ei! eu te aleg, eu şi cu bărbatul meu; mie să-mi dai scrisoarea... Primeşti?...

Caţavencu *(ca lovit de o idee)*: Primesc...

Zoe *(încet către Tipătescu, care stă cufundat în gânduri pe fotoliu)*: Şi înţelegi că atunci, când luptând cu tine, voi căpăta scrisoarea... tot... tot... Fănică, va fi isprăvit între noi. *(Tare:)* Suntem deplin înţeleşi, domnule Caţavencu...

Caţavencu: Da, madam, pe deplin... dar... *(Îi face semn către Tipătescu.)*

Zoe *(stăruind lângă Tipătescu)*: Fănică! Fănică! hotărăşte-te! Poţi fi tu duşmanul liniştii mele?... Spune! *(Rugându-l frumos:)* Fănică!...

Tipătescu *(nemaiputând lupta şi sculându-se)*: În sfârşit, dacă vrei tu... fie!... Întâmple-se orice s-ar întâmpla... *(Cu hotărâre:)* Domnule Caţavencu, eşti candidatul Zoii, eşti candidatul lui nenea Zaharia... prin

urmare şi al meu! Poimâine eşti deputat!...

Zoe *(triumfătoare)*: A!

Caţavencu: Poimâine veţi avea... *(Se aude zgomot afară, vocea lui Trahanache:* „Ai puţintică răbdare!“*)*

Zoe: Nenea!

Tipătescu: Zaharia!

Caţavencu: Venerabilul!

Tipătescu: Repede, ascundeţi-vă amândoi... Nu trebuie să vă vază...

(Zoe iese degrabă în stânga, Tipătescu cu Caţavencu la dreapta.)

SCENA XI

Trahanache *(singur)*: Nimeni?... şi dobitocul de fecior mi-a spus că Fănică şi Zoe sunt aici... *(Merge la uşa din dreapta şi bate cu discreţie.)* Nimeni! *(Asemenea în stânga.)* Nimeni! *(Vrea să plece prin fund, şi ca şi când şi-ar aduce aminte ceva:)* A! era să uit! *(Şade la masa de scris, ia condei şi hârtie şi scrie, citind:)* „Dragă Fănică, te-am căutat! Mă întorc peste o jumătate de ceas. Trebuie să ne vedem înainte de întrunire. Aşteaptă-mă negreşit; nu ieşi: ai puţintică răbdare... Trahanache...“ *(Pune scrisoarea la vedere pe masă.)* Acuma să dăm de căpătâiele firelor iubitului nostru d. Caţavencu. *(Iese prin fund repede. Un moment scena goală; apoi uşile din dreapta şi din stânga se deschid binişor. Din stânga iese Zoe, din dreapta Tipătescu şi Caţavencu.)*

SCENA XII

Tipătescu, Caţavencu, Zoe, apoi cetăţeanul turmentat

Tipătescu: Blestemată politică! un moment să n-ai pace! *(Merge la uşa din fund şi o închide.)* Suntem în linişte... *(Lui Caţavencu.)* Eu merg la telegraf să-ţi anunţ la Bucureşti candidatura... d-ta aşteaptă acasă un cuvânt al meu... Deseară, la întrunire, fii cu tact... trebuie mult tact. *(Se aud în fund bătăi în uşe; toţi din scenă tac şi nu mişcă, iar bătăi, apoi trei fluierături.)* E Ghiţă, ăsta e semnalul lui! *(Merge şi deschide uşa din fund, prin care apare Cetăţeanul, fluierând ca de mirare.)*

Tipătescu: Iar? *(Se dă înapoi.)*

Caţavencu: Omul meu! *(Se dă cam la spatele Zoii.)*

Cetăţeanul: Da, iar eu! *(Sughite.)* Am venit pentru istoria aia de care am vorbit az-dimineaţă... Ce facem? Iacă, mâine începe... Eu... pentru cine votez?

Tipătescu *(ţinându-i calea să nu coboare în scenă)*: Pentru cine?

pentru cine? Lasă-mă în pace, cetăţene: ai ajuns de nesuferit... Votează pentru cine pofteşti...

Cetăţeanul: Eu nu poftesc pe nimeni, dacă e vorba pe poftă...

Tipătescu: Ei! lasă-mă-n pace, adiministraţia nu voieşte să influenţeze câtuşi de puţin pe nimeni.

Caţavencu *(intervenind)*: Pardon, daţi-mi voie: mie-mi pare din contra că într-un stat constituţional, mai ales într-un stat tânăr ca al nostru, administraţia ar trebui să...

Zoe *(asemenea)*: Se-nţelege...

Cetăţeanul *(către Caţavencu)*: Ei! onorabilul! nu te vedeam; sluga! o mie de ani pace! Şi zi, mă lucraşi, ai? Adică, dă-i cu bere, dă-i cu vin, nu, pentru cinstea obrazului... pentru ca să-mi faci pontul cu scrisoarea... bravos! dom'le Nae.

Caţavencu: A! a!

Zoe: Fănică! Fănică! trimite-l... e nesuferit!

Tipătescu *(nervos)*: În sfârşit, cetăţene, te rog lasă-ne cu binişorul, lasă-ne... Ce pofteşti de la mine?

Cetăţeanul: Nu ţi-am spus? *(Sughite.)* Mâine începe... Ei? *(Sughite.)* Eu pe cine aleg? Pentru cine?... *(Face semnul votării şi sughite.)*

Zoe: Pentru d. Nae Caţavencu.

Cetăţeanul: Pentru... *(Sughite şi pufneşte de râs.)* Nu mă-nnebuni, că ameţesc...

Tipătescu *(din ce în ce mai nervos, luând pe Cetăţeanul de mână şi zguduindu-l)*: Pentru că eşti om viţios...

Cetăţeanul: Nu mă smuci, că ameţesc!

Tipătescu *(asemenea)*: Pentru că te-ai lăsat să-ţi ia din buzunar, să-ţi fure scrisoarea...

Cetăţeanul: Ei! nu face nimica, poate mai găsim alta...

Tipătescu: Lasă-mă să vorbesc... pentru că eşti...

Cetăţeanul: Alegător...

Tipătescu: Nu... beţiv... viţios... păcătos.

Zoe: Fănică!...

Tipătescu: Da, beţiv... uite şi acuma eşti turmentat, eşti băut...

(Caţavencu râde.)

Cetăţeanul: Aş!

Tipătescu *(cu dezgust)*: Uite, nenorocitule! miroşi cale de-o poştă... *(Îl împinge.)*

Cetăţeanul *(şovăind)*: Ăsta este mirosul meu naturel...

Tipătescu: Miroşi a rom...

Cetăţeanul: Ei bravos! Vrei să miros a gaz?

Tipătescu: Ei! pentru toate astea trebuie să-ţi dai votul lui onorabilul d. Caţavencu... Pentru aşa alegător, mai bun ales nici că se putea...

Zoe: Fănică!...

Caţavencu: Totdeauna ironic *(zâmbind)*, stimabile!

SCENA XIII

Aceiaşi, Farfuridi, Brânzovenescu şi Trahanache

Tipătescu *(montându-se treptat)*: Da, pentru d. Caţavencu lucrăm noi, pe d-sa noi îl sprijinim, pe d. Caţavencu să-l alegeţi d-voastră. Şi nu-l sprijinim de silă, îl sprijinim că dumnealui este cel mai onest concetăţean al nostru...

Zoe: Fănică, fii calm...

Tipătescu: Da, sunt calm... Pentru că dumnealui *(Farfuridi, Brânzovenescu şi Trahanache apar în fund şi ascultă. Cei dintâi arată tot ce se petrece în scenă celui d-al treilea)* nu e ca alţii mişel, pentru că nu e ca alţii canalie, nu e ca alţii infam *(se montează din ce în ce)*... pentru că, încă o dată, la alegători ca d-ta, cu minte, cu judecată limpede, cu simţ politic, nu se poate mai bun reprezentant decât d. Caţavencu *(apăsând)*, *onorabilul* d. Caţavencu! *(Tipătescu împinge cu scârbă pe Cetăţeanul turmentat.)*

Caţavencu *(zâmbind cu bonomie)*: Ce răutăcios!

Brânzovenescu *(din fund)*: A!

Farfuridi *(lui Trahanache)*: Iacă trădarea! Când îţi spuneam, venerabile... *(Coboară toţi.)*

Trahanache: Ei! ai puţintică răbdare!

Zoe: Nene! *(Se repede la Trahanache şi-l trage deoparte, unde-i vorbeşte încet şi cu multă mişcare. Caţavencu şi Cetăţeanul turmentat vorbesc de altă parte asemenea.)*

Tipătescu: Ei! lăsaţi-mă toţi în pace!

Farfuridi: Te lăsăm, stimabile, dar mergem la Bucureşti...

Brânzovenescu: Şi vom spune tot...

Tipătescu *(aparte)*: Duceţi-vă la dracul! *(Trece lângă Trahanache şi Zoe.)*

Farfuridi: La ziare!

Brânzovenescu: La Comitetul electoral central!

Farfuridi: La guvern!

Cetăţeanul *(arătând pe Farfuridi şi Brânzovenescu lui Caţavencu)*: Oleu!... fugi, că ameţesc! *(Caţavencu şi Cetăţeanul turmentat convorbesc*

foarte mişcat deoparte cu Farfuridi şi Brânzovenescu.)

Trahanache: În sfârşit, ce e, Fănică?

Tipătescu: Nu mă-ntreba pe mine, nene Zahario!

Zoe *(cu energie)*: Nicio vorbă, nene, trebuie...

Trahanache: De ce?

Zoe *(precipitată)*: Dacă mă iubeşti, dacă ţii la mine, acum tăcere; îţi spun pe urmă tot. *(Vorbesc încet toţi trei.)*

Caţavencu *(către Farfuridi şi Brânzovenescu)*: Daţi-mi voie, stimabile, nu d-voastră veţi avea mai multă încredere faţă cu înaltele locuri decât onorabilul *(toţi ascultă, Tipătescu se plimbă agitat în fund)* d. Tipătescu, prefectul cel mai onest!...

Trahanache: Da!

Caţavencu: Cel mai integru!...

Cetăţeanul: Da!

Caţavencu: Cel mai credincios!...

Zoe: Fireşte!

Caţavencu: Daţi-mi voie să vă spun că toate zbuciumările d-voastră sunt numai şi numai chestii personale, şi când vin nişte asemenea persoane... ca d-voastră...

Cetăţeanul: Nanană!

Farfuridi: Carevasăzică şi insulte!

Brânzovenescu: Bravos!

Caţavencu: Chestie de tarabă, onorabile! daraveri de clopotniţă, stimabile!

Zoe *(către Trahanache)*: Se-nţelege!

Caţavencu: Alegătorii vor vorbi...

Zoe *(îndemnând pe Cetăţeanul turmentat şi pe Trahanache)*: Da, alegătorii vor vorbi.

Trahanache : Da, alegătorii vor vorbi, fireşte!

Cetăţeanul *(serios)*: Da, noi vom vorbi!

SCENA XIV

Aceiaşi, Ghiţă Pristanda venind fuga din fund, cu o depeşă-n mână

Pristanda: Coane Fănică! o depeşă *fe-fe* urgentă!

Zoe: O depeşă *(Se-ntorc toţi spre fund.)*

Tipătescu *(deschide nervos depeşa şi citeşte)*: „Cu orice preţ, dar cu orice preţ, colegiul d-voastră al II-lea trebuie să aleagă pe d. Agamemnon Dandanache. *(Toţi mişcare.)* Se face din aceasta pentru d-voastră o înaltă şi ultimă chestie de încredere...“ A!

Farfuridi şi Brânzovenescu: Aha!

Zoe *(cu toată energia)*: A! nu se poate! Vom lupta contra oricui... Vom lupta contra guvernului!... *(Tipătescu a căzut obosit pe un scaun.)*

Trahanache: Ai puţintică răbdare!

Zoe: Da, nene! vom lupta contra guvernului!

Caţavencu: Da, vom lupta contra guvernului! *(Caţavencu, Zoe şi Trahanache de o parte, Farfuridi, Brânzovenescu, frecându-şi mâinile cu satisfacţie, de altă parte; Ghiţă în fund; Tipătescu obosit, pe un scaun, ca şi cum n-ar lua parte la ce se petrece, Cetăţeanul turmentat în mijloc.)*

Cetăţeanul *(târât de curent)*: Da! vom lupta contra *(sughiţând şi schimbând tonul)*... adică nu... Eu nu lupt contra guvernului!...

Cortina

ACTUL III

Teatrul înfăţişează sala cea mare a pretoriului primăriei, un fel de exagon din care se văd trei laturi. Trei uşi în fund; cea din mijloc dă în coridorul de intrare; pe cea din dreapta se citeşte: „Ofiţer ţivil“; pe cea din stânga: „Arfiva“. În stânga la planul al doilea, o uşe cu inscripţia: „Cabinetul primarelui“. În dreapta, acelaşi plan, altă uşe cu inscripţia: „Reghistratura“. Partea din stânga până la uşa „Arfivei“ este despărţită de scenă cu un grilaj de lemn acoperit cu perdeluţe de chembrică[45] verde. Lângă grilaj, la stânga, în scenă, este o estradă pe care sunt aşezate masa şi jeţul prezidenţial. Înaintea mesii, puţin mai jos, este tribuna. Pe masă, sunt două candelabre, hârtie, călimări şi un clopoţel. Pe tribună o sticlă şi un pahar de apă. De partea dreaptă sunt bănci dese şi scaune; sub estradă, asemenea. Peste tot sunt bănci şi scaune, afară de o cărare lăsată liberă de la uşa de intrare din fund prin mijlocul scenii, pe unde vine şi se duce lumea. Pe pereţi câteva lămpi atârnate în cuie. Lumină cam săracă. La ridicarea perdelii, Trahanache este la masa prezidenţială în jeţul său, la spatele tribunii. Împrejurul mesii, Brânzovenescu şi alţi cetăţeni. Înaintea tribunii, cu spatele spre dânsa, alegători, cetăţeni, public, unii şezând jos, alţii în picioare. Pe bănci, pe scaune şi împrejur asemenea. În capul băncilor din faţă, e Caţavencu împreună cu Ionescu, Popescu şi alţi dascăli şi partizani. Farfuridi e la tribună. Perdeaua se ridică asupra unei întreruperi. În toată sala e rumoare.

Prezidentul agită clopoţelul.

SCENA I

Trahanache, Caţavencu, Brânzovenescu, Farfuridi, Ionescu, Popescu, cetăţeni, alegători, public – rumoare

Farfuridi *(de la tribună)*: Daţi-mi voie! *(Gustă din paharul cu apă.)* Daţi-mi voie! *(Rumoare.)*

Trahanache *(trăgându-şi clopoţelul)*: Stimabili! onorabili! *(afabil)* faceţi tăcere! Sunt cestiuni importante, arzătoare la ordinea zilei... Aveţi puţintică răbdare... *(Către Farfuridi:)* Dă-i înainte, stimabile, aveţi cuvântul!

Farfuridi *(către adunare)*: După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric, din punctul de vedere de drept, voi încheia cât se poate mai scurt...

Popescu: Parol?... Numai dacă te-i ţinea de vorbă. *(Râsete în partea unde sunt dascălii.)*

Farfuridi: Rog, nu mă-ntrerupeţi, daţi-mi voie...

Trahanache *(către partea unde e Popescu)*: Stimabile, nu-ntrerupeţi...

Farfuridi: După ce am vorbit dar din punctul de vedere istoric şi din punctul de vedere de drept, voi încheia, precum am zis, cât se poate mai scurt. *(Bea o sorbitură, apoi, reluându-şi răsuflarea, rar ca şi cum ar începe o poveste:)* La anul una-mie-opt-sute-douăzeci-şi-unu... fix... *(Rumoare şi protestări în grupul lui Caţavencu: A! A! A!)*

Popescu: Dacă ne-ntoarcem iar la 1821 fix, ne-am procopsit. *(Rumoare şi protestări.)*

Farfuridi: Daţi-mi voie... La una-mie-opt-sute...

Toţi *(în cor, cu tonul lui)*: Douăzeci-şi-unu fix... *(Rumoare şi protestări.)*

Farfuridi: Daţi-mi voie...

Trahanache *(clopoţel)*: Stimabile, onorabile! Nu întrerupeţi... Aveţi puţintică...

Caţavencu: Ce răbdare, venerabile domnule prezident! ceasurile sunt înaintate. Sunt şi alţi oratori înscrişi să vorbească...

Toţi din grup: Da! Da!

Caţavencu: Onorabilul orator a promis să încheie cât se poate mai scurt: apoi ce fel de scurt este asta, s-o luăm a doua oară de la 1821? A! A! A!

Toţi din grup: A! A! A! *(Rumoare.)*

Farfuridi: Daţi-mi voie...

Trahanache *(către Farfuridi cu dulceaţă, ridicându-se peste masă către tribună)*: Stimabile... eu gândesc că nu ar fi rău să sărim la 48...

Caţavencu *(strigând)*: Mai bine la 64...

Popescu, Ionescu şi Toţi din grup: Da! da! la 64...

Trahanache *(ridicându-se ca şi când ar consulta adunarea)*: Adică la plebicist[46]?

Toţi; Da, la plebicist! *(Zgomot.)*

Farfuridi *(întorcându-se cu spatele spre adunare şi cu faţa la prezident)*: Daţi-mi voie, domnule prezident; mi-aţi acordat cuvântul: îmi pare că un prezident odată ce acordă cuvântul...

Trahanache *(sculându-se şi punând, peste masă, mâinile pe umerii lui Farfuridi, mângâietor)*: Dacă mă iubeşti, stimabile, fă-mi hatârul... să trecem la plebicist... dorinţa adunării!...

Farfuridi: Dar, domnule prezident...

Trahanache *(şi mai rugător)*: Să trecem la plebicist! *(Îl întoarce binişor de umeri cu faţa spre adunare.)*

Toţi *(cu putere)*: Da! la plebicist, la plebicist!

Farfuridi *(soarbe o dată şi cu aerul resignat)*: Ce ziceam dar? La 1864, vine, mă-nţelegi, ocaziunea să se pronunţe poporul printr-un plebicist... Să vedem însă mai-nainte... să ne dăm seama bine de ce va să zică... de ce este un plebicist...

Ionescu: Ştim ce este plebicistul! Mersi de explicaţie!

Toţi: Nu trebuie explicaţie... *(Rumoare.)*

Farfuridi *(către întrerupători)*: Daţi-mi voie! *(Către Trahanache:)* Domnule prezident!...

Trahanache *(clopoţel)*: Stimabili, onorabili, rog, nu întrerupeţi pe orator *(foarte afabil)*, faceţi tăcere; sunt cestiuni arzătoare la ordinea zilii; aveţi puţintică răbdare. *(Către Farfuridi:)* Aveţi cuvântul, stimabile, daţi-i înainte!

Farfuridi *(luând vânt)*: Când zicem dar 64, zicem plebicist, când zicem plebicist, zicem 64... Ştim, oricine dintre noi ştie ce este 64, să vedem ce este plebicistul... *(Cu tărie începând fraza:)* Plebicistul!...

Caţavencu: Aici nu e vorba de plebicist...

Farfuridi: Daţi-mi voie *(discutând cu Caţavencu)*: mi se pare că atunci când zicem 64... *(cu energică convingere)*... şi să nu căutaţi a încerca măcar să mă combateţi; vă voi dovedi cu date istorice că toate popoarele îşi au un 64 al lor...

Caţavencu: Daţi-mi voie; nu e vorba de 64. *(Rumoare aprobativă pentru Caţavencu.)*

Farfuridi: Daţi-mi voie... *(Toate colocviile şi întreruperile se fac avocăţeşte, cu multă vioiciune şi cu tonul înţepat şi volubil.)* Domnule prezident!...

Trahanache *(clopoţel)*: Stimabile, onorabile, faceţi tăcere... avem cestiuni arzătoare...

Caţavencu *(ridicându-se în capul băncii)*: Cum, domnule prezident? de unde până unde 64 chestie arzătoare la ordinea zilei? Dacă nu mă-nşel, îmi pare că suntem în anul de graţie 1883... Ce are a face? Chemaţi pe onorabilul orator la cestiune...

Trahanache *(ridicându-se iar peste masă şi atingându-l pe umeri pe Farfuridi)*: Stimabile *(afabil şi rugător)*... să lăsăm plebicistul, dacă mă iubeşti; să trecem la cestiune.

Farfuridi *(obosit de întrerupere, întorcându-se cu faţa spre Trahanache şi cu spatele la adunare)*: Domnule prezident, aţi binevoit a-mi acorda cuvântul... Eu cred c-ar trebui...

Caţavencu *(strigând)*: Nu trebuie, onorabile!

Toţi din grup: Nu, nu trebuie!

Trahanache *(punând mâinile, peste masă, pe umerii lui Farfuridi, şi foarte dulce)*: Mă rog, dacă mă iubeşti, fă-mi hatârul... dorinţa adunării, stimabile... *(Îl întoarce de umeri binişor cu faţa spre adunare.)*

Toţi: Da! la chestiune! la chestiune!

Farfuridi *(foarte obosit, soarbe şi se resignează)*: Ajungem dar la chestiunea revizuirii Constituţiunii şi Legii Electorale...

Toţi *(cu satisfacţie)*: A! Aşa da!

Trahanache *(asemenea)*: A! *(Clopoţelul.)* Ei! acu aveţi puţintică răbdare... *(către Farfuridi:)* Scurt, stimabile, scurt, dacă mă iubeşti, dorinţa adunării.

Farfuridi *(asudă, bea şi se şterge mereu cu basmaua)*: Mă rog, daţi-mi voie! Ştiţi care este opinia mea în privinţa revizuirii?

Toată sala: Nu!... Să vedem!... Spune!

Caţavencu *(batjocoritor)*: Să vedem opinia lui d. Farfuridi. *(Trahanache clopoţeşte.)*

Farfuridi *(asudă mereu şi se emoţionează pe văzute)*: Opinia mea este aceasta: e vorba de revizuire, da?

Toţi *(puternic)*: Da! Da!

Farfuridi *(emoţionat şi asudând)*: Atunci, iată ce zic eu şi împreună cu mine *(începe să se înece)* trebuie să se [*sic*] zică asemenea toţi aceia care nu vor să cază la extremitate *(se îneacă mereu)*, adică vreau să zic da, ca să fie moderaţi... adică nu exageraţiuni!... Într-o chestiune politică... şi care, de la care atârnă viitorul, prezentul şi trecutul ţării... să fie ori prea-prea, ori

foarte-foarte *(se încurcă, asudă şi înghite)*... încât vine azi ocazia să întrebăm pentru ce?... da... pentru ce?... Dacă Europa... să fie cu ochii aţintiţi asupra noastră, dacă mă pot pronunţa astfel, care lovesc soţietatea, adică fiindcă din cauza zguduirilor... şi... idei subversive *(asudă şi se rătăceşte din ce în ce)*... şi mă-nţelegi, mai în sfârşit, pentru care în orice ocaziuni solemne a dat probe de tact... vreau să zic într-o privinţă, poporul, naţiunea, România *(cu tărie)*... ţara în sfârşit... cu bun-simţ, pentru ca Europa cu un moment mai nainte să vie şi să recunoască, de la care putem zice depandă *(se încurcă şi asudă mai tare)*... precum – daţi-mi voie – *(se şterge)* precum la 21, daţi-mi voie *(se şterge)*, la 48, la 34, la 54, la 64, la 74 asemenea şi la 84 şi 94 şi eţetera, întru cât ne priveşte... pentru ca să dăm exemplul chiar surorilor noastre de ginte latine însă! *(Foarte asudat, se şterge, bea, iar se şterge şi suflă foarte greu. Trahanache a urmărit cu mâna tactul sacadelor oratorice ale lui Farfuridi. Bravo şi aplauze în fund, conduse de Brânzovenescu; râsete şi sâsâituri în grupul lui Caţavencu. Clopoţelul lui Trahanache de abia se mai aude. După ce s-a mai oprit zgomotul, cu multă aprindere:)* Daţi-mi voie! Termin îndată! mai am două vorbe de zis. *(Zgomotul tace.)* Iată dar opinia mea. *(În supremă luptă cu oboseala care-l biruie:)* Din două una, daţi-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, şi anume în punctele... esenţiale... Din această dilemă nu putem ieşi... Am zis!

(Aplauze în fund, sâsâituri în faţă. Farfuridi coboară zdrobit, ştergându-se de sudoare, şi merge în fund. Brânzovenescu şi alţi alegători îl întâmpină şi-i strâng mâna. Rumoare. Mai mulţi din auditoriu se scoală şi strică rândurile. Caţavencu suie de la dreapta în mijloc, unde vorbeşte încet cu grupul său gesticulând viu. Cu un alt grup mai în fund Farfuridi şi Brânzovenescu asemenea. Pristanda iese misterios din cabinetul primarului, trece prin uşcioara grilajului, care este în spatele tribunii, şi trage de pulpană pe Trahanache, care sună clopoţelul.)

SCENA II

Aceiaşi, Pristanda

Trahanache *(lăsând clopoţelul şi întorcându-se la spatele mesii)*: Ai? Ce e?

Pristanda *(misterios şi repede)*: Coane Zahario! Conul Fănică, coană Joiţica!...

Trahanache: Ei! Ce?

Pristanda : Sunt dincoace în cabinet... au venit pe din dos, vă aşteaptă. Numaidecât să poftiţi acolo.

Trahanache *(asemenea misterios)*: Nu pot să las prezidenţia... să aibă puţintică răbdare.

Pristanda: Trebuie... numaidecât!... suspandaţi!

Trahanache *(trage clopoţelul şi se ridică)*: Stimabilă, onorabilă adunare. După discursul important, pe care l-a ţinut respectabilul nostru concetăţean şi advocat d. Farfuridi, eu cred că ar fi bine să suspandăm şedinţa pentru cinci minute.

Voci: Da! Da! pentru cinci minute!...

(Caţavencu cu grupul său, Farfuridi şi Brânzovenescu cu al lor se amestecă în mulţime. Trahanache, care s-a dat jos de pe tribună, a deschis portiţa grilajului şi a trecut cu Ghiţă în partea stângă despărţită, bate în uşa „Cabinetului primarelui“. *Zoe şi Tipătescu îi deschid; Trahanache şi Ghiţă dispar înăuntru; uşa de închide la loc.)*

SCENA III

Aceiaşi, fără Trahanache şi Pristanda

Caţavencu *(către grupul lui)*: Ei, cum să-l trimeţi în Cameră, nene, pe stimabilul? Nu zic, are ideile, opiniile lui – şi eu respect ideile, numai să fie sincere, şi el e sincer, n-ai ce zice – respect la orice opiniune!... Dar să-ţi vie stimabilul cu idei învechite, cu opiniuni ruginite, şi să te sperie mereu cu Europa, cu zguduiri, cu teorii subversive... asta nu mai merge... Astfel de opiniuni nu le respect, să-mi dea voie să-i spui...

Popescu: Nu, uite ce susţine Farfuridi, n-ai înţeles; susţine că adică după istorie – d-aia se teme el de zguduiri – nu trebuie să dăm exemplu rău surorilor noastre de ginte latină. N-ai auzit, chiar a zis-o el: surorile noastre de ginte latină...

Ionescu: Da! a zis-o...

Caţavencu *(cu aer de protecţie)*: Voi dascălii sunteţi băieţi buni, dar aveţi un cusur mare: cum vă vorbeşte cineva de istorie, s-a isprăvit, are dreptate. *(Cu putere:)* Ce istorie? Apoi, dacă e vorba de istorie, apoi ce te-nvaţă istoria mai întâi şi-ntâi?

Popescu: Că România de la Traian...

Caţavencu: Nu-i aşa...

Ionescu: Că adică strămbunul nostru...

Caţavencu: Ce strămbun! ce nostru! Vezi că nu ştiţi! *(Cu tonul*

retoric:) Or, mai întâi şi-ntâi istoria ne învaţă anume că un popor care nu merge înainte stă pe loc *(publicul începe să-i ia aminte că perorează şi se grupează încet-încet împrejurul lui ca să asculte)*, ba chiar dă înapoi, că legea progresului este aşa, că cu cât mergi mai iute, cu atât ajungi mai departe. *(Grupul lui Caţavencu aprobă şi admiră, grupul lui Farfuridi şi Brânzovenescu, care s-au apropiat şi ascultă mai dintr-o parte, dă din umeri.)*

Ionescu: Asta e aşa.

Popescu: Nici nu mai încape vorbă.

Farfuridi *(înţepat)*: Da! progres! progres fără conservaţiune, când vedem bine că Europa...

Caţavencu *(întrerupându-l lătrător)*: Nu voi, stimabile, să ştiu de Europa d-tale, eu voi să ştiu de România mea şi numai de România... Progresul, stimabile, progresul! În zadar veniţi cu gogoriţe, cu inveţiuni antipatriotice, cu Europa, ca să amăgiţi opinia publică...

Farfuridi *(şi mai înţepat)*: Dă-mi voie. Mi se pare că altcineva amăgeşte opinia publică...

Caţavencu: Nu voi să ştiu ce zici d-ta.

Brânzovenescu: Fireşte că nu vrei să ştii... nu-ţi vine la socoteală.

Caţavencu *(şi mai lătrător)*: Să-şi vază de trebile ei Europa. Noi ne amestecăm în trebile ei? Nu... N-are prin urmare dreptul să se amestece într-ale noastre... D-ta eşti advocat, eşti confrate cu mine...

Farfuridi : Da, sunt avocat, dar nu sunt confrate cu d-ta...

Caţavencu *(urmându-şi jocul)*: Ştii ca şi mine principiul de drept, fiecare cu al său, fiecare cu treburile sale... *oneste bibere*[47]...

Farfuridi: Da' de onest n-ai încotro!... *(Grupurile Caţavencu şi Farfuridi încep a se despărţi, fiecare de o parte.)*

Caţavencu *(cu tonul înţepător)*: Stimabile, nu ştiu pentru ce d-ta mă prigoneşti de la o vreme... Ce ai cu mine? Suntem în faţa alegătorilor, stimabile: *or*, nu încape pică; să luptăm: d-ta o să-ţi pui candidatura, o ştim; eu ţi-o declar că mi-o pui pe a mea... luptă electorală! şi ştim că lupta electorală este viaţa popoarelor... De ce te revolţi contra adevărului? în contra dreptului?... *Oneste bibere*, onorabile!... *(Aprobări din partea grupului.)*

Farfuridi *(izbucnind)*: Ia scuteşte-mă cu mofturile d-tale! Onest d-ta? Pe de o parte *Răcnetul Carpaţilor*, pe de altă parte chiverniseala confraţilor; pe de o parte opoziţie la toartă, pe de altă parte teşcherea la buzunar!... Urlă târgul, domnule...

Brânzovenescu *(trăgându-l de mânecă)*: Tache! Tache!

Farfuridi *(smucindu-se)*: Ia lasă-mă-n pace, să mă răfuiesc odată cu

domnul... Ce adică, noi nu ştim, nu vedem, orbi suntem? d-ta eşti candidatul prefectului...

Caţavencu *(râzând)*: Eu sunt candidatul grupului tânăr, inteligent şi independent... Onorabilul, venerabilul nostru prezident *(îl caută cu ochii)* unde e venerabilul prezident? nu-l văz... va proclama, pe cât ştim, astă-seară pe candidatul comitetului dv. – comitetul dv. —... Or, dacă voi avea onoarea ca să mă agreeze şi comitetul dv... căci e al dv...

Farfuridi *(fierbând mereu)*: Nu mai este comitetul nostru, este al dumitale...

Brânzovenescu: Tache! Tache, fii cuminte. *(Îl trage de mânecă, Farfuridi se smuceşte.)*

Caţavencu *(cu ton batjocoritor)*: Adică, dă-mi voie, d-ta nu mai eşti al comitetului! *(Grupurile se desinează distinct de două părţi şi se privesc cu încordare.)*

Farfuridi: Da, eu nu mai sunt, eu, care am susţinut totdeauna partidul... şi d-ta, care l-ai înjurat totdeauna... eşti!

Caţavencu: Dă-mi voie!...

Farfuridi *(furios)*: Ce voie! ce voie!... Vii cu moftologii, cu iconomii, cu soţietăţi, cu scamatorii, ca să tragi lumea pe sfoară... cu dăscălimea d-tale *(mişcare în grupul lui Caţavencu)*, cu moftangiii d-tale...

Popescu *(violent)*: Domnule, retrage-ţi cuvântul!

Farfuridi *(continuând)*: Cu grupul *(umflând cuvintele)* inteligent... independent... impertinent! *(Porneşte spre fund cu Brânzovenescu şi cu grupul lor.)*

Toţi *(din grupul lui Caţavencu)*: A! a! *(Se reped spre ei, zgomot, învălmăşeală şi ghiontuieli.)*

Farfuridi *(ieşind prin fund)*: Vă-nvăţăm noi, papugiilor!

Grupul Caţavencu: Afară! afară! *(Urmăreşte în fund pe cei din grupul Farfuridi.)*

(Toată lumea s-a înghesuit în fund şi a ieşit afară cu zgomot. În tot timpul scenii următoare, sala întrunirii e goală. În fund prin uşe, se văd mai mulţi alegători plimbându-se în sus şi-n jos, vorbind încet şi fumând.)

SCENA IV

Trahanache ieşind repede din fund, din cabinetul primarului în partea despărţită cu grilaj, după el Fănică şi Zoe urmărindu-l. Scena aceasta se face misterios şi răpede.

Trahanache: Nu! nu se poate!

Zoe *(urmărindu-l)*: Nene...

Tipătescu *(asemenea)*: Neică Zahario...

Zoe: Dacă ai ţinut vreodată la mine...

Tipătescu: Dacă mi-eşti prieten...

Trahanache: Ei, aveţi puţintică răbdare! *(Serios:)* Cum putem noi să punem candidatura unui plastograf?

Tipătescu: Bine, frate, plastograf, aşa e; dar până să bage lumea de seamă... să-l tragem în judecată...

Zoe: Să ne facem de râs prin tribunale... nene, gândeşte-te...

Trahanache *(după un moment de ezitare)*: Ei, nu! Dacă ar fi numai una... aia cu scrisoarea ta către Joiţica, înţeleg; să zic: pentru politică – unde e în joc enteresul ţării, ca orice român, a încercat omul, ca să te forţeze adică, pentru că te ştie că ţii la onoarea Joiţichii, ca prieten ce-mi eşti – a făcut plastografie...

Tipătescu: Se-nţelege!

Zoe: Fireşte; în politică...

Trahanache: Ei, aveţi puţintică răbdare... Dar astălaltă? *(Se loveşte cu mâna pe buzunarul hainii.)* Apoi, dacă umblă ei cu machiavelicuri, să-i dau eu machiavelicuri. *(Schimbând tonul:)* Martoră mi-e Maica Precista! Să n-am parte de Joiţica – că e de faţă – să spuie...

Zoe *(cu sentiment)*: Nene!

Trahanache: N-am umblat în viaţa mea cu diplomaţie; dar dacă e vorba să facem pe iezuitul a la Metternich[48], apoi să-i dau eu, neică...

Tipătescu *(impacientat)*: Nu pricep, neică Zahario!

Zoe *(asemenea)*: Nici eu.

Trahanache: Ei, aveţi puţintică răbdare! *(Scoate o hârtie din buzunar şi o desface – o poliţă.)* Asta tot pentru politică e? Girurile astea, două, cu care onorabilul d. Caţavencu a ridicat cinci mii de lei de la Soţietate, sunt tot pentru enteresul ţării?

Tipătescu *(luând degrabă poliţa şi examinând-o când pe-o parte, când pe alta)*: Suntem scăpaţi!

Zoe: Scăpaţi?

Trahanache: Ei apoi? când îţi spuneam eu să ai puţintică răbdare, că l-am prins cu alta mai boacănă...

Tipătescu *(abia stăpânindu-şi bucuria)*: Nene Zahario, candidatul nostru este d. Agamiţă Dandanache.

Trahanache: Aşa da!

Zoe: Mi-e frică!...

Tipătescu: Nu mai avea nicio grijă.

Trahanache: ...Dă-mi în scris pe Gagamiţă ăla, să nu-i uit numele...

(Vorbeşte încet cu Zoe.)

Tipătescu *(scoate portofelul, rupe o filă şi scrie pe ea, apoi o dă lui Zaharia)*: Iată...

Trahanache: Mă duc să deschid şedinţa.

Tipătescu: Anunţă îndată candidatura, ridică şedinţa şi vino să mergem la preferanţă, te aşteptăm...

Trahanache *(vrând să treacă prin portiţa grilajului în partea tribunei)*: A! ţi-am dat poliţa lui Caţavencu... Să nu o pierzi. *(Trece.)*

Tipătescu: N-ai grijă, neică Zahario, eu nu pierz hârtiile de preţ... *(Sărută repede pe Zoe.)*

Zoe: Fănică!

Tipătescu: A! acuma, să-l lucrez eu pe nenea Caţavencu... *(Ies amândoi pe uşa din stânga.)*

SCENA V

Trahanache, care s-a urcat la tribună, apoi Caţavencu, Popescu, Ionescu, Alegători, Publicul venind din fund şi ocupând locurile lor din Scena I. Intrare zgomotoasă, acompaniată de clopoţelul prezidentului

Trahanache *(în picioare)*: Orele sunt înaintate! poftiţi, poftiţi, stimabililor: avem cestiuni arzătoare la ordinea zilei... *(Şade.)*

(Toată lumea s-a aşezat la locul său.)

Caţavencu *(cu modestie)*: Dle preşedinte, vă rog, cerusem şi eu cuvântul...

Trahanache: Da *(binevoitor)*, da, stimabile. Aveţi cuvântul. Poftiţi la tribună!...

(Mişcare în grupul lui Caţavencu.)

Caţavencu *(ia poză, cu importanţă printre mulţime şi suie la tribună; îşi pune pălăria la o parte, gustă din paharul cu apă, scoate un vraf de hârtii şi gazete şi le aşază pe tribună, apoi îşi trage batista şi-şi şterge cu eleganţă avocăţească fruntea. Este emoţionat, tuşeşte şi luptă ostentativ cu emoţia care pare a-l birui. Tăcere completă. Cu glasul tremurat)*: Domnilor!... Onorabili concetăţeni!... Fraţilor!... *(Plânsul îl îneacă.)* Iertaţi-mă, fraţilor, dacă sunt mişcat, dacă emoţiunea mă apucă aşa de tare... suindu-mă la această tribună... pentru a vă spune şi eu... *(Plânsul îl îneacă şi mai tare.)* Ca orice român, ca orice fiu al ţării sale... în aceste momente solemne *(de-abia se mai stăpâneşte)*... mă gândesc... la ţărişoara mea *(plânsul l-a biruit de tot...)*, la România *(plânge; aplauze în grup)*... la

fericirea ei!... *(acelaşi joc de amândouă părţile)* la progresul ei!... *(asemenea crescendo)* la viitorul ei *(Plâns cu hohot. Aplauze zguduitoare.)*

Ionescu, Popescu, Toţi *(foarte mişcaţi)*: Bravo!

Caţavencu *(ştergându-se repede la ochi şi remiţându-se d-odată; cu tonul brusc, vioi şi lătrător)*: Fraţilor, mi s-a făcut o imputare şi sunt mândru de aceasta!... O primesc! Mă onorez a zice că o merit! *(Foarte volubil.)* Mi s-a făcut imputarea că sunt foarte, că sunt prea, că sunt ultraprogresist... că sunt liber-schimbist... că voi progresul cu orice preţ. *(Scurt şi foarte retezat:)* Da, da, da, de trei ori da! *(Aruncă roată priviri scânteietoare în adunare. Aplauze prelungite.)*

Caţavencu: Da! *(Cu putere din ce în ce mai crescândă:)* Voi progresul şi nimic alt decât progresul: pe cale politică... *(Îngraşă vorbele.)*

Popescu: Bravo!

Caţavencu: Socială...

Ionescu: Bravo!

Caţavencu: Economică...

Popescu: Bravo!

Caţavencu: Administrativă...

Ionescu: Bravo!

Caţavencu: Şi... şi...

Ionescu, Popescu, Grupul: Bravo! bravo!

Trahanache *(clopoţind)*: Rog, nu întrerupeţi pe orator, stimabile...

Caţavencu *(cu tărie)*: Nu mă tem de întreruperi, venerabile domnule preşedinte... *(Către adunare şi mai ales către grup, cu tonul sigur:)* Puteţi, dlor, să întrerupeţi, pentru că eu am tăria opiniunilor mele... *(reintrând în tonul discursului şi îngrăşând mereu vorbele)* şi... şi... finanţiară. *(Aplauze prelungite)*... Da, suntem ultraprogresişti, da, suntem liber-schimbişti... Or... conduşi de aceste idei, am fundat aci în oraşul nostru „Aurora economică română“, soţietate enciclopedică-cooperativă, independentă de cea din Bucureşti... pentru că noi suntem pentru descentralizare. Noi... eu... nu recunosc, nu voi să recunosc epitropia bucureştenilor, capitaliştilor, asupra noastră; căci în districtul nostru putem face şi noi ce fac dânşii în al lor...

Grupul *(aplauze)*: Bravo!

Caţavencu: Soţietatea noastră are de scop să încurajeze industria română, pentru că, daţi-mi voie să vă spui, din punctul de vedere economic, stăm rău...

Grupul *(aplauze)*: Bravo!

Caţavencu: Industira română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipseşte cu desăvârşire. Soţietatea noastră dar, noi, ce aclamăm? Noi aclamăm munca, travaliul, care nu se face deloc în ţara noastră!

Grupul: Bravo! *(Aplauze entuziaste.)*

Trahanache *(clopoţind)*: Stimabile... nu...

Caţavencu: Lăsaţi, dle preşedinte, să întrerupă... nu mă tem de întreruperi! În Iaşi, de exemplu – permiteţi-mi această digresiune, este tristă, dar adevărată! – în Iaşi n-avem niciun negustor român, niciunul!...

Grupul *(mişcat)*: A!

Caţavencu: Şi cu toate aceste toţi faliţii sunt jidani! Explicaţi-vă acest fenomen, acest mister, dacă mă pot exprima astfel!

Grupul: Bravo! *(Aplauze.)*

Caţavencu: Ei bine! Ce zice soţietatea noastră? Ce zicem noi?... Iată ce zicem: această stare de lucruri este intolerabilă! *(Aprobări în grup. Cu tărie.)* Până când să n-avem şi noi faliţii noştri?... Anglia-şi are faliţii săi, Franţa-şi are faliţii săi, până chiar Austria-şi are faliţii săi, în fine oricare naţiune, oricare popor, oricare ţară îşi are faliţii săi. *(Îngraşă vorbele.)*... Numai noi să n-avem faliţii noştri!... Cum zic: această stare de lucruri este intolerabilă, ea nu mai poate dura! *(Aplauze frenetice. Pauză. Oratorul soarbe din pahar şi aruncă iar priviri scânteietoare în adunare. În momentul acesta mai mulţi inşi se mişcă în fund, pe unde apare Cetăţeanul turmentat şi Ghiţă în ţivil.)*

SCENA VI

Aceiaşi, Ghiţă Pristanda şi Cetăţeanul foarte şovăind. Zgomot la intrarea acestora

Trahanache *(clopoţind)*: Faceţi puţintică tăcere...

Caţavencu *(care, în timpul scurt al rumorii provocate de intrarea lui Pristanda şi a Cetăţeanului turmentat, şi-a consultat hârtiuţele, cu ton predominator)*: Fraţilor, iată ce spun statutele Soţietăţii noastre la art. I-iu: „Se formează în urbea noastră o soţietate enciclopedică-cooperativă cu numele de «Aurora economică română». Scopul soţietăţii este ca România să fie bine şi tot românul să prospere!“

Cetăţeanul *(care, de la intrare, a venit şovăind până în mijloc şi s-a turnat pe un scaun în faţa tribunii, se scoală şi ridică mâna)*: Şi eu! *(sughite)* şi eu sunt! *(Şovăie şi iar se toarnă pe scaun. Râsete în fund, rumoare în faţă.)*

Caţavencu *(către Trahanache, întorcându-se spre masa prezidenţială)*: Domnule preşedinte, rog să nu fiu întrerupt...

Trahanache: Parcă ziceai, stimabile, că întreruperile...

Caţavencu: Da *(cu dignitate)*, dar...

Trahanache : În sfârşit... *(clopoţind)* Nu întrerupeţi, mă rog...

Caţavencu *(căutând şirul)*: Ziceam dar: „... ca România să fie bine şi tot românul să prospere...“

Cetăţeanul *(se scoală şovăind şi ridică mâna)*: Şi eu sunt! *(Sughite rău; râsete, rumoare.)*

Trahanache: A! *(Sculându-se peste masă.)* Ce? ce eşti d-ta, stimabile?...

Cetăţeanul *(sughiţând)*: Mă cunoaşte d. Nae... *(Arată pe Caţavencu.)* Cioclopedică... *(Râsete, rumoare.)*

Caţavencu *(nervos)*: Ce?

Cetăţeanul: Română!... *(Râsete; sughite.)* Aurora!... *(Sughite; râsete, rumoare din ce în ce mai mare.)*

Trahanache *(nervos şi el, către adunare, clopoţind)*: Faceţi tăcere, stimabile!... *(Către Cetăţeanul turmentat:)* Cum?

Cetăţeanul *(şovăind)*: Cioclopedică! *(Sughite.)* Comportativă! *(Sughite.)* Iconomie! *(Sughite.)* Soţietate carevasăzică... *(Râsete şi rumoare mare.)*

Ionescu: E turmentat!...

Popescu: E tun! *(Grupul se mişcă; unii se scoală.)*

Cetăţeanul *(sughiţând şi strigând)*: Sunt membru!

Trahanache *(agitând clopoţelul cu putere, către Ionescu şi Popescu)*: Stimabile! stimabile *(cu afabilitate)*, rog, daţi afară pe onorabilul!

Ionescu, Popescu şi Grupul: Afară! E turmentat! Afară! *(Ionescu şi Popescu îl îmbrâncesc spre uşe. Caţavencu s-a dat jos de la tribună şi vorbeşte cu câţiva din grup.)*

Cetăţeanul *(îmbrâncit de dascăli şi opunându-se)*: Nu mă-mbrânciţi... că ameţesc!

Ionescu, Popescu şi Grupul: Afară! E turmentat!

Cetăţeanul: Nembru!

(Toată scena aceasta a fost însoţită de râsete şi rumoare. Dascălii au dat afară pe Cetăţeanul turmentat. În adunare, mişcare. Pristanda se apropie de tribună, în vreme ce dascălii şi grupul lor, în mijloc cu Caţavencu, se agită şi-şi reiau locurile.)

Pristanda *(misterios lui Trahanache)*: Coane Zahario, dă-i zor! Trebuie să-l lucrăm pe onorabilul, pe d. Nae Caţavencu; ordinul lui conul Fănică... Sunt la uşe, când oi tuşi de trei ori, d-ta proclamă candidatul şi ieşi pe portiţă... şi pe urmă-i treaba mea...

Trahanache *(încet)*: Bine.

Pristanda *(încet)*: Când oi tuşi de trei ori: nu mi-a sosit încă oamenii!... *(Trece lângă uşa din fund, pe unde intră cu zgomot Farfuridi,*

Brânzovenescu şi alţi câţiva. Pristanda vorbeşte încet cu dânşii. Toţi se aranjează în fund, astupând uşa de ieşire.)

SCENA VII

Aceiaşi, Farfuridi, Brânzovenescu şi alţi alegători şi Cetăţeanul turmentat, apoi Zoe şi Tipătescu, ascunşi după grilaj şi ascultând ce se petrece în adunare

Trahanache *(clopoţind, către Caţavencu, care vorbeşte încet cu grupul lui)*: Poftiţi la tribună, stimabile!... *(Caţavencu porneşte spre tribună.)*

Zoe: Nu mai auz nimic...

Tipătescu: Pesemne n-a sosit încă Ghiţă.

Caţavencu *(de la tribună)*: Fraţilor!

Farfuridi *(aducând din fund pe Cetăţeanul turmentat)*: Te-a dat afară? Cum se poate, fraţilor, să lăsăm să gonească din adunare pe un cetăţean onorabil, pe un alegător?

Brânzovenescu: Pentru că d. Caţavencu...

Caţavencu *(răcnind)*: Stimabile! *(Lui Trahanache:)* Domnule prezident! *(Rumoare surdă în fund.)*

Trahanache: Stimabile *(clopoţind)*, aveţi puţintică răbdare. *(Ghiţă tuşeşte cu putere de trei ori.)* Fiindcă orele sunt înaintate...

Caţavencu: Daţi-mi voie...

Trahanache *(ridicându-se)*: Fiindcă unii dintre domnii alegători au început să plece, ar fi bine, cred, mâine fiind alegerea, ca chiar acuma să rugăm pe onorabilul orator să-şi întrerupă discursul un moment, să aibă puţintică răbdare, pentru ca să proclamăm numele candidatului propus de comitetul nostru.

Caţavencu *(cu aer foarte degajat)*: Primesc cu mulţumire, dle preşedinte. *(Coboară de la tribună, către grupul său.)* Numele candidatului.

Toţi *(din grup şi din sală)*: Da! numele candidatului!

Zoe *(tremurând, încet)*: Fănică!

Tipătescu *(încet)*: Taci! N-ai grijă!

Trahanache *(citind foaia între lumânări)*: Stimabile! candidatul pe care îl susţine comitetul nostru este domnul...

Ionescu: Nae Caţ...

Trahanache *(întrerupându-l)*: Ai puţintică răbdare... *(citind)* domnul...

Caţavencu: Domnul... *(Toată lumea ascultă cu mare nerăbdare şi în deplină tăcere; Zoe se strânge după grilaj lângă Tipătescu.)*

Trahanache: Domnul... Agamiţă Dandanache!

(Mişcare de satisfacţie în fund. În grupul din faţă turburare. Zoe şi Tipătescu ascultă mişcaţi.)

Caţavencu *(sărind în loc şi răcnind)*: Trădare! *(Gesticulează viu în mijlocul grupului său. În fund aplauze.)*

Trahanache *(în picioare)*: Daţi-mi voie! *(Clopoţind; după un moment de tăcere:)* Cine a pronunţat cuvântul trădare?

(Toată lumea e în picioare şi în fierbere.)

Caţavencu *(din mijlocul grupului, cu putere)*: Eu!

Ghiţă, Brânzovenescu, Cetăţeanul turmentat şi Cei din fund: Afară! afară moftologul!

Trahanache *(trăgând clopoţelul foarte violent, către grupul din fund)*: Aveţi puţintică răbdare! *(Către Caţavencu:)* Şi cine e trădător, stimabile?

Caţavencu *(foarte aprins)*: Acela care falsifică numele candidatului odată hotărât, acela care uită, care trădează interesele şi onoarea familiei sale... *(Cu un gest colosal.)* D-ta!

Trahanache *(trântind clopoţelul pe masă în culmea indignării)*: Apoi, ai puţintică răbdare, stimabile! Mă scoţi din ţâţâni... Eu falsificator?... Pe mine, cetăţean onorabil, pe mine, om venerabil, să vie într-o adunare publică, să mă facă falsificator... cine? *(Rumoare mare. Tipătescu şi Zoe ascultă palpitând.)* cine? *(Cu energie:)* Un plastograf patentat!

Caţavencu *(sărind din loc)*: Plastograf!

Toţi din fund *(strigând ameninţător)*: Afară plastograful!

Toţi din faţă *(asemenea)*: Afară falsificatorul! trădătorul! *(Fierbere mare.)*

Caţavencu *(spumând, se repede din mijlocul grupului său la tribună cu pumnii încleştaţi şi zbierând febril. Un moment tăcere)*: Fraţilor! domnilor! un moment, onorabili concetăţeni! Am voit să acopăr o ruşine care se petrece de atâta vreme în sânul oraşului nostru *(Zoe şi Tipătescu mişcare)*... am voit să cruţ opinia publică de o lovitură scandaloasă; astăzi însă am fost lovit aşa de crud în dignitatea mea, încât nu mai pot tăcea. *(Zoe şi Tipătescu mişcare.)* Acest onorabil cetăţean *(arătând pe Trahanache)*, acest om venerabil, d. Zaharia Trahanache...

Trahanache *(cu pofidă)*: Ei? Eu...

Caţavencu: Este atât de naiv, încât crede că e plastografie un document ograf...

(Zoe şi Tipătescu mişcare de groază.)

Zoe: Fănică!... *(Şovăie.)*

Tipătescu *(susţinând-o şi răcnind cu supremă putere)*: Ghiţă! *(Se repede la portiţa grilajului... Zoe se agaţă de el şi-l opreşte. Rumoare mare.)*

Pristanda *(punând mâinile amândouă lângă gură ca o port-voce şi strigând asemenea spre partea de unde i-a venit chemarea)*: Prezent! *(Către cei din fund:)* Pe el, copii! *(Grupul din fund cu Pristanda, Farfuridi, Brânzovenescu, Cetăţeanul turmentat se reped la tribună şi pun mâna pe Caţavencu.)*

Caţavencu *(continuând a zbiera în mijlocul zgomotului)*: O scrisorică a prefectului către...

Grupul lui Caţavencu: Pe ei, fraţilor. *(Grupul din faţă dă năvală spre fund.)*

Toată lumea: Afară! ho! huideo!

(Zgomot la culme, strigăte, huiduieli, fluierături. Zaharia Trahanache a ieşit repede pe portiţa grilajului, a dat dincolo de Zoe şi de Tipătescu, şi toţi trei ascultă ce se petrece în adunare. Pristanda, Farfuridi şi Brânzovenescu au apucat de gât pe Caţavencu şi-l târăsc afară. Grupul Ionescu şi Popescu sunt grămadă peste cei din fund. Toate cuvintele şi mişcările acestea din urmă se fac deodată şi într-o clipă. Cortina se lasă asupra primei mişcări a scandalului.)

ACTUL IV

(Grădina lui Trahanache, în fund grilaj cu poartă de intrare în mijloc: se vede în fund perspectiva orăşelului pe un fundal de dealuri. La dreapta în grădină, pe planul întâi şi al doilea, intrarea, cu trei trepte de piatră, în casele lui Trahanache. La stânga boschete. Mobile de grădină.)

SCENA I

Zoe şi Tipătescu

Zoe: Unde e? unde poate să fie Caţavencu?

Tipătescu: Nu ştiu: a fugit, a murit, a intrat în pământ... *(După o pauză, apropiindu-se de Zoe:)* Ei? şi pentru ce voieşti să ştii? pentru ce să

te-ngrijeşti mai mult acuma? Din contra. Eu parcă nu mai am grije... Zoe, gândeşte-te: de două zile, oamenii noştri aleg pe Dandanache, pe care-l aşteptăm din minut în minut – am ordine să-i fac o primire strălucită...

Zoe: Ei şi?

Tipătescu: Ei!... De două zile vasăzică, strivesc pe Caţavencu, şi el nu e nicăeri. Unde e? pentru ce nu se arată?... Are scrisoarea, pentru ce nu o publică? Pentru ce a dispărut, nu ştiu – din ce motive nu publică scrisoarea nu-mi pasă – destul că nu o publică... Şi-l crezi tu pe mişelul capabil să nu o publice pentru altceva, decât pentru că nu poate?

Zoe: Ce inimă! ce judecată ai, Fănică? *(Cu frământare concentrată:)* Dar aste două zile cum am trăit eu?... Ce strângere continuă de inimă! ce frică! ce tortură!... Fiecare persoană care-mi iese înainte, fiecare figură pe care o văz, fiecare mişcare ce se face în jurul meu îmi zdrobeşte toată puterea... Fănică, ai milă de mine, o zi încă de astfel de chinuri şi nu mai pot trăi... înnebunesc... *(Îşi ia capul în mâini şi plânge.)*

Tipătescu: Nu fi copilă, Zoe... Zoe...

Zoe *(plânsă)*: Tu nu înţelegi, tu nu simţi! Peste câteva minute se sfârşeşte alegerea şi se proclamă deputat al vostru Dandanache; sunt sigură... sigură... că în acelaşi moment, mişelul, care s-a ascuns şi ne pândeşte din întuneric, o să-şi împrăştie publicaţia lui infamă... ca să-şi răzbune! Ei... atunci eu?

Tipătescu *(scoate poliţa din buzunar şi i-o arată:)* Nu poate... dacă face asta, e pierdut...

Zoe: Ce-mi pasă! după ce m-o pierde pe mine! ... Fănică! n-aş voi să mă răzbuni, aş voi să mă scapi... Prevedeam asta... Presimţeam c-o să ajungem aici, când am văzut scandalul de alaltăieri-seara la întrunire... Iată culmea nenorocirii: el nu ştie că ai plastografia lui... el nu ştie că, dacă ar veni aici să primească schimbul acestor două hârtii, ar scăpa şi el, şi m-ar scăpa şi pe mine... Te-ai bizuit să joci cu Caţavencu şi te-ai amăgit, şi mi-ai jucat onoarea mea, ruşinea mea, viaţa mea, şi ai pierdut, pentru că el joacă mai bine ca tine, sau noi avem mai puţin noroc decât el... *(Se îneacă de plâns.)* Ce să fac? ce să fac?

Tipătescu: Taci! vine cineva... şterge-te la ochi!

SCENA II

Aceiaşi, Trahanache şi Agamiţă Dandanache, venind din fund

Trahanache *(foarte politicos)*: Poftim, poftim, stimabile!

Tipătescu: Cine să fie?

Zoe: Un străin?...

Trahanache *(coborând)*: Dă-mi voie, Joiţico, să-ţi recomand pe d. Agamiţă Dandanache!

Zoe şi Tipătescu: Dandanache! *(Complimente.)*

Trahanache: Candidatul nostru!... adică ce mai candidat! alesul nostru.

Dandanache *(vorbeşte peltic şi sâsâit)*: Sărut mâna... Si domnul? bărbatul dumneei?

Trahanache: Nu, eu sunt bărbatul dumneei, dumneaei este nevasta mea, cum am avut onoarea să vă recomand...

Dandanache: Si d-voastră?

Trahanache: Şi eu?... bărbatul dumneei... Eu *(serios)*, Zaharia Trahanache, prezidentul Comitetului permanent, Comitetului electoral şi... ai puţintică răbdare *(se caută în buzunar şi scoate o cartă de vizită, pe care i-o dă lui Dandanache)*... sunt aicea toate comitetele...

Dandanache *(ia carta)*: Mersi!... Si domnul?...

Trahanache: Domnul Fănică Tipătescu, prefectul nostru, amicul meu şi al familiei mele.

Dandanache *(lui Fănică)*: Îmi pare bine, dle prezident! *(Îi dă mâna. Trahanache trece lângă Zoe.)*

Tipătescu: Şi mie, onorabile, nu mai puţin... Sunt încântat... Dar cu ce ocazie pe la noi?

Dandanache: Cu ocazia aledzerii, neicusorule, cu ocazia aledzerii; stii, m-a combătut opoziţia si colo, şi dincolo, si dincolo... si rămăsesem eu... care familia mea de la patuzsopt în Cameră... rămăsesem mă-nţeledzi fără coledzi... si asa am venit pentru aledzere.

Zoe *(cu răutate)*: Nu trebuia să vă mai deranjaţi...

Dandanache: Ba încă ţe deranz, coniţa mea! Da' stii, nu făţea să nu faţem măcar act de prezenţă...

Trahanache: Se-nţelege! foarte bine, foarte bine! trebuie, trebuie.

Dandanache: Da' de deranz... destul! Închipuieste-ţi să vii pe drum cu birza ţinţi postii, hodoronc-hodoronc, zdronca-zdronca... Stii, m-a zdrunţinat!... şi clopoţeii *(gest)*... îmi ţiuie urechile... stii asa sunt de ameţit şi obosit... nu-ţi faţi o idee, coniţa mea (*cătră Trahanache*), nu-ţi faţi o idee, dle prefect, neicusorule *(cătră Tipătescu)*, nu-ţi faţi o idee dle prezident, puicusorule...

Tipătescu: Fireşte...

Zoe: Mai e vorbă...

Dandanache: Adineaori am sosit, era să trag la otel... dar birzarul... el stia de ţe viu, mi-a arătat pe d. prefect. *(Arată la Trahanache.)*

Zoe *(încet cătră Tipătescu care râde)*: Şi încă mai şi râzi, Fănică.

Trahanache: Da, mă duceam pe la alegere să văz cum mergem... Nu-i vorbă, de mers, mergem strună... dar ştii, de obicei, ca un cap ce sunt al partidului, trebuie să fiu acolo...

Dandanache *(strângându-i mâna)*: Bine că te-am găsit, neicusorule, mersi. *(Vorbesc amândoi deoparte.)*

Zoe *(către Fănică încet)*: Iată, Fănică, pentru cine mi-am pierdut eu liniştea... Şi spune drept dacă nu era mai bun Caţavencu!

Tipătescu *(scurt)*: E simplu, dar îl prefer, cel puţin e onest, nu e un mişel!

Trahanache *(lui Dandanache)*: Stimabile, eu te las aci cu amicul Fănică şi cu Joiţica... Eu trebuie să mă duc la alegere; peste o jumătate de ceas se deschide urna; trebuie să fiu acolo... D-ta n-ai nicio grijă, mergem la sigur, la noi opoziţie nu încape... suntem tari, stimabile... tari... Nu o să ai majoritate, stimabile...

Dandanache: Cum se poate? Să nu te pomenesti cu vrun balotaz? ai?... a mai păţit-o şi alţii...

Trahanache: Adică, ai puţintică răbdare, balotaj la noi?... zic: nu majoritate, unanimitate o să ai, stimabile.

Dandanache: A, asa?... *(Cu siguranţă)*. Se-nţeledze... Niţi nu se putea altfel...

Trahanache: Salutare, stimabile, salutare... La revedere, Fănică... La revedere, Joiţico. *(Iese.)*

SCENA III

Zoe, Tipătescu, Dandanache

Dandanache: Cum îţi spui, să nu m-aleg puicusorule, nu merdzea... Eu, familia mea, de la patuzsopt... luptă, luptă si dă-i, si dă-i si luptă... si eu mă-nţeledzi tocmai acuma să rămâi pe dinafară... fără coledzi!... si cât p-aţi, neicusorule, să nu m-aleg...

Zoe: Să nu te-alegi d-ta, cu meritele d-tale! era peste putinţă...

Tipătescu: Peste putinţă...

Dandanache: Ei, uite asa, cu meritele mele, coniţă vezi! era cât p-aţi, dar stii cât p-aţi... Întreabă-mă neicusorule, să-ţi spui: nu vrea Comitetul Ţentral si paţe; ziţea că nu sunt marcant. Auzi, eu să nu fiu marcant... Am avut noroc, mare noroc am avut. Să vedeţi. Într-o seară, ... ţinevas – nu spui ţine... persoană însemnată... da' becher – vine si zoacă la mine cărţi... si când pleacă îsi uită pardesiul la mine... A doua zi, voi să-l îmbrac... gândeam că-i al meu... văz că nu-i al meu; îl caut prin buzunare si dau... peste ţe te gândesti?

Tipătescu: Peste?

Dandanache *(râzând)*: Peste o scrisorică.

AMÂNDOI: O scrisorică.

Dandanache: De amor...

Amândoi *(mişcaţi)*: O scrisorică de amor?

Dandanache: O scrisorică de amor către becherul meu, de la nevasta unui prietin – nu spui ţine... persoană însemnată.

Zoe: Ei şi?

Tipătescu: Ei?

Dandanache: Ei, ţe să-ţi spui, puicusorule? Adu o birze, mă, băiete, degrabă... Mă sui în birze si mă duc la persoana, la becherul – nu spui ţine... e persoană însemnată: „– Găseste-mi, mă înţeledzi, un coledzi, ori dau scrisoarea la *Războiul*...“ De colea până colea... gâri-mâr... a trebuit, coniţa mea, să ţedeze, si tranc! depesa aiţi, neicusorule...

Zoe *(agitată treptat în măsura povestirii lui Dandanache)*: A! domnule Dandanache, ai făcut rău... fapta d-tale este... să-mi dai voie să-ţi spui...

Tipătescu *(încet)*: Zoe! *(Ea urcă)*.

Dandanache: Asa e, puicusorule, c-am întors-o cu politică? Aud? Ţe era de făcut? Aminteri dacă nu-mi dedea în gând asta, nu m-aledzeam ... si nu merdzea deloc, neicusorule; fă-ţi idee! familia mea de la patuzsopt *(coborând către public)* si eu, în toate Camerele, cu toate partidele, ca rumânul imparţial... si să rămâi fără coledzi!

Tipătescu: Vezi bine! *(Muşcându-şi buzele:)* Dar nu ne-ai spus sfârşitul istoriei... scrisoarea.

Zoe: Da, scrisoarea...

Dandanache: Care scrisoare?

Tipătescu: Scrisoarea becherului...

Dandanache: Care becher?

Zoe *(nervoasă)*: Persoana însemnată... scrisoarea... de amor... arma d-tale politică, cu care te-ai ales...

Tipătescu: Scrisoarea pe care voiai s-o publici în *Războiul*, dacă nu...

Dandanache *(aducându-şi în sfârşit aminte)*: A da! scrisoarea... da... am priţeput...

Zoe: Ei! scrisoarea?

Tipătescu: Ce s-a făcut?

Dandanache: O am pusă la păstrare... dar stii, la loc sigur...

Zoe: Nu i-ai înapoiat-o persoanei?

Dandanache *(cu mirare)*: Cum s-o înapoiez?

Tipătescu: Iată te-alegi, el şi-a ţinut cuvântul...

Zoe: Trebuie să i-o dai înapoi...

Dandanache: Cum se poate, coniţa mea, s-o dau înapoi? S-ar putea să fac asa prostie? Mai trebuie s-aldată... La un caz iar... pac! la *Războiul*. *(Coboară).*

Zoe *(cu dezgust)*: A! *(Trecând pe lângă Fănică, încet şi cu tonul lui de mai sus)*. E simplu, dar e un om onest! *(Tare către Dandanache:)* Dle Dandanache, am să vă fac o rugăciune: o să rămâneţi la masă la noi... mă rog să nu povestiţi istoria cu scrisoarea becherului d-voastră...

Tipătescu: Ştiţi, asupra alegătorilor, ar face poate rău efect...

Dandanache: Nu spui, neicusorule; dar dacă oi uita – aminteri, am memorie bună... dar stii, cum sunt ameţit de drum, poate să uit si să-nţep – să-mi faţeţi semn. Eu la masă o să stau ori lângă d-ta, ori lângă consoarta d-tale...

Tipătescu: Care consoarta mea?

Dandanache: Doamna.

Zoe *(aparte)*: A! Idiot!

Tipătescu *(impacientat)*: Pardon, dle Dandanache, doamna e soţia dlui prezident al Comitetului, domnul care v-a adus aici *(subliniază silabic)*, domnul Zaharia Trahanache, doamna Zoe Zaharia Trahanache... Eu sunt Ştefan Tipătescu, prefectul judeţului... cu doamna sunt numai prieten...

Dandanache *(care a ascultat cu multă atenţie)*: Asa e, bini ziţi, puicusorule... bată-vă sănătatea să vă bată... pardon... stii eu... de pe drum *(serios)*, fă-ţi idee d-ta: ţinţi postii, hodo- ronc-hodoronc, zdronca-zdronca, si clopoţeii... îmi ţiuie grozav...

Zoe *(aparte)*: Trebuie să-l duc de aici să se liniştească puţin... e ameţit rău de tot...

Tipătescu: Dle Dandanache, nu voiţi să vă odihniţi, să vă liniştiţi puţin?...

Dandanache: Ba da, neicusorule... dar unde?

Zoe: Poftiţi cu mine, dle Dandanache.

Dandanache *(dându-i braţul şi ieşind cu ea la dreapta pe scară)*: Stii, coniţa mea, sunt asa de ameţit... stii, trăsura... si clopoţeii... stii, îmi ţiuie grozav... grozav îmi ţiuie... *(Ies.)*

SCENA IV

Tipătescu *(singur)*: Și-l aleg pe d. Agamiță Dandanache! Iaca pentru cine sacrific de atâta vreme liniștea mea și a femeii pe care o iubesc... Unde ești Caţavencule, să te vezi răzbunat! Unde ești, să-ți cer iertare că ți-am preferit pe onestul d. Agamiță, pe admirabilul, pe sublimul,

pe neicusorul, pe puicusorul Dandanache ... Ce lume! ce lume! ce lume!...

SCENA V

Tipătescu, Zoe, apoi Pristanda

Zoe *(coborând precipitat treptele)*: Ai auzit, Fănică? Ai auzit? Onestul tău d. Agamiţă, care reuşeşte, care triumfează, păstrează scrisoarea... Ce trebuie să facă onestul Caţavencu, care n-a reuşit, care-şi muşcă acuma mâinile, îşi mestecă turbarea şi mă ocheşte din cine ştie ce ascunzătoare? *(Agitată:)* A! mi-e groază să mă gândesc. Ce face Caţavencu? unde e ascuns şarpele? de unde o să-şi arunce veninul asupra mea!

Tipătescu: Zoe! Zoe! fii bărbată...

Zoe *(înecată)*: Nu mai pot, nu mai pot. Vorbele lui Dandanache mi-au luat toată puterea, mi-au frânt inima... A! înnebunesc de frică. *(Îşi ascunde obrazul.)*

Pristanda *(venind repede din stânga)*: Coană Joiţico! coană Joiţico!...

Tipătescu: Ghiţă!

Zoe *(tresărind)*: Ghiţă... Ce e? Spune!

Pristanda *(oprindu-se)*: Coană Joiţico, voiam să...

Zoe *(fierbând)*: Spune, nu mă chinui! Ce e? A publicat-o? dă-mi-o s-o văz *(foarte agitată)*, dă-mi-o, s-o văz!

Tipătescu: Zoe! eşti nebună!

Pristanda *(aparte)*: Curat nebună!

Zoe: Da, sunt nebună! şi ţie trebuie să-ţi mulţumesc de asta.

Pristanda *(căutând s-o calmeze)*: Nu, coană Joiţico, nu e nimica, nu e nimica publicat... *Răcnetul* nici n-a apărut astăzi... După ce a fugit Caţavencu, dăscălimea s-a apucat la ceartă, s-au bătut, l-au bătut pe popa Pripici, şi nici vorbă să mai scoaţă gazeta... S-a spart partidul independent... s-a spart! *(Încet Zoii, trecând spre Tipătescu:)* Am să vă spun ceva secret, acu numaidecât!

Tipătescu: Nu spuneam eu! Dar Caţavencu?

Pristanda: Nu l-am găsit, coane Fănică, parcă a intrat în pământ. *(Bătându-se repede pe frunte ca şi cum şi-ar aduce aminte de ceva.)* A! ce-am uitat! Să mă iertaţi, sărut mâna, coane Fănică... Ministrul... nu, miniştrii, toţi şapte, vă cheamă la telegraf numaidecât... de-aia vă căutam aşa de zor...

Tipătescu: La telegraf? Ce mai vor de la mine?

Pristanda: Nu ştiu, dar bate telegraful de un ceas, coane Fănică, trebuie să mergeţi.

Tipătescu: A, blestemată politică... Zoe! Zoe, curaj, mă duc...

Zoe: Du-te.

Tipătescu: Mă-ntorc îndată. *(Îi sărută mâna)*. Zoe, fii cuminte! Nu suntem pierduţi; n-ai grijă; la revedere! *(Pleacă prin fund.)*

Zoe: La revedere!... A!... cum pot să iubesc pe omul ăsta!

(Cade pe gânduri. Pristanda urmăreşte pe Tipătescu până la ieşire şi se uită după el până se depărtează.)

SCENA VI

Zoe, Pristanda

Pristanda *(după ce s-a asigurat că Tipătescu s-a depărtat, coboară degrabă)*: Coană Joiţico!

Zoe *(tresărind)*: Ai! Ghiţă! iar m-ai speriat... Ce e? ce vrei? du-te, lasă-mă-n pace!

Pristanda: Sărut mâna, coană Joiţico, nu vă supăraţi. *(Foarte cu binişorul:)* Este cineva... cineva pe care-l ştiţi d-voastră bine... aşteaptă aici... ar voi să vă vorbească... dar numai d-voastră... De-aia eu l-am trimis pe conul Fănică la telegraf, pentru ca să rămâneţi d-voastră singură... Am minţit... nu-i adevărat că-l cheamă miniştrii... Ştiu că o să mă ocărască, o să mă bată că l-am trimis la cai verzi pe păreţi, dar lasă să mă ocărască... să mă bată... Nu e mai-marele meu? Nu e stăpânul meu, de la care mănânc pâine eu şi unsprezece suflete? L-am minţit, dar pentru binele d-voastră, coană Joiţico... Îl primiţi?... da?

Zoe *(care a stat pe gânduri şi n-a ascultat tirada lui Pristanda)*: Pe cine să primesc?

Pristanda: Pe cine – pe cine?... pe d. Nae Caţavencu...

Zoe *(sărind din loc)*: Pe Caţavencu? E aici? Unde e, Ghiţă? Să vie acu, numaidecât: mergi, adu-l iute. *(E în culmea nerăbdării.)*

Pristanda: Ascult! *(Merge în fund, la stânga, şi aduce pe Caţavencu.)* Poftim, stimabile, poftim. *(Îl introduce şi iese repede.)*

SCENA VII

Zoe, Caţavencu

Zoe *(repezindu-se la el)*: Dle Caţavencu, ai voit să mă pierzi pe mine şi te-ai pierdut şi pe d-ta. La ce-ai fugit, pentru Dumnezeu! la ce-ai dispărut? Fănică are în mână o poliţă, ale cărei giruri le-ai plastografiat, ca să ridici cinci mii de lei de la societate... Ştii?

Caţavencu: Ştiu, madam, că o are *(dezolat)* ştiu, dar ce e de făcut?

Zoe: Om nebun! ţi-ai pierdut minţile? mă întrebi ce e de făcut! Nu ştii? Să-ţi dau poliţa: scapă-mă, să te scap! să schimbăm: dă-mi scrisoarea...

Caţavencu *(dezolat:)* Madam! madam! peste putinţă.

Zoe: Ce?

Caţavencu: Scrisoarea d-voastră...

Zoe: Ei?

Caţavencu: N-o mai am!...

Zoe: Nu se poate!...

Caţavencu: N-o mai am!

Zoe: Minţi!

Caţavencu: Nu mint; n-o mai am!...

Zoe: Nenorocitule! ce ai făcut-o?

Caţavencu: Am pierdut-o!

Zoe *(dând un ţipăt şi uitându-se pierdută în toate părţile)*: A! de ce nu pot să te omor!

Caţavencu: Omoară-mă, madam, omoară-mă, dar nu e vina mea!

Zoe: Cum ai pierdut-o? când ai pierdut-o? unde ai pierdut-o?

Caţavencu: În scandal, în bătaia de alaltăieri-seara, de la întrunire, cine nu ştiu... mi-a smuls pălăria din cap... scrisoarea o aveam în căptuşeala pălăriei...

Zoe: Carevasăzică, adevărat ai pierdut-o?

Caţavencu: Da!

Zoe: Mi-ai pierdut scrisoarea... şi nu ştii, nu bănuieşti pe unde poate rătăci scrisoarea mea?

Caţavencu: Nu...

Zoe: Nu?

Caţavencu: Nu...

Zoe *(desperată)*: A! eşti om pierdut!... pierdut!... Eu poate să mai scap... căci poate să mai scap! dar d-ta *(cu putere)*... d-ta eşti pierdut!... Când te-a arestat Fănică te-am scăpat eu... acuma te arestez eu şi n-ai să scapi decât atunci când mi-oi găsi scrisoarea... pentru că poate să mai ai noroc s-o găsesc... Roagă-te la Dumnezeu s-o găsesc... A! s-a întors jocul, dle Caţavencu... începe să te părăsească norocul şi să mai treacă şi-n partea noastră... A! eşti pierdut! da, pierdut!... *(strigând în fund:)* Ghiţă! Ghiţă!

Caţavencu: Doamnă, pentru Dumnezeu! *(Se uită-n toate părţile.)*

Zoe: Ghiţă! *(Către Caţavencu:)* Nu te uita pe unde să scapi... Nu mai e scăpare: plastografii dovediţi nu mai au scăpare... s-a mântuit... Ghiţă! Ghiţă! *(Merge strigând în fund şi se-ntâlneşte piept în piept cu Cetăţeanul turmentat.)*

SCENA VIII

Aceiaşi, Cetăţeanul turmentat cu pălăria albă a lui Caţavencu

Cetăţeanul *(intrând şi coborând foarte binedispus)*: Nu e Ghiţă, eu sunt...

Zoe: Ce cauţi?

Caţavencu *(aparte)*: Pălăria mea!

Cetăţeanul: Pe d-voastră, coană Joiţico!

Zoe: Ce vrei cu mine?

Cetăţeanul: Ei! uite şi d. Nae. Salutare, onorabile!

Zoe *(nervoasă)*: Ce vrei? spune, ce vrei?

Cetăţeanul: Ce vreu eu, bine vreu. Eu am o vorbă: o mie de ani pace! *(Gest de impacienţă din partea femeii.)* Eu, cocoană Joiţico, am găsit o scrisoare.

Zoe: Pe care ai lăsat-o să ţi-o fure onorabilul d. Caţavencu...

Caţavencu *(zdrobit)*: Doamnă!

Cetăţeanul: Las-o aia... am mai găsit una!...

Zoe: Ei, ce-mi pasă!

Cetăţeanul: Nu vă supăraţi, coană Joiţico, să vedeţi... nu v-am spus tot. Eu până să nu intru în politică, cum am zice, carevasăzică până să nu deviu negustor şi apropitar, am fost împărţitor... la poştie... mă cunoaşte conul Zaharia!

Zoe: E! ieşi odată şi lasă-mă... Ghiţă!

Cetăţeanul: Şi atunci, carevasăzică, eu dau scrisoarea după andresă. Dacă nu găsesc andrisantul, scriu pe ea cu plaivaz: „andrisantul necunoscut“, ori „nu se află“, ori „mort“, carevasăzică fiecare după cum devine *(Zoe se plimbă impacientată în fund)*... dar dacă găsesc andrisantul, i-o dau andrisantului... Bunioară acuma... Eu am găsit alaltăieri, în învălmăşeala de la primărie, o pălărie...

Zoe *(coborând)*: O pălărie?

Caţavencu *(aparte)*: Mizerabilul...

Cetăţeanul: O pălărie, da, asta... şi astăzi tot îndesând-o pe capul meu s-o potrivesc – că mi-era strâmtă – am vrut să-i scot căptuşeala s-o mai lărgesc... când colo în căptuşeală peste ce dau?...

Zoe: O scrisoare!

Caţavencu: O scrisoare!

Cetăţeanul: O scrisoare, da, domnule Nae... Nu mai mergem pe la o ţuică?...

Zoe *(foarte emoţionată)*: S-o vedem!

Cetăţeanul: E de la conul Fănică: andrisantul sunteţi d-voastră.

Zoe: Dă-mi-o, dă-mi-o degrabă!

Caţavencu: Sunt în adevăr pierdut!

Zoe: Degrabă, dacă o ai.

Cetăţeanul: O am, n-am pierdut-o... nu m-am mai întâlnit *(sughite şi arată pe Caţavencu)* cu onorabilul! *(Scoate scrisoarea din căptuşeala pălăriei şi i-o dă Zoii.)*

Caţavencu *(aparte)*: A! mizerabilul!

Zoe *(care a smucit scrisoarea)*: A!

Caţavencu *(încet către Cetăţeanul turmentat, care a trecut lângă el)*: Nenorocitule! ţi-ai aruncat norocul în gârlă: te făceam om!

Cetăţeanul: Nu puteam... andrisantul cu domiciliul cunoscut. *(Arată pe Zoe.)*

Zoe *(care s-a remis de prima emoţie)*: Domnule, domnule, eşti un om onest, eşti un om admirabil, fără pereche. Cum te cheamă, mă rog? spune-mi... recunoştinţa mea...

Cetăţeanul: Ce trebuie să mai spui cum mă cheamă? mă cunoaşte conul Zaharia de la 11 fevruarie! Iacă un cetăţean şi eu...

Zoe: Cum să-ţi mulţumesc? Ce ceri de la mine?

Cetăţeanul: Să-mi spui d-ta, pentru cine votez. Iaca, mai e un sfert de ceas şi se închide alegerea... Eu... pentru cine votez?...

Caţavencu *(cu amărăciune)*: Pentru d. Agamiţă Dandanache.

Zoe *(întorcându-se spre el cu o privire de dispreţ şi ameninţare)*: Domnule Caţavencu! tot mai poţi vorbi? şi încă ironic. A! eşti tare, drept să-ţi spui...

Cetăţeanul: Coană, Joiţico, adevărat?

Zoe: Da, adevărat, pentru d. Agamiţă Dandanache: da, adevărat; poate că e singurul adevăr pe care d. Caţavencu l-a spus în viaţa d-sale...

Cetăţeanul: Atunci mă duc să votez *(vrea să plece)*... dar cum îi zice?

Zoe: Dle Caţavencu, fii bun, scrie-i, mă rog, votul acestui onest cetăţean. *(Caţavencu stă pe loc.)* Te rog... *(Îi arată scrisoarea. Caţavencu trece la masă, scrie un buletin şi i-l dă Cetăţeanului turmentat.)* Îmi dai voie? *(Ia buletinul.)* „Agamiţă Dandanache...“ Bravo, dle Caţavencu, eşti un om de bună credinţă...

Cetăţeanul *(luând buletinul)*: Mă duc, nu mai e vreme.

Zoe *(conducându-l)*: Te rog, să crezi, domnule, că oricând recunoştinţa mea...

Cetăţeanul *(foarte grăbit)*: Nu mai e vreme... se-nchide alegerea. *(Iese ducând sus biletul.)*

(Zoe l-a condus cu multă amabilitate până la ieşire; se-ntoarce, se opreşte în fund, îşi deschide corsajul, pune scrisoarea în sân, se încheie la loc şi coboară încet şi ţintă spre Caţavencu. La fiece pas al Zoii, Caţavencu sendoaie de încheieturi; când ea s-a apropiat bine, se opreşte ţapăn înaintea lui; el cade în genunchi.)

SCENA IX

Zoe, Caţavencu

Caţavencu: Iartă-mă, iartă-mă...

Zoe *(râzând)*: Scoală-te, eşti bărbat, nu ţi-e ruşine! *(Cu ton aspru:)* Scoală-te!

Caţavencu *(sculându-se ruşinat)*: Iartă-mă...

Zoe *(cu dignitate)*: Eşti un om rău... mi-ai dovedit-o. Eu sunt o femeie bună... am să ţi-o dovedesc. Acuma sunt fericită... Puţin îmi pasă dacă ai vrut să-mi faci rău şi n-ai putut. Nu ţi-a ajutat Dumnezeu, pentru că eşti rău; şi pentru că eu voi să-mi ajute totdeauna, am să fiu tot bună ca şi până acuma.

Caţavencu *(umilit)*: Madam!

Zoe: Nu tremura! Pe parola mea de onoare, eşti scăpat...

Caţavencu: Sărut mâinile... devotamentul meu...

Zoe: Cu o condiţie: după alegere, o să fie manifestaţie publică... d-ta ai s-o conduci.

Caţavencu *(repede şi supus)*: O conduc...

Zoe: D-ta o să prezidezi banchetul popular din grădina Primăriei...

Caţavencu *(asemenea)*: Prezidez...

Zoe: O să chefuieşti cu poporul...

Caţavencu *(acelaşi joc)*: Chefuiesc...

Zoe: Şi o să vii aici cu toţii, să saluţi, în numele alegătorilor, pe deputatul ales şi pe prefect...

Caţavencu: Da.

Zoe: Ne-am înţeles?

Caţavencu: Da.

Zoe: Du-te şi ia loc în capul mesii; fii zelos, asta nu-i cea din urmă Cameră!

Caţavencu: Madam, madam Trahanache, eşti un înger...

Zoe: Mulţumesc, eşti prea galant, dar du-te degrabă...

Caţavencu: Mă duc, mă duc, şi să vedeţi dacă nu v-o plăcea... Sărut mâinile... sărut mâinile!... *(Iese repede, zăpăcit, prin fund.)*

SCENA X

Zoe *(singură)*: E adevărat, ori visez? *(Şade pe un scaun, scoate scrisoarea, o citeşte, o sărută.)* Fănică! *(Se scoală râzând, o mai citeşte, o mai sărută de mai multe ori şi iar şade.)* Fănică! *(Plâns nervos... după o pauză, se scoală zâmbind, se şterge la ochi şi răsuflă tare.)* A!... mi-a trecut... Fănică! *(Suie repede scările la dreapta şi dispare.)*

SCENA XI

Tipătescu *(singur; intră repede din fund)*: A înnebunit Ghiţă? Mă trimite la telegraf pentru nimica... Îmi face farse? Ce însemnează... Şi Zoe... unde e Zoe? *(Se uită-n toate părţile şi iese repede în dreapta.)*

SCENA XII

Trahanache şi Dandanache vin din dreapta din grădină, planul al treilea

Trahanache : A! aici la noi, stimabile, a fost luptă crâncenă, orice s-ar zice... s-au petrecut comèdii mari.

Dandanache: Taţi, frate.

Trahanache: Infamii! Închipuieşte-ţi d-ta, un caraghios, un mişel, ca să enfluanseze pe Tipătescu... pe Fănică de!... pe prefect. *(Dandanache dă multă atenţie, dar pare că nu pricepe.)*

Dandanache: A, da! asa! că nu esti d-ta prefectul.

(Se aude din depărtare entrata unui marş.)

Trahanache: Or să-l învrăjbească cu mine şi cu familia mea... s-apucă şi face o scrisorică de amor ca din partea lui Fănică, prefectul... către Zoiţica, nevastă-mea, şi-i imitează slova băiatului... ştii, să juri, nu altceva... Închipuieşte-ţi plastografie!

Dandanache: Nu mă nebuni, neicusorule! la mine a fost cazul adevărat!...

(Marşul se apropie, se aud urale.)

Trahanache: Cum, cazul adevărat?

Dandanache: Scrisoarea era a persoanei... da'... becher.

Trahanache: Cum becher?

Dandanache: Adică necăsătorit...

Trahanache: Cine?

Dandanache: Nu spui ţine – persoană însemnată... Când i-am pus piţorul în prag – ori coledzi, ori *Războiul*, mă-nţeledzi – tranc! depesa aiţi...

Trahanache: Nu-nţeleg. *(Aparte.)* E ameţit de drum... căruţa... şi clopoţeii.

Dandanache *(aparte)*: E slab de tot prefectul, îi spui de două ori o istorie si tot nu priţepe...

(În toată scena aceasta şi în cea următoare, până la intrarea mulţimii, se aude marşul şi uralele treptat, din ce în ce mai aproape şi mai distinct.)

SCENA XIII

Aceiaşi, Zoe, Tipătescu

Zoe *(coborând întâi treptele, urmată de Tipătescu, veseli şi fără să vază pe cei din scenă)*: Şi astfel, cum ai văzut *(văzând pe Trahanache şi Dandanache, schimbă tonul)*, dle prefect, furtuna rea trece curând... *(Coborând.)* Dle Dandanache, într-un moment, masa e gata...

Dandanache: Tocmai îi spuneam dlui prefect, si dumnealui îmi spunea...

Tipătescu: D-lui prefect?...

Dandanache: Da, d-lui prefect! *(Arată pe Trahanache, care vorbeşte la o parte cu Zoe.)*

Zoe *(încet)*: Îţi place, nene, alesul d-voastră?

Trahanache *(încet)*: Deştept... dar mi se pare că e cam şiret.

Dandanache *(lui Tipătescu)*: Îmi spunea istoriile de aiţi de la aledzeri, cu scrisoarea, cu plastografia *(mişcarea Zoii)*, si eu îi spuneam de cazul meu... că la mine a fost chiar adevărat... cu becherul...

Zoe *(repezindu-se lângă el, încet)*: Dle Dandanache, mi-ai promis să nu mai pomeneşti de istoria asta...

Dandanache: Eu am promis? *(repede)* când am promis? cui am promis? ţe am promis? *(Aducându-şi deodată aminte.)* A! da! Nu mai... nu mai...

(Uralele s-au apropiat cu desăvârşire. Lumea toată intră cu muzica.)

SCENA XIV

Aceiaşi, Farfuridi, Brânzovenescu, Caţavencu, Cetăţeanul turmentat, Ghiţă Pristanda, Ionescu, Popescu, alegători, cetăţeni, public

Brânzovenescu şi Farfuridi cu alţi alegători mai spălaţi, în costume de pretenţie provincială, intră, venind din casă, coborând pe treptele din dreapta; salutări de toate părţile. Prin fund, Caţavencu, Ghiţă poliţaiul, îmbrăcat ţivil, Cetăţeanul turmentat, Ionescu şi Popescu intră, conducând

manifestaţia publică. Cei ce vin prin fund sunt toţi ameţiţi, şi mai ales Caţavencu şi Cetăţeanul turmentat care înghite şi sughite mereu. După ei vin o mulţime de cetăţeni cu ramuri verzi şi steaguri, asemenea foarte chefuiţi. Toată lumea cu borcane de băutură în mâini. Din casă, în urma lui Farfuridi, Brânzovenescu şi a celorlalţi alegători, vin feciorii cu sticle de şampanie. Ghiţă Pristanda, îndată ce soseşte în scenă, face semn muzicii să tacă. Muzica tace. Se împart pahare de şampanie fruntaşilor. Tipătescu, Zoe, Trahanache, Dandanache sunt în stânga.

Farfuridi *(luând un pahar cu şampanie)*: În sănătatea domnului Agamiţă Dandanache, alesul nostru! Să trăiască! *(Urale şi muzică. Pristanda ţine cu mâna tactul uralelor. Toţi ciocnesc şi beau.)*

Dandanache *(îndemnat de Zoe şi Tipătescu, trece în mijloc cu paharul în mână)*: În sănătatea alegătorilor... care au probat patriotism si mi-au acordat *(nu nemereşte)*... asta... cum să zic, de!... zi-i pe nume, de! a! sufradzele lor; eu, care familia mea de la patuzsopt în Cameră, si eu ca rumânul, imparţial, carevasăzică... cum am ziţe... în sfârsit să trăiască! *(Urale şi ciocniri.)*

Trahanache *(către Caţavencu, care a coborât spre el şi Tipătescu)*: Şi aşa zi, ai? d-ai noştri, stimabile? bravos! mă bucur.

Caţavencu: Venerabile neică Zahario! în împrejurări ca acestea *(mişcat)*, micile pasiuni trebuie să dispară.

Trahanache: Ei, aici mi-ai plăcut! bravos! să trăieşti!

Caţavencu: În sănătatea venerabilului şi imparţialului nostru prezident, Trahanache! *(Urale şi ciocniri.)*

(Zoe vede pe Cetăţeanul turmentat în grămadă, ia un pahar şi merge de i-l oferă.)

Cetăţeanul: În sănătatea coanii Joiţichii! că e *(sughite)* damă bună! *(Ciocneşte cu ea; ea-i strânge mâna din toată inima. Urale, ciocniri.)*

Caţavencu *(lui Tipătescu încet)*: Să mă ierţi şi să mă iubeşti! *(expansiv)* pentru că toţi ne iubim ţara, toţi suntem români!... mai mult, sau mai puţin oneşti! *(Tipătescu râde.)* În sănătatea iubitului nostru prefect! Să trăiască pentru fericirea judeţului nostru! *(Urale, ciocniri.)*

Trahanache *(luând un pahar şi trecând în mijloc foarte vesel)*: Ei, aveţi puţintică răbdare!... Nu cunosc prefect eu! eu n-am prefect! eu am prieten! În sănătatea lui Fănică! Să trăiască pentru fericirea prietenilor lui! *(Sărută pe Fănică, apoi pe Zoe. Fănică sărută mâna Zoii.)*

(Urale. Dandanache între alegători, cu Farfuridi şi Brânzovenescu, le povesteşte încet, făcând gestul cu clopoţeii; la dreapta, în fund, Pristanda, Cetăţeanul turmentat, muzica şi lume. În stânga Zoe, Tipătescu, Trahanache cu alţi alegători. În mijloc Caţavencu.)

Caţavencu *(foarte ameţit, împleticindu-se-n limbă, dar tot îngrăşându-şi silabele)*: Fraţilor! *(Toţi se-ntorc şi-l ascultă.)* După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani, iată visul nostru realizat! Ce eram acuma câtva timp înainte de Crimeea[49]? Am luptat şi am progresat: ieri obscuritate, azi lumină! ieri bigotismul, azi liber-pansismul! ieri întristarea, azi veselia!... Iată avantajele progresului! Iată binefacerile unui sistem constituţional!

Pristanda: Curat constituţional! Muzica! Muzica!

(Muzica atacă marşul cu mult brio. Urale tunătoare. Grupurile se mişcă. Toată lumea se sărută, gravitând în jurul lui Caţavencu şi lui Dandanache, care se strâng în braţe, în mijloc. Dandanache face gestul cu clopoţeii. Zoe şi Tipătescu contemplă de la o parte mişcarea.)

Cortina cade repede asupra tabloului

38 Joc de cărţi
39 Faliţii, cei nemulţumiţi
40 Joc de cărți
41 La vremea aceea, pentru stabilirea și exercitarea dreptului de a alege sau de a fi aleși, cetățenii țării erau împărțiți – pe criterii censitare (corespunzătoare unor cuantumuri de avere, impozite etc.) – pe 3 (trei) colegii electorale. Majoritatea alegătorilor, bunăoară, datorită situației social-economice, nu puteau vota decât indirect, prin delegați (la colegiul III).
42 11 februarie 1866, data detronării lui Alexandru Ioan Cuza, de către „monstruoasa coaliție“
43 În limba franceză, această expresie „tălmăceşte“ preceptul biblic „Cine are urechi de auzit, să audă!...“
44 Confuzie, ilustrând pretenţiile de cultură ale lui Caţavencu. Aceste cuvinte aparţin de fapt lui Nicolò Machiavelli (1469 – 1527), om poli- tic, scriitor şi istoric italian. Léon Gambetta (1838–1882), om politic francez din chiar acea vreme, era însă mai cunoscut eroilor lui Caragiale.
45 Pânză subţire de bumbac
46 Este vorba despre plebiscitul iniţiat de Alexandru Ioan Cuza şi Mihail Kogălniceanu, în 1864, prin care s-a aprobat prima reformă agrară.
47 Începutul stâlcit al maximei latine: *honeste vivere, neminem laedere, suum cuique tribuere* (Să trăieşti cinstit, să nu păgubeşti pe nimeni, să dai fiecăruia ce e al său)
48 Klemens Metternich (1773–1859), om politic austriac; ministru de externe (1809–1848) și cancelar (1821–1848) al Austriei
49 Situația politică europeană creată în urma Războiului Crimeii (1853–1856) și a Tratatului de Pace încheiat la Congresul de la Paris (1856) a impulsionat realizarea Unirii Principatelor Române (24 ian./5 febr. 1859), punându-se, astfel, bazele statului național român modern și deschizându-se drum larg dobândirii independenței de stat și desăvârșirii

unității naționale, progresului României.

D-ALE CARNAVALULUI

Comedie în trei acte (1885)

PERSOANELE

Nae Girimea, frizer şi subchirurg
Iancu Pampon
Mache Razachescu, ce-i mai zice şi „Crăcănel“
Un catindat de la percepţie
Iordache, calfă la Girimea
Un ipistat
Didina Mazu
Miţa Baston
Un chelner
O mască
Măşti, public, sergenţi de noapte

Într-un carnaval, în Bucureşti

ACTUL I

Un salon de frizerie de mahala. Mobile de paie. Uşe şi fereastră de prăvălie în fund. La dreapta, în planul întâi, o uşe; în planul al doilea un lavabo. Ambele planuri din dreapta sunt mascate de restul scenii printr-un „paravent“.

SCENA I

Iordache, apoi Pampon

Iordache *(şade pe un scaun şi dă un brici la piatră, fredonând)*: „ Şi mă cere, mamă, cere. – Cine dracul te mai cere? – Şi mă cere d-un bărbier...“

Pampon *(intrând prin fund)*: Aici este frizăria lui d. Nae Girimea?...

Iordache *(sculându-se politicos)*: Da, poftiţi... Barba? părul?

Pampon: Nimic...

Iordache: Atunci, poate, vă spălaţi la cap?

Pampon: Eu nu mă spăl niciodată la cap, pentru că sufăr de...

Iordache: De măsea? Ştii cum ţi-o scoţ? Odată... pac!

Pampon: Ei, nu de măsea... sufăr de bătăi...

Iordache: De bătăi?... Ştii cum le...

Pampon: Ei! lasă-mă-n pace, omule; nu mă spăl la cap pentru că sufăr de bătăi de inimă. Înţelege odată că n-am venit pentru alişveriş.

Iordache: Atunci, pentru ce?

Pampon: Am o trebuinţă cu d. Nae Girimea... Nu cumva eşti d-ta?

Iordache: Nu, eu sunt calfă...

Pampon: D. Nae nu este aici?

Iordache: Nu, domnule; îl aştept: trebuie să vie foarte curând...

Pampon: Atunci îl aştept şi eu... Se poate?

Iordache: De ce nu? Poftiţi... *(Îi dă un scaun.)*

Pampon *(după o mică pauză)*: Mă rog, la d-voastră se fac şi abonamente?

Iordache: Da: 12 rasuri 3 franci, ceva a la „vivat concurenţa!“. Să poftească oricare le dă mâna; glumeşti d-ta? vine un ras, ori un tuns 25 de santimuri, cu pudră, unt de migdale, livantă... Pentru frezat, spălat, bătături, se plăteşte supliment.

Pampon: Şi biletele de abonament le aveţi cu o pecetie, ca ăsta? *(Arată biletul, pe care-l scoate din portofel.)*

Iordache: Nu... ăsta este din ale vechi; gândesc că numai ăsta a mai rămas. *(Îl examinează.)* Pesemene că d-ta ai luat biletul ăsta de mult şi ai plecat din Bucureşti. Trebuie să vi-l schimbăm; pe astea le-am tras din circulaţie.

Pampon *(punând biletul la loc)*: Nu; e altceva cu biletul ăsta...

Iordache: Până acu vreo trei luni le aveam aşa, pentru iconomie adică: punea d. Nae pecetea pe o bucată de hârtie ori de mucava, şi pe urmă la fiecare răsătură trăgeam cu cerneală o dungă, până se făcea douăsprezece. Acu, pentru că ni s-a întâmplat o istorie cu un spiţer, a hotărât d. Nae să dea la tipografie să i le facă cu numere: l-am ras? ţac! i tai numărul.

Pampon: Cu un spiţer? Ce istorie?

Iordache: Al dracului spiţerul! Închipueşte-ţi d-ta! Lua un bilet. Îl rădeai, trăgea o dungă. Să zicem că asta era marţi; bun! Joi, iar o dungă; sâmbătă, alta: trei dungi. Marţea ailaltă, te uitai la bilet: numai o dungă. Peste asta mai trăgeam una; una şi cu una două. Joi mai trăgeam una, carevasăzică trei; bun! Marţea ailaltă... biletul alb.

Pampon: Alb?

Iordache: De tot...

Pampon: Cum asta?

Iordache: Aşteaptă să vezi, că e frumoasă... A mers aşa preţ de vreo zece luni de zile până să băgăm noi de seamă... Muşterii mulţi... l-ai ras, i-ai tras dunga, te culci pe urechea aia, şi nu-ţi mai ţii altă socoteală. Într-o sâmbătă seară, vine spiţerul, şi nu ştiu cum din vorbă – era lume multă în prăvălie – lui d. Nae i se pare că spiţerul cere un bilet, şi-mi zice: „Iordache, un bilet nou lui d. Frichinescu...“ aşa-l cheamă. Dar el... zice: „Eu bilet nou? n-am cerut; al meu e ne-nceput...“ şi scoate biletul alb ca laptele... Măi, ce dracul! Ne uităm noi lung, eu şi d. Nae, la bilet... pe urmă ne uităm la spiţerul, pe urmă unul la altul, şi d. Nae zice: „Bine!“ şi-i trage o dungă. Pleacă spiţerul... Zice d. Nae: „Iordache, biletul spiţerului e cu scamatorie; ia să-l ţinem noi scurt; ori că ne-a luat bilete, ori că ne-a furat pecetia, ori că şi-a făcut el alt model, că prea se-ntinde abonamentul lui ca caşcavalul prăjit...“

Pampon: Ei, în sfârşitul sfârşitului ce era?

Iordache: Stăi să vezi. Al dracului spiţerul! Asta era într-o sâmbătă. Marţi dimineaţa, altă dungă – dar acum le însemnam şi cu tibişir pe pervazul uşii – două; joi alta, trei... sâmbătă alta...

Pampon: *(cam impacientat)*: Patru...

Iordache: Joi...

Pampon: Ei! spune odată, că n-am vreme de stat.

Iordache: Parcă ziceai că aştepţi pe d. Nae.

Pampon: Bine, îl aştept, dar spune odată.

Iordache: Dacă nu mă laşi... Joi, un ras şi un tuns, două dungi: cinci şi cu două şapte; pe bilet şapte, pe uşe şapte. În sfârşit, sâmbătă îl raz iar; dau să scriu dunga: pe bilet erau patru şi cu una acu cinci; pe uşe şapte şi cu una opt. Spiţerul nu ştia că mijloceşte contabilitate dublă. Marţi, pe uşe opt şi cu una nouă; pe bilet trei şi cu una patru; şi pe urmă joi, pândeşte când nu e d. Nae în prăvălie, şi intră; după ce-l raz, zice: „Scrie una, că am luat bilet nou de la d. Nae...“ Pe uşe nouă şi cu una zece...

Pampon: Ei? prin urmare...

Iordache: Ei! prin urmare, ştergea dungile cu doftorii, cu metaluri de-ale lor de la spiţărie.

Pampon: Şi cum a rămas?

Iordache: N-a vrut d. Nae să facă scandal, măcar că era de un procuror ceva. D. Nae, ştii, mai galant, i-a luat biletul şi vreo cinci franci câţi i-avea în buzunar, i-a făcut un moral bun, din porc şi din măgar nu l-a mai scos, i-a tras vreo două palme şi l-a dat pe uşe afară...

Pampon *(care a ascultat cu atenţie, ca lovit de-o inspiraţie)*: A! ce idee mi-a venit! Parfumurile, odicoloanele, pomădurile, liubemurile

Didinii!... Spiţerul!... Da!... Zici că biletele astea le-aţi tras din circulaţie de mai bine de trei luni?

Iordache: Da.

Pampon: Zici că d. Nae a luat biletul cu scamatoria de la spiţerul?...

Iordache: Da.

Pampon: Ei? Spiţerul în vreme de zece luni cât v-a tras pe sfoară, numai cu un bilet a lucrat?...

Iordache: Ştiu şi eu?

Pampon: Era peste putinţă. Atunci aţi fi băgat de seamă mai degrabă... Ia adu-ţi aminte bine.

Iordache: De unde să-mi aduc aminte!... E de mult...

Pampon: A! ce idee! să vedem! Mă duc... mă întorc numaidecât... spune-i lui d. Nae că am să-i vorbesc... Viu cât mai degrabă. *(Iese în fund. La ieşire se loveşte cu Miţa, care intră foarte agitată.)* A! pardon, madam!...

SCENA II

Iordache, Miţa

Miţa: Iordache! Unde e Nae?

Iordache: Nu ştiu; a plecat de azi-dimineaţă şi până acuma nu s-a mai întors. Trebuie să vie, ca să mă pot duce şi eu la masă.

Miţa *(trântindu-se pe un scaun)*: Am să-l aştept şi eu...

Iordache: Dar dacă vine târziu, eu ce să fac? să rabd de foame? Trebuie să închiz prăvălia şi să mă duc la mâncare...

Miţa: Nu ştiu, nu voi să ştiu de nimic... *(Patetică:)* Iordache...

Iordache: Ce?

Miţa: Iordache, sunt nenorocită...

Iordache: A simţit Crăcănel ceva...

Miţa: Aş! Crăcănel! îţi spui că sunt nenorocită...

Iordache: Pentru?

Miţa: Nae! Nae, pe care l-am iubit, pe care l-am adorat pentru eternitate, până la nebunie... Tu ştii cât l-am iubit?

Iordache: Ei! da. Ei! ce?

Miţa *(montându-se treptat)*: Nae mă traduce.

Iordache: Aş!

Miţa: Mă traduce la sigur.

Iordache: Fugi de-acolo!

Miţa: La sigur. De opt zile nu l-am văzut. Îi scriu: „Bibicule, Magafaua pleacă mâine miercuri la Ploeşti, remâi singură şi ambetată; sunt foarte rău bolnavă; vino să-i tragem un chef...“ Şi Năică nici nu-mi

răspunde. Iubeşte pe alta, mi s-a făcut semn. În cărţi cade mereu gând la gând cu bucurie, cu dragoste, cu temei, cu întâlnire pe drum de seară cu o damă de verde.

Iordache: Aş! nu mai crede în mofturile cărţilor, frate...

Miţa: Trebuie s-o ştiu, trebuie s-o aflu... şi să vedem... O să fie un scandal... dar un scandal... cum n-a mai fost până acuma în *Universul*.

Iordache: Aş! nu-i nimica! ţi-ai făcut spaimă de gelozie. *(Dând din umeri, urcă până-n fund, unde dă piept în piept cu Catindatul de la percepţie.)*

Miţa: Un muşteriu! poate mă cunoaşte... Nu voi să mă compromentez. Trec să aştept în odaie. *(Iese pe după paravan în dreapta.)*

SCENA III

Iordache, Catindatul (legat cu o basma la fălci)

Catindatul *(către public, coborând)*: Pfii! al dracului mă doare!... dar ştii cum?... lucru mare... Nu mai merge... M-am hotărât. Trebuie s-o încerc şi p-asta...

Iordache *(care l-a urmărit, coborând înaintează un scaun până în mijlocul scenii)*: Ia poftiţi! poftiţi!...

Catindatul *(hotărât)*: Ştii s-o scoţi? Scoate-mi-o!

Iordache: N-ai idee cum ţi-o scot; până să clipeşti din ochi, odată, pac!... Ia poftiţi! poftiţi!...

Catindatul: Uf! mersi!

Iordache: Ia poftiţi...

Catindatul: Ce n-am pus, domnule? Ce să-ţi mai spui? Ce n-am pus? Mi-am tăbăcit gingiile... Ce n-am pus?

Iordache: Ce să-i pui, domnule? E odată vătămată, s-a isprăvit: picături de rădăcină de cleşte.

Catindatul: Ce n-am pus?... În sfârşit, astăzi m-a învăţat unul de la noi de la percepţie...

Iordache: A! d-ta eşti de la percepţie?...

Catindatul: Da, catindez până la o vacanţă. Nu e vorba, am cu ce trăi; am parte în bogasierie[50] la Ploeşti; îmi trimite parale nenea Iancu; dar ştii, orişicât poţi zice, trebuie pentru ca să-ţi faci o carieră ca tânăr...

Iordache: Mai e vorbă...

Catindatul: A! eu aş fi avut parale multe, dacă nu mă-ncurcam în trataţie de amor pe vremea războiului. O iubeam, o iubeam!... şi ea mă traducea... cu un ofiţer de itidenţie.

Iordache: Ei, ş-acuma?

Catindatul: Acuma... nu-ţi spui? catindez la percepţie. *(Mâhnit:)* Dar catindez de mult... Ştii, catindezi azi, catindezi mâine, o lună, două, trei, un an... Bine, până când? Nu zic să mă facă ajutor, ori reghistrat, domnule, dar măcar acolo ceva.

Iordache: Adică să te înainteze.

Catindatul: Măcar un copist de clasa a doua.

Iordache: Şi acuma câtă leafă primiţi în mână?

Catindatul: Nu ţi-am spus că sunt catindat? Nimic, de doi ani de zile, nimic. *(Şade.)*

Iordache: Nimic?

Catindatul: Nimic...

Iordache: Dar... reţinere nu vă face?

Catindatul: Asta, ce-i dreptul, nu...

Iordache: Tot e bine... Ei!... ia dezleagă-te.

Catindatul: Pentru ce?

Iordache: Legat, nu poci...

Catindatul: Ce?

Iordache: Pentru că nu poţi căsca gura.

Catindatul: Pentru ce să casc gura?

Iordache: Aminteri cum să ţi-o scot?

Catindatul: Ce să-mi scoţi?

Iordache: Ei, asta-mi place! pentru ce ai venit aicea?... Măseaua...

Catindatul: Măseaua?

Iordache: Ei da, măseaua. *(Merge şi scoate instrumentele dintr-o masă.)* Ştii cum ţi-o scot?... până să clipeşti din ochi *(revine lângă Catindat)* odată... pac!

Catindatul: *(care s-a sculat)*: Uf!

Iordache: Şezi...

Catindatul: Mersi, am şezut destul...

Iordache: Trebuie să stai jos... ca să am loc în sus să trag... d-a-mpicioarele cum?

Catindatul: N-o mai scoţ... mi-a trecut.

Iordache: Cum ţi-a trecut?

Catindatul: Nu ţi-am spus că m-a învăţat unul de la noi de la percepţie... zice c-a citit în cartea lui Matei.

Iordache: De la Matei citire?

Catindatul: Nu vanghelistul, ăsta e altul, e doftor de bătături în Italia şi face şi văpsea pentru păr...

Iordache: Ei?

Catindatul: Ei? să zicem că mă doare! Întâi rabd cât pot... pe urmă,

pui doftorii; pe urmă, dacă văz că nu mai merge, mă duc hotărât la bărbier să mi-o scoaţă... bun! Cum intru...

Iordache: Ei! prin urmare...

Catindatul: Cum intru, zic serios: ştii s-o scoţi? scoate-mi-o! De par examplu, adineaori la d-ta... D-ta nici nu înţelegeai ce vreau eu... Şi pe urmă, mă dau în vorbă, mai de una, mai de alta... Dar când intru, simţ odată ca un cuţit *(arată la falcă)*, cald, şi pe urmă rece; pe urmă din vorbă-n vorbă, vii d-ta, subfirugul, cu cleştele: atunci deodată simţ iar un cuţit... rece, şi pe urmă numaidecât cald... şi pe urmă nu mai simţ nimic... Vezi d-ta, pesemne, nu ştiu cum devine carevasăzică de este al naturii lucru ceva, că măseaua, în interval de conversaţie, de frică trece... Ei.. al dracului italianul!

Iordache *(care a ascultat cu multă atenţie)*: Fugi, dle, cu superstiţiile italieneşti... Îmi pare rău de d-ta, om tânăr!... Bine, d-ta nu vezi cum e naturelul la toate, că trebuie să aibă o bază, măcar cât de mică, dar să fie bază. Ce nu are bază, cum poate să fie naturel? ori să-mi spui d-ta că Matei ăla al d-tale – că eu nu-l cunosc – te-a învăţat adică să mergi prin ploaie fără umbrelă şi să zici, numai aşa la un capriţ, că e soare... şi să nu te ude... Auzi d-ta mofturi italieneşti!

Catindatul: Aşa e, decât n-are a face cu măseaua. *(Face o grimasă în partea măselii.)*

Iordache: Ba prea are a face.

Catindatul: Ba nu. *(Altă grimasă.)*

Iordache: Ba da, tot lucrul naturel!...

Catindatul: Ba nu!... *(Altă grimasă.)* Hait!

Iordache: Ce?

Catindatul: Iar m-a apucat *(începe să se plimbe)*, dar rău... rău de tot...

Iordache: Vezi... vorba mea... ştiu eu...

Catindatul *(oprindu-se în loc din umblet, şi cu un ton foarte hotărât)*: Ştii s-o scoţi? scoate-mi-o!

Iordache: Şezi...

Catindatul *(hotărât)*: Adu cleştele. *(Şade.)*

Iordache *(merge, ia cleştele şi revine)*: Zi că te-a ciupit un purice... odată... pac!

Catindatul *(uitându-se ţintă la cleşte şi apoi sculându-se)*: Mi-a trecut. Ai văzut? vorba mea... ştiu eu... Al dracului italianul!...

Iordache *(plictisit)*: A!

Catindatul *(foarte mulţumit)*: Salutare, neică, şi mersi! *(Pleacă.)*

Iordache: Stai, domnule!...

Catindatul: Nu mai pot... e târziu... am treabă la canţilerie, am o groază de avizuri de făcut... Salutare, neică, şi mersi! *(Iese repede prin fund.)*

SCENA IV

Iordache, apoi Miţa

Iordache: Aşa haplea mai rar... Ce dracul face d. Nae de nu mai vine... Sunt aproape de douăsprece... Mă leşin de foame. *(Miţa intră din dreapta.)* Miţa? o uitasem!...

Miţa: N-a venit Nae încă?

Iordache: Uite ce e, coană Miţo, d-ta tot zici că-l aştepţi; eu mă repez aici aproape să-mbuc ceva şi mă-ntorc numaidecât... nu-i aşa? *(Îşi ia pălăria.)*

Miţa: Poţi să te duci.

Iordache: Da' nu pleci? Să nu rămâie prăvălia singură...

Miţa *(nervoasă)*: Ţi-am spus o dată: îl aştept până mâine, până poimâine, până o veni.

Iordache: Atunci, mă duc... mă-ntorc la moment. *(Iese în fund.)*

SCENA V

Miţa, apoi Pampon

Miţa: Să-l aştept, da, să-l aştept... Trebuie să vie... Să mă traducă pe mine Nae... şi să nu-mi răzbun? Peste poate!

Pampon *(care a intrat)*: Mă rog, d. Nae n-a venit încă? *(Salută.)*

Miţa *(aparte)*: Un muşteriu... *(Tare:)* Nu, domnule, şi eu îl aştept... Dacă poftiţi şi dv. să-l aşteptaţi... vine ori dânsul, ori băiatul...

Pampon: Mersi, madam. *(Şade, aparte:)* Curăţică. *(Tare, după o pauză:)* D-voastră sunteţi rudă, ori consoarta dumnealui...

Miţa *(tristă)*: Nici rudă, nici consoartă, dle... i sunt... adică i-am fost... amică... Am venit pentru o mică afacere.

Pampon: Ca şi mine...

Miţa *(oftând)*: La d-ta... nu poate fi ca la mine... La mine e chestiune de traducere.

Pampon: În amor?

Miţa *(asemenea)*: Da, în amor...

Pampon: Ca şi la mine...

Miţa: Ca şi la d-ta?... Cum?

Pampon: Mi se pare, adică nu mi se pare... sunt aproape sigur că

sunt tradus.

Miţa: Ca şi mine...

Pampon: Şi numai d. Nae poate să mă puie pe urma aceluia care a devenit în chestiune... A! dar n-are să-mi scape... Sunt hotărât! Am să-i dau o curăţenie spiţerului, să mă pomenească!

Miţa: E spiţer?

Pampon: Da, desigur, spiţer. Aflasem adineaori cum îl cheamă de la băiatul de aici...

Miţa: De la Iordache...

Pampon: Da; îmi spusese cum îl cheamă, dar i-am uitat numele cu gândul la dovezi – pentru că am dovezi – nişte hârtii pe care le-am găsit în odaie la Didina.

Miţa: Didina...

Pampon: Da, amanta mea, cel mai sacru amor, pentru care mi-am sacrificat cariera de militar, fiin'că până să nu o cunosc am fost tist[51] de vardişti la Ploeşti... Şi sunt turbat de gelozie! Toată noaptea n-am dormit...

Miţa: Ah! mie-mi spui ce-i gelozia?... Numai o noapte n-ai dormit? Nu ştii nimic! Câte nopţi!...

Pampon: Nu, az-noapte nu a devenit din gelozie, pentru că nu începuse încă chestia... Am jucat la Podul Gârlii conţina[52] cu nişte papugii până la şase az-dimineaţă... I-am ras...

Miţa: Să nu te bucuri... Şi eu câştig la conţină, dar ce folos! noroc la cărţi, nenoroc la amor...

Pampon: Aş! la mine nu e noroc, e ştiinţă: îi iau la sigur... poate că să am o goană[53] nebună, să pierz. Eu joc conţina oarbă cu fantele[54], şi am eu merchezul[55] meu. Bunioară, cărţile le ţiu în stânga şi joc cu dreapta; am bătut cu fantele, pui cărţile bătute jos, şi fantele la loc în mâna stângă, pentru altă ocazie... Az-noapte i-am stins...

Miţa *(plictisită)*: Nu mai vine Nae...

Pampon: Astfel dar az-dimineaţă, coniţa mea, pe la şase ceasuri, mă întorc acasă, la Didina; bat în uşe, se scoală somnoroasă şi-mi deschide. Era încă întunerec; aprinz lumânarea... Dar, când viu prea târziu, e totdeauna supărată şi-ncepe să mă certe... Acuma nu zice nimic; se-ntoarce, pardon, cu faţa la perete şi tace. Zic eu *(Miţa plictisită s-a sculat şi se plimbă)* în gândul meu; e supărată... s-o las să doarmă; când o vedea mâine c-am câştigat trei poli, îi trece... Dau să mă dezbrac şi văz jos lângă mescioară două hârtiuţe. M-aplec – cum le-am văzut am simţit un fior rece – m-aplec, le iau: ce era? Un bilet de abonament la frizăria model a lui d. Nae Girimea...

Miţa: Nae Girimea?... *(Se interesează.)*

Pampon: Da, şi un bilet de amor de la o damă către „Bibicul“ ei...

Miţa: „Bibicul“?

Pampon: Da, către spiţerul... Să vezi cum am aflat pe urmă că e spiţer.

Miţa *(aparte)*: „Bibicul“! S-ar putea?

Pampon: Cum am citit hârtiuţele şi am văzut pecetia pe bilet: „Frizăria model, Nae Girimea“, mi-am luat iar paltonul şi bastonul şi am ieşit binişor; Didina adormise iar. Mă duc la poliţie, cercetez şi aflu că aici e frizăria. Am venit; d. Nae nu era aici. Băiatul mi-a spus că bilete de astea...

Miţa *(interesându-se, nerăbdătoare)*: În sfârşit?

Pampon: În sfârşit, ce mai lungim vorba degeaba, coniţa mea, spiţerul este... După câte mi-a spus băiatul, am fost cu biletul la spiţărie, am spus că aveam ceva scris pe el şi s-a şters cu un fel de asenţie, şi că aş vrea să ştiu ce era scris... se poate? şi spiţerii nu ştiu ce-a făcut, ce-a turnat pe bilet – mirosea a spirt de ţiperig – şi-n două minute a ieşit iar dungile la loc...

Miţa: Să fie cu putinţă?...

Pampon: Le-am numărat: sunt cinzeci şi cinci de dungi... Spiţerul mişel! l-am prins mai rău decât d. Nae: o să-i dau o curăţenie... să-i rup şalele!...

Miţa *(aparte)*: Să fie Nae? A! ce răzbunare ar fi! *(Tare:)* Domnule, zici că biletul de amor este către „Bibicul“?

Pampon: Da!

Miţa: Şi este iscălit de cine?

Pampon: „A ta adorantă, Miţa...“

Miţa: Miţa! A! Dumnezeule!

Pampon: Ce?

Miţa: Domnule, eşti sigur că e spiţer?...

Pampon: Fireşte... Mai sigur se poate? Biletul era alb... spirt de ţiperig şi d-odată cinzeci-şi-cinci de dungi... Le-am numărat... poftim să le numeri şi d-ta...

Miţa: Şi ai venit aici pentru ca să afli numele omului cu chestia de traducere?

Pampon: Da.

Miţa: Eu am o presimţire...

Pampon: Care?

Miţa: Cum este amanta dumitale?

Pampon: Cum să fie adică?

Miţa: De roşu, de ghindă, de tobă, ori de verde?

Pampon: De verde...

Miţa: De verde?

Pampon: Da.

Miţa: Şi ai la d-ta biletul cătră „Bibicul“, pe care zici că l-ai găsit în odaia damii de verde?

Pampon: Da.

Miţa: A’ să-l văz degrabă...

Pampon *(dându-i biletul)*: Iacătă-l.

Miţa *(ia biletul, îl priveşte şi face o mutră grozav de disperată)*: A! am să-mi răzbun!... *(Solemnă:)* Domnule, nu te juca cu inima unei femei nenorocite... Spune drept: biletul ăsta l-ai găsit în odaia amantii d-tale? Jură...

Pampon *(grav)*: Pe onoarea mea!

Miţa: Uite-te la biletul ăsta... l-ai citit? *(Citind nervos:)* „Bibicule, Mangafaua pleacă mâine miercuri la Ploeşti, remâi singură şi ambetată; sunt foarte rău bolnavă: vino negreşit, am poftă să-i tragem un chef... A ta adorantă, Miţa...“ Ai văzut biletul?... Acuma uite-te la mine bine...

Pampon: Ei? *(Îi ia înapoi biletul.)*

Miţa: Ei! Eu, eu sunt nenorocita care am scris biletul ăsta...

Pampon: Se poate?

Miţa: Da, se poate... *(Dezolată:)* Şi omul care a fost la Didina dumitale este amantul meu!...

Pampon: Amantul dumitale? Spiţerul?

Miţa: Ce spiţer? nu-i spiţer... *(Frământându-se:)* A! trebuie să am o explicaţie... O să am o explicaţie... O să-mi răzbun... o răzbunare teribilă!

Pampon *(acelaşi joc)*: Amantul dumitale? trebuie să-l ştiu şi eu, trebuie să-l văz. Eu nu mă mulţumesc pe răzbunarea dumitale... Trebuie ca să-mi răzbun eu!... *(Se plimbă turbat.)*

Miţa: Juri să ne răzbunăm împreună?

Pampon: Jur!

SCENA VI

Aceiaşi, Iordache

Iordache *(venind repede din fund)*: Coană Miţo, eşti aici? Vine.

Miţa: Nae...

Pampon: D. Nae.

Iordache *(dând pe Pampon la o parte şi luând pe Miţa în partea cealaltă)*: Pardon. *(Miţii:)* Vine Crăcănel al d-tale. Viu într-un suflet de la birt din colţ... Crăcănel a intrat în birt, a întrebat de prăvălia lui d. Nae Girimea, şi băiatul l-a îndreptat aici. Ascunde-te iute... vine, trebuie să fie la

uşe.

Miţa: Crăcănel! Ce caută?

Iordache: Treci degrabă în odăiţă. *(Miţa pleacă spre dreapta pe după paravan.)*

Pampon: Te duci?

Miţa: Da... *(Lui Iordache:)* Când o pleca, dă-mi de veste... fă-i vânt degrabă...

Pampon: Bine, da' chestia noastră cum rămâne? *(O urmăreşte până la uşe.)*

Miţa: Mai vorbim noi. *(Iese repede, în dreapta, închizând uşa după ea.)*

Pampon *(aparte)*: Ciudat lucru! să fie vreo moftangioaică?... *(Lui Iordache:)* Mă rog, cine e persoana asta?

Iordache: E o damă...

Pampon: Bine, damă... O văz eu că e damă, dar cine e?

(Crăcănel intră.)

Iordache *(încet lui Pampon)*: Lasă că-ţi spui eu...

SCENA VII

Aceiaşi, Crăcănel

Crăcănel: Mă rog, aici este d. Nae frizerul?

Iordache: Aici este... da'... nu-i acasă.

Crăcănel: Dar... mă rog, se-ntoarce?

Pampon *(lui Iordache aparte)*: Cine-i domnul ăsta?

Iordache *(încet lui Pampon)*: Lasă că-ţi spui eu...

Crăcănel: Aud?

Iordache: Nu crez să se întoarcă aşa degrabă... Dacă aveţi trebuinţă chiar cu d-lui, atunci poftiţi mai pe seară, poate să-l găsiţi...

Crăcănel: În sfârşit, eu tot mai pot aştepta; poate să vie. *(Şade.)*

Iordache: Aşteptaţi degeaba, domnule, vine foarte târziu...

Crăcănel: De unde ştii? poate vine mai curând...

Iordache *(încet lui Pampon)*: Cum dracul să-i fac vânt?...

Pampon: Dacă spune odată omul că vine deseară...

Crăcănel: Ei, poate să am noroc. Nu ştii d-ta? de câte ori pleci să stai un ceas şi stai cinci... E, de ce adică să nu pleci odată pentru şapte şi să stai numai unul?... *(Se găteşte în faţa unei oglinzi, îşi piaptănă barbetele şi chelia, ia o gazetă şi se pune pe citit. Iordache şi Pampon dau din umeri. Pampon scoate o pereche de cărţi şi-ncepe să se joace cu ele pe genunchi.*

Iordache merge la uşa din dreapta.)

Miţa *(scoţând capul pe uşe)*: Fă-i vânt!

Iordache: Nu e chip... Zice că vrea s-aştepte...

Miţa: Ce dracul caută aici?

Iordache: Ştiu eu... caută pe d. Nae.

Miţa: Nu-nţeleg.

Iordache: I-am spus că d. Nae vine deseară, şi tot zice că-l aşteaptă. A! stăi, că îi am eu leacul...

Miţa: Domnul ălălalt s-a dus?

Iordache: Nu, e aici...

Miţa: Să m-aştepte... Bate-mi în uşe când l-ăi exoflisi[56] pe Crăcănel...

Iordache: Îl exoflisesc acuma, să vezi... *(Coboară în scenă. Miţa îşi retrage capul şi închide uşa. Lui Pampon:)* Dama a zis s-aşteptaţi...

Pampon *(încet)*: Bine...

Iordache *(către Crăcănel, care e cufundat în citirea jurnalului)*: Ei, boierule, d. Nae nu mai vine... Eu trebuie să-nchiz prăvălia... am treabă să mă duc în târg...

Crăcănel *(lăsând gazeta)*: A! închizi?... Atunci, dacă închizi, trebuie să mă duc şi eu...

Pampon *(strângându-şi cărţile)*: Fireşte că trebuie să te duci, nu o să te încuie aici.

Crăcănel: Dacă e aşa... salutare... Mă-ntorc eu mai târziu... *(Iese în fund.)*

Iordache: Cu plecăciune... S-a dus! uf! Al dracului dobitoc!... De ce muşterii am eu parte astăzi!

Pampon: Mă rog, cine e negustorul ăsta?

Iordache: Urâtul ăsta? Este amantul damii de colo...

Pampon *(sărind)*: Amantul damii de colo?...

Iordache: Da.

Pampon: Care a vorbit cu mine adineaori?... Miţa?

Iordache: Da, da!

Pampon *(fioros)*: Bibicul ei? Ăsta e Bibicul?

Iordache: Ei da, frate, când îţi spui o dată; e amantul damii de colo... Ce te prinde mirarea?...

Pampon *(care şi-a luat pălăria şi bastonul degrabă)*: Am pus mâna pe Bibicul! Nu-l las nici mort! Nici mort! *(Se repede şi iese glonţ pe uşa din fund.)*

SCENA VIII

Iordache, Nae, apoi Miţa

Iordache: Ăsta e niţel cam ţicnit... De ce muşterii am parte eu astăzi?... Frumos carnaval! S-o scoţ pe Miţa. *(Nae intră.)* D. Nae, în sfârşit! Credeam că nu mai vii.

Nae: De ce?

Iordache: Te-a căutat doi inşi...

Nae: Cine?

Iordache: Unul nu ştiu cum îl cheamă, ălălalt era Crăcănel...

Nae: Crăcănel?...

Iordache: Da; şi coana Miţa... e aici.

Nae *(strâmbându-se)*: Miţa aici? Nu i-ai spus că nu sunt acasă şi că viu târziu?

Iordache: I-am spus, da' a zis că te aşteaptă până mâine, până poimâine... Am profitat de ocazie şi m-am dus la birt în colţ să mănânc ceva. N-apucasem să gust de două ori, şi hop! Crăcănel vine-n birt şi întreabă pe băiat unde e frizăria model a lui d. Nae. Am alergat degrabă să dau de veste coanii Miţii... Era aici şi negustorul ălălalt; zice că are un bilet de abonament să-l schimbe, ori să te-ntrebe ceva... în sfârşit nu ştiu bine...

Nae: Carevasăzică Miţa e aici?

Miţa *(care a crăpat uşa mai dinainte şi a auzit ultimele vorbe ale lui Iordache, coborând)*: Aici, Bibicule; ce, îţi pare rău?

Nae *(făcându-se vesel)*: Să-mi pară rău? cum să-mi pară rău?... Se poate?

Miţa *(trecând pe lângă Nae încet)*: Trimete de-aici pe Iordache. Am să-ţi spun ceva între patru ochi...

Nae *(făcându-se că n-aude)*: Auz?

Miţa: Iordache, dacă nu mai ai treabă, fii bun şi ne lasă; am să-i spun ceva lui d. Nae în secret...

Iordache: Mă duc... să-mi isprăvesc porţia de varză. *(Iese în fund.)*

SCENA IX

Miţa, Nae. Miţa merge şi încuie uşa din fund

Nae: Pentru ce încui uşa?

Miţa *(în fund)*: Poate să vie iar cineva să ne facă deranj... Am să-ţi spui ceva în linişte... *(Pauză)* Nae! *(Coboară încet, emoţionată.)* Bibicule! nu mă mai iubeşti... *(Un pas, şi se opreşte.)*

Nae *(d-abia întorcându-se)*: Ei, na! de unde ţi-a mai venit ş-asta-n cap?

Miţa *(încă un pas)*: Pentru ce n-ai venit alaltăieri-seara, când ţi-am scris?

Nae *(acelaşi joc)*: Eram bolnav alaltăieri...

Miţa *(coborând cu energie)*: Minţi!... Ai primit biletul meu?

Nae: Da.

Miţa: Unde mi-e biletul? Arată biletul...

Nae *(după ce se caută prin toate buzunarele)*: Pesemne că l-am pierdut.

Miţa: L-ai pierdut? Unde l-ai pierdut?

Nae: Ştiu eu pe unde l-am pierdut? dacă ştiam că-l pierz, fireşte că nu-l pierdeam...

Miţa: Nu ştii pe unde l-ai pierdut?

Nae: Nu...

Miţa *(straşnică)*: Bibicule! Bibicule!

Nae: Ei?...

Miţa: Vezi tu sticluţa asta? *(Scoate din buzunar o sticluţă mică şi i-o arată.)*

Nae: Ei, ce?

Miţa: Ştii ce are înăuntru?

Nae: Cerneală...

Miţa: Nu cerneală, Năică... vitrion englezesc!

Nae *(dându-se înapoi)*: Vitrion? eşti nebună?

Miţa: Da, vitrion! ţi-e frică?

Nae: Fireşte că mi-e frică, na!

Miţa: Pentru ce, dacă te ştii curat?

Nae: Pentru că tu nu ştii ce e vitrionul...

Miţa: Ba da... e un fel de metal...

Nae: Nu ştii ce poate face?

Miţa: Ba da: pârleşte, Năică, arde, Bibicule, momentan tot, tot, şi mai ales ochii!

Nae: Dă-mi sticluţa...

Miţa: Aş!

Nae: Pentru ce să ţii asemenea lucruri? pentru ce?

Miţa *(vrând să izbucnească)*: Pentru ce?... Îmi trebuie...

Nae: Pentru ce îţi trebuie?

Miţa *(izbucnind)*: Pentru ce? *(Cu un gest mare, care face pe Nae să-şi acopere ochii, dându-se repede înapoi.)* Pentru dumneatale, musiu Năică, şi pentru Didina dumitale!...

Nae *(pălind)*: Care Didină? tu ştii ce spui!

Miţa: Ştii şi d-ta mai bine decât mine; nu umbla cu mofturi,

şarlatane. Care Didină, ai? Didina, pentru care mă traduci pe mine; Didina, pe care o iubeşti; Didina la care ai fost az-noapte, mizerabile!

Nae: Nu e adevărat, am stat acasă bolnav.

Miţa: Minţi! Adineaori spuneai că nu ştii unde ai pierdut biletul... Să-ţi spui eu: biletul meu l-a găsit în odaie la Didina d-tale respectivul ei.

Nae: Respectivul? Pampon?

Miţa: Vezi! vezi! ştii cum îl cheamă; da, unul înalt, bărbos, fioros, cu care o să ai a face chiar astăzi; pentru că s-a întâlnit cu mine aici, mi-a arătat biletul meu, şi eu i-am declarat că omul cu traducerea este acela care mă traduce şi pe mine *(Nae se plimbă agitat),* amantul meu, fidelul meu amant, căruia eu *(obidită)* i-am fost întotdeauna fidea.

Nae: Ce-ai făcut?

Miţa: Pampon te caută să te omoare... A! dar până să-şi răzbune el, am să vă omor eu, eu! pe Didina, pe tine, şi pe mine!... *(Se trânteşte pe un scaun desperată şi isterică şi-şi ascunde capul în mâini.)*

Nae *(apropiindu-se binişor de ea şi căutând s-o mângâie)*: Miţo, neică, vino-ţi în fire...

Miţa: Lasă-mă! *(Îl respinge.)*

Nae *(apucând-o în braţe şi căutându-i buzunarul)*: Nu; nu te las, pentru că te iubesc... numai pe tine... te iubesc... numai... pe... tine... *(A găsit buzunarul, a luat sticluţa, se ridică repede şi schimbând tonul:)* Înţelege că e încurcătură la mijloc. Mi-ai pus pe nebunul de Pampon pe cap.

Miţa: D-ta ţi l-ai pus...

Nae: Vrei scandal cu orice preţ?

Miţa: Da *(ridicându-se),* vreau scandal, da... pentru că m-ai uitat pe mine, le-ai uitat pe toate: ai uitat că sunt fiică din popor şi sunt violentă; ai uitat că sunt republicană, că-n vinele mele curge sângele martirilor de la 11 fevruarie *(formidabilă)*: ai uitat că sunt ploeşteancă – da, ploeşteancă! Năică, şi am să-ţi torn o revuluţie, da o revuluţie... să mă pomeneşti!...

Nae *(cam zâmbind)*: Nu fi nebună! Ce-o să faci?

Miţa *(căutând sticluţa în buzunar)*: Ce să fac? *(N-o găseşte; se uită rătăcită împrejur... Nae i-arată de departe, râzând, sticluţa; ea dă un ţipăt.)* A! mi-ai furat sticluţa, scamatorule! *(Repezindu-se la el pe după mobile.)* Dă-mi sticluţa, şarlatane, mizerabile, infame! *(Se aud bătăi tari în uşe.)*

Nae: Taci! bate cineva!

Iordache *(de afară)*: Deschideţi! deschideţi degrabă!

Miţa: Nu vei deschide, până nu-mi dai sticluţa! *(Se pune în dreptul uşii. Nae o dă în lături, trage ivărul şi deschide. Iordache intră repede.)*

SCENA X

Aceiaşi, Iordache

Iordache: Vine Crăcănel turbat... S-a făcut scandal; l-a bătut ălălalt, care era aici... *(Miţii:)* Ascunde-te... Vine!

Miţa *(apelpisită[57])*: Nu mai voi să ştiu de nimic... Să vie oricine... Voi scandal... voi să mor!... *(Se repede să ia un brici; Iordache se uită afară prin uşe.)*

Nae: *(repezindu-se şi smulgându-i briciul, o apucă de amândouă mâinile şi o târăşte spre dreapta)*: ’Aide dincolo, să-ţi dau sticluţa.

Miţa: Nu.

Iordache *(de la uşe)*: Fugiţi, iacătă-l, fugiţi!...

Nae: Haide! *(Târăşte pe Miţa cu multă luptă şi iese cu ea în odaia din dreapta, pe după paravan.)*

SCENA XI

Iordache, Crăcănel

Crăcănel *(intrând prin fund, furios, cu pălăria stricată şi tăvălită. Iordache se dă la o parte)*: A! asta nu, asta nu poate să rămâie jos!... Ai mai pomenit d-ta una ca asta, dle?

Iordache: Ce, dle?

Crăcănel: Dle, adineaori ştii că am plecat de aici.

Iordache: Da.

Crăcănel: N-apuc s-ajung în colţ, şi auz pe urmele mele: „Pst! pst! Bibicule!“ Pe mine mă cheamă Telemac, Mache, nu mă cheamă Bibicul. Îmi văz de drum... Iar: „Pst! pst! Bibicule!“ Eu merg înainte... Când mă pomenesc că m-apucă cineva de la spate de guler. Mă întorc. Zice: „Te faci că n-auzi, Bibicule, ai?“ Eu zic: „Nu mă cheamă Bibicul, dle, mă cheamă Telemac, Mache“. – „Bibicule – zice el – deodată; eşti un mizerabil! ai făcut un abuz mare; ai înşelat o femeie, dar ai a face acuma cu un bărbat. De mult te caut. Avem să ne răfuim amândoi. Acu nu-i vreme, dar până una-alta, ca să ştii cu cine ai a face, poftim o arvună!...“ N-apuc să răspunz, domnule, şi şart! part! trosc! pleosc! patru palme: îmi turteşte pălăria şi mi-o aruncă cât colo. Până să mă aplec s-o ridic, infamul se suie într-o trăsură şi pleacă... Chem sergentul... nimini!... A! dar trebuie să ştiu cine este dobitocul ăsta smintit... trebuie să ştiu! Cum îl cheamă?

Iordache: Ştiu eu cine e ăla?

Crăcănel: Este mizerabilul care era adineaori aici cu d-ta, când am venit eu.

Iordache: Nu ştiu cum îl cheamă...

Crăcănel: Trebuie să ştii, trebuie să-mi spui: nu plec de aicea până nu aflu; chem poliţia, fac scandal!... *(Se plimbă făcând gesturi exasperate.)*

SCENA XII

Aceiaşi, Catindatul, Nae, apoi Pampon

Catindatul *(intră prin fund, cu mâna la falcă, văitându-se)*: A! a! a! m-a apucat rău… *(Se trânteşte pe un scaun.)*

Iordache: Şi ai venit iar la doftoria lui Matei? nu mai merge, tânărule…

Crăcănel: Dle, înţelege odată şi spune-mi…

Nae *(ieşind din odaie şi coborând)*: Ce e? Ce e, domnule?

Crăcănel: Domnule! Un dobitoc, un infam, care era adineaori aici, m-a insultat cu palme pe mine, Mache, ca drept Bibicul…

Nae *(aparte)*: Pampon a fost! *(Către Iordache încet:)* Treci, dincolo, i-a venit rău nebunii. *(Iordache iese iute la dreapta.)*

Catindatul: A! a! a! *(Se zvârcoleşte pe scaun.)*

Nae *(Catindatului)*: Ce e? D-ta ce pofteşti?

Catindatul *(sculându-se şi arătându-şi falca, hotărât)*: Ştii s-o scoţi? Scoate-mi-o!

Nae: Şezi. *(Catindatul şade.)*

Crăcănel: Domnule, n-am vreme de stat. Spuneţi-mi cum îl cheamă...

Nae *(alegându-şi instrumentele)*: Nu ştiu, domnule, de unde vrei să ştiu eu numele la toţi muşteriii! *(Către Catindat:)* A din fund de tot? *(Catindatul dă din cap că da.)* Dezleagă-te. *(Catindatul face fasoane. Nae îl apucă cu putere şi-l dezleagă.)*

Pampon *(apărând în fund)*: Aha! Bibicule, iar d-ta! *(Crăcănel se dă înapoi.)*

Nae *(cu un ochi la ce se petrece între Pampon şi Crăcănel, şi cu altul la Catindat, pe care îl ţine cu putere, cercând să-i vâre mâna în gură, şi care se zbate şi nu vrea să se lase)*: Numai s-o văz! N-o scoţ!

Crăcănel *(înaintând un pas spre Pampon, făcându-şi inimă şi voind să-i dea fiori)*: Domnule! mă cunoşti d-ta pe mine?

Pampon: Cum să nu, Bibicule! *(Se apropie de Crăcănel şi vrea să-l apuce.)*

Crăcănel *(scăpând şi ocolind pe după mobile)*: A! ajutor! poliţie! vardist! *(Pampon îl urmăreşte neîmpăcat; Crăcănel vrea să iasă prin dreapta, pe după paravan, se întâlneşte piept în piept cu Iordache, care intră, şi care-l respinge.)*

Nae *(care după o luptă a reuşit să vâre mâna în gura Catindatului)*: Şezi binişor!

Catindatul *(gemând cu gura înfundată şi zvârcolindu-se)*: A! a! a!

Iordache *(care a venit de după paravan, încet lui Nae)*: I-a venit pandaliile[58] , era să-şi taie gâtul cu briciul.

Crăcănel: E nebun! ajutor! poliţie! vardişti! *(Iese în fuga mare prin fund.)*

Pampon: Stai, Bibicule! *(Iese furios după el.)*

Nae *(trăgând cu putere)*: Nu mişca! *(După ce a tras, iese repede în dreapta, urmărit de Iordache.)*

Catindatul *(văitându-se cu mâna la falcă)*: A! a! a! Mi-a scos alta! Măsea nevinovată, domnule!...

Cortina

ACTUL II

O sală deoparte, a unui bufet, într-un bal mascat de mahala. Două uşi în fund: cea din dreapta dând în bal, cea din stânga, într-un coridor de lângă bal. La stânga, în planul din fund, o uşe a cabinetului de toaletă; la dreapta, planul întâi, o uşe dând în sala principală a bufetului. În scenă, mese pentru mâncare, una în fund între cele două uşi, două în faţă, una la dreapta, alta la stânga. La ridicarea cortinii, se aud măsurile din urmă ale unui valţ, şi se vede prin uşa din dreapta, în fund, mişcarea balului.

SCENA I

Catindatul, în costum şi cu masca scoasă, şezând la masa din stânga şi bând rom cu un păhăruţ, apoi Chelnerul

Catindatul *(bătând în masă)*: Chelner!...

Chelnerul *(d-afară)*: Vine!...

Catindatul: Am început să mă încălzesc... ori magnetismul... ori electricitatea lui Matei... nu ştiu ce e... dar lucrează. Am început să mă-ncălzesc. *(Bate în masă.)*

Chelnerul *(din dreapta)*: Vine, vine!

Catindatul: Unul de la noi de la percepţie m-a învăţat! „Vrei să-ţi treacă? Mănâncă, bea, fă petreceri şi magnetizează-te, dar magnetizează-te straşnic cu jamaică...“ şi... mă magnetizez. *(Bate în masă tare.)* Pfu! Cald!

Chelnerul *(d-afară)*: Vine, vine, vine!

Catindatul: Nenea Iancu, săracul, dacă ar şti cum mă magnetizez...

şi unde? *(Scoate de sub costum din sân o scrisoare şi o citeşte cu chef:)* „Am aflat că umbli prin cafenele şi pe la baluri; dacă mai aflu astfel de chestii, nu-ţi mai trimit niciun gologan, viu să-ţi lungesc urechile; te iau înapoi la prăvălie, şi te pui la ipitropie, măgarule...“ Mie adică îmi scrie nenea Iancu. *(Bate tare în masă.)*

Chelnerul *(intrând din dreapta)*: Vine!...

Catindatul: Socoteala şi-ncă un rom... ăsta al patrulea...

Chelnerul: Ba al cincilea...

Catindatul: Ba al patrulea...

Chelnerul: Al patrulea l-aţi băut... şi cu unu, care îl comandaţi acuma, cinci...

Catindatul: Aşa, cu ăl d-acuma?... da. *(Chelnerul iese în dreapta.)* Pfu! cald mi-e... lucrează magnetismul... I-am dat de leac!... Vezi ce e când nu ştie cineva?... Era aproape de mintea omului: durerea devine din măsea, măseaua devine din răceală, răceala devine din frig – din cald devine că nu mai e frig; dacă nu mai e frig, va să zică că răceala se duce şi vine căldura; a venit căldura, a trecut durerea... *(Chelnerul vine.)* Par egzamplu... *(pune mâna pe falcă)* lucrează magnetismul... arde... foc... Pfu! cald mi-e! *(Chelnerul a pus pe masă romul.)* Un rom şi ţal!

Chelnerul: Cinci romuri; unu şi cinzeci.

Catindatul *(dând romul pe gât)*: Şase...

Chelnerul: Nu, cinci...

Catindatul: Ba şase... Cinci cu ăsta care l-am băut, şi cu unul, care o să mi-l aduci acuma, şase. *(Plăteşte.)* Lucrează straşnic magnetismul... Şi am să tachinez astă-seară!... da, am să tachinez!... pe toate am să le tachinez! *(Merge cam şovăind la o oglindă în stânga să-şi dreagă miza*[59]*.)* Straşnic de cald!

SCENA II

Catindatul, Didina, apoi Chelnerul

Didina *(intră prin fund de la stânga, coboară la masa din dreapta şi şade; e în costum de polonez: cazacă cu brandeburguri, mântăluţă cu blană, pantaloni în cizme cu carâmb; în cap căciulă poloneză cu un pompon mare, bătând în masă)*: Băiete! *(Îşi scoate masca şi se şterge cu batista.)*

Chelnerul *(intrând cu romul)*: Vine!

Catindatul *(întorcându-se şi punându-şi masca)*: O mască... Am s-o tachinez... *(Chelnerul, după ce a lăsat romul pe masa din stânga, trece la dreapta lângă Didina.)*

Didina: O bere.

Chelnerul: Vine!

Didina *(care a observat pe Catindatul, se întoarce cam cu spatele ca să nu-i vază faţa. Catindatul bea rom, suflă mereu de căldură şi se uită când pe o parte, când pe alta la Didina)*: N-a venit Nae încă... *(Scoate o scrisorică şi o citeşte:)* „Preaiubita mea angelă, s-a întâmplat un caz de o comèdie mare în chestia noastră prin respectivul tău Pampon şi o individă!... Trebuie să ne vedem deseară ca să-ţi spui cum curge în defavor toată intriga asupra romanţului nostru, să juri că devine ca la teatru, pentru care nu cumva să lipseşti deseară de la bal cum ne-a fost vorba. Trimite-l pe Pampon să joace conţina şi vino negreşit... Al tău adorant până la moarte... Nae...“ Douăsprece aproape, şi nu mai vine. *(Chelnerul aduce berea, o pune pe masă la Didina şi iese.)*

Catindatul: Pfuu! *(Didinii:)* Bonsoar, mască... *(Aparte:)* Am s-o tachinez... *(Tare:)* Ce mai faci?

Didina *(care îndată ce i-a vorbit Catindatul şi-a pus masca)*: Bine, mersi! Uite, beau o bere... Da’ d-ta ce faci?

Catindatul: Şi eu bine, mersi; mă magnetizez cu jamaică.

Didina: Îmi pare bine.

Catindatul: Şi mie nu mai puţin, parol! *(Aparte cu chef:)* Al dracului ştiu să le tachinez!

Didina *(bătând în masă şi sculându-se)*: Să-l mai caut în bal...

Catindatul *(bându-şi picătura din fund a paharului)*: Ce, te duci, mască?

Didina: Da, mască, mă duc. *(Chelnerul vine din dreapta.)* O bere, o plătesc. *(Aruncă banii pe masă.)*

Catindatul *(către chelner)*: Şi mie o jamaică... *(Către Didina:)* Nu mai stai niţel? Să mai beau un magnet, şi pe urmă te joc.

Didina: Nu, mersi.

Catindatul: Să te joc o... conţină oarbă. *(Râde.)*

Didina *(aparte)*: Conţina oarbă? Să mă fi cunoscând? *(Pleacă să iasă.)*

Catindatul: Pe două consumăţii şi-o guriţă mazu60. *(Râde.)* Straşnic tachinez... *(O urmăreşte până la uşe.)*

Didina *(aparte)*: Mazu? m-a cunoscut. *(Iese repede, în fund, la dreapta: ieşind, pomponul de la căciulă-i cade în scenă; chelnerul aduce încă un rom şi-l pune pe masă la stânga, aşteptând.)*

Catindatul *(întorcându-se de la uşe şi coborând)*: Straşnic am tachinat-o... *(Gustă din rom şi-l plăteşte.)* Şi mi-e cald... mi-e cald... mi-e foc de cald! *(Întorcându-se şi zărind pomponul jos.)* Iacă! i-a căzut

polinezului istoria de la căciulă... *(Ia pomponul şi şi-l pune în piept.)* Haha! Acu să vezi cum o tachinez. *(Trage repede paharul de rom şi iese iute după Didina.)* Acu să vezi cum am s-o tachinez. *(Se aude în bal polca.)*

SCENA III

Crăcănel, singur, în costum de bal, intrând din bufet, apoi Chelnerul

Crăcănel *(coborând şi scoţându-şi masca)*: Îl cheamă Iancu Pampon; i mai zice şi „Conţina cu 5 fanţi“; a fost tist de vardişti de noapte la Ploeşti: acuma face pe jucătorul de cărţi; e neînsurat, dar precontează[61] pe una Didina Mazu, exmarşandă[62]. I-am luat urma acasă, de acasă la cafenea, de la cafenea iar acasă, şi de acasă aici. Trebuie să fie aici... Am minţit pe Miţa că mă duc la Ploeşti, şi am venit... Mi-am pus costum ca să nu mă cunoască cineva şi să afle Miţa... cum e ea geloasă!... *(Bate-n masă: chelnerul intră.)* Am zis o bere...

Chelnerul: Vine!

Crăcănel: A! Asta nu poate rămâne jos... Eu, când îmi trage cineva palme... eu turbez!... cu dinţii îl apuc, nu-l las nici mort până nu-mi spune pentru ce? pentru ce mi le-a tras? să ştiu şi eu; pentru ce?... Trebuie să-mi spuie mişelul numaidecât!... *(Chelnerul aduce berea, Crăcănel o bea şi o plăteşte. Chelnerul ia paharul de bere şi paharul de rom rămas pe masa din stânga şi iese.)* Dacă o fi deschis, mă duc drept la el... Dar dacă o fi mascat?... *(Se gândeşte.)* A! am găsit... Mă dau binişor pe lângă toţi bărbaţii şi le zic la ureche: „Eu sunt Bibicul, nene Iancule, nu mai pofteşti?...“ Să poftească în bal să-mi tragă... nu! să poftească, mizerabilul! *(Îşi face o ţigară şi-o aprinde. Didina urmărită de Catindatul intră.)* Cineva! *(Îşi pune masca.)*

SCENA IV

Crăcănel, Didina, Catindatul

Didina *(intrând)*: S-a hotărât! nu pot să scap de dobitocul ăsta... mă cunoaşte.

Catindatul *(urmărind-o pe pasul de polcă, şovăind puţin)*: Mască, nu te las; trebuie să facem o polcă.

Didina *(plictisită)*: Mersi, mască, nu joc; fii băiat cumsecade şi nu te mai ţine după mine...

Catindatul *(aparte)*: Straşnic le tachinez!...

Didina: Ţi-am spus o dată că aştept pe cineva?

Catindatul: Ce adică, eu nu sunt cineva?

Didina *(foarte plictisită)*: Ba da, decât aştept pe cineva să mă ducă acasă...

Catindatul: Da' ce, eu nu te poci duce acasă?

Crăcănel *(aparte)*: Ăsta să fie? Că prea e obraznic... *(Observă scena.)*

Didina *(împingând pe Catindatul, care vrea s-o ia de zor la polcă)*: Vai de mine! mi-am găsit beleaua cu d-ta, îmi scoţi sufletul! *(Aparte:)* Ce să fac? Cum să scap? A! *(Tare:)* Mască, am să te rog ceva; aşteaptă-mă un minut aici... Mă-ntorc îndată...

Catindatul: Da te-ntorci?

Didina: Mai e vorbă...

Catindatul: Să te-ntorci, să nu pleci până nu ne vedem, că ai pierdut ceva.

Didina *(plecând)*: Eu?

Catindatul: Da... *(Aparte:)* Acu am s-o tachinez...

Didina: Aş! Mofturi!

Catindatul: Zău!... cum ai venit, ai? N-ai venit cu pampon? Vrei să te duci fără pampon?!

Crăcănel *(sărind)*: Pampon?!

Didina: Pampon?! Hotărât, mă cunoaşte, trebuie să-mi schimb costumul, să-mi piarză urma... *(Iese repede. Catindatul se răpede să iasă după ea; Crăcănel îl urmăreşte, îl apucă în uşe şi-l trage cu putere înapoi.)*

Crăcănel *(cu tonul sfidător şi melodramic)*: Eu sunt Bi-bi-cul, ne-ne Ian-cu-le!

Catindatul: Eu nenea Iancu? Fugi d-acolo!

Crăcănel *(crescendo)*: Eu sunt Bibicul, nene Iancule; nu mai pofteşti? Poftim de! ba nu, nu! ia poftim...

Catindatul: Ce să poftesc, domnule? ştii că eşti curios d-ta!...

Crăcănel *(crescendo)*: Eu sunt Bibicul, nene Iancule!

Catindatul: Bine, d-ta poţi să fii Bibicul, dar vezi că asta-i asta, că eu nu sunt nenea Iancu... Nenea Iancu e frate-meu...

Crăcănel: Atunci, nen-tu Iancu al d-tale este o canalie!

Catindatul: Da pentru ce, dle?

Crăcănel: Asta mă priveşte pe mine...

Catindatul: Ba priveşte familia, să mă ierţi...

Crăcănel: Şi-l aştept aici, pentru ca să-l iau de piept şi să am o tălămăcire cu d-lui... Să vedem: pentru ce? da, pentru ce?

Catindatul: Aş! îl aştepţi degeaba: nenea Iancu e la Ploeşti...

Crăcănel: Mofturi! e la Bucureşti...

Catindatul *(sărind)*: Nenea Iancu la Bucureşti?

Crăcănel: Da, şi are să vie aici! îl aştept!

Catindatul *(aparte)*: Nenea Iancu! să vie aici! M-am topit... Sunt nenorocit!

Crăcănel: Şi o să fii faţă şi d-ta la tălmăcire; am să te pui faţă ca să vezi şi d-ta pentru ce nen-tu Iancu al d-tale este o canalie.

Catindatul *(aparte)*: Nenea Iancu! vine nenea Iancu, şi ăsta cum mă cunoaşte, o să mă spuie, o să mă puie faţă!... Trebuie să-mi piarză urma: trebuie să-mi schimb costumul... *(Iese fuga în fund.)*

Crăcănel: Fuge să-i dea de ştire lui nen-su Iancu! Trebuie să-l ţiu de scurt. *(Iese după Catindatul. Se aude în bal semnalul cadrilului.)*

SCENA V

Miţa, singură, în domino[63] *albastru cu flori, apoi Chelnerul*

Miţa *(intrând, îşi scoate masca)*: Nu e... N-a venit încă? Îl cunosc... are numai două costume: un cazac şi un turc... N-a venit. Trebuie să se fi dus să-şi ia pe individa! Trebuie să vie împreună! A! să vie! Dumnezeule! Jur pe tot ce mi-a rămas mai scump, jur pe statua Libertăţii de la Ploeşti că are să fie o istorie!... *(Bate-n masă.)* A! gelozie! Am să-i omor!

Chelnerul *(intrând din dreapta)*: Vine!

Miţa: Un vermult.

Chelnerul: Vine. *(Iese.)*

Miţa: Voi să beau, voi să beau *(cadenţând)*, căci nu e-n lume altă durere decât durerea ce simţesc eu... *(Chelnerul aduce paharul. Se aude cadrilul. Miţa bea paharul pe nerăsuflate şi plăteşte. Chelnerul ia paharul şi pleacă.)* Aşa! să vie acuma. *(Îşi pune masca.)*

SCENA VI

Miţa, Iordache în costum de turc, apoi Crăcănel

Iordache *(vine suflând la masa din stânga)*: Uf! Am asudat… Trebuie să mă dau la o gargariseală. *(Bate-n masă.)*

Miţa *(se-ntoarce, îl vede şi dă un ţipăt)*: Turcul! Nae! *(Se repede la el.)* Nae! Eu sunt, Miţa. *(Îşi scoate masca.)*

Iordache: Miţa! Coana Miţa! Sunt eu, Iordache. *(Îşi scoate masca.)*

Miţa: Nae a venit?

Iordache: Nu… n-a venit…

Miţa: Minţi! A venit! A! v-am dat de urmă. L-am căutat acasă şi nu l-am găsit; vardistul mi-a spus că a plecat în costum de bal în birje. A venit… E aici… E cu ea… Spune: nu minţi!

Iordache: Ei, da, da! A venit, dar a venit şi Crăcănel… *(Îşi pune masca.)*

Miţa: Crăcănel! aicea Crăcănel?… *(Punându-şi masca.)* Nu-i adevărat! Mangafaua e la Ploeşti.

Iordache: Ba-i prea adevărat! *(Crăcănel intră.)*

Crăcănel *(intră prin fund şi vine ţintă la Iordache)*: Eu sunt Bibicul, nene Iancule, eu sunt Bibicul; nu mă cunoşti?… Poftim de! ia mai poftim de!

Miţa *(aparte)*: E Crăcănel! îmi cunoaşte dominul, trebuie să mi-l schimb numaidecât. *(Iese repede în fund la stânga.)*

Crăcănel: Nu răspunzi? Nu pofteşti, nene Iancule?

Iordache: Eu nu sunt nenea Iancu, eu sunt nenea Iordache… Pe nenea Iancu caută-l în bal…

Crăcănel: În bal? *(Iese repede-n fund, dreapta.)*

Iordache: Un nenea Iancu trebuie să găseşti în tot balul. *(Îşi scoate masca.)*

SCENA VII

Iordache, Nae, în costum de cazac, apoi Catindatul

Nae *(din fund, dreapta)*: Iordache... *(Îşi scoate masca.)*

Iordache: Aha! Bine că vii! Ştii cine e în bal? ia ghici...

Nae: Cine?

Iordache: Miţa...

Nae: Miţa!

Iordache: Şi Crăcănel... fereşte-te! Miţa te caută...

Nae: Cum să scap de republicana asta?... Nu găsesc pe Didina să plec...

Catindatul *(din fund)*: Peste putinţă să găsesc alt costum: Bibicul ăla o să mă dea de gol lui nenea Iancu... *(Îşi scoate masca.)*

Nae *(îşi pune masca repede; lui Iordache)*: Pune-ţi masca! *(Iordache îşi pune masca.)*

Catindatul: Uf! şi m-am magnetizat!... Lucrează magnetismul... Nu mai poci de cald!

Nae *(încet lui Iordache)*: Îl cunoşti?

Iordache *(asemenea)*: Tânărul cu măseaua...

Catindatul *(văzându-i)*: A! bună idee! *(Vine la ei vesel.)* Mască, mă cunoaşteţi?

Nae: Nu...

Catindatul: Îmi pare rău, v-aş fi rugat ceva...

Nae: Ce?

Iordache *(încet lui Nae)*: Să-i scoţi iar măseaua...

Nae *(Catindatului, tare)*: Cu plăcere, neică, dar n-am ostromentele...

Catindatul: Ce ostromente?

Iordache: Pentru măsea...

Catindatul *(aparte)*: Şi ăştia sunt bărbieri... *(Tare:)* Aş! măseaua nu o mai scoţ; i-am dat de leac: călduri cu magnetism de jamaică...

Nae: Ăla-i bun...

Catindatul: Uite ce vream eu să vă rog: eu am un frate mai mare în bal, şi mă cunoaşte, şi n-aş vrea să mă cunoască... Ce e de făcut?

Nae: Ştiu eu? şi eu aş vrea să nu mă cunoască cineva în bal; da' dacă te cunoaşte o dată...

Iordache: Nu-i alta nimic de făcut decât să plecăm din bal...

Catindatul: Nu! nu voi să plec, voi să mai tachinez, voi să mă magnetizez bine! Am eu o idee...

Nae: Ce idee?

Catindatul: Costumurile d-voastră sunt de la grandirop, ori particulere?...

Iordache: Particulere.

Catindatul: Şi al meu tot particuler. Haide să le schimbăm, şi apoi să mai poftească Bibicul să mă puie faţă cu nenea Iancu...

Nae: Fainâ idee! Bravos! Haide!

Iordache: Haide!

Catindatul: Haide la grandirop *(ies toţi trei în fund, la stânga)*, la cabinet de toaletă! *(Se aude mazurca în bal; Catindatul iese pe pasul de mazurcă.)*

SCENA VIII

Pampon, în costum, intrând din bal

Pampon: Este adevărat că sunt tradus: Didina mă înşeală cu Bibicul, cu amantul femeii ăleia. Astă-seară, la cafenea, femeia aia mi-a lăsat un bilet; i-am cunoscut slova, e slova din biletul cătră Bibicul. Îmi scrie să viu aici, unde amanatul ei are întâlnire cu Didina. Nu se poate, zic eu; Didina s-a dus la mătuşică-sa. Merg degrabă acasă, Didina nu e; la mătuşică-sa, Didina nu e. Mă-ntorc acasă, chem slujnica, îi trag două perechi ca la poliţie şi pe urmă o supun la intrigatoriu. Spune că coniţa a plecat în costum polinez... Aici în bal este! Cu el!... cu Bibicul. A! Bibicule! ai scos o femeie din minţi – femeie! ochi alunecoşi, inimă zburdalnică!...

astă dată n-ai să scapi... O să-ţi rup şalele... *(Bate în masă.)* O mastică! *(Îşi pune masca.)*

Chelnerul *(d-afară)*: Vine!

SCENA IX

Pampon, Crăcănel

Crăcănel *(din fund, dreapta)*: Nu pot să dau de nenea Iancu, şi l-am pierdut şi pe frate-său... *(Văzând pe Pampon:)* Pe ăsta nu l-am cercetat... Acuma îl văz întâi. *(Pampon bate iar în masă; Crăcănel coborând doi paşi, tare şi cu ton de sfidare melodramatică:)* Eu sunt Bi-bi-cul...

Pampon *(sărind)*: Bibicul!

Crăcănel: Da, Bibicul, nene Iancule! *(îşi scoate masca)* nu mai pofteşti?

Pampon *(îşi scoate masca, fioros, gata să se repează)*: A! carevasăzică mă căutai, Bibicule?

Crăcănel *(potrivindu-se să-şi ia vânt de scăpare)*: Da, nene Iancule...

Pampon *(acelaşi joc crescendo)*: Şi eu te căutam, Bibicule! *(Se repede.)*

Crăcănel *(dându-se pe după o masă)*: Să nu dai! să nu dai! că fac scandal... Chem poliţia... stai să ne desluşim!

Pampon: Mişelule, să ne desluşim, ai? După ce mă ataci la sacrul meu amor, amăgeşti o fiinţă nevinovată... o femeie... femeie! ochi alunecoşi, inimă zburdalnică!...

Crăcănel *(urmându-şi jocul)*: Eu? amăgesc o femeie?... Eu nu am amăgit nicio femeie; ele m-a amăgit pe mine... şi multe; nu ştiu nimic la sufletul meu.

Pampon: Minţi!

Crăcănel: Nu minţ... Nu da! nu da! că fac scandal. Să ne desluşim; e încurcătură la mijloc... Spune, care femeie...

Pampon: O ştii bine, Didina...

Crăcănel: Nu cunosc nicio Didină. Pe amanta mea o cheamă Miţa...

Pampon: Da, pe amanta ta o cheamă Miţa; dar, ca un mişel ce eşti, nu te-ai mulţumit cu o amantă... Ai atacat şi pe amanta mea, Didina... Ai nenorocit-o!

Crăcănel: Nu-i adevărat!

Pampon: Am dovezi: ai uitat la Didina un bilet de abonament la frizărie.

Crăcănel: Nu-i adevărat! eu nu mă raz cu abonament, eu mă raz *à la*

carte[64].

Pampon: Şi un bilet de la amanta ta...

Crăcănel: De la amanta mea? Îţi spui eu că e încurcătură.

Pampon: Nu e nicio încurcătură, mişelule! Amanta ta, Miţa, îţi scrisese de miercuri că te aşteaptă, că Mangafaua pleacă la Ploeşti.

Crăcănel: Miercuri?... Ploeşti?... Mangafaua?...

Pampon: Da, şi tu, Bibicul, în loc să te duci la ea, o părăseşti şi te dai pe furiş la amanta mea, la Didina. *(Se repede.)* O să-ţi rup oasele... Oasele am să ţi le rup!

Crăcănel *(apărându-se)*: Stai! să nu dai, că fac scandal! Mi-e frică de o nenorocire!... *(Îşi pune mâna la inimă să o astâmpere.)*

Pampon: Da! să-ţi fie frică de o nenorocire; pentru că precum ai vrut tu să nenoroceşti pe Didina... o femeie! ochi alunecoşi, inimă zburdalnică!... asemenea să ştii că o să te nenorocesc eu pe tine. *(Se repede.)*

Crăcănel *(acelaşi joc)*: Stăi! stăi, omule, pentru Dumnezeu!... Miţa! miercuri? Ploeşti? Mangafaua?... Dumnezeule! Am o bănuială... Arată-mi biletul... Eu am fost miercuri la Ploeşti...

Pampon: La Ploeşti?

Crăcănel: Da, la Ploeşti... Să fie cu putinţă?... Miţa? a opta?... Arată biletul!

Pampon: Iacătă-l biletul! *(Crăcănel se apropie să vază biletul; Pampon îl apucă cu mâna stângă, şi cu dreapta i-arată hârtia.)* A! vrei să mă-nşeli? *(Îl zguduie.)*

Crăcănel *(sfârşindu-se de la inimă, se moaie din balamale, şi cade pe un scaun)*: Miţa! m-a tradus! apă! apă!... Mangafaua... eu... eu sunt!

Pampon: Mangafaua?

Crăcănel: Da, Mangafaua!... eu... A opta oară tradus! *(Ridicând mâinile la cer.)* Este cu putinţă, domnule?

Pampon: A opta oară? *(Şade lângă el.)*

Crăcănel *(dezolat)*: Nu ţi le mai spui p-alelalte, că sunt halimale, domnule, numai una să ţi-o spui, al şaptelea caz de traducere... în vremea războiului[65]...

Pampon: Cu un muscal?

Crăcănel *(plin de obidă)*: Nu m-ar fi costisit atâta să fi fost cu un muscal, fiindcă eu eram de la început pentru convenţie... ştii, muscalii luptau pentru cauza sfântă a eliberării popoarelor creştine de sub jugul semilunii barbare... Dar cu un neamţ, domnule!...

Pampon: Cu un neamţ?

Crăcănel: Fă-ţi idee, domnule, ce traducere!

Pampon: Ei şi?

Crăcănel *(plângând)*: Am plâns, cum plâng şi acuma, căci eu ţiu mult la amor; am plâns şi am iertat-o... pe urmă am prins-o iar, şi iar am plâns, şi iar am iertat-o; nu de multe ori, dar cam des... aşa cam de vreo cinci-şase ori... Ce-mi ziceam eu? Vorba d-tale: femeie! ochi alunecoşi...

Pampon: Inimă zburdalnică!...

Crăcănel: Până când, într-o seară, mă duc, domnule, ca de obicei acasă; intru în sală, deşchiz uşa iatacului... întunerec... „Te-ai culcat?“ Nu răspunde nimini. Inima-ncepe să bată rău; aprinz lumânarea, şi ce găsesc pe masă, domnule?

Pampon: Ce?

Crăcănel: Un răvăşel: „Mache, m-am plictisit să mai trăiesc cu o rublă ştearsă ca dumneatale. Nu mă căuta; am trecut cu neamţul meu în Bulgaria...“

Pampon: În Bulgaria? Ce căuta neamţul în Bulgaria?

Crăcănel *(dezolat)*: Nu ştiu! Ei! ce te faci, Mache?... de desperare, ce am zis eu? dacă n-am avut parte de ce mi-a fost drag pe lume, încai să mă fac martir al independenţii... şi m-am înrolat de bunăvoie...

Pampon: Volintir?...

Crăcănel: În garda naţională... Ştii, pentru ca să-mi mai uit focul... *(Plânge.)* Şi închipuieşte-ţi d-ta acum şi Miţa! *(plânge)* şi garda naţională s-a desfiinţat!...

Pampon: Carevasăzică este un Bibicul...

Crăcănel: Se-nţelege; n-ai văzut biletul?

Pampon: Carevasăzică este un Bibicul, care devine în chestie de traducere şi pentru mine, şi pentru d-ta...

Crăcănel: Fireşte...

Pampon *(cu tărie)*: Nu mai plânge, nu şade frumos, un volintir ca d-ta...

Crăcănel: Dacă nu pot să mă stăpânesc! Mi-e naturelul simţitor...

Pampon: Trebuie să-l găsim! Nu plânge, nu-i frumos! Un volintir! Trebuie să-l regulăm pe Bibicul... Auzi d-ta? două!

Crăcănel: Cum să-l găsim?

Pampon: Îl găsesc eu, n-ai grije; eu ştiu politica poliţiei. Nu plânge; eşti volintir! Bibicul nostru e aici în bal... Didina mea este aici în bal...

Crăcănel: Poate şi Miţa mea...

Pampon: Da...

Crăcănel: Da?

Pampon *(repede)*: Adică nu! În sfârşit, ce-ţi pasă! Vino cu mine... Nicio vorbă să nu zici. Lasă-mă pe mine, să vezi cum îl înhaţ eu. ’Aide... nu

plânge: eşti volintir! pune-ţi masca, şi ’aide! *(Îşi pune masca.)*

Crăcănel: Miţa? Miţa?... *(Hotărât:)* Nu!... o mai iert acum, dar dacă s-o mai întâmpla încă o dată... hotărât mă însor! *(Îşi pune masca.)*

Pampon: Haide... nu, nu plânge, eşti volintir!... şi niciun cuvânt! A! Bibicule! *(Ies amândoi în bal.)*

SCENA X

Miţa în costumul polonez al Didinii, apoi Iordache în costumul de cazac al lui Nae

Miţa *(scoţându-şi masca; vine din bufet)*: Ce dracul caută Crăcănel aici? Mă minte că se duce la Ploeşti... şi vine la bal... Nu cumva Mangafaua sare garduri?... Ori a simţit ceva?... Mi-am schimbat costumul la grandirop... Nici el, nici Iordache nu mă mai poate cunoaşte... Dar Nae... Năică unde-i?... Unde e pârlitul de Pampon? *(Iordache intră.)* Nae! Să vedem. *(Îşi pune masca şi urcă în fund spre stânga.)*

Iordache *(venind din fund dreapta şi uitându-se în bal)*: A dracului istorie o să iasă... Crăcănel aici, Pampon aici, Miţa aici... numai de-ar fi plecat Nae şi Didina...

Miţa *(coborând)*: Nae! *(Îşi scoate masca.)*

Iordache: Ai! *(Se întoarce.)* Fugi, că mor! Miţa? *(Vrea să plece.)*

Miţa *(tăindu-i drumul)*: Unde pleci, mizerabile?

Iordache *(Îi face semn că merge în bal să danţeze.)*

Miţa: Nu vrei să mă cunoşti, Năică, ai? Nu vrei să-mi vorbeşti? Fugi de mine, ai? *(Îl apucă.)*

Iordache *(Se smuceşte şi vrea să plece.)*

Miţa *(sărindu-i înainte)*: Mişelule, dacă mai faci un pas, dacă nu vorbeşti, te nenorocesc. A! mizerabile! ai gândit că dacă mi-ai luat sticluţa cu vitrionul, nu o să mai găsesc alta! Ţi-am făgăduit să-mi răzbun şi...

Iordache: Ei apoi, dacă o iei pe coarda vitrionului, nu-mi place. *(Miţa face un pas înapoi, el îşi scoate masca.)* Nu sunt Nae; ce pofteşti? Sunt Iordache, na!

Miţa: A! carevasăzică v-aţi schimbat costumul, ca să mă jucaţi pe degete!... Şi a crezut domnul Nae că scapă cu atâta de mine!.. Unde e Nae?

Iordache: Trebuie să fi plecat de mult din bal; nu l-am mai văzut; şi a plecat cu cheia; pe mine m-a lăsat pe dinafară. *(Pampon şi Crăcănel se arată în fund şi privesc scena.)*

Miţa: A! mizerabilul! *(Se plimbă agitată.)* Mizerabilul! *(Vede pe cei din fund şi-şi pune iute masca; Iordache asemenea.)*

SCENA XI

Aceiaşi, Pampon şi Crăcănel, scoţându-şi măştile

Pampon *(lui Crăcănel)*: Costumul polinez! E Didina cu Bibicul!

Crăcănel: Cu Bibicul...

Pampon: Pe el! *(Iordache vrea să plece; Pampon îl apucă de o parte, Crăcănel de alta, şi-l readuc târâş în scenă.)*

Crăcănel: Unde te duci, Bibicule?

Pampon: Stai să te judec eu, Bibicule...

Iordache *(zbătându-se între amândoi)*: Nu mă cheamă Bibicul, mă cheamă Iordache!...

Miţa *(aparte)*: Pampon! *(Trece repede lângă Pampon, şi-l trage cu putere deoparte; încet:)* Eşti aici? *(Îşi arată figura la o parte şi iar se maschează.)*

Pampon: Persoana în chestie? Miţa?

Iordache *(luptând să scape de Crăcănel, îşi scoate masca)*: Lasă-mă, domnule!

Crăcănel *(ţinându-l din răsputeri)*: Stai aici! *(Se luptă amândoi.)*

Miţa *(lui Pampon repede şi şoptit)*: Nu e Bibicul, este Iordache; Bibicul, traducătorul, este îmbrăcat turc.

Pampon *(sărind)*: Turc! Turcul care ne-a tachinat adineaori?

Iordache: Înţelege odată, domnule, că nu sunt Bibicul! Ce, eşti turbat? vrei scandal?

Crăcănel *(crud)*: Da! vreau scandal...

Pampon *(după ce a vorbit cu Miţa încet, trecând repede lângă Crăcănel, pe care îl apucă şi-l trage de mână în faţă; Crăcănel din smucitură scapă pe Iordache, care iese repede din bal dând cu tifla înapoi)*: Lasă-l! nu-i ăsta! am greşit. Bibicul e turcul, turcul care ne-a tachinat adineaori...

Crăcănel: Turcul? ’Aide după el... Dar dama asta cine e?

Pampon: O damă...

Crăcănel: O damă? bine... ’Ai după turc. *(Pleacă, întâi punându-şi masca.)*

Miţa *(încet lui Pampon)*: Nu cumva să-i spui lui Crăcănel...

Pampon *(asemenea)*: N-ai grije, ’Ai după turc! *(Îşi pune masca.)*

Crăcănel: ’Aide după turc! *(Ies toţi trei în bal.)*

SCENA XII

Didina în domino roşu, Nae în costumul de la început al Catindatului, vin

din bufet; apoi Iordache, apoi Catindatul şi o Mască, tot din bufet

Didina: Da. *(Îşi scoate masca, Nae asemenea.)* Când am venit adineaori în bal, m-a cunoscut unul. El trebuie să fi fost, Crăcănel al tău... ştie că mă cheamă Didina Mazu, ştie de Pampon, ştie că-i zice lui Pampon „Conţina cu 5 fanţi“. În sfârşit, m-a cunoscut bine! d-aia mi-am schimbat costumul. Haide, haide, Nae, să mergem; mi-e frică... *(Se aude cadrilul.)*

Nae: Da, haide să mergem, e târziu.

Iordache *(intrând din bal repede)*: Tot aici sunteţi? Plecaţi, plecaţi degrabă! Crăcănel, Pampon şi Miţa, toţi trei, vă caută să facă scandal... Fugiţi!

Didina: ’Aide *(Îşi pune masca.)*

Nae: Dacă am putea să ieşim fără să dăm prin bal... *(Îşi pune masca.)*

Iordache: Nu se poate, altă ieşire nu-i; haideţi! *(Îşi pune şi el masca.)*

Catindatul *(cu o Mască pe care o aduce cam cu d-a sila la braţ; e cu chef, îşi scoate masca şi vorbeşte tare de tot)*: Aşa sunt eu... Uite şi prietenii.

Nae *(încet)*: Dracul să te ia!

Masca *(vrând să-i scape de la braţ)*: Lasă-mă.

Didina: Cine-i ăsta? *(Nae, Iordache şi Didina vorbesc încet deoparte.)*

Catindatul: Aşa sunt eu; când mă magnetizez, mi-e cald... Pfu!... şi când mi-e cald, pfu! tachinez... Trebuie să te fac un cadril. Iaca ne-am găsit vizaveaua...

Didina: Haide! *(Vor să plece.)*

Catindatul: Ce, vă duceţi? Nu se poate să vă duceţi? *(Le taie drumul.)* Trebuie să facem un cadril.

Nae: Mersi, drăguţă, ne ducem acasă...

Catindatul: Acasă? Cu costumul meu? nu se poate. *(Strigă tare:)* Dacă vă duceţi, dă-mi înapoi costumul, trebuie să-mi dai costumul, nu te las să pleci cu costumul...

Nae *(încet)*: Ne mai întârzie dobitocul!

Didina *(încet)*: Schimbă costumul, şi pace!

Iordache *(încet)*: Nu se poate, o să ieşim prin bal: Miţa cunoaşte costumul...

Nae *(încet)*: Ce e de făcut?

Iordache *(încet)*: Spune-i că mai rămânem.

Didina *(încet)*: Şi ne strecurăm binişor şi ieşim...

Nae *(tare)*: Dacă-i aşa, ştii ce? ’ai să mai rămânem.

Iordache: Să mai rămânem...

Didina: Să mai rămânem...

Catindatul: Aşa da! ’Ai să facem cadrilul...

Iordache: În bal?

Nae: Nu merg în bal.

Catindatul: Atunci aici; sunt magnetizat, am poftă de cadril, să-mi fac vânt. Unde e nenea Iancu să mă vază?!

Iordache *(încet lui Nae şi Didinei)*: Jucaţi-l o figură, două, până uită de costum, şi pe urmă o ştergem. *(Vorbesc încet toţi trei.)*

Masca: Ţi-am spus că mi-e frică să nu mă vază bărbatu-meu... *(Luptă să scape.)*

Catindatul: Ei! parcă mie nu mi-e frică de nenea Iancu... *(Masca se smuceşte, scapă şi fuge; uitându-se după ea:)* Atâta pagubă! *(Merge şi invită la danţ pe Iordache.)* Ei, ’aide! Ce faceţi? *(Îşi pune masca pentru danţ.)*

Nae: Ei, haide, de! *(Se aude o figură a cadrilului. Nae danţează cu Didina, Catindatul cu Iordache ca damă. La a doua parte a figurii contradanţului, apar în fund Pampon, Crăcănel şi Miţa mascaţi.)*

SCENA XIII

Cei de sus, Pampon, Miţa şi Crăcănel, apoi lume din bal

Pampon: Iaca turcul! A! în sfârşit. *(Toţi trei coboară melodramatic în faţa Catindatului; figura danţului se sparge; Didina, Nae şi Iordache se retrag deoparte spre uşa din fund în stânga şi ascultă; Miţa mai la spatele lui Crăcănel şi lui Pampon, care s-au oprit ţintă în faţa Catindatului înmărmurit; Miţa a scos din buzunar sticluţa şi pândeşte.)*

Didina *(încet)*: Pampon!

Nae *(încet)*: Miţa!

Iordache *(încet)*: Crăcănel!

Crăcănel *(fioros)*: Jos masca!

Catindatul *(tremurând)*: Pentru ce?

Crăcănel: Până aici ţi-a fost, Bibicule! *(Stau amândoi gata să-l apuce.)*

Catindatul: Iartă-mă, nene Iancule, nu mai fac! *(Pune mâna să-şi scoată masca.)*

Miţa *(care a pândit momentul, n-apucă el să-şi scoată masca, şi-i aruncă sticluţa în ochi)*: Na, mizerabile! *(Fuge prin fund.)*

Catindatul: A! Săriţi! Ajutor! *(Vrea să fugă.)*

(Pampon şi Crăcănel îl înhaţă şi încep să-i tragă; lume mascată şi nemascată vine fuga din fund la dreapta; Didina, Nae şi Iordache au şi dispărut în fund la stânga.)

Cortina

ACTUL III

Decorul actului întâi întocmai. Un moment, scena goală. Se aude o birje oprindu-se din goana mare în fund, apoi plecând peste un moment înapoi. Pe urmă se aude zgomotul unei chei deschizând broasca. Uşa se deschide de perete. În scenă întuneric adânc.

SCENA I

Didina, Nae şi Iordache, în costumurile de la bal, mascaţi, intră gâfâind prin fund. Apoi Pampon, Crăcănel şi Catindatul de-afară

Nae: În sfârşit, am ajuns... Aprinde o lampă.

Didina: Ne urmăreşte, trebuie să ne urmărească. *(Iordache caută pe dibuite chibriturile pe o masă din fund şi răstoarnă nişte sticluţe.)* A! m-ai speriat! *(Iordache aprinde lampa; lumină în scenă.)* Uf! *(Îşi scoate masca; toţi şi le scot şi le aruncă fiecare pe câte-o masă.)*

Nae: Iordache, scoate cheia d-afară, şi-ncuie degrab' pe dinăuntru. *(Iordache execută ordinul.)*

Didina: Sunt sigură că s-au luat după noi... O să fie un scandal mare... sunt nenorocită.

Nae: Lasă-i să vie, n-ai grijă; orişicum, avem pe unde scăpa.

Didina *(lui Iordache, care coboară)*: Zici c-ai văzut dumneata când i-a aruncat cu vitrion în ochi?

Iordache: Am văzut eu, fireşte. A strigat odată: „Na, mizerabile!" şi paf! *(face gestul)* şi pe urmă a fugit pân lume.

Nae *(desperat)*: Cum? Cum să scap de nebuna asta? Cum să mă cotorosesc de republicana? Vrea să mă bage în primejdie!

Didina: Ce scandal! O să mijlocească proces, poliţie, procuror, şi pe urmă la juraţi... O să ne dea pân gazete! Să afle la sigur Pampon... Sunt compromentată... Mi-ai omorât viitorul, dle Nae.

Nae: Bine, soro, vina mea este? păcatele mele!

Didina: Da, fireşte, vina d-tale... Dacă ştiai cu ce republicană apilpisită de Ploeşti ai de-a face, nu trebuia să mă-ncurci pe mine.

Nae: Bine, neică...

Didina: Nu trebuia să mă-ncurci pe mine.

Iordache *(care a stat în fund la uşe şi a ascultat afară)*: St! tăceţi!

Nae: Ce?

Didina: Ai?

Iordache: Vine o birje... *(Se aude o birje.)*

Didina: Nu v-am spus că ne-a luat urma...

Iordache: Tăceţi! *(Toţi ascultă; birja se opreşte afară în fund.)* S-a oprit aici...

Nae: Hait!

Didina: Ei sunt!

Iordache: Tăceţi!

Didina: Să stingem lampa... *(Merge în vârful degetelor în fund.)*

Nae *(lui Iordache)*: Scoate cheia din uşe! *(Iordache scoate cheia. Se aud de afară glasul lui Pampon, al lui Crăcănel şi al Catindatului.)*

Pampon *(d-afară)*: E lumină! Sunt aici!

Nae, Didina şi Iordache *(coborând în vârful degetelor, misterios)*: St!

Pampon *(d-afară)*: Deşchideţi!

Bătăi tari în uşe; Didina stinge lampa; întunerec

Catindatul: Deşchideţi! *(Bătăi mai tari.)*

Nae: Binişor! încet!

Toţi de afară: Deşchideţi! *(Bătăi tari.)*

Didina *(toţi trei au coborât în faţă de tot)*: Ce e de făcut?

Nae: Să ieşim în curte pe fereastra din odăiţă... St!

Pampon *(d-afară)*: Deşchideţi!

Catindatul *(d-afară)*: Ori spargem uşa! *(Bătăi grozave.)*

Didina *(frângându-şi mâinile)*: Sunt mulţi! sparg uşa; îmi vine rău; mor!

Nae: Să fugim.

Iordache: ’Aide degrabă; e minunat! *(Având o inspiraţie:)* Să poftească să spargă uşa... Tii! Mare politică mi-a dat în cap... să poftească să spargă!...

Nae: Sunt turbaţi *(Se aud lovituri grele în broasca uşii.)*

Iordache: Lasă, că-i potolesc eu!...

Didina: ’Aide degrabă!

Nae: ’Aide! *(Toţi ies misterios degrabă prin uşa din dreapta.)*

(Un moment scena goală; se aude lucrare la uşa din fund; uşa se clatină, se

zguduie şi în sfârşit cedează.)

SCENA II

Pampon, Crăcănel, Catindatul în costumurile de la bal, fără măşti. Catindatul e plin de pete negre pe tot obrazul; intrare fioroasă

Pampon: A stins lumina!

Crăcănel: Cine are un chibrit?

Catindatul *(se descheie la costum şi scoate dedesubt din jiletcă un chibrit de ceară; îl aprinde şi îl ţine în mână)*: Aici este la bărbierul unde mi-a scos măseaua nevinovată!... De-aia adineaori, în bal, zicea să-mi mai scoaţă una...

Pampon *(care, la lumina chibritului, a dat ocol cu ochii în scenă)*: Nu mai încape vorbă, este aici. Aicea este Bibicul! *(Crud:)* Am să-l sfâşiu!

Crăcănel *(scrâşnind din dinţi, zguduind din cap)*: Cu dinţii! Cu dinţii am să-l rup! După ce e caz de traducere dublă, ne mai duce din încurcătură în încurcătură; îşi bate joc de noi... Cu dinţii!

Pampon *(arătând pe Catindatul, care schimbă chibriturile – când se stinge unul, aprinde altul)*: Toată încurcătura devine de la dumnealui...

Catindatul: De la mine?

Crăcănel: Da, de la dumneata...

Catindatul: Cum de la mine?

Crăcănel: Se înţelege ...

Pampon: Pentru ce ţi-ai schimbat costumul? pentru ce ai luat costumul turcului!

Catindatul: Nu mi-ai spus d-ta că e nenea Iancu în bal... *(Schimbă chibritul.)*

Pampon: Ei! ş-apoi?

Catindatul: Cum, ş-apoi? Dacă mă prindea nenea Iancu în bal, mă lua la Ploeşti, îmi omora cariera de la percepţie.

Crăcănel: Şi cel puţin dacă am fi siguri, sigurisimi că-i aici!... *(către Catindatul)* pentru că d-ta ca un zevzec ce eşti...

Catindatul: Pentru ce mă faci zevzec, dle?

Crăcănel: Pentru că dacă nu tachinai, nu se-ntâmpla ce s-a-ntâmplat...

Catindatul: Ce să-ţi fac? Nu ţi-am spus că nu mă pot stăpâni? Când mă magnetizez, eu tachinez straşnic... Şi nenea Iancu tachinează când are magnet, toţi ai noştri tachinează... da’ nu ca mine.

Crăcănel: Vezi! Vezi că eşti zevzec, când îţi spun eu că eşti zevzec...

Catindatul: Pentru ce mă faci zevzec, dle?

Pampon: Are dreptate... pentru că d-ta ţi-ai schimbat costumul cu o mască, care nu ştii măcar ce fel de persoană e.

Catindatul: Dacă nu şi-a scos masca? Nu ţi-am spus că vorbea de măsele?... era bărbier.

Pampon: Eu vă spui că sunt aici. Nu ne-am ţinut noi după birja lor? Birja lor nu s-a oprit aici? Nu s-a-ntors înapoi? N-am oprit noi birjarul care-i adusese? Nu s-a-ntors el cu noi şi ne-a arătat că aici i-a lăsat, pe doi bărbaţi şi o damă?

Crăcănel: Da!

Pampon: Aici sunt, aici, ascunşi. Trebuie să fie aici o lumânare, o lampă... Cine a fost aici, pentru ce a fugit când am venit noi?... că a fost cineva aici.

Catindatul *(aprinzând alt chibrit şi mergând la masa unde sunt două lămpi)*: Aha! iacătă o lampă...

Crăcănel: Aprinde-o!

Catindatul *(pune mâna pe sticlă, o scoate şi o aruncă jos)*: Pfu! frige!

Crăcănel: Ai spart ţilindrul!...

Catindatul: M-a fript!

Pampon *(repede)*: Vezi! vezi! e stinsă acuma de curând: a stins-o adineaori când eram noi la uşe...

Catindatul *(aprinde alt chibrit şi apucă cu mâna învelită în pulpana hainei ţilindrul de la o altă lampă, pe care o aprinde. Lumină în scenă. Vede o mască pe masă)*: Iacătă o mască!

Crăcănel *(la altă masă)*: Aici încă una!

Pampon *(găsind a treia mască)*: Încă una! Trei! Sunt aici! *(Examinând masca.)* Este scoasă acum de pe obraz... e caldă... e asudată! *(O miroase tare.)* Asta e masca Didinii! i cunosc mirosul... Să-i căutăm; aici sunt... *(Miroase încă o dată tare masca.)* A! a! data asta, Bibicule, nu mai scapi!

Crăcănel: Trebuie să punem mâna pe el!

Catindatul: Trebuie să-mi dea costumul meu!

Pampon *(fioros)*: Am să-l sfâşiu.

Crăcănel *(scrâşnind dinţii)*: Cu dinţii am să-l rup!... cu dinţii!...

Catindatul *(punând mâna la falcă)*: Eu nu pot să-l rup cu dinţii, dar trebuie să-mi dea costumul meu! *(Toţi caută în toate părţile, pe sub mobile, pe care le răstoarnă, pe după paravan.)*

Pampon *(văzând uşa din dreapta)*: O uşe! p-aici! *(Dă cu piciorul tare în uşe, uşa se deschide, el se repede afară în odăiţă, urmat de Crăcănel şi Catindatul; se aude răsturnare de mobile în dreapta.)*

SCENA III

Iordache în costum de oraş, Ipistatul, doi sergenţi de noapte, apoi Pampon, Crăcănel şi Catindatul

Iordache *(intrând şi oprindu-se în uşe, arată dezordinea din prăvălie Ipistatului; cu ton dezolat)*: Iaca, domnule, iaca în ce hal e prăvălia!...

Ipistatul *(grav)*: Nu-i niminea.

Iordache: Pesemne a fugit!... *(Se aude alt zgomot în odaie.)* Scotocesc în odaie! să nu fugă pe fereastră!...

Ipistatul *(sergenţilor)*: După ei degrab'! *(Sergenţii, Ipistatul şi Iordache se reped spre odaie; în momentul acesta intră Crăcănel şi Pampon.)* Staţi! Puneţi mâna pe ei! *(Sergenţii înhaţă cu putere unul pe Pampon şi altul pe Crăcănel.)*

Crăcănel: Poliţia!

Catindatul *(care a scos şi el capul pe uşe, să intre)*: Poliţia! *(Îşi trage repede capul înapoi; Iordache merge repede în odaie.)*

Pampon *(zbătându-se în mâinile sergentului)*: Pentru ce, domnule?

Ipistatul *(bătând din picior şi din mână, aspru)*: Vorrrbă!... Ce căutaţi noaptea în prăvăliile negustorilor?

Crăcănel: Căutăm o persoană...

Pampon: Da, o persoană...

Ipistatul *(acelaşi joc mai aspru)*: Vorrrbă! Ce persoană?

Crăcănel: Pe Bibicul.

Pampon: Pe Bib...

Ipistatul *(acelaşi joc, mai aspru)*: Vorrrbă!

Iordache *(intrând repede din dreapta, cu gura mare)*: Cum Bibicul, ce Bibicul, care Bibicul, domnule? Mofturi! Aici nu şade Bibicul... ştie d. subcomisar cine şade aicea. Ia-i, dle subcomisar, sunt pungaşi!

Pampon *(ţinut strâns de sergent)*: Eu pungaş?

Crăcănel: Noi pungaşi! Aşa umblă pungaşii îmbrăcaţi?

Ipistatul *(şi mai aspru, acelaşi joc crescendo)*: Vorrrbă!... Da' oamenii de treabă aşa umblă?... Pe unde aţi intrat?...

Crăcănel: Pe uşe.

Pampon: Da, pe...

Ipistatul *(foarte aspru)*: Vor... vorrrbă!

Iordache: Da, pe uşe. Da întreabă-i d-ta cum a intrat pe uşe. A spart-o, dle. Eu eram în odăiţă dincolo; am simţit că sparge cineva uşa; de frică să nu m-apuce în casă să mă omoare, am ieşit pe dincolo pe fereastră ca să dau de ştire la secţie...

Crăcănel: Nu-i adevărat!... noi...

Pampon: Am văzut...

Ipistatul *(aspru rău de tot)*: Vor... vorrrbă! *(Sergenţilor:)* Haide! luaţi-i la secţie! *(Sergenţii împing pe Crăcănel şi Pampon.)*

Crăcănel: Dle subcomisar, îmi pare rău... *(Sergentul îl împinge.)* Nu! nu da brânci, domnule!

Ipistatul *(grozav de aspru)*: Vorrrbă! *(Sergenţilor)*: Haide odată!

Pampon *(împins de sergent)*: Da, da' nu scapă Bibicul cu asta. *(Sergentul îl împinge.)* Nu! nu da brânci, domnule!

Ipistatul *(scrâşnind din dinţi)*: Vorrrbă! La secţie! *(Sergenţii scot, prin fund, în brânci pe Pampon şi pe Crăcănel.)*

Ipistatul *(merge după ei până la uşe; cum au ieşit, el se întoarce repede înapoi, şi cu tonul foarte dulce)*: Iordache... ştii de ce venisem eu?

Iordache: Cum să nu ştiu, dacă ţi-am făcut denunţul să-i iei...

Ipistatul: Nu, ştii, aşa vine vorba... Uite ce vream să te rog eu: am o listă de lotărie. *(Scoate o listă mare.)*

Iordache: Iar?

Ipistatul: Un franc numărul... mai sunt numai trei numere!...

Iordache: Ce?

Ipistatul: Un portabac cu muzică: are două cântece. *(Scoate portabacul şi-l face să cânte.)*

Iordache: Bine, ăsta parcă-l mai puseseşi o dată la lot; aveam şi eu un număr.

Ipistatul: Da, s-a şi tras, la Anul Nou.

Iordache: Ei?

Ipistatul: Am câştigat-o eu; oprisem şi eu un număr... Acu o pun iar, voi să-mi mai încerc norocul... Mă rog ţie, nu mă refuza, pune şi tu unul... să le completăm odată...

Iordache *(i dă un franc şi scrie)*: Iaca.

Ipistatul *(strânge lista, o bagă în buzunar şi plecând)*: Mersi, neică.

Iordache *(după el)*: Ia vezi, nu da drumul negustorilor ălora până nu venim eu ori d. Nae; să vedem, să nu ne fi luat ceva din prăvălie...

Ipistatul *(oprindu-se în uşe cu intenţie foarte fină)*: Vor... vorrrbă! Las' pe mine, regulez eu... *(Iese învârtindu-şi muzica.)*

SCENA IV

Iordache singur, apoi Catindatul

Iordache: Haha! i-am lucrat. Să vedem cum are să prinză politica; eu i-am băgat, el să-i scoaţă; eu i-am regulat, el să-i scape... Până una-alta,

să vedem de urâtul de dincolo. *(Merge la uşa din dreapta.)* Haide, vino!

Catindatul *(foarte sfios, intră)*: S-a dus?

Iordache S-a dus...

Catindatul *(tremurând)*: Dacă mă ducea la poliţie?! Să afle nenea Iancu că m-a dus la poliţie!

Iordache: Care nenea Iancu?

Catindatul: Nu ţi-am spus? Nenea Iancu, bogasierul[66], din Ploeşti... Închipuieşte-ţi, domnule, să afle nenea Iancu că m-a dus la poliţie!...

Iordache: Las-o asta; te mai doare obrazul?

Catindatul: De ce? de măsea? Aş! Am magnetizat-o!

Iordache: Nu de măsea, de vitrion...

Catindatul: Ce vitrion?

Iordache: Care ţi l-a aruncat în ochi la bal.

Catindatul: Mi-a aruncat şi cu vitrion? Cine mi-a aruncat cu vitrion?

Iordache: Dama, de! Uite, eşti plin de pete...

Catindatul: Aş! aia a fost cerneală violentă, am cunoscut-o după miros; m-a stropit şi-n gură; îi cunosc gustul: cerneală violentă... Ştii, la noi la percepţie, când pic cerneală pe concept... o dată cu limba! *(scoate limba şi arată cum linge hârtia)* o şterg... Da' închipuieşte-ţi d-ta, domnule, să afle nenea Iancu că m-a dus la poliţie!...

Iordache: Cine strică? D-ta. Ce cauţi să te amesteci cu vagabonţii, cu zamparagiii[67], cu pungaşii... să spargi uşi şi să intri noaptea în prăvăliile oamenilor?

Catindatul: Zicea că să găsim pe Bibicul...

Iordache: Mofturi!

Catindatul: Bibicul, care mi-a luat în bal costumul meu şi mi l-a dat pe ăsta de turc... *(Dezolat:)* Trebuie să-l găsesc, să-mi dea costumul meu; trebuie să mi-l dea... nu pot să plec fără costumul meu.

Iordache: Stăi, domnule, ce pofteşti d-ta? Costumul? Ţi-l găsesc eu, ţi-l dau eu mâine, poimâine, îţi dau eu garanţie, să m-apuci pe mine, na! ce mai vrei?

Catindatul *(foarte dezolat)*: Îmi trebuie acuma... Cu costumul ăsta de turc nu mă pot duce să-mi iau hainele mele. Nenea Iancu m-a căutat la bal, o să mă caute, o să m-aştepte acasă... Cum să dau ochii cu nenea Iancu aşa turc?... Mă ia la Ploeşti, îmi zdrobeşte cariera de la percepţie.

Iordache: Aş! vorbă!

Catindatul: Şi nu-mi poci lua înapoi hainele nemţeşti, nu mă poci duce mâine dimineaţă la canţilerie...

Iordache: Ei, o să lipseşti o zi, ce lucru mare!... tot zici că nu primeşti leafă...

Catindatul: Mă destituie, nu se poate să lipsesc.

Iordache: Ascultă-mă pe mine, măi omule; ’ai mai întâi să tragem clopoţelul la o spiţărie; trebuie să-ţi cureţi obrazul; nu se poate să te duci în lume aşa pârlit...

Catindatul: E rău de tot?

Iordache: Eşti ciuruit; numai în albul ochilor n-ai...

Catindatul: Îi închisesem de frica lui nenea Iancu… are palmă grea…

Iordache: Vino degrabă cu mine; cunosc eu un spiţer care scoate cerneala cum scoatem noi măselele, odată…

Catindatul: Aoleo!

Iordache: Vino degrabă, nu mai sta; poate te aşteaptă nenea Iancu. *(Suflă în lampă şi-l ia pe Catindatul să plece cu el. Întunerec.)*

Catindatul: ’Aide… *(Ieşind.)* Dar fă-ţi idee, domnule, să afle nenea Iancu că m-a dus la poliţie!… *(Ies, închinzând bine uşa.)*

SCENA V

Miţa singură în costumul de la bal, apoi Didina asemenea

Miţa *(venind din dreapta pe dibuite)*: Am găsit fereastra din odăiţă deschisă şi am intrat… L-am nemerit? ori nu l-am nemerit? Da, trebuie să-l fi nemerit. Da, sunt o cremenală… *(Se retrage pe dibuite după paravan.)*

Didina: Mare istorie!… Am îngheţat aşteptând afară în frig: a trebuit să intru înapoi pe fereastră. Nae trebuie să vie numaidecât cu Pampon. Trebuie să pândesc când or intra aici, să ies pe fereastră, şi pe aici mi-e drumul… Să poftească pe urmă d. Pampon acasă în costum de bal… să-l judec eu…

Miţa: Auz mişcând… e cineva…

Didina: S-aprinz o lampă… *(Merge pe dibuite la masa cu lămpile.)*

Miţa: Desigur e cineva…

Didina *(a găsit chibriturile şi aprinde lampa)*: Aşa…

Miţa: A! *(Aparte:)* O femeie! Dama de verde! *(Tare:)* A! în sfârşit!

Didina *(dând un ţipăt de surprindere, se întoarce)*: A! *(Aparte:)* O femeie! e republicana!

Miţa *(fierbând)*: V-aţi speriat? pardon! Mă recomand: Miţa Baston.

Didina *(cu contenenţă[68])*: Mersi! şi eu, Didina Mazu.

Miţa *(jocul crescendo)*: Ce cauţi aici, madamo?

Didina *(cu un ton mai sus)*: Da’ d-ta, ce cauţi aici, madamo?

Miţa: *(jocul crescendo)*: Eu sunt la amantul meu!

Didina *(foarte de sus)*: Şi eu sunt la amantul meu!

Miţa *(izbucnind)*: La amantul d-tale?… Amantul d-tale… a fost… era… este… amantul meu! D-ta, ca o infamă, mi l-ai răpit! *(Luând o poză de atac şi cu tonul tragic:)* Una din noi două trebuie să moară.

Didina *(pregătindu-se de luptă)*: Să vedem care… Poftim!

(Miţa se repede turbată la Didina, care se repede şi ea şi o întâmpină. Amândouă ţipă şi se încleştează, spumând, una de alta.)

SCENA VI

Aceleaşi, Nae

Nae *(apărând în fund, rămâne o clipă încremenit)*: Să nu daţi la oglinzi, că sunt cu chirie! *(Apoi, repezindu-se între cele două femei, le descleştează şi le împinge pe una într-o parte, pe alta într-alta.)*

Didina *(căzând d-a-ndăratele pe un scaun şi leşinând)*: A! a! a! *(Nervi.)*

Miţa *(acelaşi joc)*: A! a! a! *(Nervi.)*

Nae: Asta e curat ca la *Norma*[69]… Acu-i acu!… *(Se repede şi le zguduie când pe una, când pe cealaltă.)*

Didina *(deşteptându-se brusc)*: Unde-i republicana?

Miţa *(asemenea)*: Unde-i infama? *(Se repede iar una spre alta.)*

Nae *(oprindu-le la mijloc)*: Iar? Bre, femeilor, veniţi-vă-n fire. Vine Pampon! Vine Crăcănel!

Didina: Pampon?

Miţa: Crăcănel?

Nae: Da, Pampon şi Crăcănel. I-am scăpat eu de la secţie, unde erau închişi! Am pus la cale toate… Drept mulţumire, Pampon, Crăcănel şi Ipistatul vin aici acum să facă cinste; s-a dus să cumpere vin şi mezeluri. Nu mai e vreme de mofturi! *(Didinii:)* Vrei să te lase Pampon?

Didina *(repede)*: Ba nu! *(Didina merge în fund şi ascultă afară.)*

Nae *(Miţii)*: Vrei să-l laşi pe Crăcănel?

Miţa *(tristă)*: Ah! l-aş lăsa pe Mangafaua pentru tine... dar nu pot; trebuie mai întâi să-mi fac o carieră...

Nae: Fă-ţi-o!

Miţa: Am fost să intru la telegraf.

Nae: Electrică ploeşteancă! Ei, şi?

Miţa: Nu m-a primit...

Nae: Pentru ce?

Miţa: Zice că n-am încă vârsta... *(Didina coboară.)*

Nae: Vezi! apoi nu e mai bun Crăcănel, că nu mai întreabă de

vârstă? ’Aide, ’aide! Fiţi fete cuminte, că pe urmă mă supăr pe amândouă...

Miţa: Dar Crăcănel a aflat... Mangafaua ştie tot...

Nae: Nu a aflat nimic, nu ştie nimic...

Miţa: A aflat de la Pampon.

Nae: Nimic!

Didina: Şi Pampon ştie bine...

Nae: Apoi dacă n-ascultaţi... Trebuie să vă spun cum i-am liniştit, ca să ştiţi şi voi ce să spuneţi, cum s-o potriviţi... ’Aide, să nu dea peste noi aici... *(Le apucă pe amândouă cu câte o mână şi porneşte cu ele spre dreapta; Iordache intră.)*

Iordache *(din fund)*: Vin! Sunt la colţ!

Nae: La colţ? ’Aideţi să punem odată la cale încheierea comèdiei ăştia... *(Nae, Didina şi Miţa ies, dreapta.)*

SCENA VII

Iordache, apoi Pampon şi Crăcănel, cu butelci, pachete de mezeluri şi franzele la subsuoară, apoi Nae

Iordache *(căzând obosit pe un scaun)*: De azi-dimineaţă!... de azi-dimineaţă, asta merge întruna aşa! Ce goană! Ce goană turbată! Doamne! Doamne, isprăveşte odată istoria asta! Sunt trei după douăsprezece şi mă leşin de somn şi d-a-mpicioarele!

Pampon *(intrând cu Crăcănel)*: Haha! Domnule Iordache...

Crăcănel: Ei! domnule, ai văzut că nu suntem pungaşi... Stăpânul d-tale, d. Nae, în persoană, ne-a scos de la secţie.

Iordache: Da, domnule Crăcănel...

Crăcănel: Nu mă cheamă Crăcănel; mă cheamă Mache Razachescu. *(Pune ce a adus pe masă.)*

Pampon *(acelaşi joc)*: Foarte urât din partea d-tale să te porţi astfel! Noi venisem aici pentru Bibicul, nu pentru ce credeai d-ta: nu avem de un astfel harahterul...

Iordache: Măcar d-ta să fii ăla, să găseşti noaptea despre ziuă în prăvălia d-tale...

Pampon: Eu n-am prăvălie, domnule: eu nu sunt cupeţ[70], sunt particoler...

Iordache: Ştiu, da’ zi că ai... să găseşti trei oameni necunoscuţi...

Crăcănel: Aşa e, bine zici, trei. Ce s-a făcut urâtul ăla micul... pârlitul... fratele lui nenea Iancu bogasierul? Pe el pentru ce nu l-a luat la secţie?

Pampon: Pesemne a fugit ca un laş...

Crăcănel: Iaca, mie nu-mi pare rău de ce s-a întâmplat, dacă oi câştiga portabacul cu muzică.

Iordache *(repede)*: Aţi pus şi d-voastră la lotăria ipistatului?

Pampon: Mai era două numere; unul l-am pus eu, şi unul amicul.

Iordache *(aparte)*: S-a complectat? A murit francul!...

Pampon: Domnul Nae unde este?

Iordache: Mi se pare că e dincolo în odaie, să vedem... *(Merge pe după parvan; către Nae, care intră din dreapta:)* Sunt aici, te aşteaptă. Aşa-i că a prins bine politica mea? Femeile s-au dus?

Nae: Da, dar o să se întoarcă numaidecât; am regulat bine chestia.

Iordache: Cum?

Nae: Ai să vezi... treci la pod în faţă, şi aşteaptă-le... *(Trece în scenă; Iordache iese repede în fund.)* Ehei! Salutare, neică!

Pampon *(vesel, strângându-i mâna)*: Salutare şi frăţie!

Crăcănel *(vesel, dar solemn, îl apucă de mână)*: Mersi, neică, eşti un bărbat, drept să-ţi spui, nu că eşti frizer, dar eşti galant.

Pampon: Da, foarte galant!

Crăcănel: Ne-ai făcut şi mie şi prietinului mare bunătate: amândoi o să-ţi rămânem foarte recunoscători de câte ai făcut pentru noi. *(Îi strânge mâna călduros.)*

Nae: N-aveţi de ce! îmi pare rău... datoria: se-ntâmplase la mine-n casă...

Pampon: ’Aida de! Nu! ce-i drept e drept, neică, ai făcut mult pentru noi...

Crăcănel *(vesel)*: Şi carevasăzică Bibicul erai d-ta, ai? Bată-te să te bată!

Nae: Vezi bine!

Crăcănel: Şi Mangafaua nu eram eu?

Nae: Aş! Mangafaua era unchiul fetii, epitropul...

Crăcănel: Bată-te să te bată. *(Râde.)*

Pampon: Şi închipuieşte-ţi, neică Năică, dacă te întâlneam azi-dimineaţă, când am venit întâi aici, îmi spuneai numaidecât cum a devenit chestia de ai înfăşurat borcănelele cu pomadă, care le-a cumpărat de aici Didina, în ale două bilete... şi ne lămuream, frate... Dar eu, prost! Să nu-mi dea în gând să întreb măcar pe Didina... Biata Didina!

Crăcănel *(aparte)*: Auzi d-ta! şi eu gândeam că e biletul Miţii...

SCENA VIII

Aceiaşi, Ipistatul, apoi Iordache, apoi Didina şi Miţa, amândouă în haine de oraş

Ipistatul *(intrând repede din fund)*: S-a tras lotul... Acum l-am tras!...

Pampon: Ei?

Nae: Ştiu cine l-a câştigat.

Ipistatul *(cu multă naivitate)*: Iar eu, domnule, închipuieşte-ţi noroc!

Nae *(aparte)*: A murit francul!

Pampon: Tii! Păcat!

Crăcănel: Rău îmi pare. *(Se aude uruitul unei birji, care se opreşte în fund.)*

Nae: St! Tăceţi, mi se pare că s-a oprit aici o birjă...

Pampon: Da...

Iordache *(venind repede din fund)*: Două dame, vin două dame...

Nae *(naiv)*: Două dame? Ce să caute la mine două dame?

Crăcănel: Două dame?

Pampon: Nu cumva?

Didina *(intrând furioasă prin fund)*: A! dle Iancule, în sfârşit! *(Iordache, Ipistatul şi Nae la o parte vorbesc încet.)*

Pampon: Didina! *(Miţa intră furioasă şi se opreşte cu braţele încrucişate în fund.)*

Crăcănel: Miţa? *(Caută să se ascunză undeva.)*

Miţa *(coborând la el)*: Nu te-ascunde, bibiloiule! gândeai că nu o să te prinz, ai? De când te pasc, gândeşti? Aici e la Ploeşti, ai? În costum de bal, ai? *(Miţa lângă Crăcănel îl judecă încet şi-l zguduie; Nae după parvan; Iordache şi Ipistatul cară mezelurile şi butelcile în odaia din dreapta.)*

Didina: De azi-dimineaţă de când ai plecat de acasă, câte ceasuri sunt? ştii?

Pampon: Îţi spui eu acasă ce a fost...

Crăcănel: Miţo, Miţo, îţi spui acasă...

Miţa: Niciun cuvânt mai mult! ’aide!

Didina: ’Aide acasă!

Pampon: Frate, a fost încurcătură, înţelege.

Crăcănel: Da, o încurcătură...

Nae *(ieşind de după parvan)*: Se înţelege c-a fost o încurcătură, cum se-ntâmplă totdeauna în carnaval... Ei! d-ale carnavalului! Să-mi daţi voie, coconiţelor, să vă isplic eu încurcătura pe larg la masă. *(Crăcănel şi Pampon foarte mulţumiţi.)*

Femeile: La masă?

Nae: Da, la masă. Noi, între bărbaţi, pusesem de gând să îmbucăm ceva aicea la noi... Dincolo e cald, masa pusă aşteaptă... Crez că nu o să

capăt un refuz.

Miţa *(cu tonul de refuz, înţepată)*: Mersi, musiu, de invitaţie.

Crăcănel *(strălucitor)*: Miţo, să mă vezi cu ghete de brunel cu bizeţ[71] pe catafalc!... *(Încet:)* Frizer, frizer, da' nu ştii ce băiat galant e.

Pampon *(Didinii)*: Dacă mă iubeşti...

SCENA IX

Aceiaşi, Catindatul, curat la faţă, tot în costumul de turc

Catindatul *(intrând din fund triumfător)*: M-a curăţat spiţerul!

Didina *(încet)*: Cine-i ăsta?

Pampon *(tot aşa)*: Lasă că-ţi spui eu... *(Didina râde.)*

Crăcănel *(Miţii)*: Ăstuia i-a dat o nebună la bal cu o sticluţă cu doftorii în ochi!

Miţa *(repede)*: Şi nu l-a ars?

Crăcănel: Aş! era un fel de cerneală violentă. *(Didina trece lângă Nae; Miţa şi toţi ceilalţi se grupează în jurul Catindatului şi-l examinează.)* Le-a scos toate?

Catindatul: Toate, uite-te. Îţi dau un franc pe una...

Miţa *(aparte)*: M-a-nşelat spiţerul... mai bine!

Nae *(încet Didinii)*: Mâine-seară la cinci.

Didina *(asemenea)*: Bine!

Nae *(asemenea)*: Nu bine, negreşit! *(Didina trece şi ea să examineze pe Catindatul..)*

Pampon: Nu se mai cunoaşte deloc...

Iordache: Da' deloc. *(Trece în odaia din dreapta.)*

Catindatul: Închipuieşte-ţi să mă fi văzut nenea Iancu în halul ăla... *(Toţi îl examinează.)*

Miţa *(încet lui Nae)*: Aţi şoptit? Ce ţi-a şoptit? Ce i-ai şoptit?

Nae *(asemenea)*: Eşti nebună? iar începi?... Aşteaptă-mă mâine la opt seara...

Miţa: Da... *(Se duc amândoi şi ei lângă Catindatul.)*

Crăcănel *(uitându-se în ceafa Catindatului)*: Aha! iaca una a rămas în ceafă; adu francul...

Catindatul: Las-o aia; aia e de la noi de la percepţie; ştii, am obicei, după ce scriu, şterg condeiul; îl dau pân păr. *(Face gestul la ceafă; toţi râd.)*

Iordache *(venind din dreapta)*: Dacă poftiţi, masa e gata.

Catindatul: Masa? Carevasăzică *(lui Nae)* ne-ncurcăm iar?

Nae: Cu plăcere, neică.

Pampon: 'Aida la masă.

Crăcănel: ’Aida! *(Toţi au pornit spre dreapta; Didina cu Pampon, Miţa cu Crăcănel, Nae cu Catindatul, Iordache cu Ipistatul.)*

Catindatul *(punând mâna repede la falcă, dă un ţipăt)*: Ai! *(Se opreşte şi se întoarce în loc; toţi fac asemenea.)*

TOŢI: Ce e?

Catindatul *(umblând agitat)*: Pfu! Pfu! Pfu! Iar m-a apucat; dar rău; rău de tot! *(Către Iordache, hotărât:)* Ştii s-o scoţi? Scoate-o. *(Toţi privesc pe loc.)*

Iordache: Lasă că-i ştiu eu leacul ei; eu i sunt popa... de la Matei citire... *(Se repede la masa din fund, ia o pereche de foarfeci mari şi vine cu ele încruntat, clănţănindu-le ca la tuns; Catindatului:)* Şezi! *(Catindatul şade; Iordache cu foarfecele clănţănind îl ameninţă să i le bage pe gât.)*

Catindatul *(ridicându-se înseninat)*: Mersi, neică, mi-a trecut! *(Toţi pornesc veseli şi râzând spre dreapta.)*

Cortina

50 Prăvălie cu articole de mode
51 Ofiţer
52 Joc de cărţi
53 Nenoroc, ghinion
54 Valetul, la jocurile de cărţi
55 Tertip, şiretlic, truc
56 De la exoflisire (*grecism*) – a expedia o persoană
57 Turbată
58 În ediţiile îngrijite de Caragiale: *pandoliile*
59 Îmbrăcămintea
60 Adaos, supliment, relans (la jocul de cărţi)
61 Curtează
62 Fostă negustorească
63 Costum de bal mascat, constând dintr-o mantie lungă cu glugă
64 Adaptare „liberă“ a expresiei franceze, căreia i se extinde sensul la: cu plata pe loc (potrivit listei de preţuri)
65 Războiul de Independenţă din 1877–1878
66 Negustorul
67 Chefliii, stricaţii (de la *zampara* (*tc*.) – petrecere, desfrânare)
68 Stăpânire de sine
69 Operă în două acte de Vincenzo Bellini (1801–1835)
70 Negustor (*regionalism*)
71 Ghete de lux având o bucată de piele (adesea cu găurele), pusă îndeosebi la vârf, ca ornament

NĂPASTA

Dramă în două acte (1890)

PERSOANELE

Dragomir, cârciumar
Gheorghe, învăţătorul satului
Ion, ocnaş
Anca, soţia lui Dragomir
Câţiva oameni

Într-un sat de munte

ACTUL I

Interiorul unei cârciume, clădite cu grinzi de lemn. În fund, la mijloc, uşa de intrare; la stânga, fereastră mare şi prăvălie cu oblon; lângă fereastră, taraba. La stânga, planul întâi şi al doilea, două uşi care dau în două odăi. La dreapta, planul întâi, chepengul beciului şi o uşe care dă în celar. La stânga, în faţă, o masă de lemn şi scaune rustice. Laviţe pe lângă pereţi.

SCENA I

Dragomir, Gheorghe şi Anca

(Toţi trei stau împrejurul mesii pe care arde o lampă mică cu petrol. Gheorghe ţine o gazetă în mână. Anca lucrează la o cămaşe)

Gheorghe: ...E greu să scape, fireşte... dar se-ntâmplă.. Aşa fac mai toţi câţi scapă: dintru-ntâi s-arată pocăiţi, se prefac proşti, se dau tot cu binişorul, şi odată, când le vine bine, p-aici ţi-e drumul...

Dragomir: Adică şi ăsta era şiret... se prefăcea... *(Zâmbind:)* Am înţeles!

Gheorghe: Ştiu eu?

Dragomir: Fugi, mă, d-acolo!

Gheorghe: De ce să nu crezi că s-a prefăcut?

Anca: Asta e! nouă ani de zile!... Cine se preface atâta vreme aşa, şi să nu fi fost nebun, tot acolo ajunge... până la urmă tot nebuneşte.

Dragomir: Dac-a fost ticălos, prostul! L-a găsit cu cămaşa plină de sânge, a văzut la el luleaua, tutunul şi amnarul mortului... Dacă s-a bucurat

să fure nişte nimicuri de la un mort pe care l-a găsit în pădure, eu stric?... Era tâmpit... când i-a citit osânda, râdea...

Anca *(cu mult interes)*: Cum?... de unde ai văzut tu când i-a citit osânda?

Dragomir: Am fost la judecată.

Gheorghe: Ai fost?

Anca *(din ce în ce mai interesată)*: La care judecată?

Dragomir *(contrariat)*: La juraţi, când l-a osândit.

Anca: Ai fost tu la juraţi?!... şi mie atâţia ani de zile să nu-mi spui!

Dragomir: Ţi-am spus...

Anca: Ba nu.

Dragomir *(supărat)*: Ei! aşa e, nu, fireşte. La ce?... Să-ncepi iar să-mi boceşti pe răposatul?

Anca *(clătinând din cap)*: Dragomire! *(Se scoală şi trece la tarabă.)*

Dragomir *(după ce s-a uitat urât la ea, către Gheorghe)*: Ia citeşte, mă, înainte, să vedem ce s-a făcut nebunul.

Gheorghe *(căutând şirul în ziar, apoi urmărind citirea)*: „...precum şi toate cercetările au fost zadarnice. Soldatul mărturiseşte că de multe ori a mers cu nebunul la apă, că-l lăsa la fântână singur şi el se ducea să-şi vază amanta. Nebunul venea cu doniţele pline şi-l chema să se întoarcă împreună la temniţă. Tot timpul, nebunul a fost ca şi liber, în orice caz foarte puţin păzit. Era bun şi foarte simpatic tutulor – afară de accesurile acute în care-l apuca mania persecuţiei. După cum afirmă soldatul, nebunul ar fi căzut în ocna veche, care e părăsită de pe vremuri...“

Dragomir *(cu interes)*: Carevasăzică... a murit?...

Gheorghe: Ba bine că nu.

Dragomir *(aparte)*: A murit!...

Gheorghe: Ia spune, Dragomire, ce fel de om era... Eu n-am văzut de când sunt o judecată la juraţi... Aş vrea să văz şi eu odată... Ce face, ce zice omul pe care-l judecă?

Dragomir: Ce să facă?... Stă şi el între puşti şi aşteaptă să se isprăvească mai degrab’...

Anca *(la tarabă)*: Dar tu, Dragomire, ai mers aşa din întâmplare ori dinadins?

Dragomir *(întorcându-se spre ea)*: Dinadins?... Ce, nu ţi-e bine?... De ce să merg dinadins? *(Lui Gheorghe:)* S-a nimerit să fiu în oraş... mă dusesem să vânz nişte lână. *(Răstit, către Anca, care şade rezemată cu coatele pe tarabă:)* Ce faci acolo?

Anca: Nimic... Ascult.

Dragomir: Asculţi! *(Din ce în ce mai aspru:)* Nu-ncepi iar să

boceşti pe răposatul? că iar am vorbit de el... ’Aida-de! începe... jeleşte-l!... *(Anca trece binişor şi iese în stânga; către Gheorghe:)* Eu zic că nebunul nu era vinovat; degeaba l-a băgat douăzeci de ani la ocnă!

Gheorghe: Ştii c-ar fi ciudat – că s-a mai întâmplat aşa lucru... să te pomeneşti că prind vreun tâlhar şi ăla spune: tot eu am făcut acu câţiva ani omorul din pădurea Corbenilor... Uite de ce şi uite cum... Ai?

Dragomir: Se prea poate.

Gheorghe: Ce te faci atuncea cu nebunul?...

Dragomir: Care?

Gheorghe: Care a fost osândit degeaba.

Dragomir: Ai zis c-a murit.

Gheorghe: Să zicem că trăieşte...

Dragomir: Cum să trăiască?... a căzut în ocna părăsită...

Gheorghe: Nu... să zicem că n-a căzut, să zicem c-a fugit şi pun iar mâna pe el... Cine-i plăteşte atâţia ani de necaz?

Dragomir: Dumnezeu... *(Pauză)* Mă, Gheorghe, tu cam ştii legile...

Gheorghe: Aşa ş-aşa... *(Anca intră şi se opreşte în uşe.)*

Dragomir: Nu-i aşa că un om care a făcut o faptă... un omor... nu-i aşa că dacă vine singur peste zece ani şi se mărturiseşte, nu mai are nicio pedeapsă?...

Gheorghe: Cât e nu ştiu sigur, dar ştiu că e un termen: dacă trece ăla, s-a isprăvit...

Anca *(care a ascultat din pragul uşii, coboară; e plânsă)*: Cum adică? la zece ani un ucigaş poate veni să spuie singur ce-a făcut şi lumea îl lasă în pace?

Gheorghe: Aşa e legea...

Anca: Bună lege, zău! *(Se şterge la ochi.)*

Dragomir: De ce nu te pui tu să faci alta mai bună? *(Fixând-o:)* Iar ai venit! *(Lui Gheorghe:)* Vezi de ce nu i-am spus... pentru că de câte ori vine vorba de răposatul, ori îşi aduce aminte de el cât de departe, îmi urlă toată ziua. *(Către ea:)* Mergi d-aici, şi nu mai mă boci pe cap, cobe!... Ştiu că dacă m-or omorî pe mine, mi-ai juca hora la soroace în loc să-mi faci pomană... *(Pauză; Anca se retrage.)* Dacă era să boceşti toată viaţa pe bărbatu-tău ăl dintâi, de ce te-ai măritat a doua oară?... ’Aide... mergi!

Anca: De ce nu eşti mai blând, Dragomire?

Dragomir: Pleacă odată...!

Anca: Mă duc. *(Iese în fund.)*

SCENA II

Dragomir, Gheorghe

Dragomir: Du-te la păcatele! *(Se scoală supărat.)*

Gheorghe *(după o pauză)*: Fie, măi vere, prea aspru eşti cu muierea.

Dragomir: Ia lasă-mă-n pace şi tu... Ştii tu cum trăiesc eu?... ştii tu ce am făcut eu pentru femeia asta?... că mai bine îmi frângeam gâtul până să n-o fi întâlnit!... Dacă nu era femeia asta îndărătnică, eu eram astăzi altfel de om! Tu nu ştii ce s-a petrecut între mine şi ea.

Gheorghe: Da, da' văz ce se petrece. Vă canoniţi unul pe altul degeaba: nici tu nu eşti de ea, nici ea de tine.

Dragomir: Ea m-a luat ca să aibă cine să-i ţie soroacele de sufletul răposatului. Din ziua întâia a cununiei şi până astăzi, o dată n-am văzut-o zâmbind; de atunci şi până astăzi cu trupul e aicea pe lumea asta şi cu gândul e la Dumitru, pe lumea aialaltă.

Gheorghe: O fi fost cu ea mai bun ca tine.

Dragomir: Mai bun!... De unde ştia ea din ziua întâia că n-o să fiu şi eu poate mai bun decât el? Eu n-o iubeam?... că dacă n-aş fi iubit-o!... Şi mai în sfârşit înţeleg să plângă o femeie pe bărbat dacă e văduvă... da' dacă s-a măritat odată cu altul... care-i ăla să rabde asta?... Atunci de ce s-a mai măritat?

Gheorghe: Ei!

Dragomir: Da; de ce... dacă nu se poate despărţi de umbra răposatului? Ba zi că e o femeie nebună, care mi-a stricat mintea şi mie. Eu sunt sănătos, crezi, de când am luat-o?... Uf! m-am săturat! De opt ani de zile, Dumitru şi iar Dumitru; pe el îl auz când vorbeşte ea, când mă uit la ea, îl văz pe el... Eu trăiesc în casă, mănânc la masă, dorm la un loc cu stafia lui... Aşa! asta n-o să mai meargă mult! *(Anca intră din fund încetinel, se opreşte în uşe şi ascultă; Gheorghe o vede şi face o mişcare; Dragomir, atras de mişcarea lui Gheorghe, se întoarce şi o vede.)* Uite-o! Uite-l! El e... Dumitru! *(Către ea:)* Ieşi! ieşi! fugi, să nu te văz! *(Anca stă locului cu ochii pironiţi asupra lui)* Te duci? or mă duc eu... Să nu te văz! *(Porneşte spre ea, ea înaintează spre el; el se repede, o apucă de mână şi-o aduce hotărât în faţă.)* Ce vrei?... Ce te uiţi aşa la mine?... Ce gândeşti?... Eu l-am omorât?... Da? Spune! *(O smuceşte.)*

Anca *(hotărât)*: Dragomire, eşti nebun?... *(Îşi face cruce.)*

Dragomir: Nebun?... Spune... *(O smuceşte iar.)*

Gheorghe: Dragomire!

Anca: O!... nebun!

Dragomir: Nu, să spui... Din două una: ori crezi că l-am omorât eu...

Anca: Poftim! asta-i vorbă de vorbit!

Dragomir: Da... şi atunci de ce mai trăieşti cu mine... or nu crezi şi

atunci de ce mă chinuieşti pe mine?... ce ai cu mine? Lasă-mă în pace pe mine cu Dumitru al tău! *(O împinge de mână şi suie; ea vrea să facă un pas spre el.)* Lasă-mă în pace! *(Acelaşi joc.)* Lasă-mă în pace! *(Iese foarte turburat prin fund, trântind uşa.)*

SCENA III

Anca, Gheorghe

Gheorghe *(suie până în fund)*: Dragomire! Dragomire!... S-a dus!

Anca *(coborând la stânga, aparte)*: Se duce la cârciuma Popii... acasă n-are ce bea.

Gheorghe *(din fund)*: Anco! *(Coboară încet)*.

Anca: Tot aici eşti?... Gheorghe, de ce nu-ţi schimbi tu gândurile, mă băiete, şi vrei să mi le schimbi pe ale mele? Îmi pare rău de tine!... Aşa necăjită cum sunt, de ce nu mă laşi tu necazului meu şi mai mă turburi şi tu?

Gheorghe: Pentru că...

Anca: Pentru că mă iubeşti... Asta o ştiu...

Gheorghe: Da, pentru că te iubesc...

Anca: Lasă-mă păcatelor mele, Gheorghe, şi du-te. Eşti tânăr... mergi de-ţi caută norocul aiurea... Aşa cum mă iubeşti tu pe mine eu nu te poci iubi...

Gheorghe: Tu nu poţi iubi?

Anca: Ba... oi fi iubind şi eu odată... dar n-am avut parte. Acu la mine a trecut vremea iubitului... D-aia Gheorghe, îţi mai spui o dată, caută-ţi norocul în altă parte.

Gheorghe: În altă parte?... Bine...

Anca: ... De ce să-ţi încurci tu o viaţă tânără cu păţeli trecute, să iei o femeie cu gânduri vechi? Ş-apoi chiar aşa... cum să mă iei?

Gheorghe: Ţi-am spus...

Anca: Să mă desparţ eu acum de Dragomir?... nu se poate.

Gheorghe: Zici că ţi-e negru să-l vezi.

Anca: Da... da' mie Dumnezeu mi l-a trimis pe el; şi Dumnezeu ştie ce face... eu trebuie să fac voia lui...

Gheorghe: Bine, Anco, fă cum vrei, trăieşte cum îţi vine... Eu m-am hotărât să plec din satul ăsta...

Anca *(repede)*: Să pleci?

Gheorghe: Da... Eu te iubesc, tu nu mă poţi iubi... ce-ar însemna să mai stau aici degeaba?

Anca *(tristă)*: Pleci!

Gheorghe: Da... Lumea a cam simţit... eu să mă stăpânesc nu poci...

şi nu voi să mă fac de batjocură, să mă ţiu de urmele tale ca un nătărău. *(Anca stă pe gânduri.)* Nu mai merge... să fiu prieten cu bărbatu-tău, care nu-i om de felul meu, numai ca să te poci vedea mai des!... Eşti o femeie... nu ştiu cum să-ţi zic... Ţi-e drag să trăieşti cu un om care se poartă cu tine ca cu un câine, şi mă goneşti pe mine, care te iubesc... Bine... Atunci mai bine să nu te mai văz deloc.

Anca: Carevasăzică, pleci?... adevărat?

Gheorghe: Da...

Anca: Când?

Gheorghe: Cât s-ar putea mai curând... peste câteva zile.

Anca: Rău îmi pare.

Gheorghe: De ce?

Anca: De ce, de ne-ce, îmi pare rău...

Gheorghe: Dacă nu mă iubeşti...

Anca: Ce copil eşti! Eu nu te iubesc pe tine, dar tu mă iubeşti pe mine: nu înţelegi tu că mai dor o să-mi fie mai la urmă mie de tine decât ţie de mine...

Gheorghe: Atuncea...

Anca: Ce?

Gheorghe: Vino cu mine.

Anca: Nu se poate.

Gheorghe: Prin urmare, eu ce să fac?

Anca: Tu... tu să te duci, Gheorghe, cu Dumnezeu; de dorul meu să nu-ţi pese... *(Plânge.)*

Gheorghe: Anco, plângi?

Anca: Da.

Gheorghe: Pentru ce?

Anca: De prisos să-ţi spui.

Gheorghe: Dacă plângi...

Anca: Să-ţi vorbesc drept, Gheorghe: eu îţi sunt cu mult datoare ţie... Multă putere mi-a dat prieteşugul tău şi gândul că un om aşa de voinic ca tine mă iubeşte... Gândul că tu ai fi în stare să faci odată ş-odată o jertfă mare pentru mine era sprijinul sufletului meu amărât... Dacă tu te duci, cum rămâi eu?

Gheorghe: Ce jertfă? s-o fac.

Anca: Nu poci acuma... nu ştiu... n-am ce să-ţi spui. *(Stă un minut la gânduri.)* Gheorghe, dacă mă iubeşti mult... mult... *(schimbând repede tonul)* du-te acuma de dormi liniştit şi vino mâine-dimineaţă aici: Dragomir pleacă la târg, putem sta mai mult de vorbă... Du-te... Noapte bună.

Gheorghe: Noapte bună, Anco. *(Pleacă spre fund.)*

Anca *(aparte)*: Pleacă. *(El dă să iasă; cu glasul jumătate:)* Gheorghe!

Gheorghe *(întorcându-se)*: M-ai chemat?

Anca: Nu... *(El o priveşte lung, apoi vrea să plece.)* Ba da! *(El se întoarce iar şi coboară cu aerul întrebător.)*

Gheorghe: De ce?

Anca: Nu pricepi?

Gheorghe: Nu.

Anca *(cu multă intenţie)*: ... Tu nu simţi, n-ai priceput deloc că şi eu te iubesc?

Gheorghe: Tu... pe mine?... adevărat?

Anca: Adevărat... Trebuie să-ţi spui, că nu mai poci. *(Foarte volubil:)* Gheorghe, Dragomir o să vie acum beat... Când se întoarce beat, mă-njură şi se culcă şi doarme dus de poţi tăia lemne pe el... Vino! De la tine din deal se vede fereastra asta... oblonul este închis... Pândeşte: când ăi vedea lampa la ochiul oblonului, vino degrabă... te aştept!

Gheorghe: Mă iubeşti?

Anca: Da, da' să nu uiţi că sunt nevasta lui Dragomir... dacă moare el, sunt a ta!... Gheorghe, m-am jurat: când o cădea a dintâi lopată de pământ pe coşciugul lui, eu să fiu în braţele tale... Ai priceput?...

Gheorghe: S-aştept o viaţă întreagă...

Anca *(scurt)*: Eşti un prost! M-ăi fi iubind tu, da' nu mă-nţelegi... Gândeşte-te mai bine la ce am vorbit... Cum vezi lumina, vino, să nu te aştept... Du-te...

Gheorghe *(transportat)*: Mă duc... viu... Mă iubeşti?

Anca: Da, da, te iubesc. *(Îl strânge în braţe cu putere, apoi îi face vânt prin fund şi încuie.)*

SCENA IV

Anca *(singură, privind spre fund)*: Gheorghe, Gheorghe, ce păcat te mână pe tine!... *(Coboară încetinel la masă.)* O fi în stare băiatul ăsta uşurel de câte se laudă? să vedem... Unde o fi câinele? la cârciuma Popii... joacă cărţi şi bea... Să vie iar beat să mă înjure şi să mă ameninţe!... Aş vrea să ştiu cât o să mai ţie asta!... Mult nu crez!... *(Ascultă.)* Haha! vine... el este... *(Îşi ia lucrul şi stă la masă. O bătaie în uşe. Anca se ridică şi stă un moment.)* Am încuiat... *(Încă o bătaie. Anca merge la uşe.)* Acuş-acuş! *(Descuie.)*

SCENA V

Ion *(foarte obosit şi cam tremurând)*: Bună vremea, nevastă.

Anca: Mulţumim dumitale, om bun... Ce pofteşti?

Ion: Îmi dai demâncare?

Anca *(aparte)*: Ăsta nu-i din sat... e străin. *(Tare:)* N-avem demâncare, omule... pleacă.

Ion: Da'... mă laşi să dorm?... lasă-mă să dorm...

Anca *(aparte)*: E un om rău, e beat, ori ce? *(Tare:)* Caută-ţi de drum, creştine; *(cam aspru:)* 'aide!

Ion *(sfios şi apărându-se ca de o lovitură la cap)*: Mă duc... să nu mă baţi... să nu dai!

Anca: Dec! de ce să te bat?... du-te sănătos.

Ion *(vrea să plece, îşi pierde puterile şi se reazimă de uşe)*: Nu mai poci... *(Rugându-se frumos:)* Dă-mi ceva să mănânc, fă-ţi pomană... mi-e foame. *(Se lasă binişor pe laviţa din stânga uşii.)*

Anca: Ăi fi bolnav?

Ion: Nu.

Anca: Da' ce ai?

Ion: Mi-e foame... sunt ostenit...

Anca: Da'... de unde vii dumneata?

Ion: Hehe, de departe... tocma de la munte.

Anca: Şi ce vânt te-a bătut pe la noi?

Ion: M-am rătăcit.

Anca: Da-ncotro mergeai?

Ion: Nu ştiu...

Anca: Cum să nu ştii unde mergeai?

Ion *(încet şi confidenţial)*: Vezi că eu... sunt nebun...

Anca: Nebun?!

Ion: Hăhă!... Da' nu m-apucă totdeauna... Şi când mă chinuieşte Necuratul, numa' vine Maica Domnului de mă scapă... Necuratul mi-a poruncit de două ori să-mi fac seama singur... ca să-mi ia sufletul...

Anca: Sărmane, cine ştie ce păcate!...

Ion: Da' Maica Domnului nu m-a lăsat. *(Se închină.)*

Anca: Şi din ce ţi-a venit?

Ion: Din bătaie... Şi când mă speriu m-apucă, fie pe pustii locuri! şi, când e să m-apuce, îmi vine întâi cu grije, şi cu scârbă, şi pe urmă cu spaimă... şi mă arde. *(Arată moalele capului.)* Eu am o bubă aici înăuntru... Da-mi dai?

Anca: Ce?

Ion: Demâncare...

Anca: A! uitasem, uita-te-ar relele! *(Merge la tarabă, taie un codru de pâine şi i-l dă.)* Na, omule.

Ion: Bodaproste!

Anca: Vrei ş-un rachiu?

Ion: Dacă-mi dai...

Anca *(îi dă un ţoi de rachiu)*: Da' cum s-a întâmplat să-ţi vie?... E de mult?

Ion: Vreo zece ani...

Anca: Zece ani... Şi cine te-a bătut?... de ce?

Ion: Degeaba... Eu eram pădurar la Corbeni...

Anca *(aparte)*: Pădurar la Corbeni!... *(Tare:)* Cine te-a bătut?

Ion: La judecată... că nu vream să spui.

Anca *(cu nerăbdare)*: Ce?

Ion: Că de ce l-am omorât...

Anca: Omorât! *(Aparte:)* Doamne Isuse Christoase! cine e omul ăsta? *(Cu teamă c-a aflat adevărul:)* Te cheamă... Ion...

Ion *(dând din cap)*: Ion mă cheamă.

Anca: Şi ziceai c-ai omorât pe...

Ion: ...Pe Dumitru Cirezarul...

Anca *(aparte)*: Cum a ajuns omul ăsta aici?... Tu, Maica Domnului! i-ai fost călăuză; tu l-ai purtat pe căi necunoscute şi mi l-ai trimes aici ca să ridice din calea hotărârii mele îndoiala...

Ion *(moţăind)*: Acu mi-e somn... *(Ascultă ca de departe.)* De ce urlă câinele?

Anca: Nu urlă niciun câine.

Ion: Ascultă...

Anca *(aparte)*: Aiurează. *(Tare:)* Ioane, vrei să te culci?

Ion: Da.

Anca: Scoală. *(Îl ajută să se ridice.)* Vino cu mine... 'Aide p-aici. *(Îl duce de mâini încetinel spre stânga, planul întâi.)*

Ion: Când urlă câinele, moare cineva... *(Şovăie, ea îl sprijineşte.)*

Anca: Încetinel...

Ion: Tu ştii cine o să moară... O să moară Ion?... Dacă Ion moare, scapă de dracul?... *(Se opreşte, face o grimasă de durere şi pune mâna la cap.)* Mă doare! *(Amândoi ies încet.)*

SCENA VI

Gheorghe, Anca

Gheorghe *(intrând repede din fund)*: Anco! *(Venind spre stânga.)* Anco!

Anca *(venind din stânga)*: Gheorghe! *(Repede:)* Ce cauţi? ce vrei? Nu ţi-am spus să nu vii până nu ţi-oi face semn? Ţi-am făcut semn? Vrei să dea Dragomir peste tine aici?... Pleacă, du-te şi nu mai veni până nu te chem...

Gheorghe: Stai să-ţi spui... Am venit să-ţi aduc o veste bună...

Anca: Ce veste bună?

Gheorghe: Viu de la cârciuma Popii... Dragomir e tot acolo... E băut... A jucat cărţi, a pierdut şi-a făcut cinste la toţi... E acolo popa, notarul, primarul, sunt toţi în odaie...

Anca: Asta ţi-e vestea a bună?

Gheorghe: Stai... Dragomir pleacă până-n ziuă.

Anca: Ei! merge la târg.

Gheorghe: Nu... pleacă, nu se mai întoarce.

Anca: Ce?

Gheorghe: Te lasă... se duce în lume!

Anca: Cum? *(Aparte:)* Nu crez eu asta.

Gheorghe: Anco...

Anca: ’Aida-de! mai sunt şi eu p-aici.

Gheorghe: Nu-ţi pare bine? N-ai zis că mă iubeşti?

Anca: Ei da! ş-apoi... dacă te iubesc?

Gheorghe: Când bărbatul îşi părăseşte nevasta, ea are drept, după lege, să se desparţă de el şi să ia pe cine-i place.

Anca *(impacientată)*: Ce vorbeşti prostii... Cum o să plece Dragomir? Unde să plece?

Gheorghe: N-a spus unde, dar îşi ia ziua-bună de la toţi... zău! până în ziuă se porneşte...

Anca: Om vedea... *(Aparte:)* Aşa? *(Stă pe gânduri.)*

Gheorghe: La ce te gândeşti?

Anca: Gheorghe, uite-te la mine bine! eşti tu bărbat în toată firea, ori eşti un om uşurel?... Mă poci eu încrede în tine? Faci ce ţi-oi zice eu?

Gheorghe: Fac.

Anca: Dar dacă nu faci?

Gheorghe: Spune ce, să fac!

Anca: Bine... Să vedem ce-ţi poate dragostea: du-te şi orice s-ar întâmpla, până nu vezi semnul, nu te mişca. *(Gheorghe face o mişcare.)* Fără vorbă multă, pleacă. *(Îl împinge spre fund.)*

Gheorghe: Anco!

Anca: Du-te.

Gheorghe: Mă iubeşti?

Anca *(foarte impacientată)*: Da, da' du-te *(îl împinge afară)*. Să nu te întâlneşti cu el... ia seama. *(Închide.)*

SCENA VII

Anca *(singură, coboară la uşa din stânga şi ascultă; o deschide binişor şi se uită înăuntru; trece apoi şi şade la masă)*: Vrea să plece... Ce să fac?... Să mă duc să strig în gura mare... să dau pe vinovatul adevărat pe mâna judecătorilor şi să scap pe nevinovat... Dar dovada? Bănuiala mea. Dar ce dovadă o să fie asta dacă el o tăgădui?... Ia stai ... Carevasăzică el mai are un an să o ducă cu frica în sân... anul ăsta o să umble fugar, şi peste un an îşi poate spune singur fapta, şi... s-a isprăvit... Să rămâie nepedepsit... Aşa e legea, bine; dar eu poci să-l las aşa?... Nu... nu se poate. *(Pauză)* Nebunul ăsta tot e osândit o dată... Pentru un păcat, două ori zece, un om tot cu o viaţă plăteşte... Şi fără altă vină nouă, nebunul tot are să fie prins până la urmă şi întors acolo de unde a fugit... *(Pauză)* Şi dacă e vorba, ce este mai bine pentru nebun? să-şi târască viaţa pribeag şi chinuit, fără adăpost, fără o zdreanţă pe el, fără hrană, ori să trăiască în închisoare, îmbrăcat, hrănit şi îngrijit la vreme şi adăpostit?... Să fie slobod e mai bine? să se bucure de lumina soarelui în bunăvoie?... Dar e nebun... Mai are nebunul bunăvoie?... Lumina soarelui fără lumina minţii... O să-i ţie lumina soarelui singură iarna de cald, ori de foame vara? O să se găsească ori nu un suflet de creştin să-l miluiască cu o fărâmă de pâine... o să degere, ori o să se coacă toată ziua, nemâncat, gonit de lipsa lui de voie, şi seara o să adoarmă de foame pe pământul gol... Aşa-aşa... locul lui e la ocnă... Dumnezeu, cine ştie pentru ce păcate, l-a aruncat în prăpastie, dar a fost şi bun şi i-a luat mintea cu care să-şi judece ticăloşia: i-a dat greutatea... dar i-a luat cumpăna! *(Stă pe gânduri.)*

SCENA VIII

Anca, Dragomir

Dragomir *(intră şi se opreşte în prag, e palid şi cam ameţit)*: Anco!... Anco!

Anca *(tresărind)*: Ai venit? *(Se scoală.)*

Dragomir: Da... îţi pare rău? Dacă îţi pare rău... mă duc iar... *(Şovăie.)*

Anca: Nu-mi pare rău c-ai venit, îmi pare rău c-ai venit iar beat.

Dragomir: Asta aşa e... sunt... ce e drept, sunt cam beat... Am băut... dar de necaz am băut. *(Oftează.)* Da, să ştii tu... numai de necazul tău!

Anca: De ce ai băut nu ştiu, ştiu că eşti beat... culcă-te.

Dragomir: Nu voi să mă culc... Am de vorbă cu tine...

Anca: Las' că mai vorbim mâine dimineaţă, acuma nu poţi vorbi...

Dragomir: Ba poci... Dă-mi să beau.

Anca: Tot mai vrei?

Dragomir: Tot mai vreau... Adu vin şi să stai aici, că am să vorbesc cu tine. *(El stă la masă, ea îi aduce o cană cu vin.)*

Anca: Na... să-ţi treacă necazul.

Dragomir *(ridică la gură cana şi se opreşte)*: Tu! *(rânjeşte la ea)* tu, n-auzi?... De ce vrei tu să mă otrăveşti pe mine?

Anca: Eşti nebun, vai de capul tău! Da' de ce să te otrăvesc?

Dragomir: Ca să te scapi de mine, ştiu eu!... şi să trăieşti cu altul... Poate că ai pus ochii pe Gheorghe, învăţătorul... Am cam mirosit eu ceva... *(Rânjind.)* Vai de voi!... vă pui capul la amândoi! *(Aduce cana la gură şi iar se opreşte.)*

Anca: Vorbeşti aiurea...

Dragomir: Să mă otrăveşti, ai? *(Îi dă cana şi aspru:)* Na ici! bea tu întâi... să te văz eu că bei.

Anca *(ia cana, bea şi i-o dă înapoi)*: Na.

Dragomir: Tu, Anco, spune drept, ce gândeşti tu de mine?

Anca *(luându-şi lucrul)*: Bine gândesc.

Dragomir: Bine?... Bine să fie... Las-o încurcată... *(Pauză)*

Anca: Abà, Dragomire, când pleci tu?

Dragomir: Unde să plec?

Anca: În lume... ştiu eu unde? Am auzit că vrei să mă laşi şi să te duci încotro ăi vedea cu ochii...

Dragomir: Cine ţi-a spus?

Anca: Ce-ţi pasă... De ce, Dragomire?...

Dragomir: Pentru că nu trăiesc bine cu tine... nu mă iubeşti... tu nu-mi eşti nevastă, îmi eşti vrăjmaş... pentru că tu m-ai nenorocit pe mine...

Anca: Eu? aş vrea să ştiu şi eu cum.

Dragomir: Da, tu... Dacă nu te cunoşteam pe tine, eu era să fiu altfel de om... *(Bea şi oftează.)* Hehè! ce om era să fiu eu... Dar s-a dus... acu e degeaba... las-o încurcată!

Anca: Şi vrei să mă laşi?

Dragomir: Da, numai pe câtăva vreme... să vezi cum îţi este fără mine... *(Bea.)* Ascultă ici la mine... unde ţi-e gândul?... Eu am o daraveră departe... trebuie să plec mâine-dimineaţă... Tu... fii cuminte... stai acasă şi m-aşteaptă. Să nu dea dracul!... că te tai!...

Anca: O să zăboveşti mult?

Dragomir: O lună, două, trei, mai mult... un an, nu ştiu...

Anca: Dar ai să vii înapoi?

Dragomir: Fireşte că viu... Tu ai să iei cu înscris de la Popa – să mi-aduci aminte să-ţi dau înscrisul – cinci sute de lei... Hanul poţi să-l dai cu chirie; tot Popa vrea să-l ia... Şiţa de sub şură poţi s-o vinzi... Scândurile de la deal o să le aducă peste câteva zile... mai ai să mai plăteşti vreo treizeci şi cinci de lei... să le vinzi; poţi apuca pe ele până la o sută de lei.

Anca *(după ce l-a ascultat cu răbdare, clătinând mereu din cap)*: Aoleu, Dragomire!

Dragomir: Ce?

Anca: Să mai crez eu că ai să te întorci? Eu nu văz că-ţi faci adiata? *(Se scoală.)* Dragomire, tu n-ai să pleci... Cum se poate una ca asta! Să-ţi laşi tu casa ta şi să fugi aşa în lume... De ce? Ai scăpătat şi mergi să slugăreşti unde nu te cunoaşte nimeni?

Dragomir: Aş!

Anca: Ori te-a ars focul şi mergi să cauţi adăpost în altă parte?

Dragomir: Nu!

Anca: Atunci ai făcut poate vreo faptă rea şi ţi-e teamă de răspundere, de pleci aşa în străinătăţi de la tine şi de la ai tăi...

Dragomir: Dec!

Anca: Că cine fuge aşa? cine îşi părăseşte aşa casa şi locul tamnisam, şi-şi ia lumea în cap?... Doar oamenii deznădăjduiţi, ori făcătorii de rele, ori... nebunii.

Dragomir *(bea şi rânjeşte)*: Nebunii...

Anca: Deznădăjduit n-ai de ce să fii, că, slava Domnului, ai după ce bea apă... Fapte rele zici că n-ai făcut, că tu ştii şi Dumnezeu ce stă pe cugetul tău... Atunci, Doamne iartă-mă, ăi fi nebun!

Dragomir *(acelaşi joc)*: Mai ştii? Oi fi...

Anca: De asta să nu râzi... eşti tu niţel cam ţicnit... adică, ce niţel! eşti bine de tot; de mult ţi-ai pierdut sărita... *(Dragomir ascultă nervos.)* Noaptea visezi urât şi sai din somn mereu... Ţi-e frică să dormi cu lampa stinsă... Mai-nainte, unde se întâmpla la tine să te îmbeţi!... acuma îţi bei minţile dintr-un ţoi de rachiu... Mai-nainte mă sileai tu să fac pomană şi să ţiu soroacele de sufletul lui Dumitru *(Dragomir mişcare)* – ba că ţi-a fost prieten bun, ba că ce păcat că s-a prăpădit aşa om de omenie! Ajunsesem să mă mir eu de tine, cum tu, bărbatul meu, să nu mă laşi o clipă măcar să-mi uit de bărbatu-meu ăl dintâi... De la o vreme încoace, alta ş-alta; dacă pomenesc cât de rar de el, te-apucă alte alea... Tu n-ai băgat de seamă ce-ai făcut adineaori?

Dragomir: Când adineaori?

Anca: Adineaori, când citea Gheorghe.

Dragomir: Ei?

Anca: Vorbeşti nişte vorbe... de nu te-ar cunoaşte omul ar crede...

Dragomir: Ce vorbe? Ce-am zis?

Anca: Ce nu se cade să vorbeşti... Încai la băutură, calea-valea... e omul cu mintea împăienjenită... Dar erai treaz...

Dragomir: Ei! ce-am vorbit?

Anca: Mi-ai zis să-ţi spui ce crez eu de tine, că tu ai omorât pe Dumitru... şi Gheorghe era de faţă...

Dragomir: Şi tu ce-ai răspuns?

Anca: Ţi-am răspuns ca totdeauna... că eşti nebun.

Dragomir *(încruntat)*: Nebun!...

Anca: Uite, vezi... am luat seama că nu-ţi place deloc s-auzi vorba asta. Ce să fie cu tine, Dragomire? Eu gândesc c-o fi vreun păcat... Să te spovedeşti... să te grijeşti...

Dragomir: Ce, am să mor?

Anca: Nu se spovedeşte omul numai când are să moară...

Dragomir *(indispus)*: M-oi spovedi altă dată, n-am vreme acuma.

Anca: Când?

Dragomir: Când m-oi întoarce...

Anca: Dacă te-i mai întoarce...

Dragomir: Ei, aşa! dacă m-oi mai întoarce... *(se ridică ameţit)* m-oi spovedi... Ei, ş-apoi ce? Aşa e viaţa omului! Pe toţi tot dracul îi încalecă... toţi o să moară, toţi! Şi eu o să mor... şi tu o să mori, şi Gheorghe, şi toţi... pe rând, pe rând, ca la moară. *(Se uită lung unul la altul.)* Tu, femeie, tu eşti ispita... Anco, Anco! *(Îi face şovăind semn să vie după el.)* ’Aide!... ’Aide, tu, n-auzi?... Mâine-dimineaţă plec... Tu! de ce nu mă iubeşti tu pe mine? *(O apucă.)*

Anca *(vrând să-l depărteze)*: Lasă-mă...

Dragomir: Nu te las... *(O ţine cu d-a sila.)*

Anca *(fixându-l)*: Abà, Dragomire, ţii tu minte alaltăieri la pomană – că uitai să te întreb – când a venit rezervistul ăla, de ce ai fugit?

Dragomir *(o lasă şi o împinge uşor încolo)*: Care rezervist?

Anca: Ăla de semăna grozav cu Dumitru...

Dragomir: Tu ştii care e ăla. *(Se întoarce spre masă.)*

Anca *(după o pauză)*: Zici că pleci dis-de-dimineaţă?

Dragomir *(posomorât)*: Da... plec...

Anca: Atunci, culcă-te... ai şi băut... e aproape de miezul nopţii...

Dragomir *(bea ce a mai rămas în cană)*: Mă duc! *(Pleacă spre uşa odăii lui, la stânga, planul al doilea.)* Sunt beat...

Anca: Crez... *(Urmându-l încet:)* Du-te de te odihneşte... *(subliniind)* şi...

Dragomir *(din pragul uşii)*: Şi... ce?

Anca: Închină-te... să nu mai visezi urât.

Dragomir: Bine! *(Iese în stânga. Anca se uită din uşe în odaie.)*

Anca: Aşa... Dormi acuma. *(Închide uşa şi ascultă, trece apoi şi ascultă la uşa cealaltă, apoi coboară.)* Închină-te, Dragomire, că se apropie ceasul!

Cortina

ACTUL II

SCENA I

Anca *(singură la masă)*: Să chem pe Gheorghe şi să-l pui să-i sfărâme capul... să stau să mă spovedesc lui Gheorghe cu de-amănuntul... Am eu vreme de asta acuma?... Poci să-i arăt lui aşa pe scurt şi în pripă cum s-a strecurat şi s-a înşirat îndelung, încet-încet, bănuială cu bănuială în sufletul meu, până să se înrădăcineze credinţa asta... că Dragomir e vinovat?... Să-mi pierz noaptea cu vorbe... Dar Gheorghe poate că nu vrea, ori să nu fie în stare să facă aşa faptă... Cum e băiatul uşurel, m-oi căi că i-oi fi spus... *(Pauză)* Nu... N-am nevoie de ajutor... Să mă gândesc mai bine... Cine n-o să crează că tot nebunul fugit de la ocnă a omorât şi pe Dragomir?... *(Pauză)* Da' de ce să-mi fac păcat şi să mai străgănesc[72] pe nevinovat?... Aseară, la cârciumă, Dragomir le-a spus la toţi că pleacă în lume. Am destul răgaz până la ziuă să-l târăsc şi să-l arunc în puţ: a plecat, s-a dus... nu mai vine azi, nu mai vine mâine, o lună, un an, nu mai vine deloc... M-a părăsit!... *(Pauză)* S-a hotărât... *(Se scoală, merge la tarabă şi ia o bardă, apoi coboară încet.)* Adică să fie greu lucru?... Doarme beat. Un uriaş doarme... doarme şi cugetul lui şi puterea lui şi voia lui; viaţa lui arde încet şi domol, cum arde lumânarea fără să vrea să arză... O femeie slabă, un copil fraged, hotărâre numai să aibă, poate să sufle o dată... ş-o stinge... *(Se joacă cu barda, cioplind binişor pe muchia mesii; în stânga se aud gemetele nebunului; ea se trezeşte din gânduri şi ascultă.)* Nebunul... S-a deşteptat... o să-l deştepte şi pe el... Ce să fac? să-l trăsnesc în somn!... Să moară fără să ştie măcar că moare, fără să vază că eu îl lovesc, fără să-şi aducă aminte de Dumitru... Dacă n-o vezi că vine, aia nu mai e moarte! Nu, nu vreau în somn; atunci ar fi parcă ar dormi mereu... Da... să-l deştept întâi: să ştie că-i vine moartea, de la cine şi de ce... *(Pune barda pe tarabă şi porneşte spre uşa lui Dragomir, face câţiva paşi şi se opreşte; uşa de la*

Dragomir se deschide, el apare foarte turburat).

SCENA II

Anca, Dragomir

Dragomir *(speriat)*: Anco!

Anca *(aparte)*: El!

Dragomir: Anco, am visat urât... mă doare mâna!

Anca: Aiurezi... te doare mâna din vis...

Dragomir: Mă înjunghie unde am semnul de muşcătură.

Anca: Şezi jos... tremuri *(El şade.)* De unde ai tu muşcătura aia la mână, Dragomire?

Dragomir: De mult.

Anca: Bine, de mult; dar de unde?... N-auzi?

Dragomir: M-am bătut când eram copil şi m-a muşcat unul pe care îl trântisem...

Anca: De ce nu vrei tu să-mi spui ce ai pe suflet? Eu văz că tu nu eşti în toate ale tale... Tu ai un ghimpe în cugetul tău... Destăinuieşte-te mie.

Dragomir: Ţie?

Anca: Da, mie; *(Dragomir mişcă din cap negativ)* spune şi te uşurează; dacă ai duce-o mult aşa, o să înnebuneşti...

Dragomir: Să înnebunesc!

Anca: Da... Ce ai visat?

Dragomir: Un cap de mort... cu dinţii mari... vrea să mă muşce... mă doare...

Anca: Te doare că nu vrei să spui, te doare că nu te hotărăşti să spargi buba şi s-arunci răutatea afară... *(Pauză – se apropie binişor de el şi-l apucă pe după gât.)* Ia ascultă, Dragomire... adică ce ar fi, cum stăm noi aici amândoi, să te pomeneşti cu Dumitru *(el face o mişcare)* că intră binişor pe uşe... uite pe colo *(arată în fund)*... să-l vezi că vine, cum era înalt şi voinic, şi se aşează frumos colea la masă în faţa ta: „Ei, bună seara, frate Dragomire... Ce mai faci? Mai îţi aduci tu aminte de mine?...“ *(Dragomir se zgârceşte pe scaun şi s-apucă de masă; ea îi ia repede capul în mâini şi cearcă să i-l întoarcă cu d-a sila spre fund.)* Ia uite colo... colo... Iacătă-l... iacătă-l!... Vino, vino, Dumitre!... *(Vrea să-l întoarcă cu toată puterea.)* Ci uită-te!...

Dragomir *(smucindu-se)*: Lasă-mă!... *(Se scoală; s-aude ţipând nebunul; Dragomir se întoarce spre stânga; alt ţipet.)*

Anca: Ascultă... *(Dragomir îşi întoarce privirile de la stânga, ea se repede aproape de el şi, jucând spaima, şoptit:)* Dragomire! *(Îl smuceşte şi-*

l întoarce în loc cu faţa spre stânga; el dă cu ochii de nebun, scoate un strigăt înecat şi rămâne încremenit.) Uite-l... Ştii cine e? E nebunul care a scăpat de la ocnă...

Dragomir: Ion! *(Cade zdrobit pe scaun.)*

Anca: El!

SCENA III

Dragomir, Anca, Ion

Ion *(coboară tremurând)*: Mi-e foame... Îmi dai să mănânc?

Anca *(lui Dragomir, încet)*: Trebuie să-l oprim aici până mâine... *(Merge la tarabă, ia pâine, o cană de rachiu şi ţoiuri şi le-aduce pe masă.)* Şezi colea, Ioane...

Ion: Şez. *(Şade sfios în faţa lui Dragomir, care se dă înapoi cu scaunul.)*

Anca *(dându-i să bea)*: Cum e la ocnă, Ioane?

Ion: Bodaproste... e bine. *(La întrebările ei, Ion răspunde lui Dragomir.)*

Anca: Şi cum ai fugit de acolo?

Ion *(ca iluminat)*: Vezi că s-a pogorât Maica Domnului la mine şi zice: pe cum că, Ioane, când ăi ajunge la fântână sub deal, o să-ţi iasă înainte cine să te aducă la mine, şi să vii negreşit... să vii, că eu te scap de toţi duşmanii tăi, o să-ţi fie bine, că eu, Maica Domnului, o să pui stavilă între tine şi rele: relele să nu mai poată trece la tine, şi nici tu să nu mai poţi trece la ele... *(Simplu:)* Aşa...

Anca: Ei?...

Ion: Pe urmă, vere, m-am dus la fântâna de sub deal şi am pus doniţele jos... Ei! era frumos şi cald... şi era pădurea singură... doar într-o tufă fluiera de departe o mierlă... Numa, dinspre partea dealului, iacătă că-mi iese înainte o veveriţă – vezi, o trimisese Maica Domnului! – sta în faţa mea în două labe şi se uita la mine drept cu ochii ei mititei şi galbeni. Eu am dat s-o prinz, când colo ea... ţuşt! a sărit p-o cracă subţire de alun: acu se încovoia craca şi s-apleca cu ea până la pământ, acu se ridica, acu se ridica, acu se apleca. Eu după ea, ea iar înaintea mea, în două labe, se uita la mine... Îi sclipea ochii, vere, de parcă era două scântei şi mă chema iac-aşa... *(Face gestul.)* Am umblat o zi întreagă: la urmă a pierit şi am rămas rătăcit... Da’ acuma o să mă duc înapoi acasă.

Anca: Unde acasă?

Ion: La ocnă.

Dragomir: Ai scăpat şi vrei să te duci singur înapoi?

Anca: Da’ de ce te-a închis pe tine, Ioane?

Ion: Pentru că am omorât pe Dumitru.

Dragomir: Da’ tu l-ai omorât?

Ion: Eu.

Anca: Ba nu tu.

Ion: Ba eu... Luleaua şi tutunul şi amnarul lui era la mine.

Dragomir: Ei, ş-apoi? Dacă s-o găsi luleaua şi tutunul şi amnarul tău la mine, se cheamă că te-am omorât, ai?

Ion *(neînţelegând bine)*: E!...

Anca: Ascultă-l pe el, Ioane, tu stai degeaba închis.

Ion *(dă din cap)*: Hăhă!

Dragomir: Şi o să scapi curând de acolo... Peste un an... *(Se opreşte privind bănuitor la Anca; ea face o mişcare de inteligenţă, trece la tarabă, de acolo în celar şi ascultă prin uşe, pe care a lăsat-o crăpată.)*

Ion: Mai am unsprece ani.

Dragomir: Ba unul.

Ion: Ba unsprece...

Dragomir *(impacientat s-apropie de Ion şi confidenţial, după ce a aruncat o căutătură de jur-împrejur)*: Dacă mâine-poimâine, o ieşi un om ş-o zice: daţi-i drumul lui Ion, că nu este el vinovat, e altcineva...

Ion: Altcineva... Ei! aşa a făcut unul de la noi de la ocnă... om milos, vere, Dumnezeu să-l miluiască...

Dragomir *(urmându-şi jocul)*: Lasă-mă să-ţi spui... E altcineva: Ion a fost un prost, i-a luat din buzunar luleaua şi tutunul; dar când i le-a luat, Dumitru era mort...

Ion: Ba nu...

Dragomir: Ba era mort... cu faţa la pământ...

Ion: Ba nu, era trântit pe spate *(Anca mişcare)* şi a deschis ochii la mine...

Dragomir: Ce!

Anca *(coboară repede la masă)*: Ş-apoi?

Ion: Apoi l-a podidit sângele pe nas şi pe gură ş-a murit... *(Mănâncă. Anca îşi şterge ochii şi se uită la Dragomir.)*

Dragomir *(răstit la ea)*: Ce te uiţi la mine aşa? *(Ea apleacă privirile; el mai aspru:)* Uită-te la mine! *(Bate cu pumnul în masă; Ion tresare; foarte animat, către Ion:)* Când l-ai găsit în pădure?

Ion *(se scoală speriat şi începe să tremure)*: Spui, să nu mă loveşti, să nu mă baţi!...

Dragomir: Cine te bate?... Şezi jos... *(Ion şade înfricoşat.)* Pentru ce să te bat?

Ion: Pentru că am omorât pe Dumitru...

Anca *(coborând)*: Creştinul lui Dumnezeu, înţelege că nu tu.

Ion *(către Dragomir)*: Nu eu... da' cine? *(Dragomir ţâfneşte.)*

Anca: Spune cine, Dragomire.

Dragomir *(fierbând)*: Nu te-amesteca tu în vorbă!... lasă-ne-n pace!... Nu ştiu... *(Bea cu sete.)*

Anca *(foarte simplu)*: Vrei să-ţi spui eu, Ioane?... Uite cine. *(Arată pe Dragomir, acesta face o mişcaree violentă.)* Uite, Ioane, vezi tu? ăsta a omorât pe Dumitru. *(Lui Dragomir:)* Zi tu că nu-i aşa!... *(Ion se scoală, începe să râză pe înfundate şi să ochească pe Dragomir.)*

Dragomir *(bea până-n fund, trânteşte cana, care se face ţăn-dări, şi se scoală)*: Sunt prost eu că stau la vorbă cu doi nebuni!...

Anca: Doi nebuni!

Dragomir *(ameninţător)*: Tu, femeie!... *(Încurcat, porneşte spre ea, care s-a retras la tarabă.)*

Ion *(dă un răcnet şi se năpusteşte asupra lui Dragomir tăindu-i drumul; îl apucă de gât şi-l învârteşte în loc)*: Stai aci!... De ce l-ai ucis, mă, pe creştin? *(Anca din fund, urmăreşte cu tot interesul jocul lor.)*

Dragomir *(luptând, înecat)*: Lasă-mă, nebunule!

Ion *(crescendo)*: Atunci, dacă l-ai omorât tu, pe mine de ce m-a închis, mă?... de ce m-a chinuit? de ce m-a lovit în cap? de ce? *(Îl zguduie şi-l împinge departe, în faţă lângă masă; Dragomir palid cade gâfâind pe un scaun...)* Dacă tu eşti vinovat *(obidindu-se: treptat şi arătându-şi moalele capului)* de ce mi-a făcut mie bubă aici înăuntru? *(Se vaită:)* Mă doare!... Mă doare!...

Dragomir *(se ridică pe furiş de pe scaun şi face un pas)*: Cum să scap?

Ion *(oprindu-se din plâns şi repezindu-se)*: Stai aci! *(Îl apucă de gât.)*

Dragomir: Anco, mi-a stins puterile!

Ion *(crescendo)*: Tu... eşti dracul!... Dacă tu eşti dracul, de ce nu te duci să stai în balta unde te-a gonit Maica Domnului?... or de ce nu mergi pe pustii locuri? or de ce nu te întorci în fundul iadului?... de ce? *(Îl pune în genunchi.)*

Dragomir: M-a răpus!

Ion: De ce să mă chinuieşti tu pe mine? *(Îl lasă un moment şi-l priveşte rânjind sălbatic.)* Măi!... este la noi o ocnă părăsită... În fund e o baltă neagră... Dacă arunci o piatră-n fund, numa, de departe, din inima pământului, începe să auie, şi auie tot mereu, şi tocm-a doua zi tace, când zice Maica Domnului: destul!... Acolo trebuie să vii tu cu mine... să te iau

de gât *(îl înhaţă)*, să te ridic şi să te arunc în fundul bălţii... aşa!... Haide. *(Urlând:)* Haide!... *(Îl târăşte; Dragomir se zbate.)*

Anca *(aparte)*: Îl omoară... nu trebuie!... *(Pune mâna pe bardă.)*

Dragomir: Săi, Anco!

Ion *(îl târăşte)*: Haide! nu urla, câine!

Anca *(alergând în faţa lui Ion cu barda ridicată)*: Nebunule! îţi crăp capul!

Ion *(tresare, lasă pe Dragomir şi se dă la o parte sfios)*: Nu el?... N-ai zis tu?... Tu ai zis. *(Se retrage spre fund.)*

Anca *(ajutând pe Dragomir să se ridice)*: Scoală!...

Ion *(depărtându-se)*: Atunci, mă duc. *(Iese repede în fund.)*

Anca *(după ce a ridicat pe Dragomir, care se aşază obosit la masă, şi uitându-se în toate părţile)*: Dragomire, s-a dus!

Dragomir: S-a dus?

Anca: Se duce-n sat... Trebuie să-l întoarcem înapoi şi să-l ţinem aci până vedem ce e de făcut... ’Aide după el!

Dragomir: Nu merg...

Anca: Fuge! n-o să-l mai ajungem...

Dragomir: Du-te tu.

Anca *(suie şi privind către el, aparte)*: Aşteaptă tu! d-abia a-nceput!... *(Iese în fugă prin fund.)*

SCENA IV

Dragomir singur, apoi Ion

Dragomir: N-o să-l mai poată ajunge... şi chiar să-l ajungă, ce folos! Parc-o să aibă ea destulă putere să se lupte cu nebunul... A putut femeia să mă vânză... acu ar vrea să mă scape, dar n-o să poată... Ion o să spuie... Încă un an... Pentru un an, să pierz viaţa întreagă!... pentru un an! A! când n-are omul noroc! *(Îşi apucă cu mâinile capul. Ion a apărut la vorbele din urmă, coboară şi pune mâna pe umărul lui Dragomir; acesta se scoală şi rămâne ca trăsnit.)* Anco!

Ion: A trecut pe lângă mine acuma... eram pe laviţă; s-a dus încolo la vale... Mi-e foame, dă-mi să mănânc. *(Şade.)* Şezi şi tu. *(Bea.)* Bea şi tu. *(Dragomir se supune; după o pauză lungă:)* E unul la noi la ocnă... Ce om bun, vere! cum mă miluieşte el pe mine: mănâncă numai câte o fărâmiţă şi tainul lui mi-l dă mie!... Ăla a fost ucis pe tată-său, şi-l băgase pe frate-său la ocnă... Pe urmă, vezi ce l-a învăţat pe el Maica Domnului, să vie la ocnă şi să spuie: eu am răpus pe taica, lui neica să-i daţi drumul, că nu e vinovat... *(Simplu:)* Iac-aşa.

Dragomir *(din ce în ce mai mişcat)*: Şi...

Ion: Şi i-a dat drumul lui frăţâne-său şi l-a închis pe el.

Dragomir: Pe el...

Ion: D-apăi!... Într-un târziu după aia, a aflat el că frăţâni-său umblă să moară, şi s-a rugat să-l lase de la ocnă să meargă acasă cu soldaţi, numai pentru trei zile, că zice că: ce-am avut eu cu taica aia a fost altă socoteală; dar nu voi să plece alde neica până nu m-o ierta...

Dragomir: Şi l-a iertat?

Ion: Da' de unde!...

Dragomir: Nu l-a iertat?

Ion: Nu, n-a vrut să-l lase de la ocnă să meargă...

Dragomir: Şi frate-său a murit aşa?

Ion *(dă din cap că da, apoi se uită lung la Dragomir)*: Mă Dragomire, tu eşti sănătos şi cu mintea întreagă şi o să trăieşti bine... şi eu... *(zâmbind trist)* o să mor aşa... necăjit, bătut şi nebun! *(Se ridică.)*

Dragomir *(foarte pătruns)*: Ioane!...

Ion: Vezi... Tu la ce n-ai venit să spui pe cum că Ion nu-i vinovat... Pe Ion l-aţi bătut în cap degeaba... Luaţi-mă pe mine. Ce-am avut eu cu Dumitru e altă socoteală, dar pe Ion lăsaţi-l săracul *(cu obidă adâncă)* şi Ion s-ar fi rugat la Maica Domnului Buna pentru păcatele tale... Vezi!... vezi. *(Plânge liniştit.)*

Dragomir *(plânge înfundat)*: Ioane, eu caut să te scap pe tine... Tu să nu mai mergi, nu mai trebuie să mergi înapoi la ocnă...

Ion: Da' unde o să mă duc eu?

Dragomir *(iute)*: Tu o să stai aci cu noi. *(Anca intră prin fund şi se opreşte în uşe să asculte.)* Or nu; mai bine să plecăm... Vino cu mine... scăpăm amândoi. Îţi cumpăr haine nouă, pălărie, cizme nouă... De mâncare, de băutură... tot... îţi dau eu ce-ţi trebuie. *(Anca se retrage afară şi închide uşa; Dragomir pleacă ameţit spre dreapta şi se întoarce înapoi.)* Or nu... vino şi tu cu mine...

Ion: Unde?

Dragomir: Colea în beci... să scoatem banii *(ia lampa)* şi să plecăm... 'Aide... *(Dragomir pleacă cu lampa înainte spre chepengul beciului; Ion îl urmează. Dragomir deschide şi porneşte să scoboare. Ion se retrage.)* 'Aide!

Ion *(retrăgându-se cu frică)*: Nu, nu intru...

Dragomir: Da' să nu pleci!!

Ion: Nu.

Dragomir: Or nu... stăi. *(Iese din beci, aleargă la uşa din fund, o încuie şi ia cheia; o pune în buzunar şi coboară iar în beci.)* Viu acuş...

Ion *(trece la masă şi bea, fredonează un cântec haiducesc, apoi se opreşte ascultând)*: A început iar... Când urlă câinele, moare cineva...

Dragomir *(iese din beci cu lampa şi cu o ulcică în mână; închide chepengul la loc; vine la masă, scoate o basma din sân şi toarnă în ea banii din ulcică; înnoadă basmaua şi o pune în sân)*: Gata, Ioane!

Ion *(apucat de un fior)*: Mi-e frig! *(Dragomir, mereu pripit, se repede în stânga şi vine îndată cu o zeghe, pe care o aruncă pe umerii lui Ion, şi cu două pălării, una i-o pune lui Ion şi alta o pune el pe cap.)*

Dragomir: Acu plecăm... Tu să nu vorbeşti nimic pe drum... să mă laşi pe mine. 'Aide...

Ion: 'Aide! *(Alt fior. Pornesc amândoi... Uşa e încuiată.)*

Dragomir: Ne-a închis pe dinafară! *(Stă un moment, caută cu gândul şi aducându-şi aminte:)* A! *(se caută nervos în buzunare... găseşte cheia şi deschide. Anca le vine în faţă; ei se dau înapoi; ea intră şi închide uşa.)*

SCENA V

Dragomir, Ion, Anca

Anca: Da' încotro, Dragomire? încotro, neică Ioane?

Dragomir: Ascultă, Anco...

Anca *(coborând cu Dragomir)*: Nu mai spune, că ştiu; eram la uşe. *(Ion se înveleşte în zeghe, se trânteşte pe o laiţă şi se culcă.)* Vezi, Dragomire, când zic eu că tu eşti mai nebun decât... *(Arată cu ochii pe Ion.)* Să fugi în lume cu el!... Pe unde o să umbli? pân pustii? O să vă întâlniţi cu oameni... O să-l cunoască cineva... E scăpat de la ocnă... Şi chiar să nu-l cunoască nimeni, poţi tu să-i stăpâneşti mintea? Da' când l-o apuca iar turba ca adineaori?

Dragomir *(demoralizat)*: Atunci?...

Anca: Ce copil o să auză asta şi n-o să priceapă ce legătură e între oamenii ăştia doi, de pribegesc în lume, fără să poată spune de unde vin, fără să ştie unde se duc?

Dragomir *(descurajat de tot)*: Dar ce să fac?

Anca: Să rămânem aici şi să-l ţinem şi pe el până ne-om gândi la altceva mai cuminte.

Dragomir: Dacă n-o vrea... dacă nu-l putem ţine... *(Ion geme şi se zbuciumă în somn; Dragomir se sperie şi se îndeasă spre Anca.)*

Anca: Trebuie să putem... Cât o fi aici, îl iau eu pe seamă. *(Merge la Ion, care se munceşte rău în somn şi zguduindu-l foarte brusc:)* Ioane! Ioane!

Ion *(sare din somn; e cu totul apucat)*: Da! eu sunt vinovat... Maica Domnului mi-a zis să spui, ca să nu mă loviţi... Bateţi-l!... Daţi-i la cap!... Se preface că e nebun... *(Înduioşat către Dragomir:)* Uite cum îl bate! uite cum îi dă în cap lui Ion! *(Ţipând de groază:)* A!... nu!... nu!... nu daţi! *(În culmea spaimei.)* O să-i spargă oasele, îi turteşte ţeasta capului... O să-l omoare!... *(Îşi acopere ochii.)*

Anca: Ioane!

Ion *(crescendo)*: De ce-l mai bate pe Ion dacă a murit? *(Dă cu piciorul ca şi cum ar vrea să înlăture ceva.)* Să-l ia de aici... e plin de sânge... *(Mai dă o dată.)* Nu mai mişcă... *(Iar.)* A murit... *(Porneşte spre fund.)*

Dragomir: Pleacă! *(Amândoi se reped după el şi vor să-l apuce.)*

Ion *(ţipând)*: Nu puneţi mâna!... Să nu daţi!... Ion a murit! *(Se smuceşte şi le scapă; se repede la tarabă, ia un cuţit mare şi ridicându-l în sus măreţ:)* Nu puneţi mâna!... Ion merge la Maica Domnului. *(Se precipită în odaia din stânga).*

Anca: După el!

Dragomir *(oprind-o)*: A luat cuţitul!

Anca: Nu e nimic!... după el, să-l liniştim! Dacă răcneşte aşa, aude cineva de pe drum. *(Vrea să meargă spre stânga; Ion, cu figura radioasă, reapare ţinând în sus cuţitul plin de sânge; face doi paşi şi se prăbuşeşte; amândoi se reped la el şi-l ridică.)*

Dragomir: S-a înjunghiat! *(Îl aşază pe o laviţă lângă masă.)*

Anca: Înjunghiat aici!... în casa noastră! *(Stă pe gânduri; pe chipul ei străluceşte o inspiraţie.)*

Dragomir *(dezolat)*: Ce-ai făcut, Ioane?

Ion *(deschizând ochii)*: Dă-mi apă... mi-e sete!

Anca *(cu o bărdacă de apă)*: Ţine, Ioane.

Ion *(bea)*: Bodaproste... Maica Domnului mi-a zis, scoate-ţi măruntaiele când intră Necuratul, şi aruncă-le câinelui...

Anca: Ascultă, Dragomire.

Ion: ...Că eu, Maica Domnului, o să pui stavilă între tine şi rele... şo să dormi... o să dormi... Dă-mi apă... mă arde... *(Anca îi dă.)*

Dragomir: Ioane!

Ion *(dând cu mâna într-o parte bărdaca)*: Scoate-mi măruntaiele şi dă-le câinelui să nu mai urle!... Caută-mă la picior, din jos de genunchi... am un chimir... Să te duci la ocnă şi să-l dai de la mine ăluia de a omorât pe tată-său...

Anca *(scoate chimirul şi-l bagă în buzunarul lui Dragomir)*: Ţine... *(Aparte:)* Nu moare odată... o să ne apuce ziua.

Ion *(iluminat)*: Uite veveriţa!... colo sus... pe cracă!... uite-o! *(Vrea să se închine şi-i cade mâna; în extazul suprem:)* Maica Domnului!... tu eşti?... tu mă chemi?... stai, că viu... iacătă-mă, viu!... *(Expiră.)*

Anca *(închinându-se foarte pătrunsă)*: S-a isprăvit!... Dumnezeu să te ierte, omule. *(Dragomir e zdrobit; ea, schimbând tonul d-odată:)* Acu-i acu, Dragomire, acu ce ne facem?...

Dragomir: Să dăm de ştire...

Anca: Vrei să intri, or să mă bagi pe mine în fundul ocnii! Să zică că l-am omorât noi!... Nu. Până acuma nu ştie nimeni c-a venit aici: să-l aruncăm în puţul ăl părăsit. Mâine om astupa puţul, şi atât... ’Aide! nu e vreme de pierdut! se luminează de ziuă; rămânem cu mortu-n casă până mâine noaptea... A! să sting lumina... trece cineva pe drum şi ne vede ieşind aşa ... *(Stinge lampa.)* Pune mâna... *(Amândoi iau pe Ion şi pornesc spre fund; se aud în depărtare clopotele de la biserică... Ei se opresc s-asculte.)* Toacă de utrenie... Ai avut încai noroc la moarte, Ioane: îţi trage clopotele ca la toţi creştinii!... La alţii nici măcar atâta!... *(Ies prin fund... Pauză în timp ce clopotele urmează. Amândoi reintră. Anca aprinde lampa şi o aduce pe masă. Dragomir, foarte deprimat, şade; cămaşa îi e mânjită puţin de sânge.)*

SCENA VI

Anca, Dragomir

Anca: Acu, ce stai? trebuie să te găteşti de plecare.

Dragomir: De plecare...

Anca: Fireşte.

Dragomir: De ce să mai plec?

Anca: Ca să scapi şi tu şi să mă scapi şi pe mine. Dacă se află, şi eşti tot aici, şi eu am tăcut, se cheamă că amândoi l-am omorât... Eu... sunt nevinovată şi nu vreau să cază vina pe mine. Dacă vrei să stai, eu caută să mă duc în sat şi să spui tot, tot, tot... Dacă pleci, mă fac că găsesc pe Ion în puţ şi dau de ştire... N-ai grijă; îţi las eu vreme destulă s-ajungi departe... Tu eşti fugarul, tu vinovatul... ş-am scăpat amândoi...

Dragomir: Vino şi tu.

Anca: Dacă fug şi eu, cade vina pe mine; nu poci asta... *(Suie; după o pauză mare, coborând la el cu braţele încrucişate.)* Nu ţi-e ruşine! nu ţi-a fost milă şi păcat de Dumnezeu!... Creştin eşti tu?... om eşti tu? Vine un biet păcătos în casa ta, îţi cere o bucăţică de pâine la masa ta, e obosit şi te roagă de adăpost sub acoperemântul tău, îţi spune taina lui, şi tu, fiară fără de lege, pui mâna pe cuţit şi spinteci omul! *(Dragomir face nişte ochi foarte*

miraţi.) Cu ce-ţi greşise bietul nebun?... ce piedică ţi-era el în lumea asta largă, unde e loc pentru toţi? *(Cu toată energia:)* De ce ai omorât pe Ion?

Dragomir: Eu... pe Ion!...

Anca: Pe Ion.

Dragomir: Eu... am omorât... pe Ion! *(Râde febril.)*

Anca: Râzi? Nu tu, da' cine? *(El se uită la ea lung; ea îi înfruntă căutătura; merge la el şi-l apucă de pieptul cămăşii.)* Asta ce e? sângele ăsta al cui e? Nu-i sângele lui Ion?...

Dragomir *(îşi încheie repede minteanul la piept)*: Fugi d-aici!

Anca: Nu te-ncheia, Dragomire: pe cămaşe e puţin; în odaie dincolo e mult; uite, ici e plin... Du-te în curte, e stropit peste tot; mergi de scoate o găleată din puţ, să vezi apa roşie... Tu, ucigaşule, tu! O să te gunoieşti de viu între pereţii de sare umezi până o socoti Dumnezeu c-a venit ceasul să te cheme ca să te judece el mai bine...

Dragomir: Pentru ce?

Anca: Pentru că ai ridicat viaţa altuia...

Dragomir: A cui?

Anca: A lui Ion.

Dragomir *(stă un moment şi se şterge la ochi)*: Femeie! Dacă te-ar întreba cineva pe tine de asta, ce-ai spune?...

Anca: Ce-am văzut.

Dragomir *(ciudit din ce în ce)*: Ce?

Anca *(simplu)*: Că Dragomir a răpus pe Ion nu ştiu de ce?...

Dragomir: Tu?

Anca *(ia lampa şi o pune la oblon; apoi coboară)*: Măcar că tu ai fost rău cu mine, mie tot mi-e milă de tine, Dragomire; am să-ţi dau o povaţă... Dacă s-o întâmpla şi n-ăi avea noroc să scapi până la urmă; dacă or pune mâna pe tine, nu fi prost şi te-apuca să tăgăduieşti, cum faci cu mine, că acolo nu te joci ca aicea: te-or pune la chinuri, vai de viaţa ta!... o să-ţi rupă carnea, să-ţi smulgă dinţii şi unghiile, să-ţi descheie ţeasta capului... Ascultă-mă pe mine, eu îţi vorbesc de binele tău. *(Se uită cu neastâmpăr în fund.)*

Dragomir: Carevasăzică...

Anca: Faci ce-ţi spun eu: mărturiseşte c-ai ucis pe Ion şi te alegi numai cu pedeapsa; încai scapi de chinuri.

Dragomir *(revoltat, bătând cu pumnul în masă)*: Dar dacă nu l-am ucis eu?

Anca: Asta e! Începem iar: ba nu, ba da, ba da, ba nu.

Dragomir *(fierbând)*: Lasă-mă! *(Îşi vâră capul în mâini, astupându-şi urechile.)*

SCENA VII

Aceiaşi, Gheorghe

Gheorghe *(intră repede, vede pe Dragomir şi vrea să se retragă)*: Dragomir!

Anca *(suind la Gheorghe; foarte repede şi şoptit)*: Mergi în sat, ia pe primar şi oricâţi oameni găseşti, spune că te-am trimes eu pentru un omor... şi vino cu ei...

Gheorghe: Ce e?

Anca: Mergi, îţi spui... o să vezi... Vino iute! *(Îl mână afară.)*

SCENA VIII

Anca, Dragomir

Anca *(vine cu pasul grav la Dragomir, care stă pe scaun cu capul în mâini)*: Scoală, Dragomire, c-a sosit ceasul!

Dragomir *(se scoală)*: Ceasul!

Anca: Ceasul socotelii. Stăi drept... adună-ţi minţile câte le mai ai şi răspunde la tot ce te-oi întreba... Pentru ce l-ai omorât?

Dragomir *(înecat de ciudă până la lacrimi)*: Nu! nu l-am omorât eu!... N-ai fost tu aicea? N-ai văzut tu?

Anca: Nu pe Ion... pe Ion lasă-l... De altcineva îţi vorbesc eu acuma...

Dragomir *(pălind, încet)*: De cine?...

Anca: Ştii de cine, nu te mai preface... Tu vrei să pleci, tu caută să pleci. *(El face trist din cap că da; ea, aspru:)* Ei!... nu faci un pas de-aici până nu-i zici pe nume... *(Privindu-l cu toată puterea:)* Zi-i odată pe nume!

Dragomir *(încet de tot)*: Du... mi... tru!

Anca *(răsuflă din adânc)*: Ai văzut? Aşa! Du-mi-tru! *(Şade jos; el stă în picioare.)* Pentru ce l-ai ucis...

Dragomir: Pentru tine...

Anca: Pentru mine...

Dragomir: Ca să te iau eu...

Anca: Cum l-ai ucis? spune. *(Îşi pune coatele pe masă şi bărbia în palme şi ascultă nemişcată; el stă drept, se încheie cu îngrijire la mintean şi povesteşte simplu.)*

Dragomir: Mă tot goneai... Odată, când ai ieşit de la biserică la Vinerea Mare, seara – ţi-aduci aminte – m-am dat pe lângă tine şi ţi-am zis încet: „Anco! de ce n-ai vrut să mă iei pe mine? Eu tot te iubesc... Lasă-l pe Dumitru şi vino!...“ Ţi-aduci aminte?

Anca: Da, mi-aduc.

Dragomir: Tu mi-ai răspuns: „Am bărbat, lasă-mă-n pace!...“

Anca: Şi tu?

Dragomir: Eu am plecat acasă, n-am dormit toată noaptea şi dimineaţa... m-am hotărât.

Anca: Cum ai făcut?

Dragomir: Ştiam când se-ntoarce de la deal pân pădure... şi l-am aşteptat... Venea şuierând... Ne-am întâlnit, ne-am dat în vorbă... i-am arătat o plută înaltă; el a ridicat ochii în sus... Am tras cuţitul, şi până s-aplece iar ochii... *(Se opreşte, stingându-i-se glasul.)*

Anca *(îşi acopere faţa – un moment – apoi şi-o descopere şi-l priveşte aşteptând)*: Ei?... înainte.

Dragomir: Ce să-ţi mai spui?

Anca: El ce-a făcut?

Dragomir: A ţipat ş-a căzut în genunchi... a dat să scoaţă cuţitul... da’ m-am repezit şi l-am lovit peste mână şi la beregată... când m-am aplecat la el, m-a muşcat de mână.

Anca: De la el era muşcătura! *(Îi face semn să urmeze.)*

Dragomir: Pe urmă, l-am întors cu faţa în jos, am mers la fântână de m-am spălat şi m-am dus acasă să mă culc, că nu mai puteam, cădeam d-a-n picioarele de ostenit... Ion l-a găsit acolo... Pe urmă... ştii...

Anca *(sculându-se)*: Ştiu... La un an ai venit şi mi-ai zis: „Anco, nu-ţi mai trăieşte bărbatul, mă iei?“ Vorba ta şi glasul cum ai spus-o mi-au dat un junghi pân inimă; nici nu te luam altfel, că mi-erai urât; de-aia te-am luat ca să te aduc în sfârşit aici. De la început te-am bănuit. Tot ce-ai făcut pe urmă, întâi grija de sufletul răposatului, apoi spaimele şi turba ta când îţi pomeneam de el, vorbele tale fără şir tot de omorâtori şi de termenele până când încape pedeapsa, şi visurile tale cu capetele de morţi care te muşca, şi câte altele, puneau mai mult temei bănuielii mele. Mai întâi, mă hotărâsem să te curăţ – ba era să bag şi alt suflet în păcat! – pe urmă am stat să mă gândesc mai bine. Adineaori credeam că o să te sugrume nebunul; era să las să te socoteşti cu el, dar aveam şi eu cu tine o răfuială mai mare: nu te puteam lăsa să treci dincolo aşa nejudecat aicea. *(Pauză)* Te-am judecat, te-ai mărturisit, trebuie să-ţi dau acuma pedeapsa ce ţi se cade c-ai răpus pe omul ce mi-era drag ca lumina ochilor, tu, care mi-ai fost urât totdeauna... *(Suie şi-l lasă-n urmă.)*

Dragomir: Eu te-am iubit... şi...

Anca: Şi?...

Dragomir: Şi... da’ acu e degeaba... Eu trebuie să plec în lume; tu... poate să iei pe Gheorghe *(înecat şi foarte încet)*... dar să ştii că tot te

iubesc...

Anca: Da? *(Râde.)* Aşteaptă să vezi tu acuma cum o să-ţi plătesc eu ţie dragostea. *(Pauză)*

Dragomir: Anco, eu plec... să mă ierţi!

Anca: Să te iert! D-aia te-am răbdat eu lângă mine, d-aia am umblat eu atâta vreme să te aduc aici, ca să te iert? *(Râde. Se aud paşi şi glasuri afară.)*

Dragomir: Taci!... Anco, vine cineva...

Anca: Da, vine Gheorghe cu oameni... vin să te ridice că ai omorât pe Ion.

Dragomir: Pe Ion! *(Izbucnind:)* Tu m-ai vândut... Cu Gheorghe...

Anca: D-apoi cine?

Dragomir *(îngrozit, căutând în toate părţile)*: Femeie! vreau să scap... Nu vreau să puie mâna pe mine!... Mi-e frică!... Vreau să scap!

Anca: Nu se mai poate! *(S-aude glasul lui Gheorghe.)*

Gheorghe *(de-afară)*: Haide toţi!

Dragomir *(răcnind)*: A! *(Ţinteşte pe Anca şi se precipită la ea s-o strângă de gât.)*

Anca *(ţipând şi fugind spre uşe)*: Săriţi, fiara! *(Uşa se deschide; Gheorghe şi alţi oameni năvălesc înăuntru)* mă omoară şi pe mine!

SCENA IX

Dragomir, Anca, Gheorghe, mai mulţi oameni

Dragomir *(coboară aiurit şi se înţepeneşte în faţă; Gheorghe şi alţi doi oameni coboară la el şi-l apucă de amândouă braţele; el se uită la ei pierdut şi tremurând)*: Merg... merg eu... să nu mă bateţi, merg! *(Rugător către Gheorghe:)* Nu mă strânge aşa tare de-acolo... Ţi-am spus că mă doare!

Anca: Oameni buni... a tras aseară la noi în gazdă un biet drumeţ; nu ştiu de unde venea, nici unde se ducea... L-a ucis bărbatu-meu! În odaie şi colea, uitaţi-vă, e lac de sânge!... Căutaţi în puţul ăla părăsit de lângă grădină... Avea nenorocitul de el un chimir la picior... acu e la Dragomir în buzunar. *(Dragomir pune machinal mâna, scoate chimirul şi-l dă râzând prosteşte unuia din oameni.)*

Un om *(cu o frânghie în mână)*: De ce omorâşi creştinul, mă? *(Îl leagă.)*

Alt om: Luaţi-l!... la primărie...

Anca: Oameni buni... eu v-am descoperit fapta; dar omul ăsta e bărbatul meu... O să mi-l luaţi de tot... rămâi singură... Trebuie să mă lăsaţi

să-i spui şi eu o vorbă... *(Oamenii se dau cu respect în lături; ea s-apropie de Dragomir, care stă nemişcat, şi răspicat îi şopteşte:)* Dragomire, uite-te la mine *(el o priveşte)*: pentru faptă răsplată şi năpastă pentru năpastă!

Cortina

72 De la a străgăna (tărăgăna) – a întârzia, a amâna

Referinţe critice

O noapte furtunoasă, *Conul Leonida faţă cu reacţiunea*, *O scrisoare pierdută*, *D-ale carnavalului* – cine din cei ce se duc la teatrul român nu a văzut una sau alta din aceste comedii? Mulţi cunosc pe cea dintâi, mai toţi pe cea de-a treia şi câţiva pe celelalte.73

De meritat toate merită să fie cunoscute şi, după părerea noastră lăudate – toate fără excepţie.

Publicul primelor reprezentări a judecat altfel. *Scrisoarea pierdută* a avut un succes mare; şi *Noaptea furtunoasă* a avut succes; dar *Conul Leonida*, jucat pe o scenă de mâna a doua, nu a plăcut; şi *D-ale Carnavalului* a fost fluierată.

Foarte bine!

Este însă vremea să ne explicăm o dată asupra acestor lucruri, dacă se poate; şi cine ştie de nu se va putea? În materie de gust literar – ce e drept – discuţia e totdeauna grea, şi e grea mai ales acolo unde lipseşte încă tradiţia literară şi prin urmare comunitatea de idei în privinţa operelor ce le numim frumoase.

Dar greutatea este uneori un îndemn mai mult pentru încercare, şi tocmai când nu există încă siguranţa principiilor, stabilirea lor este cu atât mai de trebuinţă.

Şi mai întâi să căutăm a ne înţelege asupra părţii celei mai puţin contestate din meritul literar al d-lui Caragiale, care ne pare a fi următoarea:

Lucrarea d-lui Caragiale este originală; comediile sale pun pe scenă câteva tipuri din viaţa noastră socială de astăzi şi le dezvoltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul înfăţişării lor în situaţii anume alese de autor.

Stratul social pe care îl înfăţişează mai cu deosebire aceste comedii este luat de jos şi ne arată aspectul unor simţiminte omeneşti, de altminteri aceleaşi la toată lumea, manifestate însă aici cu o notă specifică, adecă sub formele unei spoieli de civilizaţie occidentală, strecurată în mod precipitat până în acel strat şi transformată aici într-o adevărată caricatură a culturei moderne.

Conul Leonida citeşte jurnale, explică nevestei sale esenţa republicei cum o pricepe el, valoarea lui „Galibardi“ şi teoria halucinaţiilor. Jupân Dumitrache, cherestegiul, caută să înţeleagă în convorbiri cu ipistatul Nae Ipingescu ce este „sufragiul universal“, este pătruns de demnitatea gardei civice şi primeşte de la Rică Venturiano desluşiri asupra suveranităţii poporului; iar coana Veta îşi cântă amorul „într-un moment de fericire şi printr-o perlă de iubire“. Catindatul de la percepţie vrea să scape de dureri după sistemul lui Mattei; Miţa Baston jură pe statua libertăţii din Ploieşti şi ipistatul *Carnavalului* pune un „potrabac“ cu muzică

la „lotărie“. Ziaristul Nae Caţavencu şi advocatul Farfuridi fac discursuri electorale asupra progresului economic şi revizuirii constituţionale; Dandanache îşi susţine dreptul la deputăţie prin tradiţia de la „patruzşopt“, iar poliţaiul Ghiţă este un element principal pentru alegerea „curat constituţională“. Adevăratul om onest este simplul „Cetăţean“ alegător, care este totdeauna „turmentat“.

Printre aceste figuri, cu straniul lor vestmânt de aparenţa unei culturi superioare, se agită pornirile şi pasiunile omeneşti, deşertăciunea, iubirea, goana după câştig şi mai ales exploatarea celor mărginiţi, cu ajutorul frazelor declamatorii neînţelese – unul din semnele caracteristice ale epocei noastre.

„Ce lume, ce lume!“ zice prefectul Tipătescu, şi aşa zicem şi noi când prindem de veste că este în adevăr o parte a lumii reale ce ni se desfăşură astfel înaintea ochilor.

În acest caleidoscop de figuri, înlănţuite în vorbele şi faptele lor spre efecte de scenă cu multă cunoştinţă a artei dramatice, d. Caragiale ne arată realitatea din partea ei comică. Dar uşor se poate întrevedea prin această realitate elementul mai adânc şi serios, care este nedezlipit de viaţa omenească în toată înfăţişarea ei, precum în genere îndărătul oricărei comedii se ascunde o tragedie.

Lăsând la o parte, în această privire mai generală asupra lucrărilor d-lui Caragiale, întrebările de o ordine secundară, dacă, de exemplu, unele situaţii şi expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realităţii ce vor să reproducă, dacă în diferitele piese nu este un fel de monotonie a figurilor înfăţişate sau cel puţin a modului înfăţişării lor, o lipsă, aproape desăvârşită, a părţilor mai bune ale naturei omeneşti ş.c.l., şi mărginindu-se la relevarea meritului incontestabil al comediilor autorului nostru, putem constata şi recunoaşte acest merit în scoaterea şi înfăţişarea plină de spirit a tipurilor şi situaţiilor din chiar miezul unei părţi a vieţii noastre sociale, fără imitare sau împrumutare din literaturi străine.

Şi oare acesta este puţin lucru? Oare nu este aici un adevărat început de literatură dramatică naţională, independentă, trăind din propriile sale puteri, în înţelesul aceleiaş mişcări intelectuale sănătoase, în care sunt şi *Novelele* lui Slavici, şi *Amintirile* lui Creangă, şi *Copiile după natură* ale lui Negruzzi, şi *Poeziile* lui Eminescu – mişcare deşteptată în literatura noastră prin acea culegere de poezii populare prin care Alecsandri a îndreptat spiritul tinerimii de astăzi spre izvorul veşnic al tuturor inspiraţiilor adevărate: simţirile reale ale poporului în care trăim, şi care simţiri numai întru cât sunt oglindite prin artă în această realitate a lor devin o parte integrantă a omenirii exprimată prin forma literară?

Privită din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Caragiale se învederează cu însemnătatea ei şi se arată a fi, în afară de orce comparare, superioară acelor piese meşteşugite din atmosfere străine, care caută în zadar să se intereseze la peripeţiile unor marchizi şi a unor dame cu camelii, pentru a căror înţelegere

lipseşte şi publicului şi actorilor noştri orce element mai apropiat [...].

Dar dacă poate ni se admite de mulţi cititori această parte a meritului d-lui Caragiale, este însă o imputare ce o auzim făcându-se adeseori în contră-i şi care, tocmai fiindcă este aşa de des repetată, merită o mai de aproape cercetare.

Şi fiindcă zicem că merită o mai de aproape cercetare, se înţelege de la sine că nu poate fi vorba de insinuarea ce nu s-a sfiit a se produce şi în unele organe de publicitate, că adecă comediile d-lui Caragiale urmăresc scopuri politice şi vor să-şi bată anume joc de unele apucături ale partidului liberal, şi că, prin urmare, ar trebui oprite de pe scena teatrului din ordinul guvernului de astăzi (pe atunci ministerul I.C. Brătianu). [...]

Adecă, cum s-ar zice, poliţia în contra literaturei! Cenzura guvernamentală în contra spiritului comediilor! Destituirea comitetului teatral şi poate pedepsirea autorului! [...]

Căci pentru orce om cu mintea sănătoasă este evident că o comedie nu are a face nimic cu politica de partid; autorul îşi ia persoanele sale din societatea contimporană, cum este, pune în evidenţă partea comică aşa cum o găseşte, şi acelaş Caragiale, care astăzi îşi bate joc de fraza demagogică, şi-ar fi bătut joc ieri de işlic şi tombateră şi îşi va bate joc mâine de fraza reacţionară, şi în toate aceste cazuri va fi dreptul său literar incontestabil.

Aşadar, nu la asemenea imputări nechibzuite ne putem opri. E însă o altă imputare mai serioasă ce se face autorului nostru, şi pe aceasta ne credem datori să o cercetăm mai de aproape.

Comediile d-lui Caragiale, se zice, sunt triviale şi imorale; tipurile sunt toate alese dintre oameni sau viţioşi, sau proşti; situaţiile sunt adeseori scabroase; amorul e totdeauna nelegiuit; şi încă aceste figuri şi situaţii se prezintă într-un mod firesc, parcă s-ar înţelege de la sine că nu poate fi altfel; nicăiri nu se vede pedepsirea celor răi şi răsplătirea celor buni.

Pentru cei ce cunosc multele discuţii deşteptate şi în literatura altor ţări asupra acestor întrebări, ne-am putea mărgini să răspundem: există aceste tipuri în lumea noastră? sunt adevărate aceste situaţii? Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem ca să ni le prezinte în mod artistic; iar valoarea lor morală este afară din chestie. Nici în comediile lui Aristofan, nici în *Mariage de Figaro*, nici în *Sganarelle*, nici în sute de comedii cunoscute şi recunoscute nu e vorba de o asemenea morală.

Dar acest răspuns, îndestulător poate acolo unde sunt tradiţii literare, nu este îndestulător la noi, şi de aceea ne cerem voie să motivăm ceva mai pe larg părerea noastră asupra punctului în discuţie.

Dacă ni se pune întrebare: arta în genere şi în special arta dramatică are sau nu are şi o misiune morală? contribuie ea la înălţarea poporului? Noi răspundem fără şovăire: da, arta a avut totdeauna o înaltă misiune morală, şi orce

adevărată operă artistică o îndeplineşte

Vasăzică, asupra acestui punct nu suntem dezbinaţi.

Rămâne numai să ne înţelegem în ce consistă, în ce poate consista acea influenţă morală a lucrărilor de artă.

Şi aici trebuie să stabilim mai întâi un punct de plecare elementar: influenţa morală a unei lucrări literare nu poate să fie alta decât influenţa morală a artei în genere. Dacă arta în genere are un element esenţial moralizator, acelaş element va trebui să-l găsim şi în orce artă deosebită, prin urmare şi în arta dramatică.

Ar fi o confuzie, care ar împiedica de la început orce dreaptă înţelegere a lucrului, dacă ne-am închipui că poezia, fie lirică, fie epică, fie dramatică, are altă esenţă morală decât arta în genere. Poate să o aibă într-un grad mai mare sau mai mic, dar nu poate să o aibă de o altă natură şi nu trebuie să ceri poeziei o altă influenţă morală decât o ceri muzicei, sculpturei, arhitecturei şi picturei. Căci întâmplarea că poezia întrebuinţează acelaş organ de comunicare cu acelaş material brut ca şi codicele penal şi catehismul de morală, adică cuvintele, nu-i poate schimba esenţa ei de artă, precum nu se poate confunda arta sculpturei cu meseria pavajului, deşi amândouă întrebuinţează materialul piatră.

Aceeaş influenţă asupra înălţării morale a individului ce o poţi aştepta din producerea simţimântului estetic la auzirea unei simfonii de Beethoven şi la privirea statuei lui Apollo din Belvedere sau a Venerii de Medicis, aceeaş, nu alta, trebuie să o aştepţi de la citirea unei poezii sau de la asistarea la o reprezentare dramatică.

Este destul să aducem această considerare generală în cercetarea noastră de faţă, pentru ca orce inteligenţă neprevenită să fie îndată convinsă despre temeiul ei elementar; şi nici că a fost vreundeva îndoială serioasă asupra acestui punct.

De aici câştigăm însă prima măsură mai potrivită pentru judecarea întregei întrebări.

Venera aflată la Milo este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amândouă sunt expuse vederii tutulor în muzeele din Paris şi din Florenţa, şi cine găseşte că sunt imorale?

În ce consistă dar moralitatea artei?

Orce emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se înalţe în lumea ficţiunii ideale.

Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul şi egoismul exagerat, atunci o stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a răului, şi astfel o înălţare morală. Şi cu cât cineva va fi mai capabil prin dispoziţia sa naturală sau prin

educaţie a avea asemenea momente de emoţiune impersonală, cu atât va fi mai întărită în el partea cea mai bună a naturei omeneşti.

Aceasta este cu atât mai important în zilele noastre, cu cât simţimântul religios, care mai nainte îndeplinea misiunea de a înălţa spiritele deasupra intereselor egoismului zilnic, dispare din ce în ce mai mult în clasele culte şi trebuie înlocuit cu alte emoţiuni impersonale.

Înălţarea impersonală este însă o condiţie aşa de absolută a orcărei impresii artistice, încât tot ce o împiedică şi o abate este un duşman al artei, îndeosebi al poeziei şi al artei dramatice. De aceea poeziile cu intenţii politice actuale, odele la zile solemne, compoziţiile teatrale pentru glorificări dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu artă adevărată.

Esenţa acesteia este de a fi o ficţiune, care scoate pe omul impresionabil în afară şi mai presus de interesele lumii zilnice, orcât de mari ar fi în alte priviri.

Chiar patriotismul, cel mai important simţimânt pentru cetăţeanul unui stat în acţiunile sale de cetăţean, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, căci orce amintire reală de interes practic nimiceşte emoţiunea estetică [...].

Există în toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotism francez? Este la Racine vreo declamare naţională? Este în Molière? Este în Shakespeare? Este în Goethe?

Şi dacă nu le are Corneille şi Goethe, să ne înveţe domnul X.Y. din Bucureşti ca să le avem noi?

Subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie decât ideal-artistică, fără nicio preocupare practică.

Prin urmare, o piesă de teatru cu directă tendenţă morală, adecă cu punerea intenţionată a unor învăţături morale în gura unei persoane spre a le propaga în public ca învăţături, este imorală în înţelesul artei, fiindcă aruncă pe spectatori din emoţiunea impersonală a ficţiunii artistice în lumea reală cu cerinţele ei, şi prin chiar aceasta îi coboară în sfera zilnică a egoismului, unde atunci – cu toată învăţătura de pe scenă – interesele ordinare câştigă preponderenţă. Căci numai o puternică emoţiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine şi să aibă, prin urmare, o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina orcărui rău.

Aşadar, arta dramatică are să ne expună conflictele, fie tragice, fie comice, între simţirile şi acţiunile omeneşti cu atâta obiectivitate curată, încât pe de o parte să se poată emoţiona prin o ficţiune a realităţii, iar pe de alta să se înalţe într-o lume impersonală. Nici fraza de morală practică, nici intenţionata pedepsire a celui rău şi răsplătire a celui rău nu ţin de artă, ci îi sunt de-a dreptul contrare. [...]

Revenind acum la comediile d-lui Caragiale, vom zice: singura moralitate ce se poate cere de la ele este înfăţişarea unor tipuri, simţiminte şi situaţii în

adevăr omeneşti, cari prin expunerea lor artistică să ne poată transporta în lumea închipuită de autor şi să ne facă, prin deşteptarea unor emoţiuni puternice, în cazul de faţă a unei veselii, să ne uităm pe noi înşine în interesele noastre personale şi să ne înălţăm la o privire curat obiectivă a operei produse.

Aceasta trebuie să cerem de la autor. De la noi, spectatorii, trebuie să cerem unei opere de artă să ne prezentăm dispuşi, nepreveniţi, fără intenţii străine artei. Căci dacă artistul nu este totdeauna capabil de a lucra, ci trebuie să fie inspirat, nici spectatorul nu este în fiece moment capabil de a primi o impresie estetică; poate unii nu sunt capabili niciodată; şi cine la o piesă de teatru nu-şi poate uita grijile sale personale, sau legăturile sale de partid politic, sau catehismul său de morală convenţională, acela să nu se mai amestece în ale artei.

Titu Maiorescu, „Comediile d-lui Caragiale“, *Convorbiri literare*, XIX, nr. 6, 1 sept. 1885; preluat pentru a prefaţa volumul I.L. Caragiale, *Teatru*, Editura Socec, 1889; reprodus în Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, *Critice*, ediţie îngrijită, cronologie, note şi comentarii de D. Vatamaniuc, studiu introductiv de Eugen Simion, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă şi Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 2005, pp. 575-585

Caragiale e de netăgăduit un mare talent şi un talent *satiric*. Am subliniat cuvintele din urmă, pentru că am dori să atragem asupra lor atenţia cititorilor noştri. Un talent trebue preţuit, dar mai ales trebue preţuit un talent satiric; aici, cum am zis cu altă ocazie, poate să fie vorba de preţul rarităţii. Natura e peste măsură de sgârcită în producerea geniilor satirice. Geniile cari prin râsul lor au biruit viţiile societăţii au fost şi sunt foarte puţine: Aristofan, Juvenal, Erasm de Rotterdam, Rabelais, Molière, Swift, Voltaire, Gogol, Şcedrin, iată-i mai pe toţi. Caragiale nu e geniu, dar e un mare talent satiric, şi ca atare trebue să ne intereseze în gradul cel mai înalt. În acest articol vom vorbi numai de volumul de comedii al lui Caragiale.

Conu Leonida faţă cu reacţiunea e comedia cea mai mică şi mai neînsemnată din cele patru: sunt numai două persoane: Conu Leonida, un pensionar bătrân, şi Efimiţa, femeea sa. În această comedie, ca în germen, se vede tot talentul lui Caragiale cu toate marile lui calităţi şi cu toate neajunsurile lui. Un umor, un spirit, un râs vesel şi nesilit, o observaţie adevărată, reală şi fină, o pricepere de scenă perfectă, o exactă pătrundere psihică şi o vedere limpede a fiecărei mişcări a eroilor săi, toate aceste calităţi, cari ne-au dat două capodopere,

ca *Noaptea furtunoasă* şi *Scrisoarea pierdută*, se văd în germene în *Conu Leonida*. [...]

Mai adâncă e *Noaptea furtunoasă*. Aici scalpelul criticei, satirei şi analizei a intrat mai adânc în viaţa noastră socială. Unii au făcut o învinuire lui Caragiale din faptul că a luat să descrie tipuri din mahala, şi nu din saloane şi buduare. O învinuire mai nefundată nici că putem să ne închipuim. Mai înainte de toate, un autor descrie, şi trebue să descrie, acel strat social pe care-l cunoaşte mai bine, şi afară de aceasta, mahalaua de la 1848 încoace, are din ce în ce mai multă însemnătate în viaţa noastră socială.

Despre însemnătatea mahalalei în viaţa noastră politică nici nu vorbim, fiecare ştie că de mahala atârnă alegerile în oraşe, fiecare ştie că un guvern care ar pierde sprijinul mahalalei n-ar putea-o duce mult. Mahalaua mai are şi altă însemnătate: dintr-însa iese burtă-verzimea îmbogăţită, burghezimea noastră naţională. Un crâşmar, un cherestegiu, îmbogăţindu-se cine mai ştie cum, ajunge bancher, lipscan, neguţător naţional. Influenţa acestei burghezimi cu punga plină asupra vieţii noastre de bună seamă că nimeni nu va nega-o.

Nu vom arăta cuprinsul comediilor d-lui Caragiale, fiindcă cititorii le cunosc, apoi nici loc nu avem. Persoana de căpetenie în *Noaptea furtunoasă* este Dumitrache zis şi: „Titircă inimă rea“, cherestegiu, „comersant“ şi căpitan în garda civică. Jupân Dumitrache este în adevăr cel mai tipic reprezentant al mahalalei. Am spus că puterea mahalalei începe de la 1848, când au căzut boerii, şi pe terenul vieţii sociale a început a ieşi burghezimea. Jupân Dumitrache este reprezentantul mahalalei, unul din reprezentanţii domniei banului, şi el îşi simte bine puterea, o cunoaşte chiar lămurit.

Jupân Dumitrache ştie, ori măcar simte, că toată mişcarea liberală este pentru dânsul. „Titircă inimă rea“ ştie că parlamentele lucrează pentru dânsul, că „Vocea patriotului naţional“, cu redactorul ei Rică Ventureanu, combate pentru dânsul, că „sfânta constituţie“ în sfârşit este pentru dânsul făcută. Ştie şi simte, de aceea, cu o mână pe burta-i groasă şi cu alta pe pungă, zice: „Noi suntem popor, naţie...“ şi cu cel mai mare dispreţ vorbeşte despre cei ce n-au bani. Funcţionari mici, cu leafă puţină, sunt la dânsul „bagabonţi“, „coate goale“, „maţe fripte“ şi d.sa, stăpân pe situaţie, dă mandate de arest împotriva bolnavilor, bate slugile, şi dacă nu umflă şi pe redactorul Rică, apoi pricina nu-i frica de a bate un scârţai-scârţai, ci pentru că „Eu, de! negustor, să mă pui în public cu un «coate-goale»!“ Un om sărac, pentru „Titircă inimă rea“ este aşa de jos, încât chiar când îi funcţionar, e ruşine a-l bate. Şi „Titircă“ e numai cherestegiu; ce va fi un jupân de soiul acesta mai bogat încă? Tipul jupânului Dumitrache e de mare interes.

Nu ştim dacă autorul a pus înnadins în aceiaşi comedie pe băiatul Spiridon, pe tânărul Chiriac şi pe jupân Dumitrache; oricum, în această treime avem un singur Titircă, dar la felurite vârste. Băiatul Spiridon, pe care îl creşte

stăpână-său prin sfântul Nicolai cu sfârcuri, pe care-l bate şi-l trage de păr oriunde-l întâlneşte... Spiridon, care de mic e deprins a bea tutun, a fura şi a duce biletele de amor ale Ziţei... Spiridon crescând, ajunge un Chiriac, băiat de prăvălie, capătă încrederea stăpânului, consimte la onoarea lui de „familist“, adică se face păzitorul stăpânei, pe urmă amantul ei, şi astfel, fiind bine cu jupânul, şi mai ales cu jupâneasa, intră şi el cu parte în prăvălie, se însoară şi se face „negustor“, adică un jupân Dumitrache-Titircă inimă rea. Pe urmă îşi desfoae muşchii, pentru bătăile suferite, pe alţi Spiridoni.

Credem că e vădită absurditatea celor ce ziceau că autorul a greşit luând tipuri din mahala, în loc să ia din saloane şi buduare.

În Ziţa, cumnata lui Dumitrache, vedem ce înrâurire a avut civilizaţia asupra femeilor din mahala. Ziţa se duce la „Inion“, ştie să facă cu ochiul, să se îmbrace, să facă intrigi amoroase, să spue câteva cuvinte franţuzeşti, pocite grozav, şi în sfârşit, ca hrană sufletească, are romane proaste, ca *Dramele Parisului*, despre care zice „câte au eşit, le-am citit de trei ori“.

Rică Ventureanu, tandru poet, student în drept şi redactor la „Vocea patriotului naţional“, e alt tip, tot atât de cu spirit descris şi de real. Zic unii că tipul lui Rică e prea din cale afară. Noi nu suntem de această părere. Tinerii găgăuţi, „tinerimea, speranţa viitorului“, cari bat trotuarele Bucureştilor, umplu cafenelele şi tunelurile, joacă toată noaptea biliard, îşi ruinează sănătatea şi morala în case publice şi sărind gardurile mahalalelor; aceşti tineri, cari se pretind învăţaţi pentru că ştiu să înşire câteva fraze stricate, franţuzeşti: aceşti tineri, cari se fac luminătorii naţiei, în ziare, pentru că au învăţat pe de-a rostul câteva fraze, odinioară cu înţeles mare, pentru cari au bătut inimi mari, dar cari au ajuns acuma stereotipe, s-au pângărit, au ajuns de râs, în gura acestor Rică, Ipingescu, Titircă etc. [...]

Cucoana Veta, nevasta lui „Titircă inimă rea“ e mai aşezată şi mai solidă decât sora sa Ziţa, mai cu minte decât bărbatu-său, ea în definitiv duce casa. Îmbogăţită, deci neavând nevoe de a munci, neputând chiar a munci, că „de, ce-ar zice vecinele!“, incultă, deci neputând munci intelectual, e fatal ca ea să-şi ia un amant. Puterile nervoase trebue cheltuite şi, neputându-se altfel, sunt cheltuite în intrigi amoroase. În cazul de faţă, amantul e Chiriac, băiatul de prăvălie şi omul de încredere al stăpânului.

Dacă trecem de la tipurile din *Noaptea furtunoasă* la consideraţii generale, trebue să spunem că toate meritele artistice cari se găsesc în germeni în *Conu Leonida*, în *Noaptea furtunoasă* se desvoltă, sunt o vegetaţie frumoasă. Un spirit nesecat, un râs vesel şi nesilit; acţiunea e vie, un act urmează din altul fără silă, oamenii se mişcă pe scenă atât de natural, încât uiţi câteodată că te găseşti la teatru. Scena fiind ocupată totdeauna de persoanele principale, niciodată nu scade interesul spectatorilor, ci mai curând creşte. Intriga e extrem de simplă, tipurile

sunt vii. Aici însă, trebue să constatăm şi un neajuns ce-l are *Noaptea furtunoasă*: analiza psihică a tipurilor nu e destul de adâncă, tipurile sunt mai ales descrise şi analizate din punctul de vedere exterior. Adâncile mişcări sufleteşti cari caracterizează mai ales pe om ori lipsesc, ori sunt făcute cu mai puţină măestrie decât caracterizarea tipului şi caracterului exterior. [...]

Talentul lui Caragiale şi-a găsit expresiunea sa cea mai desăvârşită, a dat roadele cele mai frumoase în a treia comedie, în *O scrisoare pierdută*. [...] Cu această intrigă simplă, politică şi amoroasă, Caragiale a ştiut să creeze nu numai o comedie mare de moravuri, dar şi una din cele mai sângeroase satire politico-sociale. Aici satira e mai adâncă, mai serioasă, aici nu mai e vorba de ridiculizarea naivităţilor politice ale unui mahalagiu, cum e conu Leonida, ci de funcţionarea întregului sistem constituţional, reprezentativ, în condiţiuni special româneşti. Aici satira e mai ascuţită, mai serioasă; după un râs homeric, ea ne provoacă alte sentimente, cari numai a râs nu seamănă. Căci cel care cugetă, de multe ori sub forme caraghioase vede un fond care merită o întristare adâncă. Când zeţarii tipografi culegeau geniala operă a lui Gogol *Sufletele moarte*, râdeau ca nebunii. Se zice că acesta e unicul exemplu de o operă care să fi fost atât de spirituală încât să facă pe zeţari să râdă aşa mult. Când însă Gogol a citit opera sa celebrului poet Puşkin, acesta a început să râdă, dar cu cât Gogol citea mai mult, Puşkin se întrista şi, la sfârşitul citirii, scoţând un adânc oftat, a zis: „Ah, cât de tristă e ţara noastră.“ [...]

Că iubirea cea mai curată [...] poate să fie mobil de fapte mişeleşti e din nefericire un dureros adevăr. În *Scrisoarea pierdută*, cetăţeanul turmentat şi Pristanda fac posibilă toată tragicomedia politică pe care o joacă Trahanache, Dandanache, Caţavencu. Cetăţeanul turmentat, persoană simbolică, după cum am zis, prin ignoranţa lui, prin lipsa de simţ politic; Pristanda, prin faptul că e instrumentul acestui politicianism şi e instrument pentru că are nouă copii... unsprezece suflete...

[...] E oare adevărată această satiră, e oare viaţa noastră atât de păcătoasă, nu e oare o exageraţie mare aici? Desigur că toată viaţa noastră politico-socială nu e aşa cum ne e zugrăvită în *Scrisoarea pierdută*; desigur că avem şi oameni cinstiţi, şi alegători cari nu sunt nici ignoranţi, nici beţivi, altmintrelea ar trebui să desperăm de soarta şi viitorul ţării. Desigur, multe anomalii existente vor dispărea, dispar chiar acuma, aceasta e adevărat. Dar toate acestea nu dau niciun cuvânt în contra satirei lui Caragiale; pentru că el nu ne-a zugrăvit toată viaţa, ci o parte a vieţii, o parte caraghioasă şi urâtă. Şi că astfel de viaţă, astfel de anomalii există, ba chiar unele cari întrec pe acelea din *Scrisoarea pierdută*, cine ar îndrăzni să nege? Şi odată aceste anomalii existând, cine oare ar putea să nege dreptul lui

Caragiale de a le ridiculiza, de a le biciui, de a le expune la râsul şi dispreţul public? Ba nu numai că are dreptul, ci are chiar mare merit de artist, ci şi merit cetăţenesc, merit de a-şi fi făcut datoria. Dar zic unii: tipurile nu sunt oare exagerate? Unde s-au văzut oameni atât de proşti, unde s-a pronunţat un discurs aşa de incoherent ca al lui Farfuridi? [...]

Această identificare, această cerere ca eroii producţiunilor artistice să fie identici, în vorbă, în caracter, în toate în sfârşit, cu oamenii reali e absurdă. Cu mare naivitate, această cerere s-a manifestat cu ocazia criticelor asupra celei din urmă lucrări a lui Caragiale, *Năpasta*. Eroii comediilor lui Caragiale sunt creaţiuni ale lui *Caragiale*, deci sunt oameni nou-născuţi, cari au individualitatea lor proprie, caracterul lor propriu.

Fiind creaţiuni vii, veţi întâlni o sumedenie de oameni, care seamănă cu ei, niciodată însă identici, cum nu există în viaţa reală doi oameni absolut identici. Cu cât tipul creat de artist va fi mai reuşit, mai cu viaţă, cu cât mai mult va fi o adevărată creaţiune de artă, cu atât această creaţiune va fi mai individuală, cu atât va fi mai puţin vorba de identitate cu alt tip din viaţa reală. [...]

Dacă tipurile din comediile lui Caragiale sunt vii şi vii sunt tipurile din comediile lui, atunci ceea ce trebuie să cerem e ca frazele ce spun să fie caracteristice, să fie logice, să nu fie în contrazicere cu caracterul celui care le pronunţă, ci dimpotrivă să arate tocmai caracterul lui.

În acest sens a avut dreptate marele scriitor rus Dostoewsky, când a zis că o creaţiune adevărat artistică e mai adevărată decât viaţa reală. [...] Şi în acest sens figurat, putem zice şi noi că tipurile comediilor lui Caragiale sunt mai adevărate decât cele din viaţa reală. [...]

Este încă o particularitate în scrierile lui Caragiale asupra căreia dorim să atragem luarea aminte a cititorilor noştri. Toate comediile lui sunt pline, împestriţate, cu paranteze. Mai fiecare monolog mai însemnat, mai fiecare frază mai caracteristică e urmată de o paranteză, în care e arătat fiecare gest, fiecare intonaţie; fiecare schimbare a feţei chiar e arătată în paranteză. Se înţelege, aşa obişnuesc scriitorii dramatici, dar foarte puţini cât Caragiale.

Comediile lui Caragiale, din această cauză, sunt foarte îndemânatice pentru jucat. Care o fi cauza acestor paranteze atât de numeroase? E oare frica lui Caragiale să nu greşească actorii, şi de aceea le arată în paranteză fiecare gest ce trebuie să-l facă? O fi şi aceasta. Dar cauza principală e mai ales în felul talentului scriitorului nostru. Caragiale cunoaşte aşa de bine, aşa de perfect pe acei pe care-i descrie: el vede aşa de bine, aşa de exact fiecare mişcare ce fac; el aude aşa de desluşit fiecare cuvânt; el simte aşa de bine fiecare mişcare sufletească, fiecare simţimânt al eroilor săi, şi cum acest simţimânt se manifestează în toate modurile posibile de manifestare – i-ar trebui spaţiul larg al unui roman pentru a le exprima. Strâmtorat însă, de felul scrierii speciale, care e piesa teatrală, strâmtorat în

convenţiile teatrale, în monologuri, el varsă toate observaţiile atât de fine, atât de exacte, în paranteze. De aceea, între altele, sunt aşa de uşor de jucat comediile lui Caragiale, şi ceea ce e mai important, de aceea sunt aşa de interesante la citire. E o plăcere... aproape fizică de-a citi *Scrisoarea pierdută*; orişicât de bine ar fi jucată, ea nu poate produce atâta plăcere.

C. Dobrogeanu-Gherea, *I.L. Caragiale* [1890]; reprodus în Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. VI, Editura Politică, Bucureşti, 1979, pp. 215-240

L-am văzut acum doi ani. Era strălucitor de vervă şi mai tânăr decât oricând. A vorbit şase ceasuri în şir, în picioare, şi jucând scenele pe care le istorisea. Atunci am auzit din gura lui cele mai splendide „pagini“ de critică literară din câte cunosc. Şi tot atunci a povestit câteva scene şi a redat câteva tipuri caracteristice, care ar face, singure, gloria unui scriitor. Omul acesta crea viaţă, jucându-se. Se poate un mai mare semn de tinereţă?... În realitate, un Caragiale nu îmbătrâneşte niciodată, căci un spirit pur ca el „nu cunoaşte nici timp, nici spaţiu“.

Caragiale este cel mai mare creator de viaţă din întreaga noastră literatură. Şi, într-un sens, este singurul creator, pentru că numai el singur în toată literatura română „face concurenţă stării civile“

Am văzut mulţi comisari în urbile prin care m-am perindat în viaţa mea. Pe d. Rustea de la Roman, pe d. Dancu de la Bârlad şi pe atâţia alţii. Dar, când eram în clasa a V-a liceală, am văzut *Noaptea furtunoasă* şi pentru mine, de-atunci încoace, „comisar“ a rămas Nae Ipingescu. Nici d. Rustea şi Dancu, nici ceilalţi pe care i-am văzut înainte ori după Nae Ipingescu. Şi cucoana Ilenuţa din uliţa Sfinţilor Voievozi din Roman, şi cucoana Zoiţa din mahalaua Sf. Ilie din Bârlad puneau şi ele ţara la cale, căci erau şi ele mume din popor, dar le-a bătut pentru totdeauna coana Efimiţa din *Conul Leonida faţă cu reacţiunea*. Şi iarăşi, mulţi preşedinţi de cluburi şi de întruniri, cam ramoliţi şi cam solemni, am văzut în viaţa mea, însă toţi şi-au pierdut conturul, dar pe Trahanache îl văd aşa de clar... Căci Caragiale a prins şi a turnat în Nae, în coana Efimiţa şi în Trahanache tot ce aveau caracteristic Rustea şi Dancu, cucoana Ilenuţa şi cucoana Zoiţa şi venerabilii preşedinţi de cluburi, care prezidau întrunirile în copilăria şi tinereţea mea şi uneori şi acuma.

Trahanache, Caţavencu, Cetăţeanul turmentat sunt personaje despre care vorbeşti ca despre oricare altele înscrise la starea civilă. Şi când vrei să faci comparaţii lămuritoare, nu compari pe Caţavencu cu d. X, ci pe d. X cu Caţavencu, pentru că dom’ Nae Caţavencu şi pentru d-ta, şi pentru interlocutorul d-tale e un personaj mai viu şi mai cunoscut decât X, cu toate că d. X trăieşte în

carne şi oase şi-l întâlneşti pe stradă şi în berării.

Ei bine, acest merit de a fi creat oameni şi de a le fi dat drumul în lume „la noi“ îl are numai Caragiale. Numai el, pe pământul românesc, pe lângă sutele de milioane de oameni creaţi de Dumnezeu de-a lungul vremii, a mai creat câţiva. Şi aceasta este arta cea mare. În aceasta stă suprema forţă a prozatorului. *Creaţia* prin „suflare de viaţă“, cum scrie la Biblie.

Dar acest fel de creaţie nu ne satisface numai plăcerea estetică. Prin această putere de creaţie, artistul merge în sensul omului de ştiinţă. Arta mare lămureşte şi ea, scoţând şi separând esenţialul de accidental, punând o ordine în ceea ce e haotic şi încâlcit în realitatea lucrurilor şi stabilind între aparenţe o legătură cauzală. Din acest punct de vedere, Caragiale este cel mai mare *istoric* al epocii dintre 1870–1900. Un istoric complect, care arată, care critică şi care explică. Sintetizând în câteva personaje şi în câteva evenimente caracteristice categoriile sociale, stările sufleteşti şi întâmplările produse de introducerea civilizaţiei apusene la noi, el a istorisit, a criticat şi a explicat întreaga viaţă a epocei de care s-a ocupat.

Romanul, nuvela, drama numai atunci îşi merită numele, căci numai atunci îşi îndeplinesc menirea, când ne desluşesc o parte din viaţă, pe care noi, mai obtuzi, n-o putem pricepe, în care nu putem vedea clar. Toţi prozatorii mari aceasta au făcut – şi n-au făcut altăceva.

Ştiu, există o proză de sentimentalism subiectiv, în care-ţi „transpui“ „senzaţiile“ aşa-numite rare ce ţi le dă viaţa... E stearpă şi e facilă, pentru că-ţi alegi după voie lucrurile care-ţi dau senzaţiile acelea rare şi apoi îţi poţi alege după voie şi senzaţiile pe care ţi le dă viaţa, iar dacă te-ncurci în exprimarea cutăror senzaţii, renunţi la ele, *admiţi* că ai altele, mai uşor de „transcris artistic“. Cu totul altfel e ceea ce dă un Caragiale. Realitatea obiectivă e una, şi trebuie să te supui ei. Dacă n-o poţi pricepe şi zugrăvi aşa cum este, nu-ţi rămâne nimic de făcut, căci nu poţi inventa o realitate care să corespundă stilului d-tale, pentru că dai un examen teribil înaintea noastră, care o cunoaştem cum e.

Conu Leonida nu poate răspunde la o întrebare a cucoanei Efimiţa decât într-un singur fel, hotărât de situaţia dată, de temperamentul său şi de atâtea alte lucruri, care se încheie cu alcătuirea nebuloasei primitive. Pentru a găsi acest răspuns, trebuie să ţi-l şoptească cineva, acel „demon“, care nu e altăceva decât închegarea miilor de observaţii făcute asupra lumii – observaţii şi închegare care presupun întâlnirea atâtor rare şi variate însuşiri sufleteşti.

Şi admir pe acest om care a aruncat asupra realităţii noastre sociale privirea cea mai sigură, cea mai scrutătoare şi cea mai pătrunzătoare... [...]

Dar importanţa lui Caragiale în literatura românească nu stă numai în faptul că e cel mai mare scriitor obiectiv şi unicul creator de tipuri devenite populare (ca şi de expresii devenite curente). Importanţa lui e mare şi hotărâtoare

şi din alte două puncte de vedere.

În transformarea literară care urmează epocii Alecsandri, dacă Eminescu marchează un stadiu nou în poezie, Caragiale marchează unul în proză. Proză obiectivă, adevărata zugrăvire a vieţii, începe cu el.

O altă însemnătate a operei lui Caragiale în dezvoltarea literaturii noastre este conştiinţa lui artistică. În epoca precedentă, a lui Alecsandri, se scria fără îngrijire, fără conştiinţă de însemnătatea formei şi fără cultul ei. Epoca ce urmează, a lui Eminescu, Caragiale şi ceilalţi, duce cultul formei până la exagerare – lucru natural oricărei reacţiuni şi foarte util atunci când era salutar ca remediul să se dea în doze forţate. Şi dintre toţi scriitorii vremii sale, Caragiale e cel mai mare artist. (Eminescu e mai poet decât artist, oricât de mare artist e. Caragiale e mai artist decât poet, oricât de mare poet e.)

Între bucăţile sale veţi putea găsi deosebiri. Dar forma sa e veşnic aceeaşi – perfectă, impecabilă. Inteligenţa cu care a pătruns până-n fundul vieţii noastre sociale, îndreptată asupra propriului său scris, i-a dat acea siguranţă de autocritică pe care n-a avut-o nimeni altul la noi.

Acestor incomparabile însuşiri de artist, schiţate aşa de necomplect aici, îşi datoreşte Caragiale regalitatea literară, pe care a exercitat-o împreună cu Eminescu, asupra conştiinţei contemporanilor săi.

G. Ibrăileanu, „Caragiale – Când a împlinit şaizeci de ani“ [1912]; inclus în G. Ibrăileanu, *Note şi impresii*, Editura „Viaţa românească“, Iaşi, 1920; reprodus în G. Ibrăileanu, *Spiritul critic în cultura românească. Note şi impresii*, postfaţă şi bibliografie de Ioan Holban, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, pp. 319-322

„Simt enorm şi văd monstruos“, zice Caragiale în chip de concluzie, după ce descrie exasperarea nervoasă a nopţii în *Grand Hôtel „Victoria Română“*. Bucata întreagă are caracter hotărât de reminiscenţă acută, şi cine a cunoscut artistul se opreşte la cuvintele de mai sus ca la un deosebit semnal: ele nu sunt numai o formulă ocazională, ci rezumă un temperament şi lămuresc o metodă artistică. În general, acest om simţea enorm; aparatul său psihic era oricând gata să interpreteze excesiv. Toată producţia lui mărturiseşte această pornire. În grav ori în ridicol, construcţiile lui poartă semn de fundamentală violenţă. Orice caracter al lui este un exces, orice situaţie o culminaţie. Maniile verbale ale persoanelor nu sunt decât una din particularităţile tipice ale sistemului său natural. Astfel dispus şi îndreptat cu deosebire spre comic, talentul lui a fost inevitabil consacrat caricaturii. [...]

Cine nu primeşte că arta de care vorbim este esenţial caricaturală, poate întreba, din principiu, „dacă unele situaţii şi expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realităţii pe care vor să o reproducă“, ori să regrete „lipsa aproape desăvârşită a părţilor mai bune ale naturii omeneşti“. Dar este mai întâi de întrebat dacă opera aceasta vrea să *reproducă o realitate*. Fiindcă cele ce am spus implică un răspuns negativ – caricatura nu *reproduce* realităţi, ci le supune la un maximum de stilizare – obiecţiile lui Maiorescu citate aici pierd orice înţeles.

Dar, în privinţa raporturilor construcţiilor artistice cu „realitatea“, au spus alţii, vorbind de Caragiale, lucruri care mi se par cu deosebire stranii. Gherea „constata“ următorul neajuns al *Nopţii furtunoase*: „analiza psihică a tipurilor nu-i destul de adâncă... Adâncile mişcări sufleteşti care caracterizează mai ales pe om ori lipsesc, ori sunt făcute cu mai puţină măiestrie decât caracterizarea tipului exterior“. Nici în *Scrisoarea pierdută*, adaugă Gherea, „analiza sufletească a eroilor nu-i destul de adâncă“. Purtat, cum cred, de aceeaşi psihologie optimist umanitară, Ibrăileanu întrece, pare că, pe Gherea, când întreabă: „Oare Miticii, Georgeştii, Protopopeştii n-au nimic omenesc în ei?“

Nu-mi pot închipui cum vedea Gherea, în fantazia lui, pe Ziţa, pe Dandanache, pe Catindatul, ori pe cine vreţi, „adânciţi“ prin analiză psihică; şi deloc nu pot înţelege până unde şi cum vrea Ibrăileanu să fi fost întinse biografiile figurilor din care şi-a construit Caragiale tablourile. Mă gândesc dacă amândoi aceşti interpreţi sociologi, în argumentarea lor, admit că acele figuri „adâncite“ şi complectate după dorinţa criticii urmează să fie întrebuinţate de *acelaşi* artist, în *aceleaşi* funcţiuni estetice? Dar aşa ceva nu se poate. Dacă adânceşti spiritul lui Spiridon sau al Didinei, şi cercetezi cu largă simpatie umanitară faptele şi întâmplările doamnei Miţa Georgescu în afară de excursiunea de la Sinaia, suprimi piesa, schiţa şi pe artistul Caragiale, şi imaginezi altceva în loc.

Tot aşa ai putea să întrebi ce mutră or face în biserică sau pe patul de moarte ţăranul acesta care varsă după beţie, în tabloul olandez pe care-l am acum dinaintea ochilor, sau lansquenetul care, în gravura de alături, turbură din toată inima fustele unei burgheze vesele. În Evul Mediu se zugrăvea uneori în acelaşi cadru o figură în situaţii diverse, după vârstă, ocupaţii şi atitudini; poate că procedarea aceasta răspunde consecvent cerinţelor de artă instructivă şi moralizatoare care se ascund în obiecţiile cu aparenţă psihologică ale celor doi literaţi cu care mă cert aici. Perspectiva deschisă de asemenea postulate este haotică, cum neapărat trebuie să se întâmple când încerci să compari un lucru empiric determinat – aici: opera în toate detaliile pozitive ale structurii sale – cu ceea ce acest lucru *nu* este. Întreprinderea e fără capăt posibil. De la saloanele arhisentimentalului Diderot până mai deunăzi, era obicinuit să imaginezi, duios ori patetic, biografia figurilor, să dezvolţi consideraţii istorice şi poetice asupra peisajelor. Cu cât s-au deprins oamenii a deosebi mai bine arta şi impresia specific

estetică de alte complexe psihice, cu atât s-a văzut mai clar caracterul rudimentar şi bogat în confuzie al acestor exerciţii moralo-literare. [...]

Caricatura în opera lui Caragiale este îndeobşte eminent amuzantă. Caragiale a fost un demon al veseliei. Gherea pare să fi simţit aceasta, când îl acuza că râde cu poftă. Se înţelege că acest neobosit moralist porneşte de aici numaidecât un plan pentru un Caragiale cum ar fi trebuit să fie: să simtă amărăciune, să se revolte, să râdă cu adâncă seriozitate; şi arată că acest autor a fost cum nu trebuia să fie, pentru că n-avea „idealul trebuincios“. Gherea era foarte tânăr când gândea acestea; în anii lui de plină maturitate se liberase desigur de multe din ortodoxismele inutile şi naive ale tinereţii. Dar citatul din urmă ilustrează strălucit efectele ciudate ale interpretării literare prin asociaţii absolut moralistice, şi trebuia să-l adaog celorlalte pentru completarea scurtului meu referat asupra acestei metode. Şi aici discipolul ajunge mult mai departe decât învăţătorul: din toată producţia lui Caragiale, Ibrăileanu scoate cu hotărâre informaţia că scriitorul trebuie să fi fost un om foarte rău, nesimţitor chiar la drăgălăşeniile neastâmpărate ale celor mai inocenţi copii, şi că prigonea chiar căţeii când îi bănuia că nu ţin, prin educaţie şi din tot sufletul, de partidul conservator.

Astăzi, în faţa operei isprăvite, doar spirite prea zelos politice mai percheziţionează poate după intenţii de partid. Raoul şi „le Général Grégorachko“, Gudurăii, Edgar Bostandaki, Stasache Panaitopolu şi tot neamul lor nu sunt însemnaţi prin culoare de partid; [...] Dar avea culoare de partid Guvidi, contemporanul lui Zibal şi al popei Niţă? Şi de unde-i sigur că partidul cucoanei Joiţichii nu-i conservator? Agamiţă cel puţin este categoric „rumânu imparţial!“; şi-i lucru însemnat că acest triumfător cumulează superior calităţile lui Caţavencu cu ale lui Farfuride. Dandanache este o concluzie de geniu. Caragiale povestea adesea în ce trudă de nedumerire îl ţinuse lungă vreme contrastul dintre cele două eminenţe: Farfuride–Caţavencu, şi ce violentă satisfacţie l-a cuprins când i-a izbucnit în minte soluţia strălucitoare a figurii culminante.

Să lăsăm dar partidele: „materialul este al naţiunii!“

„Naţiunea“ nu-i poporul românesc, ci acea societate orăşenească care se afirma purtătoare a unei conştiinţe de cultură nouă, indiferent de calitatea ei rudimentară ori nu. Această naţiune este de caracter hotărât meridional, şi prin aceasta ea a fost un excelent stimul pentru instinctul caricaturist şi verva veselă a lui Caragiale. Între apucătura artistului şi caracterele cele mai vădite ale societăţii în care a lucrat s-a stabilit o fericită colaborare. Vioiciunea sudică este un reactiv energic, care face să apară ridiculele în forme cu deosebire tari. Prostia care stă latentă într-o masă umană nordică, flegmatică, tăcută, se degajează viu şi colorat

în focul exuberanţei meridionale. Orice român care a trăit mai lungă vreme în mijlocul vreunui neam nordic a trebuit să constate această deosebire. Într-o societate meridională atenţia îţi este numaidecât lovită de numărul mutrelor excesiv accentuate, la psihic, în atitudini şi costum, mutre care neapărat provoacă intenţia caricaturistă. Vanitatea, puternic manifestată la toţi sudicii, a fost, şi este încă, la noi, sporită prin accelerarea anormală a strămutării indivizilor dintr-o sferă socială în alta prea depărtată. Şi trebuie amintit că asemenea strămutări n-au fost numai înăuntrul societăţii, ci această societate, în total, a făcut saltul violent, lumea aceasta în întregul ei a trebuit să fie o parvenită faţă de cultura europeană spre care a fost în scurt aruncată. Când Caţavencu ţipă: „Nu voi să ştiu de Europa; eu ştiu numai de România mea“ – el nu aruncă numai o hiperbolă demagog-patriotică, ci rezumă, grosolan, dar adevărat, stări sentimentale care circulau, mai bine ori mai slab ascunse, prin sufletele multor bărbaţi eminenţi ai ţării, indiferent de cultura sau culoarea lor politică. Cu atât mai iritantă trebuia să fie vanitatea socială şi naţională, cu atât mai bogată recolta de comic în lumea aceasta silită la adaptări multiple şi repezi, expusă prin urmare la toate stângăciile fatale acestor adaptări.

Din materialul acesta, pregătit cum era de necesităţile istorice, s-au impus cu deosebire geniului caricaturist acele care natural erau mai gros accentuate. Potrivit predilecţiilor sale pentru vechi metode dramatice ori narative, Caragiale a dat adeseori figurilor lui mecanism de marionete, dar excepţionala lui capacitate de observare le-a făcut să fie păpuşi de caracter, dotate, printr-o strictă îngrijire artistică, cu o minunată putere de exactă evocare. Comicul acestor figuri este eminent vesel. Şi în această privinţă temperamentul artistului a fost special favorizat de anumite calităţi ale modelelor.

Lumea aceasta, de care se îngrozesc atâta judecătorii moraliceşti ai lui Caragiale, îmi pare mie că se deosebeşte printr-o vastă lipsă de perversitate. Vorbesc de modelele reale, nu de preparatele artistului. În societatea nouă românească, ticăloşiile de orice fel poartă aproape constant semnul inocenţei; aceşti oameni fac rău fără să păcătuiască. Perversitatea, viciul adevărat şi tragic nu sunt cu putinţă decât acolo unde, printr-o îndelungată şi profundă constrângere morală şi religioasă, s-au putut forma acele duplicităţi şi conflicte din care se naşte conştiinţa complicată a binelui şi răului moral. O lume care să fie mai ignorantă în această ştiinţă decât lumea în mijlocul căreia a creat artistul Caragiale ar fi, cred, greu de găsit în tot cuprinsul societăţilor istorice. Aceşti români orăşeni îmi par deopotrivă de candizi, în bine ori în rău. De aceea teatrul nordic, poate cel mai specific extract artistic din torturile intime întreţinute prin veacuri de confesionalul catolic şi apoi de morala protestantă, se prezintă obişnuit cu o esenţială şi uneori grotescă falsitate pe scena românească, în jocul candizilor noştri actori; pentru dânşii cuprinsele suflete pe care se bazează acel teatru nu pot să fie decât o

cimilitură indiferentă.

Aşa pot înţelege de ce figurile lui Caragiale sunt atât de radical amuzante, şi că acest artist atât de sigur s-a ferit să „adâncească“ psihologia persoanelor după formele luate de aiurea.

> Paul Zarifopol, *Publicul şi arta lui Caragiale*, în *Artişti şi idei literare române* [1930]; reprodus în Paul Zarifopol, *Pentru arta literară*, vol. I, ediţie şi prefaţă de Al. Săndulescu, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1997, pp. 191-194

Am revăzut zilele trecute *Noaptea furtunoasă*. Mi-a apărut de data aceasta sub un alt aspect. În afară de marile calităţi de comic şi de dramatism, conţinutul, viaţa piesei mi s-au părut stranii, neobişnuite. Nu puteam să le încadrez cu niciun chip lanţului logic de evenimente care se desfăşoară sub ochii noştri şi care se cheamă prezentul. Eroii aceştia mi-erau străini. Ei veneau dintr-o lume necunoscută şi fericită. Era greu să recunoaştem în vreunul din ei rudele noastre mai bătrâne. Nicio filiaţie nu-mi părea posibilă. Oamenii care se mişcau pe scenă trăiseră în altă ţară şi în altă civilizaţie. Îi înţelegeam, ne amuzau, ne încântau, eram fericiţi. Dar îi priveam cu sentimentul curios cu care priveşti o speţă străină cu moravuri bizare.

Sunt puţine pagini literare care mai pot da astăzi atâta bucurie ca acelea ale lui Caragiale. Plăcerea, imensa plăcere, nu reiese din comicul situaţiilor, din înjghebarea dramatică (adesea măiestrită, deşi simplistă după procedeul quiproquourilor sistem Labiche), sau din adâncimea observaţiei. Toate acestea le-am gustat şi le-am admirat altădată. Ele formează azi un sediment de mult depus în noi, un bagaj de stări sufleteşti mai dinainte înţelese, apriorice, ori de câte ori înfruntăm opera marelui scriitor.

Fiecare operă literară îşi schimbă obiectivul după epocă. Efectele ei se actualizează mereu altfel. *Astăzi*, Caragiale ne satisface pentru alte motive decât ieri. [...] Literatura lui Caragiale e azi mai ales un minunat *antidot*. Toată lumea e de acord că trăim vremuri aspre, aprige. Suntem actori, benevoli ori siliţi, ai unor timpuri de gestaţiuni teribile. Se joacă în faţa noastră soarta omenirii şi a civilizaţiei întregi. Asemenea momente pot fi grozav de interesante. Nu sunt însă, cu niciun chip, vesele. Transformările brutale presupun noi adaptări. Ele cer elasticităţi speciale. Şi acolo unde nu le găsesc, provoacă tragedii. Trăim un timp de mari semnificaţii etice, poate chiar metafizice. Râsul bonom, râsul dezinteresat, gluma pentru glumă sună fals, deplasat, ofensator. Distracţia pentru distracţie pare un adevărat scandal. Nu e caracteristic faptul că a murit sub ochi noştri, în toate

ţările, opereta? Există, adecvate timpurilor, două feluri de literaturi. Una agreabilă, veselă, apoliniană, calmă, fericită. Alta sumbră şi chinuită de presentimente negre, care nu iartă fericirea, care ameninţă cu blesteme apocaliptice şi cu viziunea Infernului. E literatura timpurilor revoluţionare. E literatura rusă, unde revoluţia e endemică.

Veţi recunoaşte că poporul nostru e un admirabil popor meridional, vesel, glumeţ permanent, inconştient de ziua de mâine, bucuros de clipa de faţă. Unui astfel de popor nu-i stă bine suferinţa sau cine ştie ce expiaţie ascetică a unor păcate pe care nu-i în stare să le recunoască. Românul, clasic şi regăţean, nu admite alt deznodământ decât gluma. Oricât de necăjit ar fi, ar muri dacă seara, la aperitivul de la bodegă sau la bridge-ul de la club, n-ar abunda în anecdote sau în butade. Concepţia despre viaţă a românului mijlociu e vodevilescă. (A se medita serios asupra succesului, în astfel de timpuri, al genului Tănase). Iată un popor foarte puţin înzestrat pentru suferinţele contemporane! Nedeprins cu legile de aramă ale privaţiunilor, el va suferi cumplit. Va suferi mai mult decât altele, dar nu va pierde minunatul său haz. Toată ziua nu auzim decât de impozite mărite, şomaj, suprimări, reduceri sălbatice de salariu, de spectrul foamei şi al mizeriei. De aceea, n-am văzut o sală mai frenetic mulţumită decât aceea care aplauda *Noaptea furtunoasă*. Mai uitau oamenii de griji şi pe urmă recunoşteau o lume pe care ar fi voit s-o trăiască, pe care au trăit-o fericiţi poate părinţii lor (mizerabilii)!

Lumea lui Caragiale e un minunat antidot pentru preocupările tragice de astăzi. Acesta e farmecul său cel mai actual. Caragiale şi-a scris *Momentele* sale pe timpuri analoage cu ale noastre. Era între 1899 şi 1900, pe timpul unei mari crize. (Fireşte, o criză benignă şi inofensivă faţă de cea de azi.) Şi atunci reducerea bugetului la jumătate, suprimări şi reduceri de salarii. În multe din schiţele sale de atunci găseşti următorul dialog:

–Dar ce, nene Iancule, nu cumva te-au suprimat şi pe dumneata?

Un anumit aspect al *Momentelor* prezintă această temă: atitudinea românului în faţa suprimărilor bugetare. Verigopulo din *Mici economii* e un suprimat. Aceasta nu-l împiedică să stea toată ziua în faţa hotelului Continental (ca atâţia alţii astăzi), în ajunul Sfântului Dumitru, când nu ştie dacă poate plăti chiria, cu scopul nobil şi dezinteresat de a privi la trecători. [...]

Lumea lui Caragiale e minunată: e o lume absolut paradisiacă, fără griji şi fără, cum se spune azi, în limbaj mistic, fără cine ştie ce problematici interne. Oamenii râd, petrec şi se bucură. Preocupările lor sunt insignifiante: doi prieteni se ceartă pentru „o lacună“ a codului penal. Necazurile cele mai catastrofale erau să fii supărat de „Bubico“ în tren sau să primeşti o pereche de palme ca Edgar Bostandachi. Evident, erau necazuri fără semnificaţie mondială sau metafizică. Eroii sunt acomodanţi, adaptabili: Coriolan Drăgănescu, Verigopulo, nenea Mandache din *Diplomaţie*. Pe deasupra, sunt „imparţiali ca românu“, adică „bine

cu toată lumea“. Antinomiile sociale şi luptele de clasă sunt remediabile, grupurile fraternizează, după lupte grozave, unde e vorba de torturi la poliţie şi chinuri inchizitoriale, printr-un „pupat piaţa Independenţii“. Nimic fioros, nimic feroce, nimic de caracter balzacian. Chiar delincvenţii de atunci sunt şmecheri, dar nu sunt bandiţi. Lume patriarhală, lume idilică, fără griji şi fără preocupări. Cauza stă desigur în prosperitatea lumii întregi. Europa huzurea, îmbuibată de „rente coloniale“. Belşugul era peste tot. Clasele oprimate nu aveau încă nicio poftă de drepturi ori de pâine. Toată lumea accepta situaţia şi se bucura de dânsa. E calm, e linişte, e petrecere. Dar cauza mai stătea şi în temperamentul fericit al românului. Caragiale, cel mai naţional scriitor, cel care a înţeles mai bine firea noastră, ne-a lăsat şi acest aspect: românul nu-şi pierde cumpătul în faţa crizei. Literatura lui e tonică şi plină de consolaţie astăzi. Dar o întrebare se formulează, totuşi: va rămâne astăzi cetăţeanul nostru, până la capăt, glumeţ şi imperturbabil? Sau îşi va schimba caracterul? Verigopulo stă şi acum în faţa hotelului Continental. Dar privirea sa e abătută şi distrată. L-au năpădit şi pe el grijile oare? Bodega Tripcovici există şi azi; dar e numai un „rendez-vous“ pentru bătrâni pensionari, care povestesc nostalgic întâmplări din „le vieux bon temps“. Cât va mai ţine excelenta dispoziţie a românului? Iată, deci, cum după ce cortina a căzut peste *Noaptea furtunoasă*, adică după ce antidotul şi-a pierdut efectul, demonul îngrijorării pune din nou chinuitoare întrebări. A fost cândva aici un paradis de voie bună, dar, ca şi pe acela al lui Milton, începem să-l pierdem.

Mihai Ralea, *Lumea lui Caragiale* [1931]; reprodus în Mihai Ralea, *Scrieri*, vol. II, ediţie şi studiu introductiv de N. Tertulian, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, pp. 609-613

Criticii lui Caragiale au atins în treacăt şi problema limbajului comic; şi, curios, chiar criticii negativi s-au izbit de expresivitatea scriitorului, dar au socotit-o tot atât de caducă, de tranzitorie ca şi moravurile înfăţişate de personagii. Limbajul traduce însăşi esenţa socială şi psihologică a tipurilor, adică viaţa lor. Titu Maiorescu, după ce constată că „lucrarea d-lui Caragiale este originală“, în rezervele pe care le strecoară asupra comediilor se întreabă „dacă de exemplu unele situaţii şi expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realităţii ce vor să reproducă“. Dar rezerva lui e minimă şi, oricum, poate trece pe planul amănuntelor discutabile. Gherea simte, în general, valoarea artistică a limbajului comic [...] şi [...] în opunere cu Maiorescu, nu schiţează rezerve, fie şi în treacăt. [...] Limbajul traduce viaţa personagiilor; lipsită de orice eleganţă, viaţa lor e adânc expresivă, în înseşi deficienţele ei structurale; dacă o traduce (şi o traduce admirabil), valoarea estetică a limbajului există, în afara calificaţiei de distincţie şi

de eleganţă, după norme de stilistică moştenite din clasicismul antic şi francez. Se cunoaşte procesul făcut limbii lui Molière, de contemporani şi urmaşi, formaţi la estetica de salon şi la dogmatismul academic al limbajului. Ce academie din lume ar putea acuza de inexpresivitate limba lui Villon, a lui Rabelais, a lui Creangă şi Caragiale, a lui Arghezi pe motivul că n-ar fi elegantă? Şi dacă ar face-o ar înfăţişa un punct de vedere cu totul restrâns, impunând o sărăcie expresivă limbajului, ca funcţie estetică. Este plină de învăţăminte poziţia distinsă, academizantă a adversarilor limbii lui Caragiale. Între ei, Pompiliu Eliade [...] şi d. E. Lovinescu purced din estetica limbajului clasicizant. Obiecţiile celor doi critici asupra limbii comediilor, unul numind-o mai drastic „jargon“, celălalt „inestetică“, indică eroarea spiritelor care socot că o limbă nu poate fi estetică decât prin distincţie. Iar afirmaţia paralelă că limba comediilor va îmbătrâni, că viitorul n-o va putea înţelege fără comentarii filologice vădeşte o concepţie puţin organică despre limbaj, ca funcţie estetică şi creatoare. A îmbătrânit limba lui Neculce faţă de etapa de evoluţie în care s-a cristalizat, în naraţiunea vie a cronicarului? A îmbătrânit limba lui Eminescu faţă de limba d-luiTudor Arghezi? A îmbătrânit oare limba regională a lui Creangă, a cărei înţelegere este dificilă, fără ajutorul unui glosar? Viabilitatea expresiei este condiţionată nu numai de momentul istoric, de evoluţia în care se află limba unui popor, ci de viabilitatea ei creatoare în plan estetic. [...]

Limbajul comediilor se poate reduce la câteva straturi psihologice şi sociale: limbajul mahalalei boeme, mai pitoresc, mai plin de zicale şi locuţiuni (*D-ale carnavalului*), limbajul mahalalei burgheze (*O noapte furtunoasă*), limbajul micii şi marii burghezii, în care se cuprinde şi limbajul politic (*Conu Leonida*, *O scrisoare pierdută* şi *Momente*). Fiind evidente aceste straturi nu vom proceda la o identificare a lor. Am spus că limbajul comediilor exprimă viaţa tipurilor şi indivizilor; vom stabili aşadar câteva categorii de limbaj, în corpul comediilor, după natura indivizilor. Mişcarea orală a limbajului nu este uniformă, ca în operele epice; ea e de ordin dramatic, traducând cu o supleţe variabilă structura indivizilor. Vom grupa limbajul comic, având în vedere complexitatea personagiilor şi psihologia lor specifică. Nuanţele, pe care le-am surprins în caracterizarea raporturilor dintre tipuri şi indivizi, operează şi asupra expresiei comice. Lexicul, pitorescul locuţiunilor, sintaxa variază de la individ la individ; însuşi registrul vocii, în frază, este sensibil diferenţiat, între bărbaţi şi femei şi chiar între bărbaţi; registrul lui Caţavencu e altul decât al lui Farfuride, registrul lui Jupân Dumitrache e altul decât al lui Ipingescu. Formula lui Caragiale („simt enorm şi văd monstruos“) ar trebui completată cu „aud excepţional distinctiv“. Plasticitate şi acustică, iată structura limbajului oral din comedii şi *Momente*, iată însăşi esenţa

geniului creator al lui Ion Luca. [...]

Să ne întoarcem însă la obiectul acestui capitol, consacrat în întregime limbajului comic; părăsind generalităţile, să ne apropiem de structura complexă a valorii ce ne preocupă. Cum problema e numai schiţată [...] ne vom îngădui o privire mai sistematică asupră-i; nu pretindem s-o epuizăm, desigur, dar vom încerca să stabilim câteva modalităţi expresive, deduse din însăşi structura socială şi psihologică a personagiilor. O remarcă preliminară: criticii sensibili la limbajul caragialian (ca de altfel şi delicaţii clasicizanţi care l-au repudiat) s-au oprit cu deosebire la aspectul pitoresc; chiar Zarifopol a apăsat pe acest fond. Şi mai ales au subliniat estropierea limbajului, provocată de tipurile mahalageşti, de semidocţii politicieni sau de cetăţenii care discută politică de idei, întunecând sau caricaturizând noţiunile, exprimate neologistic. Redus la acest aspect, limbajul e văzut numai la suprafaţă. Caragiale n-a căutat efecte strict pitoreşti; dacă sunt, ele se aplică la câteva personagii şi formează cea mai subţire zonă de limbaj comic. Structural, fiecare personaj îşi are lexicul, sintaxa, locuţiunile şi registrul lui; pe acestea cată să le surprindem; şi chiar estropierea de efect pitoresc, întâlnită la personagii de diferite medii sociale şi de variate grade de similicultură, îşi păstrează nuanţele bine definite. Câteva exemple edificatoare. Şi Cetăţeanul turmentat, şi Pristanda (mahalagii amândoi) estropiază cuvintele; dar aceleaşi cuvinte, întrebuinţate de Caţavencu şi Tipătescu, îşi păstrează forma corectă. În schimb, Caţavencu estropiază citatele latineşti, ideile, logica lor şi trivializează teoriile: numai termenul tehnic *plebicist* (pocit de toţi politicianii) e deformat şi de el. Trahanache, redus la câteva formule prezidenţiale şi la câteva grade de politeţe, dă o formă desuet franţuzită unor neologisme sau, prin analogie cu *şiretlicuri*, utilizează expresia *machiaverlicuri*. Farfuride trivializează istoria şi compromite judecata logică. Conu Leonida, de extracţie mahalagescă, estropiază nume proprii, neologisme tehnice şi trivializează explicaţiile logice şi psihologice (ale revoluţiei şi ale halucinaţiei); Ipingescu şi Dumitrache, discutând articolele lui Rică Venturiano, estropiază neologismele tehnice, ca şi Leonida, şi trivializează ideologia democrată. În timp ce Pristanda întreabă umil ce înseamnă *bampir*, Cetăţeanul schiţează numai ecoul automat al terminologiei din discursul lui Caţavencu. Planul comic al lui Farfuride, Caţavencu, Leonida, Ipingescu şi Dumitrache e mai înalt, e planul ideilor, al judecăţilor, al teoriilor. Primii trei dau explicaţii altora, ultimii doi se „tălmăcesc“ între ei, cum ar zice Trahanache, comentând ideologia democrată. Pitorescul estropierii e variat, după personaj şi mediu; cu minime estropieri, limbajul din *D-ale carnavalului* este în întregime pitoresc; locuţiunile, lexicul, sintaxa sunt ale unor autentici mahalagii; între ei, Jupân Dumitrache, în ampla naraţiune pe care o face lui Ipingescu, despre întâmplarea de la grădină, cu Rică, foloseşte un lexic, locuţiuni şi o sintaxă de o expresivă autenticitate mahalagească. Excelent psiholog, Ion Luca imprimă

explicaţiilor lui o vervă narativă, nu una discursivă, deosebindu-l de „intelectualii“ Rică Venturiano, Leonida, Trahanache, Tipătescu, Farfuride, Caţavencu şi Dandanache. Narativă este şi expresia – în dialog, fireşte – a personagiilor din *D-ale carnavalului*; acolo mişcarea dramatică este creată de situaţiile ingenios încurcate, de senzaţionalul întâmplărilor. Aşadar, Caragiale, deşi geniu esenţial dramatic, dă limbajului structuri diferenţiate, în dialog, după natura personagiilor. Politicianii sunt discursivi, mahalagiii narativi. Iar în cuprinsul acestor structuri generale putem distinge trepte în concordanţă cu psihologia fiecăruia. Cu ajutorul suflului şi prin registrul limbajului, putem stabili şi aceste trepte diferenţiale. Mahalagiii din *D-ale carnavalului* au toţi întorsătura pitorească a naraţiunii; replica îi defineşte mai mult vorbind decât acţionând din propriu imbold (de altfel, ei sunt victima unui destin de farsă, care-i încurcă inextricabil); dacă n-ar avea marea ei autenticitate de limbaj, farsa, cu toată ingeniozitatea ei, ar fi un joc inocent şi ingenios de tehnică. La lectură, expresivitatea de limbă îi sporeşte valoarea. Dintre mahalagii, afară de Conu Leonida, care de fapt îmbină structura narativă cu cea discursivă (şi chiar dialectică), Jupân Dumitrache are limbajul cel mai plin de sevă, cel mai pitoresc; amândoi au şi suflul mai larg, şi registrul mai înalt. Trecând la structura discursivă a limbajului, vom păstra o anume ordine, aceea a generaţiilor de politicieni; suflul şi registrul vorbirii urmează individualitatea fiecăruia. Dandanache ţine cel mai scurt, mai anost discurs; un toast în cinstea alegătorilor care l-au votat: fără suflu, pe un registru jos. Trahanache, omul-formulă, e şi mai concis decât Dandanache; închinând în sănătatea lui Fănică, nu uită formula „aveţi puţintică răbdare“, la care mai adaugă câteva propoziţiuni sacadate.

Farfuride se întinde mai mult decât ei, în celebrul discurs din actul III al *Scrisorii pierdute*. Suflul lui se dizlocă, pe proporţii respectabile, registrul lui se ridică şi cade ca o aripă frântă. Caţavencu, în discursul nu mai puţin celebru, din acelaşi act, are suflul cel mai susţinut, de frazeolog gol, bombastic, şi registrul cel mai ridicat. Iar Tipătescu, într-un limbaj de clişee stilistice şi neologisme gazetăreşti, foloseşte aproape numai tirada retorică, de înalt registru, chiar în convorbirile cu Zoe. Ca şi Rică Venturiano, de altfel, care urcă tirada pe picioroange, umflă bombasticitatea şi rostogoleşte în vârtejuri neologismul gazetăresc, paşoptist. Însă lexicul, sintaxa expresiei lui discursive ţin de parodie; excelent parodist, ca şi în versurile lui, ca şi în atâtea *Momente*, Ion Luca uzează singura dată, în teatru, acest procedeu. Impresia de şarje de-aci provine; locvacitatea lui Rică e însă adânc psihologică, şi poate numai registrul lui prea înalt, de tenor fals, ne-a dat şi nouă impresia de şarje; dar cred că stilul lui interior şi exterior, oricât ar fi de bombastic, este autentic. Nu cumva Rică şi Ziţa sunt „preţioşii“ comediilor lui Ion Luca, aşa cum societatea noastră a putut să-i producă la un moment dat? Franţuziţii veacului trecut au evoluat în franţuziţii timpului

nostru, la care fraza franceză se împleteşte cu cea autohtonă, într-un pitoresc rizibil atât de generalizat. [...]

Structura narativă o întâlnim şi la Pristanda (când povesteşte spionarea lui Caţavencu); o întâlnim chiar şi la Cetăţean (când povesteşte cum i-a furat Caţavencu scrisoarea sau cum a regăsit-o în pălărie); o întâlnim şi la Ziţa (când povesteşte „ce a păţit cu mitocanul“), ca şi în toate monoloagele comediilor, adevărate pauze odihnitoare sau de legătură în mersul acţiunii. De altfel, când Ion Luca a înfrânt, cu oricâte dificultăţi, structura dramatică a expresiei vorbite, trecând biruitor la structura narativă, a dovedit că stăpâneşte fragmentar şi dialogic şi instinctul de povestitor [...] Instinctul lui narativ e atât de sigur în povestirea lui Jupân Dumitrache, că era cu neputinţă să nu se organizeze, în poveştile lui arhaice de la bătrâneţe.

Gherea observase că Veta şi Zoe sunt cele mai vii, mai complexe personaje; în obiecţiile ce le aducea lui Caragiale, referitor la lipsa de adâncime a psihologiei eroilor, făcea excepţie pentru aceste două amoroase. Nu vom discuta aci „adâncimea“ personajelor comice; a făcut-o Zarifopol, cu destul temei, combătând pe Gherea. În realitate, numai structura limbajului ne va lămuri asupra complexităţii acestor eroine; ea are o structură dialectică. E neîndoios că pasională e mai ales Veta: iubeşte cu ultimele ei rezerve de feminitate pe Chiriac. Zoe e sentimentală, pasiunea ei deviind repede în grija, aproape spaima, de a-şi păstra intact prestigiul social împiedicând pe Caţavencu să dea în vileag scrisoarea compromiţătoare adresată lui Tipătescu. Cu excepţia confidentei Efimiţa, al cărei limbaj e lapidar, oricât de schematice ar fi Didina Mazu şi Miţa Baston, şi ele afirmă tot o structură dialectică a expresiei; iar Ziţa, în măsura în care îşi apără instinctul de cochetă, voind să convingă pe Veta şi pe Dumitrache să mai meargă la grădina unde speră să-l vadă pe Rică, se exprimă şi în nuanţa dialectică a limbajului [...] structura unitară a amorezilor, pe cât sunt mai pasionali, mai tenaci, cu atât se manifestă în limbaj, prin desfăşurarea dialectică. Vom face aplicaţie la Veta, Zoe şi Chiriac, scoţând în evidenţă acest caracter. Mecanismul psihologic al Vetei e de cea mai pură linie clasică; aş zice, păstrând proporţiile, că reproduce mecanismul racinean al pasiunii în jocul iubirii. Când vine Ziţa şi o surprinde plângând, când îi prezice că se va împăca cu amantul certat, Veta exprimă o marcată stare de deznădejde sentimentală. În scena următoare, în care e şi Chiriac, disperarea creşte, gradat, alternând cu demnitatea ei de femeie jignită prin bănuieli neîntemeiate. Dialectica pasiunii e vizibilă şi în limbaj, care e patetic. Urmează împăcarea, cu jurăminte, şi potolirea patimii ofensate. În actul al doilea, Veta trece printr-o dispoziţie de tandreţe satisfăcută, ca apoi să se alarmeze, la apariţia neaşteptată a lui Rică. Limbajul capătă nerv, e precipitat, apoi sfătos, ocrotitor.

Confruntarea cu Jupân Dumitrache îi dă stăpânirea de sine, tonul uşor batjocoritor, fiindcă se ştie nevinovată din direcţia bănuielilor soţului. De aci înainte, destinderea ei e progresivă, stilul e concis, potolit, şi numai unele zvâcniri, lapidare şi ele, trădează grija pentru Chiriac, plecat să pedepsească pe Rică. Şi cu toate astea, cu tot acest mecanism racinean al pasiunii, Veta e comică; de pe versantul tragic, trece insensibil, gradat, meşteşugit, pe versantul opus: miracolul îl operează limbajul, care traduce trivialitatea intelectuală, etică, sentimentală şi socială a femeii îndrăgostite. Psihologia e structurată de limbaj, de acel limbaj pitoresc al mahalalei, prin care tragicul se converteşte în comic. Aceeaşi observaţie se aplică şi lui Chiriac, al cărui patos gelos, prin limbaj, se converteşte în viziune esenţial comică. Registrul înalt al pasiunii e coborât de expresie în straturile comediei. Desigur că Zoe iubeşte pe Tipătescu; desigur că şi Tipătescu o iubeşte. Şi totuşi, cum vom vedea, idila lor e irizată de un nimb comic, fără umbră de îndoială. Şi în acest caz limbajul, de structură dialectică şi de clişee stilistice (Zoe vorbeşte, ca şi Tipătescu, într-un stil de prost-gust literar), converteşte drama în comedie. Dialectica sentimentală a Zoii e şi mai clară decât a Vetii. Planurile ei de acţiune sunt mai numeroase. Luptă să-l convingă pe Tipătescu să accepte candidatura lui Caţavencu; îi impută apoi indiferenţa, egoismul, faţă de prestigiul ei social. Trimite pe Pristanda să-l aducă pe Caţavencu, de la arest, ca să mijlocească o înţelegere cu Tipătescu; intervine să-l potolească atunci când se înfurie pe intratabilul şantajist. Are o ieşire violentă în contra amantului încăpăţânat, hotărând ea alegerea lui Caţavencu. Faţă de Trahanache joacă teatrul femeii sensibile, leşinând, şi-l convinge să se alieze cu ea şi să susţină pe Caţavencu. Dialectica ei sentimentală e şi mai complexă. Din momentul în care Trahanache are în mână dovada falsului (poliţa lui Caţavencu), Zoe se apropie din nou de Fănică, aşteaptă, speră, tremură alături de el. După scena întrunirii, când scrisoarea se pierde iar, Zoe trăieşte în panică. Sosind Caţavencu, îl mustră şi-l ameninţă; iar când Cetăţeanul vine la timp, cu scrisoarea regăsită, e generoasă, ironică şi autoritară cu acelaşi Caţavencu, pe care-l obligă să conducă manifestaţia în cinstea alesului. Cu Dandanache e batjocoritoare, deşi, la auzul povestirii cu „becherul“ şi la confuziile bătrânului (socotind-o soţia lui Tipătescu), tremură iar de frică, până când reintră în liniştea şi siguranţa de la început.

Complexitatea Zoii este, fireşte, psihologică; ea se vădeşte însă şi în limbaj, în nuanţele lui când patetice, când sentimentale, când ironice, când neliniştite sau vehemente, trecând printr-un registru variat, după cum se succed şi stările ei sufleteşti. Dar, ca şi la Veta, Caragiale subminează drama prin lexic, sintaxă şi clişee stilistice derivate din condiţia ei psihologică şi socială, operând prin limbaj o simultană conversiune spre comic.

Peste comediile lui Ion Luca a trecut o jumătate de veac; peste unele dintre ele şi mai mult. Ingeniozitatea construcţiei lor scenice a rămas nealterată; intuiţia sociologică s-a adâncit într-o largă perspectivă ciclică; structura tipurilor s-a statornicit în tipare clasice, iar a indivizilor, în adevărate ficţiuni simbolice. Arta nuanţelor se clarifică din ce în ce mai mult, desăvârşirea tehnică a devenit o însuşire unanim recunoscută; viabilitatea estetică, forţa expresivă a limbajului caragialian, departe de a secătui, şi, mai departe de a fi îmbătrânit, cum se temeau unii critici, este astăzi poate cea mai autentică valoare a dramaturgului. În pleiada marilor scriitori junimişti, Eminescu a creat limbajul liric şi limbajul de idei şi invectivă politică; Maiorescu a creat un limbaj critic, Creangă, limbajul narativ; lui Caragiale îi revine cinstea de a fi creat un limbaj dramatic, în comedii şi *Momente*, iar în povestirile lui, uşor arhaizate, un anumit limbaj narativ. Clasic, în îndoitul înţeles al cuvântului, de valoare de prim plan a literaturii noastre şi de expresie structurală, memoria lui Ion Luca nu se mai poate teme de detractori. Ea aparţine integral spiritualităţii noastre, iar omagiul posterităţii e numai comprehensiunea.

Pompiliu Constantinescu, „Comediile lui Caragiale“ [1939]; reprodus în Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, vol. 2, ediţie îngrijită de Constanţa Constantinescu, cu o prefaţă de Aurel Felea, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, pp. 140-152.

Fără să fie esenţială, structura tipologică există în opera lui Caragiale, ca un schelet susţinător. Altfel opera ar părea uşuratecă. Nicăieri nu dăm de caracterul complet, trăind independent de comicul situaţiilor. Femeile sunt fără interes, mai degrabă vulgare, iar când sunt comice, atunci umorul vine din procedee. Nu întâlnim aci pe mizantrop, pe avar, pe ipocrit, adică marile probleme de viaţă morală. Caracterele lui Caragiale sunt minimale. În *O noapte furtunoasă*, jupân Dumitrache e un mahalagiu fioros de moral, ţinând la onoarea lui de familist, propriu-zis credul, mai mult brutal decât vigilent şi deci inevitabil „cocu“. Nae Ipingescu, ipistatul, amicul său, e un devotat redus la minte, întunecat de o onestă stupiditate. Chiriac, întinătorul onoarei conjugale a stăpânului, e şters. Rică Venturiano nu-i decât un pretext de umor verbal şi de şarjă a jurnalismului liberal. Restul inexistent. În *O scrisoare pierdută*, Ştefan Tipătescu, prefectul, e foarte neînsemnat ca om. Zaharia Trahanache e o variantă bonomă a lui jupân Dumitrache, un „cocu“ cu bănuielile uşor de potolit. Agamiţă Dandanache e mai mult un bâlbâit şi un mărginit mintal, simbol trist al necesităţilor electorale şi lamentabil exponent de clasă. El comite nedelicateţa de a se sluji la infinit de o scrisoare compromiţătoare, căzută în mâinile sale, dar se pune întrebarea dacă

personal are destul proces mintal spre a-şi da seama de natura morală a faptelor. Farfuridi, Brânzovenescu, Cetăţeanul turmentat, cei dintâi doi tenebroşi, ultimul onest şi beţiv, sunt mai curând nişte intrări grase în scenă decât nişte corporalităţi. Caţavencu e zgomotos, schelălăitor, escroc, galant, sentimental, patriot, adică un Mitică, exponent al câmpiei danubiene. Poate că mai substanţial este comisarul Pristanda, un Polonius pentru această lume bombastică, funcţionând ca un ecou docil. Şi mai organic este conu Leonida, care caută a ţine pe coana Efimiţa sub prestigiul ştiinţei sale universale: psihologice, istorice, politice, economice. Afară de aceasta, e un egoist burghez, un poltron şi un tiran care nu iese din ale lui. Când teoria fandacsiei nu se verifică, el suceşte explicaţia tot în favoarea lui. Toţi aceşti eroi sunt structural satisfăcători, însă nu s-ar putea face cu ei comedie adâncă. Comicul rezultă din combinarea mijloacelor şi rămâne în cele din urmă în sfera indemonstrabilului. Este la Caragiale un umor inefabil ca şi lirismul eminescian, suprapus observaţiei ori criticei şi până la un punct independent, constând în „caragialism“, adică într-o manieră proprie de a vorbi. Teatrul lui e plin de ecouri memorabile ce au asupra spectatorului efectul delirant pe care melodia operei italiene o are asupra publicului. Spectatorul ia fraza, vrăjit, din gura actorului şi o continuă singur. Când Pristanda vorbeşte de remuneraţia lui după buget, simţi nevoia de a striga din stal: „mică, sărut mâna, coane Fănică“, într-atât aceste replici-sentinţe trăiesc singure, cu o puternică viaţă verbală. Ele zugrăvesc misterios sufletul nostru volubil şi ne reprezintă inanalizabil, deşteptând simţul estetic nu prin curiozitate, la prima lectură, ci prin imposibilitatea de a le mai înlătura din conştiinţă după ce ne-am familiarizat cu ele. De altfel, tot ce se poate cita din Caragiale se ştie dinainte pe dinafară:

„– Lasă, Lache! zice Mache.

–Eşti teribil, monşer, parol!“

„Ştiţi! Cum să nu ştiţi, coane Fănică, să trăiţi! Tocmai dumneavoastră să nu ştiţi!“

„Ai puţintică răbdare...“

„Brânzovenescu, mi-e frică de trădare...“

„Vorba e... eu pentru cine votez?“

„Da, aşa, dacă e trădare, adică dacă o cer interesele partidului, fie!... Dar cel puţin s-o ştim şi noi.“

„Stimabili! onorabili!... faceţi tăcere! Sunt cestiuni importante, arzătoare la ordinea zilei... Aveţi puţintică răbdare...“

„Daţi-mi voie...“

„Din două una, daţi-mi voie: ori să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici, pe colo, şi anume în punctele... esenţiale... Din această dilemă nu puteţi ieşi...“

„Industria română e admirabilă, e sublimă, putem zice, dar lipseşte cu desăvârşire...“

„În sănătatea coanii Joiţichii! că e... damă bună!“

„Fraţilor!... După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani, iată visul nostru realizat! Ce eram acum câtva timp înainte de Crimeea? Am luptat şi am progresat: ieri obscuritate, azi lumină! ieri bigotismul, azi liber-pansismul! ieri întristarea, azi veselia... Iată avantajele progresului!...“

„Angel radios! precum am avut onoarea a vă comunica în precedenta mea epistolă, de când te-am văzut întâiaşi dată pentru prima oară, mi-am pierdut uzul raţiunii; da, sunt nebun... Nu striga, madam... fii mizericordioasă! Sunt nebun de amor; da, fruntea mea îmi arde, tâmplele-mi se bat, sufer peste poate, parcă sunt turbat...“

G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* [1941], ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1985, pp. 505-506

Printr-un neaşteptat dar al soartei, în timp ce poezia română câştiga în Eminescu expresia ei cea mai înaltă, proza narativă şi teatrul ating acelaşi nivel în I.L. Caragiale, un scriitor pe care îl înrudeşte cu emulul său în lirică aceeaşi perfecţiune a conştiinţei artistice, acelaşi cult al cuvântului românesc, pe care îl înzestrează cu noi şi mari puteri expresive. Puţini oameni au fost cu toate acestea mai deosebiţi, prin tot felul lor de a fi, ca Eminescu şi Caragiale. În timp ce Eminescu este un geniu romantic, pasionat şi singuratic, un filosof care nu pregetă în faţa celor mai îndrăzneţe experienţe metafizice, un copil al ţării sale, o abreviatură a istoriei naţionale, Caragiale reprezintă o mare dotaţie clasică şi realistă, o natură socială, volubilă şi epicuree, însoţindu-se uşor cu semenii săi, mai întâi pentru plăcerea de a-i observa şi de a surprinde tipicul în individual, un cetăţean atent la stările de spirit ale patriei sale, pe care, studiind-o din unghiul mai îndepărtat al unui poet comic, a ştiut s-o înzestreze cu noi criterii în lucrarea de a se cunoaşte şi a se rectifica. [...]

În noiembrie 1878, Caragiale îl întovărăşeşte pe Maiorescu la Iaşi, pentru a asista la banchetul celei de-a XV-a aniversări a *Junimii*. Aici, înainte de banchet, citeşte *O noapte furtunoasă sau Numărul 9*. Junimiştii ascultă caracterizarea incisivă a tinerei societăţi bucureştene, cu femei romantice citind *Dramele Parisului*, cu garda ei civică, cu ziarele democrate din care bravii negustori ai vremii primesc zilnic lecţia lui Rică Venturiano, „studinte în drept şi publiciste“. Iacob Negruzzi, trecând prin Bucureşti cu un deceniu şi ceva mai devreme, primise ca o adiere din partea acestei lumi noi, aşa de izbitoare pentru criticismul aristocratului moldovean. Impresiile se refăceau acum aidoma în opera scriitorului venit din mediul însuşi al acelei lumi, în care nu se putea recunoaşte deocamdată curentul de participare cordială curgând sub incisivităţile satirei. Comedia este înfăţişată Teatrului Naţional din Bucureşti, care o reprezintă în ianuarie 1879. Când însă, la a doua reprezentaţie, Ion Ghica, directorul teatrelor, introduce modificări la care autorul nu consimţise, Caragiale cere explicaţii şi cum i se răspunde fără deferenţă, apostrofează pe director şi constată apoi înlăturarea piesei sale de pe afişele teatrului. În acelaşi an, în timpul vacanţei de Paşti, Maiorescu îl ia cu sine pe Caragiale la Viena, unde, la Burgtheater, văd împreună *Visul unei nopţi de vară* de Shakespeare.

Problema practică a vieţii rămâne într-acestea nerezolvată pentru Caragiale. În 1881, el se retrage din redacţia *Timpului* şi, în toamna aceluiaşi an, ministrul Instrucţiunii Publice, V.A. Urechia, îl numeşte revizor şcolar al judeţelor Suceava şi Neamţ. [...] După un an, în 1882, este trecut ca revizor la Argeş şi Vâlcea. Dar când trebuie să părăsească însărcinările sale în funcţiunile de control ale şcolii primare, situaţia sa materială este atât de rea, încât scriitorul, care, în acelaşi an, în 1884, urma să aibă cel mai mare succes al carierei lui, cu reprezentaţia *Scrisorii pierdute*, este nevoit să accepte un post mediocru, la Regie. După un alt an, în 1885, se joacă *D-ale carnavalului*. Piesa este fluierată la premieră şi Maiorescu are ocazia să intervină cu articolul epocal „Comediile d-lui Caragiale“, apărut mai târziu ca prefaţă la volumul de *Teatru* (Socec, 1889). [...] În 1888, el izbuteşte totuşi, după ce înfrânge rezistenţa lui Titu Maiorescu, pe atunci ministru al Instrucţiunii, care îl socotea nepotrivit pentru un astfel de loc, să obţină a fi numit director general al teatrelor. [...]

La începutul lui 1890 se joacă şi apare în volum *Năpasta*, care, împreună cu volumul de *Teatru*, publicat cu un an mai înainte, sunt prezentate Academiei Române în vederea premierii. Hasdeu depune un raport defavorabil şi, cum Iacob Negruzzi încearcă să schimbe atmosfera, intervine D.A. Sturdza, cu învinuiri precise cât priveşte tendinţele morale şi naţionale ale operelor prezentate, determinând un vot negativ. [...]

Cine parcurge etapele mai de seamă ale vieţii lui Caragiale are o parte din explicaţia scrisului său. Omul trecuse prin multe şi variate medii. Petrecându-şi

prima copilărie la ţară, luând parte mai apoi la viaţa teatrală şi politică, trecând prin mediile literare, cunoscând de aproape pe politicienii liberali şi conservatori, personaje înălţate din noianul anonimatului social sau posesori de nume istorice, patronând deopotrivă gazetele care îl întrebuinţau, cunoscând la fel de bine mica burghezie a oraşelor de provincie şi a Capitalei, pe profesori, avocaţi şi funcţionari, pe munteni, moldoveni şi ardeleni, în experienţa lui Caragiale s-au amestecat toate categoriile şi toate tipurile. Omul arăta de altfel o foame de experienţă, o curiozitate nesecată. În berărie, în trenuri şi gări, mereu călătorind, primind şi expediind scrisori, asociindu-se uşor cu oricine socotea că i-ar putea oferi un nou element de caracterizare, fie chiar numai numele său, după cum o dovedeşte lunga şi pitoreasca nomenclatură onomastică găsită în manuscrisele sale, Caragiale manifesta o pasiune a observaţiei, pentru care nu se poate găsi niciun alt exemplu asemănător. Întinsa şi variata lui experienţă s-a revărsat în întregime în opera sa. Nu va fi posibil să se scrie istoria socială a veacului nostru al XIX-lea fără o continuă referinţă la opera lui Caragiale. [...]

Între *Comedii* şi *Momente* se aşază răstimpul unei generaţii, împrejurare confirmată şi de cronologia operelor, dacă ne gândim că *Comediile* sunt scrise între 1877 şi 1885, în timp ce *Momentele* în cea mai mare parte a lor sunt compuse începând din 1899. Dar, ca şi *Momentele*, *Comediile* nu conţin în genere nicio asprime, atmosfera rămâne împăcată, încât verva ironică a scriitorului nu trece dincolo de sublinierea unui comic de situaţii. O singură dată în teatrul său, satira lui Caragiale a devenit mai crudă, în *O scrisoare pierdută*, şi o singură dată în povestirile sale satira ni se pare amară, în *Grand Hôtel „Victoria Română“*. În această din urmă bucată, evocarea unei nopţi petrecute într-un atroce hotel al unui oraş de provincie ne face să simţim ceva ca un curent de tristeţe şi deznădejde trecând prin sufletul scriitorului. În *O scrisoare pierdută*, satira instituţiilor noastre pseudodemocrate, funcţionând fără sprijinul educaţiei interioare a omului chemat să se bucure de binefacerile lui, neadevărul regimului politic al vremii, relevat de atâtea ori de critica junimistă, se ascute în viziunea „cetăţeanului turmentat“, personaj construit cu largi mijloace de stilizare tipizantă, ca în comedia molierescă, în care este înfăţişat martorul naiv, dezinteresat şi perplex al farsei politice, omul anonim din marea mulţime nesocotită.

Caragiale este un observator lucid şi exact, dar materialul observaţiilor sale nu rămâne niciodată în stare de pulbere infinitesimală, ci se adună în viziunile unor caractere tipice. Realismul tipic este formula lui artistică. Estetica lui coincide însă cu aceea a clasicismului numai pe porţiuni mărginite, căci în lucrarea de reliefare a tipicului, el nu simplifică imaginea omului, până a nu reţine din ea decât singurele ei trăsături general-umane, aşa cum fac clasicii. Pe primul plan al creaţiilor sale stă omul social şi numai într-un plan mai adânc, susţinându-l pe acela, apare caracterul omenesc general. Trahanache, Caţavencu, Zoiţica,

Farfuridi, Agamiţă Dandanache sunt actorii comediei politice în jurul anului 1880, notabilităţi ale provinciei, oameni ai vremii şi ai locului lor, dar, în acelaşi timp, Trahanache este un vanitos naiv, Caţavencu o canalie, Zoiţica o femeie voluntară, Farfuridi un prost, Dandanache un imbecil şiret. Caragiale era deplin conştient de perspectiva generalizatoare asupra cărora se întindea pictura personajelor sale. În timp ce compunea *O scrisoare pierdută* (după cum o ştim din amintirile lui I. Suchianu), Caragiale se întreba cine trebuie să învingă în duelul electoral constituind materia piesei. Un moment el oscilează între Caţavencu şi Farfuridi, dar în cele din urmă el se decide pentru Dandanache, personajul „mai prost ca Farfuridi şi mai canalie decât Caţavencu“. Caragiale îşi vedea deci oamenii în valori generale, în expresiile lor simplificate, după modelul marii comedii clasice. Totuşi, din picturile sale, generalul nu sacrifică cu totul individualul: cele două aspecte ajung să se echilibreze, dând figurilor un volum mai amplu, o materialitate mai bogată decât aceea a personajelor clasice propriu-zise, ţintind către schematism. Noua viziune realistă a omului, legat de spaţiu şi de timp, a intrat deci cu contribuţia sa în tehnica literară a scriitorului nostru. [...] Oamenii lui Caragiale trăiesc într-o lume fără obiecte, vidă, cu foarte rare indicaţii asupra costumului lor, fără vreuna cu privire la decorul caselor în care locuiesc sau a lucrurilor pe care le manipulează. Caragiale nu este un descriptiv-vizual. Impresia atât de vie a mediului [...] provine din implicaţiile vorbirii personajelor, surprinsă cu o mare acuitate a auzului şi reprodusă cu o asemenea exactitate în notarea vocabularului, a intonaţiilor, a particularităţilor sintactice şi stilistice, încât ni se pare a vedea aievea oamenii şi înconjurimea lor, numai pentru că suntem puşi în situaţia de a-i auzi atât de bine. Aci întâmpinăm poate darul cel mai de seamă al scriitorului Caragiale. Omul avea o înzestrare muzicală şi lingvistică neobişnuită. Melomanul, dispunând de o întinsă cultură muzicală, capabil să reproducă oricând motivele marelui repertoriu clasic, fanaticul lui Beethoven, avea în acelaşi timp o ureche ascuţită pentru toate nuanţele şi particularităţile graiului. Înzestrarea aceasta explică uşurinţa cu care şi-a putut însuşi cel puţin o limbă străină, limba franceză, stăpânind-o cu o mare precizie în vorbă şi scris. Dar aceeaşi înzestrare explică apoi jocul său lingvistic permanent, în schiţele sale sau în corespondenţă, unde nu osteneşte să imite când vorbirea ardelenilor, când pe cea a moldovenilor, când chiar particularităţile individuale ale vorbirii vreunui cunoscut. Pentru scriitorul astfel înzestrat, poet dramatic în primul rând, evenimentele narate sunt mai ales un schimb de replici. [...] Chiar atunci când înfăţişează o teză generală, ca în unele din articolele sale politice sau teoretice, expunerea sa ia forma vorbită, încât omul care scrie este necontenit acoperit de acel care vorbeşte, de marele actor întrunit într-o structură atât de coerentă cu melomanul, cu fonetistul, cu sintacticianul. Vorbirea omenească este marea experienţă a lui Caragiale, funcţiunea pe care o cunoştea mai bine şi o stăpânea cu preciziunea unui virtuos, celula germinativă a

întregii sale arte.

Tudor Vianu, *I.L. Caragiale*, în Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Tudor Vianu, *Istoria literaturii române moderne* [1944], Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, pp. 228-245

Este obişnuit a se afirma azi că, printre toţi eroii din *O scrisoare pierdută*, singur Cetăţeanul turmentat are o moralitate fiindcă înmânează scrisoarea „adrisantului“. Dar se interpretează fals. Cetăţeanul aduce epistola, chiar când nu mai este factor poştal, dintr-un tic profesional. Dimpotrivă, el face una din cele mai grave erori etice în materie poştală: interceptează scrisoarea, citind-o subt un felinar, şi o prezintă destinatarului numai după ce a luat cunoştinţă de conţinut. Cetăţeanul simbolizează poporul. Deşi Caragiale a avut în vedere pe interpretul rolului, când a atribuit Cetăţeanului starea permanentă de turmentare, noi suntem îndreptăţiţi să desprindem planul fictiv de orice contingenţă istorică. Cetăţeanul este turmentat fiindcă poporul este astfel în concepţia autorului. Turmentat vrea să zică delirant, în veşnică excitaţie iraţională, mistic. Cetăţeanul turmentat este un mistic. Caracteristică vieţii mistice este supunerea, fără probleme logice, la o autoritate străină, la o dogmă. Pentru Cetăţeanul turmentat Zeul, sublim în absurditatea lui, e guvernul. De la el aşteaptă, cu vădita voluptate de a se supune, mesagii pentru cine să voteze. Toţi eroii din *O scrisoare pierdută* au acest cult al guvernului, totuşi într-un anume moment se produce un mic proces de reflecţiune. Farfuridi şi Brânzovenescu apar ca protestanţi, propunând lupta „în contra guvernului“. Protestant este şi Caţavencu, întrucât aparţine unei fracţiuni independente şi e şi liber-pansist. Cu toate acestea, niciunul din aceşti trei nu se pun sub flamura neagră a lui Lucifer, nu tăgăduiesc dogma, de vreme ce aşteaptă cu nerăbdare telegrama de la Bucureşti. Ei au doar o mică veleitate exegetică, protestantă, în cuprinsul religiei. Însă, faţă de încercările de Reformă ale celor trei, Cetăţeanul turmentat este un catolic fervent, „mai catolic decât Papa“, cum se obişnuieşte a se spune în această epocă, ştiut fiind că papi ca Leon X arătau o simpatie neacoperită pentru păgânătate. Când Caţavencu strigă „vom lupta contra guvernului“, Cetăţeanul turmentat „târât de curent“ (fiindcă esenţa lui sufletească este devoţiunea) va striga o clipă „Da! vom lupta contra...“, apoi deodată îşi dă seama de blasfemaţie şi vine cu un punct de vedere rigid de Contrareformă: „Eu nu lupt contra guvernului“.

În tehnica misticismului intră cultul pentru simboluri, fie vii (sfinţi, prelaţi), fie iconografice. Punctul moral cel mai înalt al catolicismului medieval este acolo unde se conferă femeii favoarea de a simboliza autoritatea divină. A

transcende viziunea venerică a femeii şi a deplasa erotica în zona spirituală, aceasta este opera misticilor. Cetăţeanul turmentat este capabil de un asemenea cult şi în sensul acesta trebuie interpretat memorabilul său strigăt: „În sănătatea coanii Joiţichii! că e damă bună!“ Înnobilând expresia prin latinizare, coana Joiţica este, deci o *domina bona*. Noi ştim că Zoe comite un adulter, pe care Cetăţeanul îl cunoaşte prea bine, n-avem apoi nicio informaţie că ar fi milostivă sau măcar bună la suflet. Pe Cetăţean, de ebrietatea căruia are oroare, ea pune să-l dea afară. Prin urmare, prin *domina bona* Cetăţeanul turmentat înţelege o însuşire suavă, evocând Spiritul. Da, coana Joiţica e culpabilă, dar şi Maria a conceput fără nupţii. Păcatul la femeie are caracterul unei revelaţii a Verbului prin procreaţie. Niciunul dintre eroi, de altminteri, nu arată o cât de mică iritaţie morală la ideea că Zoe a păcătuit. Aşadar Cetăţeanul Turmentat are sentimentul suavităţii femeii, a impecabilităţii ei în plan duhovnicesc. În privinţa aceasta, aparţine familiei lui Jupân Dumitrache şi a lui Trahanache. Oricât de dur ar fi regimul în care dumnealui ţine pe Veta, e indubitabil că Veta se bucură de un mare prestigiu, în virtutea chiar a slăbiciunii ei. Veta este fricoasă („Ce ţi-e şi cu muierea fricoasă!“) şi „ruşinoasă“. Această din urmă însuşire (*pudor*) e un semn al inocenţei sale în care crede „dumnealui“.

Jupân Dumitrache şi Trahanache sunt eroii cei mai mistici. [...] Când Ipingescu, citind articolul lui Rică Venturiano, ajunge la pasajul „a manca de la datoriile ce ne impun sfânta Constituţiune“, Jupân Dumitrache are o nedumerire, însă o singură clipă nu pune la îndoială sanctitatea textului, bănuindu-l doar hermetic şi inaccesibil pătrunderii lui profane. El zice numai: „E scris adânc“, afirmând existenţa unui adevăr metafizic criptografiat, *sotto il velame*, cum zice Dante. Ipingescu, din contră, e o minte plat logică, cu oroare de absconsitate, reducând totul la termenii experienţei şi ai evidenţei. „Ba nu-i adânc deloc“, observă el şi traduce pe „a mancà“ prin a mânca“. Izbeşte îndată profunditatea lui Jupân Dumitrache, care a simţit că termenul „a mânca“ duce în alt plan de gândire, în vreme ce Ipingescu, comentând, se îndepărtează de adevărul original. El e un cartezian care pretinde oricărei propoziţii să fie „clară şi distinctă“, să urmeze principiul evidenţei şi legile silogismului. Astfel Jupân Dumitrache zice către Veta: „Dacă aş şti nu te-aş întreba“. Iar Ipingescu, ca un ecou, răspunde: „Rezon“, fiind clar şi distinct pentru el că ignoranţa e o raţiune suficientă a problematicei. E un tic al lui Ipingescu, ca de câte ori aude o frază condusă după toate formele gândirii logice să exclame: „Rezon“. El e un „volterist“ (în Ploieşti se pripăşise odată, spre spaima cetăţenilor, un astfel de individ lucid). Când Jupân Dumitrache ascultă vorbe, criptice pentru el, ca *box populi, box dei!*, atunci îşi exprimă satisfacţia zicând: „vorbeşte abitir, domnule“, ceea ce înseamnă: vorbeşte invelat, inefabil.

În ordinea etică, Trahanache crede în Bine, având cultul femeii, al prieteniei. Candoarea lui e fireşte umoristică pentru inteligenţa noastră sceptică,

însă sufletul său e sublim. Evidenţa pentru el reprezintă o infamă plastografie. Adevărat nu e realul percepţiei, ci realul absolutului. „Fireşte că nu se poate“, declară el placid, la ipoteza că scrisoarea ar putea fi autentică. Trahanache are simţ pentru absurd şi pentru miracol, el e un sfânt care stă pe crucea dezonoarei casnice, convins că „docomentul“ e o aparenţă demoniacă.

Cu toate acestea, gelozia lui Jupân Dumitrache şi a lui Trahanache ne-ar putea face să credem că aceştia au bănuiala pecabilităţii femeilor. În realitate, amândoi le socotesc intangibile şi singura lor preocupare este ca nu cumva anume „bagabonţi“, prin purtări imprudente, să zdruncine dogma lor morală în opinia altora. Ei nu sunt geloşi, nu au nicio manifestare pasională din care să rezulte că ar suferi cu fiinţa individuală la pierderea soţiilor. Placiditatea lor explică şi gestul acestora de a-şi căuta în afara instituţiei conjugale un cămin sentimental. Jupân Dumitrache are „ambiţ“, tremură de onoarea lui de familist, Trahanache e foarte indignat de „mişelii“, de „infamii“, se teme deci să nu fie infamat, să nu piardă buna faimă morală. Prin urmare, obsesia acestor eroi este „onoarea“, sentiment care stă pe sufletul multor oameni de la şi după 1848 şi care trebuie analizat. El e strâns legat de noţiunea de aristocraţie. (Este de la sine înţeles că vorbim de un 1848 himeric, din ficţiunea literară, că nu facem aci politică istorică, ci politica eroilor absoluţi de literatură, care au psihologia, sociologia, instituţiile lor proprii, condiţionând relaţiile epice. Alături de caracterologie există o tipologie socială veşnică.) [...]

Din anume obscure porniri biologice, omul tinde să se perfecţioneze şi să se apere intrând într-un corp spiritualiceşte fortificat, de unde şi năzuinţa aristocratică. [...] Eliade, prea cunoscut ca burghez, preferă să se reclame direct de la Divinitate, Alecsandri se trage dintr-un cavaler veneţian, Macedonski dintr-un prinţ lituanian, Grandea, mai modest, din Byron. Aci nu e numai complex de inferioritate individuală, ci şi unul de inferioritate socială, noutatea oamenilor fiind notorie, ceea ce duce la falsificări îndrăzneţe, la o constituire în castă agresivă.

Revenind la Caragiale, este clar că de acest soi e „onoarea“ eroilor săi, în niciun caz în raport cu onorabilitatea persoanelor după etică. Dar unde-i aristocraţia, când aci avem de-a face cu mahalagii? Cu mahalagii, fireşte, însă constituiţi în castă. Jupân Dumitrache face parte din casta negustorilor şi respinge ca paria pe papugii, pe „scârţa-scârţa pe hârtie“, pe prăpădiţii de amploiaţi care n-au chioară în pungă. Insistenţele acestora pe lângă nevestele comersanţilor sunt o atingere a onoarei. În cuprinsul castelor sunt ierarhii. Feudalitatea şedea pe acest principiu al solidarităţii în inegalitate. Dacă dispreţuieşte pe amploiaţi, Jupân Dumitrache are admiraţie pentru cultură. Ziţa, care a urmat „trei ani la pansion“ nu-i pentru un „pastramagiu“ ca Ţircădău. Aflând că se găseşte în prezenţa lui Rică Venturiano, Dumitrache se sperie: „Nu mă nebuni!“ Alianţa cu acesta o consideră ca o mare onoare, ca un urcuş pe scara feudalităţii: „Dacă dumnealui

cabulipseşte să ne onoreze cu atâta cinste...“ Comersanţii şi publiciştii intră în corpul aristocratic al „poporului“, care însă nu-i totalitatea locuitorilor, ci numai o parte, cu excluderea altora. A face parte din „popor“ înseamnă a fi „patriot“ sau, după excelenta definiţie a lui Ipingescu, a fi „d-ai noştri“. Şi Venturiano şi Dumitrache „e d-ai noştri“.

Iată dar cum populismul liberalilor de la ’48 în opera lui Caragiale are forma unei psihologii de protipendadă. [...]

Onoarea se menţine prin unele demonstraţii obligatorii ca înregistrarea insultei şi reparaţia. Este extraordinar pentru cine urmăreşte dezbaterile parlamentare ale vremii ce iritabili sunt deputaţii la cele mai inofensive cuvinte. Onoarea se hrăneşte din expediente spectaculoase. Tot astfel în Caragiale. Când Farfuridi vorbeşte de moftologii, scamatorii, Popescu sare violent: „Domnule, retrage-ţi cuvântul“. Duelul înfăţişează acţiunea cea mai aptă să sugereze constituirea în castă şi sensibilitatea onoarei. [...] Şi Jupân Dumitrache are noţiunea satisfacţiei în stil comersant, totuşi n-admite hazardul participării egale la ostilităţi. El „umflă“ pe atingătorul onoarei lui, aducându-l în faţa instanţei sale. Duelul e înlocuit cu un sistem juridic *ad hoc*.

Ceea ce surprinde la eroii lui Caragiale îndeobşte este laşitatea. Curajul lui Farfuridi se reduce la a trimite o anonimă. Caţavencu cel aşa de agresiv şi care face speculaţiuni pe temeiul onoarei tremură când Tipătescu umblă după el cu bastonul şi strigă: „Ajutor! Săriţi! Mă omoară vampirul! prefectul asasin! ajutor!“ Rică Venturiano, în panică, cheamă în ajutor pe Sfântul Andrei, arată o pusilanimitate hilariantă. Şi alţi eroi ai lui Caragiale, mai puţin caricaţi, sunt laşi. Explicaţia e aceasta: „Onoarea“ acestor eroi depinde de o aristocraţie de corp foarte fictivă şi reprezintă numai un instrument de promovare personală. Şi Caţavencu şi Venturiano şi ceilalţi urmăresc buna lor stare individuală, iar apelul la casta „ai noştri“ e un simplu mijloc. Ei sunt oameni cu totul noi, fără trecut şi deci fără educaţie de clasă. Un aristocrat veritabil e un om care a înţeles că interesul lui personal se realizează prin speţă, încât toate silinţele lui sunt în vederea afirmării specifice, chiar cu sacrificiul fiinţei sale [...]. Dar Caţavencu, Venturiano n-au cultul strămoşilor, nici îngrijorare de progenitură. A pieri înşişi li se pare absurd. Mai este şi altă cauză a laşităţii. Aristocraţii nu acceptă rezolvarea chestiunilor de onoare decât în mijlocul clasei lor, spre a evita riscurile. După o lungă rutină, ei au convenit tacit de a face demonstraţia reparaţiei, însă după un cod rezonabil, care cele mai adese reduce totul la proporţiile unei reprezentaţii fără mari riscuri. Cum Caţavencu şi Venturiano de o parte n-au legături organice cu Tipătescu şi Jupân Dumitrache, pe de altă parte, ei se tem de prepotenţa acestora şi nu greşesc. În plină paradă aristocratică ei se simt invadaţi de instinctul de şerbi şi recurg la metoda dramatizării suferinţei spre a stârni mila, ţipând la fereastră ori faţă de femei. [...]

Când frecventăm acum lumea lui Caragiale, ce vedem? Ea are un fond uneori haotic, fiind numai insuficientă stilistic, de unde comicul. Conu Leonida atinge probleme filosofice fundamentale. Întâia este vestita teorie a „fandacsiei“, după care în anume condiţii psihice „şi nimica mişcă“. Cu aceasta intrăm în plină discuţie a noţiunii de adevăr. Singură senzaţia nu-i o bază de cunoaştere. Leonida exprimă în termenii lui naivi neîncrederea în lumea fenomenală, setea lui de cunoaştere trainică. Trahanache aparţine aceleiaşi familii de spirite epistemologice. Experienţa l-a făcut pe Trahanache să-şi sprijine orice afirmaţie pe „docoment“. Asta e şi părerea lui Iordache, bărbierul care susţine că după „naturel toate trebuie să aibă o bază, măcar cât de mică, dar să fie bază“, că nu poţi merge prin ploaie fără umbrelă şi să zici că e soare. Bărbierul Iordache ironiza filosofia aparenţelor cu imagini de bun-simţ în stil Voltaire. Trahanache e mai adânc. El, pe de o parte, îşi pune întrebarea dacă „docomentul“ e autentic. „Plastografii“ în epoca romantică se făcuseră multe şi termenul era la modă şi la noi [...]. Pe de altă parte, trecând la critica elementelor, Trahanache procede de la metafizic la fizic. Argumentaţia lui e aceasta. „Docomentul“ e o aparenţă, de cele mai multe ori amăgitoare. Cunoaşterea adevărată e o idee. Este în afară de orice discuţie că Tipătescu e un amic. Deci „docomentul“ nu poate fi decât fals. Solid întemeiat pe cunoştinţe ideale, Trahanache refuză expertiza ca fiind de prisos.

Conu Leonida are procese intelectuale şi mai ameţitoare. Informaţia lui este că în republică toţi cetăţenii vor primi o leafă bună pe lună. La observarea că primeşte pensie, el răspunde: „pensia e başca, o am după legea a veche“. Lucrul e comic pentru noi, mai ales fiindcă ideea de a primi leafă din oficiu ni se pare fantezistă. Admiţând-o politiceşte, punerea problemei e justă. Totdeauna categoriile sociale ţin să păstreze drepturile câştigate şi nicio revoluţie n-a anulat pensiile. Pe de altă parte, revoluţia trebuie să aducă un avantaj nou, altfel nu ia fiinţă. Între leafă şi pensie este o contradicţie, rezidând în natura lucrurilor şi pe care Conu Leonida o conciliază printr-un principiu superior: „republica este garanţia tuturor drepturilor“. Oriunde găseşte o contradicţie, Conu Leonida o elimină. Astfel a declarat că nu-i „revuluţie“, pentru că nu e voie de la poliţie să se tragă cu pistoalele. Cu toate astea, s-a tras cu pistoale. Conu Leonida găseşte un *distinguo*. Nimeni n-are voie să dea cu pistolul, afară de poliţia însăşi şi în cazul acesta a fost poliţia în persoană. Surprins în contrazicere, aşadar, Leonida înlătură îndată contradicţia fără a o tăgădui, pentru că are o conştiinţă dialectică. Că mândria îl împinge să acopere inconsecvenţele n-are de-a face, esenţial este că are sentimentul a fi dator a reduce totul la unitate. Aşadar Conu Leonida posedă noţiunea de sistem. Niciodată într-un alcov de mahala nu s-au dezbătut asemenea probleme grave cu o femeie. Numai Gheorghidiu al lui Camil Petrescu predă o lecţie de filosofie soţiei sale, în pat. Lecţia e copiată dintr-un manual de istoria filosofiei şi cu totul inoportună, femeia fiind distrată şi nereceptivă. Efimiţa, din contră, e curioasă, face obiecţii logice şi are incertitudini şi toată dezbaterea se urmează sub impresia evenimentelor.

Fără îndoială că frazeologia lui Caţavencu este ridiculă. Din punct de vedere al instrucţiei, el nu ştie lucruri elementare şi chestiunea cu faliţii care ne lipsesc e lamentabilă. Dar ce delir de „idei“! Pentru întâia dată un român întrevede politica ţării filosofic şi ştiinţific. Că expoziţia ideilor este extravagantă nu importă, fundamental este că eroul trăieşte mari senzaţii ideologice. El a intuit sensul câtorva noţiuni (progres, raţiune, economie, cultură, cugetare liberă) rămânând deocamdată în faza lirică. Beţia lui nu-i de cuvinte, ci de idei. Lipsit de erudiţie, Caţavencu gândeşte cu mijloacele proprii. Când îşi va da seama de erorile materiale şi se va informa la o bună şcoală, atunci el se va numi Maiorescu. Dar şi exaltaţia ideologică va dispărea. Caţavencu va deveni profesor. Un Caţavencu ilustru este Hasdeu, care porneşte în toate direcţiile, delirând fără erori vizibile de stil, nu mai puţin haotic, beat de a lua cunoştinţă de tainele universului. Hasdeu era romantic, Caţavencu e şi el romantic.

Caracteristica gândirii romantice este expunerea absurdului într-un sistem logic, plecarea de la un termen iraţional, afirmat mistic. Asta face Rică: „Domnule, Dumnezeul nostru este poporul: *box populi, box dei!*“ Aceasta e verbigeraţie curată. Desigur. Cu mai multă distincţie stilistică, marii romantici nu

procedau altfel, fiindcă ei erau logologi, atribuiau verbului o erenţă. A prolifera cuvinte incoherente nu înseamnă a fi şi fără fond. În cel mai rău caz fondul eroilor lui Caragiale este incoherenţa care constituie totuşi un conţinut pozitiv, o tensiune a spiritului.

Excitaţiei ideologice îi corespunde pathosul. Maiorescu era rece, aproape apatic, Caragiale e nervos, sentimental, pasional, în general spasmodic şi toată această dispoziţie a trecut în eroii săi cei mai cinici. Trahanache pare placid, fiindcă recomandă mereu „puţintică răbdare“. Acesta e numai un principiu politic. El e prin temperament un înflăcărat prieten, un Orest pentru un presupus Pilade. Jupân Dumitrache e teribil, e „Inimă-rea“, Caţavencu plânge cu hohote, Chiriac scoate spanga de la puşcă să se sinucidă, Rică e „nebun de amor“.

Întru cât priveşte femeile sub aspect pasional avem patru specimene: Coana Zoiţica, Veta, Ziţa şi Miţa republicana. Zoiţica este distinsă la limită, temătoare de reputaţia ei. N-avem niciun indiciu că ar fi ignorantă, niciunul că ar fi vulgară ori lipsită de sentiment. Caragiale a intuit că o *domina bona*, o femeie care este idolul bărbaţilor (Trahanache, Tipătescu, Caţavencu, Pristanda) nu trebuie zugrăvită realistic. Zoe e în faza plastică a icoanei, puţin hieratică. Veta e redusă mintal şi lipsită de imaginaţie. Nu pricepe „comediile alea“. Când din greşală, Rică declamă în faţa ei: „Angel radios... mi-am pierdut uzul raţiunii etc.“, ea nu gustă acest stil figurat şi strigă: săriţi! Cu toate acestea spune şi ea versuri, însă pe muzică, fără sentimentul lor analitic. Ziţa este aceea care suplineşte deocamdată pe Madam Bovary. E nutrită cu lecturi romanţioase, detestă clasa pastramagiilor şi idealizează pe „monşerul“ ei. Miţa republicana profesează o erotică violentă, aruncă cu „vitrion“. În general, sub aspectul emoţional, femeile caragialeşti sunt inferioare bărbaţilor. Dragostea lor nu e adulterină decât juridiceşte. Legăturile dintre Zoe şi Tipătescu, Veta şi Chiriac sunt *quasi*-matrimoniale, fără sentimentul păcatului şi al primejdiei. Ziţa şi Rică se vor căsători. Pe de altă parte femeile înţeleg pe bărbaţi, se ridică până la relativele lor culmi. Ziţa, bunăoară, adoră pe „monşerul“ ei. Ea nu e o Cătălină şi între platul Ţircădău şi genialul în felul său Venturiano, ea nu ezită a păşi după cel din urmă. În lumea lui Caragiale nu sunt misogini. [...] Să încercăm a clasifica eroinele lui Caragiale. Coana Zoiţica, Veta ar fi în situaţia Doamnei Bovary întrucât nemulţumite de soţii lor caută o iubire ideală. Însă Doamna Bovary suferă prestigiul cărţilor, e un Don Quijote feminin care crede în ficţiuni. Ea aspiră la o lume superioară aceleia în care o ţine medicul de provincie. Dimpotrivă, Zoe nu iese cu Tipătescu din mediul originar, Veta, prin Chiriac, chiar se coboară. Aşadar, n-avem de-a face cu un bovarysm. Atunci e cazul Fedrei sau al Annei Karenin. Însă iubirile Zoei, Vetei nu sunt tragice, nici nemulţumite. Pentru a reprezenta o mare pasiune, eroinele ar trebui să aibă sentimentul culpabilităţii, pe care ele însă nu-l manifestă. Momentul seducţiunii care este esenţial pentru măsurarea tensiunii

lor emotive ne e necunoscut. Starea lor socială e bigamia tihnită. Din comediile lui Caragiale şi din literatura română îndeobşte reiese că femeia nu întâmpină nicio dificultate în expansiunile ei erotice, ba mai mult (judecând după schiţele lui Caragiale) că are totala consimţire a soţului. Fără piedici însă nu poate să se dezvolte marea pasiune. Astfel, deşi cu manifestări patetice, situaţiile sentimentale rămân nedezvoltate. Ziţa e un fel de Madame Bovary sub raportul mirajului unei alte lumi. Cum însă ea nu întâmpină nicio piedică morală în relaţiile cu Rică, se poate înscrie în categoria Julietei. Întrevederea furtunoasă dintre cei doi e o caricatură a întâlnirilor dintre Romeo şi Julieta. Rică este exaltat şi poetic, Ziţa vrăjită şi decisă. Lipseşte ceva: inocenţa din partea Ziţei, care a mai fost măritată. Admitem că a rămas cu o castitate literară, cu o sete pentru marea ceremonie erotică. Nu întâmpină totuşi refuzul tutorilor pentru ca să ne dăm seama de violenţa instinctelor. Ştim că Rică e laş, prin urmare nu e nicio nădejde să moară de melancolie sexuală. Rică şi Ziţa sunt eroi livreşti, delirează de emoţia romantică teatrală, au sentimentul a juca un spectacol inedit în mahalaua şi ţara lor.

Din cauza acestor împrejurări nici Tipătescu, nici Chiriac, nici Rică nu sunt Don Juani. Acest tip rămâne neînfăptuit încă în literatura română şi probabil irealizabil. El presupune gustul subtil pentru varietatea femeilor, perversitatea de a asculta confesiunea fiinţelor inocente, sensul primejdiilor, sarcasmul, satisfacţia de a brava bărbaţii, blazarea. Don Juan este un Paris şi un Ahile pentru care raptul şi expediţia a devenit a doua natură. Chiriac e un concubin fidel, care cel mult petrarchizează în modul lui simplist. Nici Tipătescu, nici Chiriac nu-şi vor trăda femeile în aceste originale căsătorii biandrice. Rică trece repede de la faza extatică dantescă la faza nupţială. [...] Tipătescu, Chiriac nu iubesc, ei au doar relaţii. Un singur erou petrarchizează: acesta e Trahanache care crede în inocenţă şi fidelitate şi apără femeia de calomnii. În embrion el e cel mai profund erou erotic român şi figura lui merită a fi dezvoltată în sensul humorului superior. [...]

Când Renan face gestul de a părăsi biserica, se pierde într-o serie de scuze, are sentimentul de a fi făcut un act nemaipomenit, îşi creează un fel de prestigiu sacerdotal, ateu. La noi cazul său este imposibil, nimeni nu s-ar emoţiona de ieşirea din ortodoxie a cuiva şi de aceea nimeni nu iese, pentru că şi stând nu afirmă nimic care să închidă o existenţă între ziduri. Românul din spaţiul caragialesc este „inteligent“, are adică mintea dialectică a lui Conu Leonida care sare iute peste contradicţii. Sintezei intelectuale îi corespunde cordialitatea. Nu este atât confuzie culturală în capul lui Caţavencu cât o îmbulzeală de idei contrazicătoare pe care le asimilează repede. Caţavencu înţelege şi conservatorismul şi liberalismul şi creştinismul şi liber-pansismul şi, entuziast, trece de la una la alta. Astfel nu simte nicio dificultate de a executa ordinele Zoiţichii şi a lupta pentru alegerea lui Dandanache, precum nici Trahanache nu

mai are vreo repulsie pentru plastograf. Caţavencu a devenit „de-ai noştri“. Domneşte în lumea lui Caragiale o atmosferă de filantropie care acuză originea greacă. [...]

Un tip curios de femeie este acela al Ancăi din *Năpasta*, pe care îl repetă până la un punct Vitoria din *Baltagul* lui Sadoveanu. Dragomir a ucis pe întâiul soţ al Ancăi, din dragoste, apoi a luat în căsătorie pe soţia mortului. Aceasta a trăit zece ani cu ucigaşul, însă pentru ce? Numai spre a strânge documente de culpabilitate. După zece ani ura ei e tot aşa de nestinsă şi e în stare a simula dragostea pentru un învăţător spre a-l îndemna pe acela să omoare pe Dragomir. În fine, cum se ştie, se iveşte alt prilej. Vine nebunul Ion care se sinucide şi Dragomir e dat de Anca pe mâinile justiţiei cu puţin înainte de a se declara prescripţia pedepsei. Dragomir apare ca un om vrednic de simpatie. A făcut crima din pasiune, nu din interese materiale, suferă de mustrări, plânge la suferinţele nebunului Ion, închis fără vină, se gândeşte să-l protejeze până în ziua când va putea mărturisi crima. Anca însă este implacabilă. A scoate de aci încheierea că piesa e rea nu-i serios. Piesa e bună, personajul e posibil. Distanţa între Zoiţica, „damă bună“, şi această femeie, evident rea, este mare. Ciudata alunecare într-o ipoteză contrară se explică prin faptul că dramaturgul studia pe atunci cazuri patologice. Anca nu-i mai sănătoasă sufleteşte decât Ion. Boala ei este specific feminină, e o boală humorală. Printr-o viţiere a metabolismului, Anca e pierdut emoţiile cordiale, păstrând pasiunile negative: ura, răzbunarea. La femeie este mai posibilă o astfel de alterare. Grecii n-au cunoscut imaginea Beatricei. Femeia este sau o Helenă, animalic frumoasă, aşteptând indiferentă rezultatul luptei între bărbaţi, sau o Clitemnestră. Furiile (Tisifona, Alecto, Megera) sunt reprezentate ca femei. Caţavencu n-ar putea deveni o „furie“. Simplificând, putem zice că Anca înfăţişează mişcarea de involuţie a femeii, având tendinţa de a lua formă maniacală, fenomen mai rar la bărbat. Caragiale şi-a dat seama că, în lumea de compoziţie greacă a oraşului, o Ancă e stridentă şi a făcut din ea o ţărancă. A intuit deci condiţiile sufleteşti în care se iveşte dezechilibrul. Ceea ce îi lipseşte femeii în general este „inteligenţa“, adică facultatea gândirii dialectice, capacitatea de a concilia extremele. Femeia, când uzează de idei, are tendinţa de a le face fixe, supunându-se lor fără reflecţie, ca unui stăpân, personificându-le. Sfânta Caterina da Siena, Sfânta Tereza sunt fanatic catolice. Femeia nu va fi niciodată protestantă, nici revoluţionară şi dacă participă la o revoluţie este din mansuetudine pentru o idee. Anca îşi închipuie că mortul îi porunceşte să-l răzbune, se fixează în această misiune, fără a filosofa. Dacă ar medita, ar înţelege că crima şi iubirea se amestecă la Dragomir, că e un biet om, victimă a unei fatalităţi etc. Dar Anca nu înţelege. Şi de aceea ea are o „furie“ unică, n-are sentimente complexe. Acestea apar odată cu sporirea inteligenţei. Teoria lui Lovinescu că femeile literaturii noastre sunt virilizate e total falsă. Aceste femei sunt, dimpotrivă, prea feminine, aduse la

momentul instinctual. Literatura cea mai bogată în femei delicioase e aceea franceză tocmai pentru că acolo femeia se virilizează, intelectualizându-se ca femei savante, *bas bleus*, Doamne de Staël. Bărbatul e prin definiţie teoretic şi liric, femeia prin definiţie practică şi prozaică. În vreme ce Anca se arată aşa de frigidă faţă de Dragomir, de Gheorghe, aceştia, capabili de abstracţie, o transfigurează. Pentru ei odioasa Anca e o Beatrice. Dragomir a omorât pentru ea. Gheorghe ar fi şi el în stare de această faptă. Beatrice nu este o realitate (numai Madame Bovary există caracterologic), este numai o proiecţie a fantaziei virile, o himeră ca şi îngerii.

G. Călinescu, *Domina bona* [1947]; reprodus în G. Călinescu, *Opere*, vol. VI, *Publicistică*, (1946–1947), ediţie coordonată de Nicolae Mecu, text îngrijit, note şi comentarii de Alexandra Ciocârlie, Nicolae Mecu, Oana Soare, Pavel Ţugui şi Monica Vasileanu, prefaţă de Eugen Simion, Editura Fundaţiei Naţionale pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2008, pp. 614-638

Cincizeci de cetăţi, zice-se, în vechime, şi-ar fi revendicat cinstea locului de naştere al lui Homer. Cifra rotundă ni se pare cam măricică, dar elenii împânziseră tot arhipelagul şi ţărmul dimpotrivă al Asiei Mici. La noi, nu puţine au fost oraşele care şi-au revendicat sâmburele acţiunii şi personajele principale din *O scrisoare pierdută*. Se ştie că autorul adăugase, la sfârşitul tablei cu titlul „Persoanele“, o dublă indicaţie, localizatoare şi cronologică: „În capitala unui judeţ de munte, în zilele noastre“. Cronologia e de fapt mai precisă decât pare. Tema dezbătută la tribună în Actul al III-lea, al întrunirii publice, este revizuirea Constituţiei, act recent, din acelaşi an, 1884, iar alegerile pentru camera constituantă avuseseră loc în 1883. Mai puţin clară e chestiunea cu capitala judeţului de munte. Ea a permis minţilor înfierbântate să o rezolve într-un spirit regionalist *stricto sensu*: locul de naştere – ca în cazul lui Homer.

Astfel, prietenii au crezut că marele dramaturg nu şi-a putut lua modelele decât în centrul unde funcţionase efemer, cu doi ani înainte, ca revizor şcolar. D. Hogea, fostul primar al frumoasei urbe moldoveneşti, consacrând unul din capitolele amintirilor sale lui I.L. Caragiale la Neamţ, scria categoric: „mulţi au crezut că această din urmă piesă (*Scrisoarea pierdută!*, n.n.) a fost inspirată de moravurile şi viaţa politică a oraşului nostru, din care şi-ar fi ales tipurile şi personajele nepieritoare“. Bravul om se dovedeşte însă, mai departe, de perfectă bună-credinţă: „Dar această părere s-a dovedit neîntemeiată. În această chestie,

atât eu, cât şi mulţi prieteni am avut deseori ocazia a discuta şi întrebându-l a ne lămuri, Caragiale ne-a spus însă întotdeauna: se poate foarte bine ca *O scrisoare pierdută* să fie icoana fidelă a moravurilor din Piatra N., ca şi [a] oricărui alt oraş de provincie; dar că nu s-a inspirat şi, mai ales, nu a vizat anumite persoane de aice; căci, adăuga el: în materie de artă, plăsmuirea personajelor este o creaţiune lăsată exclusiv imaginaţiei şi talentului autorului, care le poate găsi în orice mediu studiat adânc, şi văzute prin prisma personalităţii autorului, destul numai ca ele să aibă viaţă şi să reprezinte realitatea.“ [...]

Mai categorice sunt precizările lui G. Panu. După douăzeci şi unu de ani de la întâia reprezentaţie, strălucitul gazetar şi fostul şef al partidului radical a ţinut să-şi împrospăteze impresiile, ca să consacre piesei o lungă recenzie. Articolul e cu totul necunoscut, dar nu merită a fi reprodus integral. Întâi, pentru că pune în circulaţie o legendă inacceptabilă despre geneza marii comedii. Şi al doilea, fiindcă G. Panu răspândeşte, şi el, ca şi Pompiliu Eliade înaintea lui, teoria detractoare despre perimarea teatrului caragialian odată cu evoluţia moravurilor.

„Caragiale, afirmă Panu, a luat de la Iaşi o mulţime de lucruri nostime cu care e presărată piesa. În multe seri, în localul lui Buch, am râs într-o societate de prieteni, împreună cu Caragiale, de toate părţile ridicole ale politicii din provincie.

Trahanache din *Scrisoarea pierdută* este răposatul doctorul Anastasie Fătu, om foarte cumsecade, natură blajină şi solemnă, om, cum aş zice, cu relief, care prezida toate întrunirile liberalilor din Iaşi; el avea cuvintele de «stimabile» şi «onorabile», precum şi acelea de «vă rog, aveţi puţintică răbdare».

Eram şi eu la o întrunire în care Fătu, de temperament blajin, exasperat de scandalul pe care îl făcea un cetăţean turmentat, se adresă textual celor de lângă el, spunându-le:

–Vă rog, onorabililor, daţi afară pe stimabilul.

Politeţea nu-l părăsea nici când era furios.

Tot din Iaşi, Caragiale a prins organizaţia partidului liberal. C.A. Rosetti, ministrul de Interne, trimisese ca prefect pe răposatul Mitică Pruncu, ca să organizeze partidul. Împrejurul lui Mitică Pruncu se înhăita oarecare Farfuridi şi oarecare Brânzovenescu, iar tratativele prefectului cu fracţiunea liberă şi independentă, cu belferimea, adică cu dăscălimea, erau de multe ori taxate de noii aderenţi ca acte de trădare.

Nu mă mai întind asupra tipului lui Caţavencu, un tip pe care odată îl întâlneai la fiecare pas, nici asupra lui Dandanache, aşa de cunoscut.“

E regretabil că Panu nu s-a „întins“ privitor la ceilalţi politicieni din *O scrisoare pierdută*, ca asupra lui Trahanache – alias doctorul A.F. Despre acesta afară de răutăcioasele note ale arhondologului Constantin Sion, se pot consulta datele obiective din *Dicţionarul contimporanilor* de Dimitrie D. Rosetti (1898). Fiu de preot fălcian, doctor în Drept la Viena şi în Medicină la Paris, membru în

Divanul ad-hoc, de mai multe ori parlamentar, academician cu scrieri de specialitate, a decedat la Iaşi, în 1886, în vârstă de 70 de ani. Dacă felul său de a prezida şi unele ticuri verbale ale lui ar fi inspirat într-adevăr anumite replici din comedia lui Caragiale, acestea nu constituie însă trăsăturile caracterologice principale ale lui Trahanache, care rămâne creaţie originală.

Mai departe, Panu istoriseşte cazul „pe care, desigur, a trebuit să-l cunoască şi Caragiale“, al unui prefect de judeţ a cărui nevastă a ţinut cu tot preţul să-şi aleagă amantul deputat, împotriva candidatului guvernamental de la centru „în felul lui Dandanache“, a obţinut sprijinul soţului ei în acest scop şi împreună au dus lupta electorală, după ce guvernul îi demisese soţul. Fie şi aceasta! Acţiunea din *O scrisoare pierdută* trece numai pe lângă o asemenea situaţie. Piesa nu e însă o comedie de acţiune, ci una de moravuri şi de caractere, care aşadar nu pivotează pe intrigă, aşa cum se face a crede Panu. Şi este o luare limpede de atitudine socială.

Iată ce părere avea „prietenul“ lui Caragiale despre capodopera amicului său: „Se înţelege că *Scrisoarea pierdută* n-are calităţi care să reziste timpului şi împrejurărilor. Piesele pe temă politică sunt cele mai efemere, nu sunt trainice fiindcă moravurile se schimbă... De aceea, asemenea piese sunt considerate ca un gen inferior. Am zis că asemenea piese se demodează. Deja piesa lui Caragiale începe a se simţi de aceste efecte inevitabile ale timpului...“ (*Săptămâna*, 16 decembrie 1905, [...]). A se *resimţi* şi a se... slăbi! Aplauzele care răsplătesc şi astăzi pe actorii *Scrisorii pierdute* răspund categoric imprudentelor previziuni de acest fel.

Multă vreme, târgovişteni suflau pe la urechea celor ce vreau să-i asculte, cum că marele Caragiale luase acţiunea şi eroii – nu ai afacerii politice, ci ai celei sentimentale – din oraşul *lor*, măcar că nu era oraş de munte. Târziu de tot, aceste şoapte s-au concretizat într-un reportaj cu ilustraţiile fotografice ale respectivei coane Zoiţe şi respectivului prefect, ea june, în costum naţional, el cărunt (*Rampa*, 27 sept. 1942: „O senzaţională descoperire de interes istoric, Cine au fost în realitate Coana Zoiţica şi prefectul Tipătescu“, semnat: I. Bogdan). Am citit reportajul cu numele proprii întregi, dar am constatat cu surprindere că scandalul public târgovişte an nu era cronologiceşte fixat, ca să stabilească o certă anterioritate asupra intrigii amoroase din *O scrisoare pierdută*. Iar apoi, totul se reducea la un baston cu iniţiale, *uitat în alcovul soţiei infidele*, la divorţul cerut de soţ şi la căsătoria impusă tot de el, între ceilalţi doi, adică la o soluţie de onoare în sensul moralei mic-burgheze. Unde e analogia de acţiune cu intriga din comedia noastră? Mă întreb de câte ori reiau reportajul în care se mai dă numele presupus real al modelului Vetei din *O noapte furtunoasă*. Versiunea târgovişteană, dată ca o „senzaţională descoperire“, descoperă numai sensaţionala lipsă de analogie cu oricare din temele comediei caragialiene.

Se ştie despre Caragiale că, după o scurtă funcţionare ca revizor şcolar la Neamţu – Suceava, s-a mutat la Argeş-Vâlcea. Recenzând lucrarea institutorului D. Udrescu, *Contribuţiuni la istoricul şcoalelor din Curtea de Argeş*, 1938, Bucureşti, profesorul Ion Gr. Rădulescu a scris un foileton despre „I.L. Caragiale, revizor şcolar de Argeş şi Vâlcea“ (*Curentul*, 3 noiembrie 1942). Către sfârşitul articolului, autorul se întreabă dacă acţiunea din *O scrisoare pierdută* s-a petrecut la Ploieşti sau la Piteşti. Pe de o parte, fără alte precizări, afirmă că „sunt persoane care văd în Farfuridi pe vechiul om politic local, ridicat prin lupte şi manopere electorale la înalte situaţii, avocat iscusit şi teatral, răscolitor de mulţime prin vorbe multe şi goale, îndrăzneţ şi plin de încredere“, dar, din pudoarea numelor proprii, se opreşte fără a-l numi. Iar din faptul că acţiunea *Năpastei* a fost situată într-un sat de rezonanţă argeşeană, „Corbeni din nordul judeţului“, deduce că „timpul petrecut la noi i-a dat putinţa să observe şi să realizeze unele personaje din *O scrisoare pierdută*“. Este posibil, dar proba nu a fost făcută.

Caragiale a putut folosi de oriunde situaţii comice ori elemente de notaţie psihologică sau verbală, dar creaţiile lui sunt originale atât prin tipizare, înfruntând timpul, cât şi prin construcţia dramatică. Răspunsul său, dat lui D. Hogea, este concludent. Cât despre pretinsele „modele“ literare, vânturate de Caion în 1901-1902, dovada negativă s-a făcut. Adevăratul model al capodoperei caragialiene este vechiul politicianism liberal.

Şerban Cioculescu, „Modelele *Scrisorii pierdute*“ [1957]; reprodus în Şerban Cioculescu, *Caragialiana*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1987, pp. 164-167

În lumina observaţiei lui Bergson că defectul prin excelenţă rizibil este vanitatea [...], orientarea lui Caragiale în cuprinsul teritoriului comic se vădeşte, de la prima lui piesă, magistrală. Sonda străpunge fără greş drept în inima stratului fertil; rezultatul – o erupţie uriaşă. Într-o însemnată parte a ei, opera comică a lui Caragiale ne apare ca un vast studiu asupra vanităţii, asupra întruchipărilor şi metamorfozelor acesteia la o anume încrucişare a timpului cu spaţiul. Dar nicăieri ca în *Noaptea furtunoasă* nu ne va însoţi mai acut impresia că ne aflăm chiar la izvoarele fenomenului, în prezenţa formelor sale cele mai simple şi mai vii. Faptul poate să se explice prin abordarea unei pături sociale caracterizate printr-un straniu contrast între umilitatea nivelului de viaţă şi de cultură şi sentimentul hipertrofiat al propriei demnităţi. Este situaţia burgheziei prospere din mahalaua bucureşteană în anii de după 1877, prizonieră iremediabilă a mulţumirii de sine, lipsită de orice contact susţinut cu straturile superioare ale societăţii, flatată metodic de politicienii liberali ce-şi recrutau din ea o parte a clientelei. Prin resorturile sale comice,

fiecare personaj verifică şi nuanţează un mecanism social-psihologic cu valabilitate generală.

Expresia cea mai puternică a sentimentului de vanitate, croită pe dimensiunile unui comic monumental, aparţine în chip firesc figurii centrale a comediei. Care sunt temeiurile de orgoliu ale lui Jupân Dumitrache? Întâi de toate, apartenenţa lui la o categorie socială avută şi ca atare respectabilă, cu un simţ apăsat al onoarei colective. [...] Cum bine observă G. Călinescu, sentimentului de onoare considerat în mod general nu i se asociază un conţinut etic absolut, el decurgând pur şi simplu din respectarea unui cod de către membrii aceleiaşi caste [*Domina bona*]. Este tocmai ceea ce dictează, în pofida impulsivităţii native, reţinerea lui Jupân Dumitrache în împrejurarea de la „Iunion“, aidoma refuzului unui nobil de a se bate în duel cu un ins din starea a treia: „eu de! negustor, să mă pui în poblic cu un coate-goale nu vine bine...“ Aspectul comic transpare nemijlocit atât prin neaşteptata revenire, pe o treaptă inferioară a scării sociale, a elementelor unei mentalităţi similiaristocratice, cât mai ales prin structura specială a codului negustoresc, care nu îngăduie replica în public, dar lasă cale deschisă răfuielilor pe întuneric.

Un izvor esenţial al mândriei lui Jupân Dumitrache, venind din straturile cele mai adânci ale cugetului său de om aşezat şi cuprins, la vârsta coaptă de 45 de ani, este „onoarea de familist“, criteriu suprem al autosatisfacţiei şi etalon general al respectabilităţii. Cumnatul Ţircădău e blamat cu tărie pentru lipsa acestui sentiment, lui Rică i se recomandă să-l aibă, Chiriac e luat la inimă pentru că, până să-şi întemeieze propria familie, dă semne bune „consimţind“ la onoarea stăpânului. Se manifestă astfel – vestigiu al timpurilor patriarhale – autoritatea unui *pater familias*, ale cărui răspunderi trec dincolo de hotarele gospodăriei proprii. Grijuliu ca un şef de clan, Jupân Dumitrache veghează asupra primei căsnicii a Ziţei, speră s-o aşeze pe un făgaş sănătos, aprobă desfacerea ei când se convinge că nu mai poate dăinui („Mă rog, odată ce nu e bărbatul levent, ce fel de casă să mai fie ş-aia?“, în sfârşit, prezidează cu binecuvântări şi sfaturi la întemeierea unei noi familii. Toate aceste gesturi schiţează laolaltă un fel de sacerdoţiu laic, de ale cărui funcţii personajul se achită cu tact şi cuminţenie exemplară. Nevasta şi-o tratează în acelaşi spirit, ca pe un copil naiv căruia se cade să-i menajezi pudoarea şi să-i potoleşti spaimele cu blândă superioritate: „Ei, ce dacă s-a răsturnat [candela]! nu mai crede în prostii de-alea. Ce! ce-o să nu se-ntâmple? să-mi arză cherestigiria? arză sănătoasă! nu m-a făcut ea pe mine! este asiguripsită... Atâta pagubă!“ (Cuvinte exprimând totodată orgoliul omului care nu şi-a moştenit averea, ci a agonisit-o singur.)

Cu ramificaţii care angajează integral conştiinţa personajului, onoarea de familist devine pentru el, în cadrul evenimentelor comediei, sursa unei teribile alarme. Natura acestora merită a fi cercetată mai de aproape. Ibrăileanu se declara

surprins de faptul că Jupân Dumitrache îl pune pe Chiriac să-i păzească onoarea („implicarea lui Chiriac nu rimează cu stima lui Jupân Dumitrache pentru Veta“), în schimb nu-i trece prin gând procedeul universal şi clasic, acela de a-şi surprinde singur nevasta [...]. Adevărul pare a fi altul. Jupân Dumitrache nu e gelos (sentiment ce i-ar contrazice nezdruncinata încredere în sine), este însă iritat la culme de insolenţa „bagabontului“ care asaltează castitatea inexpugnabilă a Vetei, faptul constituind o ofensă morală pentru domnul şi stăpânul ei [...]. Numai aşa se pot înţelege reticenţele lui Jupân Dumitrache faţă de Veta, în clipa când îl descoperă pe Rică la dânsul în casă. „Ştii – îi spune el lui Ipingescu –, mă stăpânesc, adică-i vorbesc cu perdea, nu voi să-i isplic lucru formal, ca să n-o ruşinez.“ A explica unei adulterine propriul ei delict, iată ce n-ar putea trece prin mintea nimănui. Veta însă n-are altă vină, după opinia soţului, decât aceea de a fi angajat, din copilărească nesocotinţă, o discuţie nocturnă cu un vizitator necunoscut.

Finalul comediei, redându-i lui Jupân Dumitrache liniştea tulburată de o falsă alarmă, riscă să i-o răpească din nou prin revelarea veritabilei trădări. Nici acum însă încrederea în soţie nu se clatină cu una-cu două; „îmi vine să intru la bănuieli rele“ sunt cuvintele ce traduc ezitarea în pragul unor gânduri nemaiîncercate. Personajul, chibzuit ca întotdeauna, face bine că nu se pripeşte: legătura de gât găsită „pe pernele patului dumneaei“ era a lui Chiriac. „Ei! vezi?... Uite-aşa se orbeşte omul la necaz!“ exclamă Jupân Dumitrache, aplicând în felul lui un principiu molieresc: „Et quand vous verrez tout, ne croyez jamais rien“. Râsul pe seama încornoraţilor, îndreptăţit sau nu, are tradiţii milenare; niciodată însă n-am asista la o situare mai fermă pe coordonatele comicului a numitei categorii. Impresia se datoreşte întregului complex de acţiuni şi reacţiuni prin care vigilenţa personajului este orientată integral în direcţia unui pericol minor, chiar de n-ar fi fost imaginar, în vreme ce adevăratul şi gravul atentat la onoare rămâne definitiv în conul de umbră. Un individ mai puţin orgolios ar fi fost mai circumspect.

Vanitatea lui Jupân Dumitrache nu apare ca un dat înnăscut, ci ca produsul unei evoluţii determinate. Hazul personajului vine în mare măsură din strădania lui de a-şi ţine rangul. O biografie ipotetică a cherestegiului, imaginată cumva de Gherea, ar regăsi în vârstele lui anterioare treptele pe care le-a suit spre situaţia actuală şi spre sentimentele legate de ea. Dar chiar în faza ilustrată în comedie Jupân Dumitrache păstrează destule urme ale trecutului. În opoziţie cu unele tipuri despre care va veni vorba mai departe, el este un om legat strâns de tradiţii şi supunându-se greoi imperativelor modei. [...] În economia generală a piesei, Jupân Dumitrache ocupă locul pe care comediile înaintaşilor, de la Facca şi până la Hasdeu, îl rezervau bărbaţilor refractari inovaţiei. Timpul acelora însă a trecut, şi Caragiale scoate mari efecte comice din eforturile de adaptare ale unui

ins rămas, în adâncul sufletului, un conservator. El nu-şi mai impune voinţa cu ajutorul frânghiei ude, dar îşi reprimă cu greutate pornirile violente, numai de teama oprobriului public: „mai că-mi venea să-l cârpesc, dar mi-era ruşine de lume“. El nu mai azvârle ziarul scris în limbă păsărească, îl declară însă „adânc“ şi recurge la serviciile unui interpret. Marea bucurie a lui Jupân Dumitrache este să simtă că el, om de formaţie veche, n-a fost totuşi depăşit de vremuri şi că poate ţine pasul cu ele. [...]

Vanitatea lui Jupân Dumitrache este echivalentul unei ambiţii satisfăcute. Vanitatea lui Chiriac e o ambiţie în mers. [...] Pentru el timpul de faţă are încă imperative aspre: trebuie să slujească – după o expresie de mai târziu a lui Caragiale – „cu zel şi activitate“, spre a-şi făuri viitoarea situaţie. Ceea ce şi face, manifestându-şi zelul în două direcţii, ca sergent în garda civică şi ca păzitor al onoarei jupânului. Neaşteptată e însă raţiunea ascunsă a acestei râvne. Măgulind vanitatea lui Titircă prin organizarea exemplară a companiei („E prima, domnule, poci să zic...“), Chiriac l-a determinat să accepte în continuare funcţia de căpitan şi obligaţia implicită a rondurilor de noapte. Era mijlocul cel mai simplu pentru a-şi asigura ceasurile de intimitate cu Veta. Cât priveşte paza onoarei jupânului, ea este în realitate expresia propriilor suspiciuni amoroase. Comedia procedează astfel la o savuroasă substituire de roluri. Absentă la Jupân Dumitrache pentru motivele cunoscute, gelozia trece pe seama lui Chiriac, cu întregul ei cortegiu de dispoziţii şi manifestări. Interesantă e aici schimbarea de registru, convertirea dramaticului în comic. Pe cât putem ghici din piesă, tejghetarul e în felul său un Julien Sorel de mahala, pentru care cucerirea cucoanei a reprezentat o însemnată verificare a potenţialului, poate chiar o consolidare a energiilor ariviste. E lesne de înţeles surparea lui lăuntrică atunci când crede că i se preferă un altul, şi cine anume? – un prăpădit de amploiat, un coate-goale, un maţe-fripte etc. I se deşteaptă instantaneu vechile complexe de inferioritate, traduse faţă de Veta printr-o servilitate ostentativă: „Să-mi porunceşti, fireşte, nu-mi eşti stăpână? ...nu sunt slugă în casa dumitale, cu simbrie?“ [...] Esenţială pentru definirea mecanismului comic al lui Chiriac, trecerea de la securitate la alarmă se produce încă o dată în final, ca spre o ultimă şi definitivă întipărire. Toate s-au lămurit cu bine, Chiriac însuşi i-a explicat stăpânului cauzele confuziei, tot el a intervenit apoi în favoarea căsătoriei dintre Rică şi Ziţa, când deodată Jupân Dumitrache îşi aminteşte a fi găsit ceva pe patul consoartei. „Ce-ai găsit, jupâne?“, întreabă *înfiorat* Chiriac, şi scurta indicaţie de expresie măsoară tot adâncul prăpastiei care i s-a deschis din nou în faţă. Cum adică, străfulgeră gândul tejghetarului, toată povestea cu Ziţa n-a fost decât un marafet ca să adoarmă bănuielile? Tulburarea provine aici din eroarea cea mai hilară, Chiriac fiind preţ de o secundă gelos pe el însuşi, întocmai ca Harpagon care, alergând după hoţi, s-a apucat singur de braţ.

[...] În cuprinsul *Nopţii furtunoase*, Veta reprezintă desigur figura cea mai

puţin aptă să trezească râsul, ocolită fiind de sentimentul de vanitate al celorlalte personaje, pe care astfel îl reliefează prin contrast. Resursele ei comice trebuie căutate în altă direcţie, în primul rând în forma îmbrăcată de pasiunea erotică, care deschide mereu o cale către zâmbet. Prin condiţiile zămislirii lui şi prin chipul întreg al manifestării, sentimentul Vetei poartă pecetea patriarhalităţii. Închisă în gineceu, soţia lui Titircă nu şi-ar fi încălcat niciodată datoriile conjugale dacă prilejul nu se ivea chiar în sânul menajului propriu. De pudoarea ei, invocată de atâtea ori în piesă, n-avem motive să ne îndoim, dar aceasta fiinţează numai *extra muros* şi nu stânjeneşte deloc satisfacerea domestică a disponibilităţilor amoroase. [...] Adepta unui romantism temperat, pe care versurile lui G. Sion îl acordează perfect nivelului ei de înţelegere şi simţire, Veta nu va putea răspunde decât prin stupefacţie gesturilor şi tiradelor frenetice ale lui Rică Venturiano. La apariţia neaşteptată a acestuia, ea „dă un ţipăt, se scoală şi fuge în partea cealaltă a scenei, făcându-şi cruce şi scuipându-şi în sân“. Expresiile figurate ale declaraţiei de amor („nebun“, „turbat“) o sperie şi mai tare, făcând-o să strige după ajutor. Edificată pe încetul asupra adevăratelor intenţii ale vizitatorului, locul spaimei îl ia curiozitatea stârnită de un spectacol absolut inedit. Veta ascultă „cu mult interes toată tirada lui Rică“, mirată de a descoperi un limbaj al pasiunii pe care nu-l bănuise nicicând. Se vădeşte apoi, lucru foarte rar la eroii lui Caragiale, că femeia posedă şi simţul umorului; în clipa deplinei limpeziri a quiproquoului, ea izbucneşte în râs, reacţie înlesnită de situarea celuilalt personaj pe o cu totul altă treaptă a registrului comic. [...]

Cu Ziţa ne întoarcem în zona centrală a viziunii caragialeşti, adică sub semnul vanităţii, aici cu nota deosebitoare a pretenţiei. Bucurându-se de o largă recepţie în comediile precursorilor, tipul femeii „civilizate“ ni se prezintă acum cu tot pitorescul pe care îl putea genera apariţia lui în mediul mahalalei bucureştene, cu toate contrastele legate de altoirea snobismului pe un fond bogat în inerţii tradiţionale.[...] Comicul personajului decurge în bună parte din stilul plebeian al manifestărilor sale, pe care rudimentele de cultură nu l-au putut altera în niciun chip. Persoana delicată are ieşiri violente („Mitocane, pastramagiule! la poliţiune! vardist! nene Dumitrache!...“), dar negăsindu-le nimic reprobabil le reconstituie cât mai fidel, încântată de a fi reacţionat cu promptitudine şi energie. [...] Culoarea comică a amorului Ziţei se intensifică prin supunerea simultană la imperativele unor coduri opuse: romantic unul, celălalt patriarhal. Ca urmare, în plină aventură erotică, „fata romanţioasă“ se pune formal sub scutul penaţilor: „când oi vrea, îmi găseşte nenea Dumitrache bărbat mai de onoare ca dumneata“. Iar când fazele ceremonialului romantic au fost străbătute în chip mulţumitor, eroina, „plecând ochii cu nevinovăţie“, arborează cea mai cuviincioasă obedienţă: „Eu fac ce vrei dumneata; îmi eşti ca şi un frate mai mare“. Suprapuneri paradoxale, tipice însă pentru locul şi timpul investigat, care o aşază pe Ziţa în vecinătatea lui Jupân

Dumitrache, sub acelaşi regim al zodiilor gemene.

Prin intermediul Ziţei, mulţumirea de sine a eroilor *Nopţii furtunoase* se deschide mirajului unei alte lumi. Mesagerul acesteia, Rică Venturiano, îndeplineşte în mod constant funcţia unui catalizator al acţiunii, din iniţiativele şi confuziile sale izvorând întreaga mişcare a piesei. Substanţa lui proprie este însă mult mai săracă decât a oricăruia din personajele amintite până acum. La drept vorbind, nici nu există cu adevărat o substanţă a lui Rică, ci doar un amalgam de stiluri, corespunzător unui cumul de activităţi [...]. Un bun prilej de a restitui personajului culoarea lui primitivă l-ar fi oferit clipele de spaimă, în care oamenii leapădă veşmintele împrumutate. Ce se constată însă? Rică îl cheamă în ajutor pe Sfântul Andrei, ceea ce e bine, dar invocă totodată şi „geniul bun al venitorului României", întorcându-se astfel în domeniul strict al şarjei. Caragiale a vrut probabil să sublinieze artificializarea completă a insului [...]. Asupra profilului moral al personajului, dincolo de locvacitate şi poltronerie, stăruie incertitudinea. Este oare Rică un sentimental? Debitarea mecanică a declaraţiei susţine ipoteza contrară, denunţând o practică de crai consumat. Cum să ne explicăm atunci cererea Ziţei în căsătorie? Numai ca o inspiraţie de moment, vizând soluţionarea onorabilă a încurcăturii? Caracterul intempestiv al demersului marchează în orice caz tributul plătit de Caragiale unor vechi tradiţii teatrale: „il faut bien qu'enfin je me marie./ Pourrions-nous autrement finir la comédie?" (Thomas Corneille, *L'amour à la mode*) Rezultatul este că două personaje sunt smulse din circuit, nu vor mai fi ce au fost, Ziţa nemaiputând întruchipa în continuare disponibilitatea erotică, nici Rică spiritul aventuros. În contextul *Nopţii furtunoase* şi cu atât mai mult în perspectiva viitoarelor comedii, o asemenea modificare dobândeşte atributele excepţiei. Ea are însă meritul de a sublinia prin contrast imuabilitatea situaţiei fundamentale. [...]

Ghiţă Ţircădău, deşi rămas în culise, deţine un loc mai însemnat decât Ipingescu sau Spiridon în dialectica *Nopţii furtunoase*, primind şi o mai clară definiţie a caracterului. Dacă Rică Venturiano, urmat la o oarecare distanţă de Ziţa, ilustrează frenezia inovaţiei, iar Jupân Dumitrache adaptarea prudentă, punctată de ezitări, Ţircădău apare ca exponentul tipic al spiritului refractar pur. Ultimul dintr-un şir bine reprezentat în vechile noastre comedii, el este bărbatul patriarhal autoritar, agasat de mofturile muierii şi dispus să le curme prin orice mijloace. Vremurile i-au devenit însă ostile, acoperindu-l tot mai mult de oprobriu. Multe schimbări intervenite în societate sunt pentru Ţircădău de neînţeles. „Hei, cucoană – zice – mai bine ţi-e acuma văduvă?", semn că noţiunea divorţului i-a rămas străină. Convingerea lui intimă aşază, mai presus de hotărârea judecătorească, drepturile imprescriptibile ale soţului: „Să te măriţi, ai?cât o trăi Ghiţă Ţircădău, o să te-nhăitezi cu vreunul?săracul! dar să ştiu de bine că merg cu el de gât până la Dumnezeu, tot n-ai dumneata parte de un aşa ceva; încai dacă m-ai lăsat pe mine,

să te duci la mănăstire, că aşa te lăudai la trebunar!...“ Ultimele cuvinte mărturisesc mefienţa spiritului pozitiv înaintea oricărei manifestări de patetism: Ziţa e o romantică, Ţircădău e un clasic.

Cu excepţiile care s-au putut vedea, *Noaptea furtunoasă* este comedia vanităţilor nesatisfăcute. *Conul Leonida faţă cu reacţiunea* mută centrul de observaţie în zona vanităţii înăbuşite, care izbucneşte din nou într-o direcţie neaşteptată. Om al satisfacţiilor minime pe tărâmul practic, în cadrul existenţei sale plafonate şi nesigure, micul burghez obţine o compensaţie evadând în lumea teoriei. El îşi creează astfel o a doua realitate, care tinde unică prin anularea celei dintâi. Practica nefiind totuşi dispusă să cedeze fără împotrivire, între ea şi teorie se angajează un dialog pasionant, o luptă plină de peripeţii, la lumina lămpii de gaz cu abajur cusut pe canava. Alegerea lui Caragiale a căzut asupra pensionarului ca ilustrare extremă a fenomenului studiat, pentru că eliberarea de orice atribuţii accentuează ruperea de viaţă a fostului slujbaş şi azvârle ultimul lest care putea să-i mai frâneze zborul fanteziei. Sursa principală a comicului stă în faptul că fantezia nu operează o simplă evaziune, ci se aplică stăruitor realităţii, modificându-i trăsăturile până la desfigurare. [...] S-a produs cândva o răsturnare de domnitor (cu patru ani înaintea evenimentelor de la Ploieşti)? De bună seamă, gândeşte Leonida, n-a fost decât o primă încercare de a statornici rânduirea ideală. Convingerea e atât de vie încât dobândeşte o forţă magică, imprimând amintirilor fizionomia corespunzătoare: „Aşa, cum îşi spusei, mă scol într-o dimineaţă, şi, ştii obiceiul meu, pui mâna întâi şi-ntâi pe *Aurora democratică*, să văz cum mai merge ţara. O deschiz... şi ce citesc? Uite, ţiu minte ca acuma: «11/23 făurar... a căzut tirania! Vivat Republica!»“

[...] Pentru dânsul revoluţia e un spectacol („Zic: găteşte-te degrab’, Miţule, şi... hai şi noi pe la revuluţie“), furia poporului se manifestă prin steaguri, muzici, chiote, tămbălău, iar reuşita mişcării o consacră felicitările trimise de „Galibardi“, căruia pensionarul îi poartă o admiraţie vecină cu idolatria [...]. Aici se dezvăluie încă o dată credinciosului fiu al Ploieştilor, urbe în care popularitatea eroului italian se hrănea din relatările directe ale lui Stan Popescu, invocat în schiţa *Boborul!* ca „unul din cei 1 000 ai lui Giuseppe Garibaldi“. Propagarea orală a datelor istorice, trecerea lor prin filtrul fanteziei obşteşti, contribuţia corespunzătoare a Conului Leonida – iată verigile procesului al cărui rezultat final e o imagine curat folclorică. Devenit erou de Alixăndrie, „Galibardi“ bagă în răcori „pe toţi împăraţii şi pe papa de la Roma“, botează în semn de împăcare un copil al acestuia din urmă, e şef peste o mie de volintiri care „dă cu puşca-n Dumnezeu“, însă „toţi se-nchină la el ca la Christos“. Pentru un om de talia lui, instaurarea republicii ar fi treabă de o zi. Ajuns la ţărmul teoriei după un periplu

epic, pensionarul enumeră cu precizie didactică avantajele republicii, regim sub care „nu mai plăteşte niminea bir“, „fieştecare cetăţean ia o leafă bună pe lună, toţi într-o egalitate“, pensiile curg mai departe „după legea a veche“, urmând totodată ca „nimini să nu mai aibă drept să-şi plătească datoriile“ (deşi în ansamblu „republica este garanţiunea tuturor drepturilor“).

Certitudinile personajului fiind de granit, dacă realitatea încearcă să le clatine, cu atât mai rău pentru realitate. O primă tentativă, produsă prin intermediul Efimiţei („Dacă n-o mai plăti niminea bir, soro, de unde or să aibă cetăţenii leafă?“) e respinsă fără efort: „Treaba statului, domnule, el ce grije are?“) Mai primejdioase se vor dovedi asalturile realităţii în cuprinsul scenelor următoare. Mărturia consoartei, care a auzit în depărtare strigăte şi împuşcături, apare irelevantă: „Bine, chiar revuluţie să fi fost, să zicem... nu ştii dumneata că n-are nimini voie să descarce focuri în oraş? e ordin de la poliţie...“ Cum o explicaţie a zgomotelor trebuie totuşi găsită, vine în ajutor teoria „fandacsiei“, culeasă probabil dintr-un almanah şi verificată prin exemple de similară provenienţă („Ei! domnule, câte d-astea n-am citit eu, n-am păr în cap!“). Revenirea înteţită a larmei aruncă personajul în braţele crizei, neputinţa de a integra faptele într-o schemă prestabilită fiind pentru el insuportabilă. [...] În disperare de cauză, Leonida se adresează oracolului – rubrica de ultime ştiri a gazetei, spre a afla dezlegarea enigmei: „Nu e revuluţie, domnule, e reacţiune“. Contrastul dintre teorie şi practică îşi descoperă acum o nouă latură. Ştiindu-se „deocheat“ în ochii reacţionarilor, Brutusul cu scufie se pierde cu desăvârşire, vrea să fugă la Ploieşti („Acolo nu mai mi-e frică: sunt între ai mei! republicani toţi, săracii!“), până la urmă e gata să se ascundă în dulap. Odată însă cu lămurirea confuziei, personajul îşi recapătă instantaneu sentimentul de importanţă. Departe de a-l îndemna la o mai atentă scrutare a realităţii, experienţa proaspăt consumată semnifică pentru el *triumful teoriei*. Fapt nu numai comic, ci şi de un firesc profund. Pentru că numai în cadrul teoriei marile vanităţi ale acestui om mărunt, pe care practica le reprimă, le contrazice şi le denunţă, găsesc un spaţiu al expansiunii libere şi al totalei confirmări.

Prin comparaţie cu Conul Leonida, Efimiţa pare înzestrată cu un simţ al realităţilor foarte solid. Îl atestă nedumerirea ei în privinţa lefurilor republicane, teama de a nu da vrabia din mână pe cioara din par („Pe lângă pensie?“), încrederea în obiectivitatea simţurilor („cum s-auz ce nu era?“), capacitatea de a se orienta rapid şi just într-o împrejurare dramatică („Trebuie să deschiz, soro, că-ncepe dobitoaca să ţipe şi-i mai rău: ne dă de gol la zavragii!“). Acest simţ al realităţilor nu e totuşi invulnerabil. Fisurile se produc de pe urma admiraţiei pe care o poartă bărbatului, dobândit la o vârstă târzie şi deci cu atât mai preţuit: „Ca dumneata, bobocule, mai rar cineva!“) Sub regimul acestei admiraţii, cât şi al tradiţionalei supuneri faţă de bărbat, Efimiţa e capabilă să pună întrebări timide

(„Adică, zău, bobocule, de! eu, cu mintea mea ca de femeie, pardon să te-ntreb şi eu un lucru“), dar nu să analizeze şi răspunsurile lui Leonida, care reprezintă pentru ea expresia adevărului definitiv: „Aşa da... vezi, mie nu-mi dădea-n gând“. A proceda altminteri ar însemna să renunţe la propria vanitate, aceea de a poseda un soţ infailibil. Efimiţa întruchipează spiritul practic sedus până la urmă de strălucirile teoriei. „Ei, bobocule, apăi cum le ştii dumneata pe toate, mai rar cineva!“ Astfel, din orice unghi am privi-o, nepreţuita miniatură scenică *Conul Leonida faţă cu reacţiunea* înfăţişează o luptă a teoriei cu practica şi triumful deplin al celei dintâi.

Ştefan Cazimir, *Caragiale – universul comic*, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1967, pp. 111-130

Să ne oprim puţin la faimoasa replică a lui Pristanda: „Curat murdar“. Această replică, interpretată în mod curent drept expresia ultimei consecinţe a automatismului verbal la eroii lui Caragiale (în cazul lui Pristanda, determinantă este atitudinea sa servilă), este, în fapt, un oximoron. Dacă despre unii poeţi (Baudelaire: *Les Fleurs du mal*, Arghezi: *Flori de mucigai*) s-a putut vorbi de capacitatea generatoare a oximoronului (prezent în chiar titlurile operelor) care comandă (şi organizează) retorica profundă a poeziei lor, se poate, credem, identifica un fenomen similar la Caragiale. Oximoronul este, cu siguranţă, o figură privilegiată. Să notăm câteva exemple, pe care o explorare sistematică le-ar încadra, fireşte, unui ansamblu mult mai amplu: „razele răcoroase“, „bou eminent“, „pâclă de plumb“, „ger de arde“, „petroleul,... acest cărbune-sirop“, „telepatia... simpatico-antipatică şi antipatico-simpatică“, „fior fierbinte“, „copila avea ochii negri, negru ca mura de pădure coaptă, [...] dulce şi acră; [...] dulce şi acră, acrişoară şi dulceagă“ [...], „proza mea revoluţionaro-reacţionară“, „vechituri nouă“. Să adăugăm la acestea formulele (multe dintre ele astăzi celebre, „consacrate“) care reprezintă dezvoltarea unui oximoron; formulele „aberante“ ce încalcă logica [...]: „Şi eu, am n-am înfăţişare, la douăsprezece trecute fix mă duc la tribunal“; „să se revizuiască, primesc! dar să nu se schimbe nimica; ori să nu se revizuiască, primesc! dar atunci să se schimbe pe ici pe colo, şi anume în punctele... esenţiale...“; „trebuie s-o iscăleşti: o dăm anonimă!“; „După lupte seculare, care au durat aproape treizeci de ani...“. Iar personajul-oximoron tip al lui Caragiale este, fără îndoială, Cănuţă, om sucit (mortul-viu, cadavrul care se întoarce în sicriu). [...]

Trei sunt figurile predominante în opera lui Caragiale: oximoronul, antiteza şi pleonasmul. Dar importanţa deosebită a oximoronului iese în evidenţă dacă privim lucrurile şi din altă perspectivă, şi anume dacă acceptăm interpretarea

lumii lui Caragiale drept o lume „pe dos“, drept un univers carnavalesc. Or, iată o opinie teoretică recentă, care vine să susţină această interpretare: *Contradicţia logică* (oximoronul), *dincolo de conţinutul său ideologic contingent, rămâne forma motrice a imaginilor carnavaleşti medievale şi moderne* (Laurent Jenny, „Le discours du carnaval“, în *Littérature*, 16, 1974, p. 22). Şi mai departe: o figură ce *pare în mod deosebit determinantă, în retorica carnavalescă, este oximoronul [...]. figură corozivă şi distrugătoare de verosimil, oximoronul apare drept afirmarea constantă a unui loc ficţional, a unui loc în care legile combinărilor semantice pot fi transgresate, ca în jocurile verbale. Dar chiar dacă figurile carnavaleşti cu adevărat antitetice sunt relativ puţin numeroase, trebuie să nu pierdem din vedere că oximoronul este o figură de bază a codului retoric carnavalesc, căci o reîntâlnim comandând toate travestirile [...]. Retorica carnavalului acţionează în întregime pentru a mina iluzia referenţială şi a reprezenta procesul de simplificare şi „hazul“ lui. Figurile retorice ale carnavalului se obstinează în enunţarea unei aceeaşi permanente propoziţii: măştile sunt semne* (ibidem, p. 28). Trebuie oare să mai amintim universul din *D-ale carnavalului*? Sau acel schimb de replici în care Pampon, în prostia sa fundamentală, stabileşte o antinomie arbitrară (*neamţul în Bulgaria*) şi sugerează *oximoronul imposibil*? „*Crăcănel*: – Până când, într-o seară, mă duc, domnule, ca de obicei acasă; intru în sală, deşchiz uşa iatacului... întunerec... «Te-ai culcat?» nu răspunde nimini. Inima-ncepe să bată rău; aprinz lumânarea, şi ce găsesc pe masă, domnule? *Pampon*: – Ce? *Crăcănel*: – Un răvăşel: «Mache, m-am plictisit să mai trăiesc cu o rublă ştearsă ca dumneatale. Nu mă căuta; am trecut cu neamţul meu în Bulgaria...» *Pampon* – În Bulgaria? Ce căuta neamţul în Bulgaria? *Crăcănel (dezolat)*: Nu ştiu!“

Oximoronul este figura emblematică a carnavalescului caragialian [...].

Al. Călinescu, *Caragiale sau vârsta modernă a literaturii*, Editura Albatros, Bucureşti, 1976, pp. 188-191

Acum vreo jumătate de veac s-a iscat, în legătură cu un amănunt din *Scrisoarea pierdută*, o controversă destul de interesantă, în care s-au aflat angajaţi doi cunoscători şi admiratori împătimiţi ai autorului: Ibrăileanu şi Zarifopol. Ultimul susţinuse că dramaturgul nu trebuie luat ca pretext pentru consideraţii politico-sociale cu privire la realitatea din epocă, ci judecat pe plan strict estetic. Ce importanţă are faptul, se întreba el, că „partidul Coanei Joiţichii“ e liberal sau nu? Ibrăileanu afirmase că *Scrisoarea pierdută* e cea mai tezistă lucrare a maestrului, plină de aluzii şi de atacuri la adresa situaţiilor din epocă, ba chiar îi dădea un uşor blam pentru că ar fi adus pe scenă cestiuni atât de arzătoare la

ordinea zilei, ce şi-au găsit expresia în cele două discursuri din actul al III-lea.

Mai aproape de situaţia din realitate şi mai bun cunoscător al împrejurărilor istorice, era firesc ca Ibrăileanu să fie mai sensibil la felul în care Caragiale îşi preciza atitudinea faţă de ele, în timp ce Zarifopol privea problema dintr-un unghi pur estetic, ca un spectator complet străin de acele împrejurări. Ibrăileanu face un istoric al momentului evocat în piesă şi încearcă să stabilească ideologia şi deci apartenenţa politică a protagoniştilor. Întrucât chestiunea a mai fost atinsă recent, într-o perspectivă încă mai depărtată, să ne fie permis să aducem noi înşine câteva precizări.

Acţiunea comediei lui Caragiale se petrece la o dată istorică precisă: sfârşitul lui aprilie 1883 şi stă în legătură cu alegerile pentru ceea ce putem chiar numi: Constituantă, unul dintre momentele de mare agitaţie a opiniei publice şi a partidelor politice de după cucerirea Independenţei. Suntem în timpul „viziratului“ lui I. C. Brătianu, instalat în 1876 la putere şi care nu o va părăsi decât în 1888. Sfârşitul legislaturii de patru ani şi stabilirea de noi alegeri în vederea alcătuirii unei noi Camere, care să ia în discuţie modificarea Constituţiei din 1866, la douăzeci şi cinci dintre articolele ei, înseamnă un moment de criză a Partidului Liberal, a cărui evoluţie în direcţia conservatoare apare acum în modul cel mai acuzat. Campania pentru revizuirea legii fundamentale nu pornise de pe banca ministerială, ci de la C. A. Rosetti, aflat acum în divergenţă de opinii cu vechiul său tovarăş de luptă. Rosetti, cu toate că abdicase de la vechile sale principii democratice şi republicane, are un moment de întoarcere la ele, cerând lărgirea corpului electoral prin reducerea colegiilor (de fapt, el ceruse colegiu unic, dar în discuţie s-a pus cealaltă variantă).

Agitaţia întreţinută cu o rară violenţă de cercurile rosettiste în ziarul *Românul* ia forma unei opoziţii în Partidul Liberal şi-l face pe Brătianu să cedeze până la urmă şi să ducă alegerile sub lozinca revizuirii Constituţiei. De fapt, îşi dăduse seama că această nedorită de el revizuire va fi oricum o lovitură pentru opoziţia conservatoare, prin reducerea importanţei colegiului I, al marilor proprietari.

Luând cuvântul în Cameră, Maiorescu se opune ideii lui Rosetti, arătând că nu se poate revizui o Constituţie care de fapt nici nu e aplicată. Creşterea conştiinţei poporului nu trebuie făcută pe calea împingerii lui în viaţa politică, ci pe aceea a învăţământului, a şcolii. Or, observă el, sub regim liberal numărul şcolilor primare a scăzut de la 2 000 în 1866, la 1 950 în 1883, în România existând 4 000 de comune rurale. Argumentaţia lui Rosetti e în spiritul democratismului său larg: prin vot, ţăranul va căpăta conştiinţa importanţei şi a responsabilităţii lui în stat.

Alegerile pentru Cameră în care Caragiale avea să-l trimită, după oarecari ezitări, pe Dandanache, au dat o majoritate guvernamentală, deci prorevizionistă,

zdrobitoare. Maiorescu (între numai 12 deputaţi ai opoziţiei conservatoare care au izbutit să intre în parlament) s-a ales la Vaslui cu un program antirevizionist, dar (fapt suspect!) fără a avea în faţă un contracandidat liberal. Alegerile acestea au exasperat pe mulţi conservatori, care şi-au unit forţele dispersate în aşa-numita „opoziţie unită“ (conservatorii lui Lascăr Catargi, Vernescanii, Fracţioniştii, şi alte forţe antiguvernamentale: Kogălniceanu, N. Blaremberg, Gh. Mârzescu etc.), au părăsit Parlamentul şi au pornit o campanie de agitaţie de presă şi de stradă, nu lipsită de unele accente antidinastice, mai ales când I. C. Brătianu a izbutit să facă să treacă prin Parlament legea „Domeniilor Coroanei“.

Este epoca în care Brătianu procedează la atragerea junimiştilor la o colaborare cu guvernul – numirea lui Carp ca agent diplomatic, a lui Th. Rosetti la Casaţie, acordarea lui Maiorescu a mai multor procese mari în calitate de avocat al statului şi reintegrarea aceluiaşi la Universitate – ceea ce avea să atragă junimiştilor acuzaţia de trădare, exprimată de L. Catargi, dar mai ales de Al. Lahovari, cu toată brutalitatea, prin formula: opoziţie miluită. [...]

De fapt, Brătianu aluneca din ce în ce mai mult spre conservatorism şi e semnificativ pentru atmosfera ideologică a epocii că, la deschiderea Parlamentului, bătrânul fost revoluţionar de la ’48 a avut surpriza să fie atacat cu vehemenţă de fostul junimist G. Panu, devenit însă, între timp, deputat din aripa rosettistă a partidului, tocmai în numele radicalismului democratic! Putem doar spune că latura „ideologică“ a cestiunilor era cea mai puţin importantă: cine voia să speculeze artistic aceste situaţii se putea mişca în realitatea ce-i stătuse înainte cu toată dezinvoltura. Caragiale a făcut-o şi anume într-un mod care nu a produs o reacţie de împotrivire, cum s-a întâmplat după premiera *Nopţii furtunoase*, îndeosebi pe chestiunea Gărzii Naţionale – desfiinţată, în treacăt fie spus, tocmai prin revizuirea Constituţiei.

Examinând *Scrisoarea pierdută* nu putem da dreptate lui Ibrăileanu: evocarea împrejurărilor istorice fiind făcută în mod destul de vag, iar precizarea ideologiei celor care apar în scenă necorespunzând cu faptele din realitate. Ne îngăduim să-i amintim cititorului subiectul piesei pe latura lui strict politică pentru a proba aceasta, numai cu scopul de a risipi unele confuzii pe care timpul le-a făcut să se adune tocmai peste aspectul acesta relativ important.

Într-o capitală de judeţ de munte, în preajma alegerilor pentru Camera Deputaţilor, organizaţia locală a partidului guvernamental se află în mare dezbinare. Deşi sunt doar câteva zile până la alegeri, nu s-a precizat încă numele candidatului pe care ea e obligată apoi să-l sprijine şi să-l voteze. În principiu, organizaţiile locale erau cele care propuneau candidaţii; în practică, ele trebuiau uneori să cedeze acest drept pentru a face loc unui personaj de la „centru“. Personalitatea cea mai proeminentă a partidului, Zaharia Trahanache, ştia bine acest lucru şi aştepta să propună pe necunoscutul venit „pe sârmă“, aşa „cum cer

enteresurile partidului“.

Stăpân pe situaţia locală, Trahanache nu avea ambiţii în ceea ce priveşte propria sa persoană, şi în lipsă de altceva mai bun, l-ar fi sprijinit pe conformistul şi „onorabilul“ Farfuridi. În niciun caz nu era dispus să promoveze (adică, practic vorbind, să aleagă deputat) pe Caţavencu, membru şi el al partidului de guvernământ (şi nu al opoziţiei, cum afirmă unii comentatori), dar care din ambiţii exagerate şi nesatisfăcute voia să sară peste etapele fireşti. El crease o disidenţă în partid, prin grupul dăscălimii şi prin societatea „Aurora economică română“, de natură să compromită autoritatea până atunci indiscutabilă a lui Trahanache.

Cunoscând ostilitatea acestuia din urmă, Caţavencu încearcă să-i forţeze mâna şicanându-l tot timpul şi ameninţându-l cu forţa grupului său. Dar cu câteva zile înainte de alegeri el intră în posesia unei arme într-altminteri redutabile: acea „scrisorică“ prin care poate şantaja deopotrivă pe soţii Trahanache şi pe prefectul judeţului, Tipătescu, omul de forţă al guvernului, care „aranja“ alegerile. Tipătescu e un personaj cu un profil net distinct de ceilalţi politicieni ai locului. Nici el nu urmăreşte parvenirea politică. E un om bogat, posesor de moşie, care intelectualiceşte le e net superior celorlalţi, e doctor în drept. Vorbirea lui, uşor umflată, nu are nimic din ridicolul şi pateticul pe care le întâlnim în gura celorlalţi, deşi el şi cu Zoe sunt implicaţi în situaţia cea mai serioasă. În felul acesta, el face un pandant grav scenelor bufe, ca şi Zoe de altfel, care nici ea nu e un personaj ridicol. Tipătescu afectează chiar un fel de blazare şi dezinteres faţă de problemele mărunte. Afacerea cu scrisoarea e de cu totul altă natură şi publicarea ei l-ar compromite, căci i-ar retrage sprijinul guvernului al cărui slujitor devotat e. Căci Tipătescu nu e un produs al situaţiei locale, ca toţi ceilalţi, şi de aceea îi priveşte cu destulă condescendenţă şi chiar cu o vagă ironie.

Dar, împotriva tuturor calculelor lui Caţavencu, Trahanache nu cedează şantajului. Şi tocmai în momentul când părea că va trece hotărât de partea lui Farfuridi, în lipsa candidatului venit pe sârmă, iată că soseşte unul, şi deci Preşedintele Comitetului Electoral îi va acorda tot sprijinul, rămânându-i lui Farfuridi satisfacţia neagră de a-l vedea pierzând pe Caţavencu.

Situaţia aceasta a unui politician care poate candida şi se poate alege într-o circumscripţie electorală, pe ai cărei alegători nici nu i-a văzut la faţă, era în tradiţia vremii, oricât ni s-ar părea nouă de stranie. Majoritatea personalităţilor politice proeminente, din toate partidele, candidau în cele mai variate judeţe, fiind bineînţeles impuse de la centru, peste capul organizaţiilor locale. Maiorescu însuşi s-a prezentat atunci la Vaslui, unde n-a stat decât două zile şi s-a limitat la a face câteva „vizite electorale“ pe care le enumeră meticulos (*Însemnări zilnice* [...]) şi care se dovedesc a fi fost doar nouă, în cursul unei singure dimineţi, pe o ploaie torenţială. N-a ţinut nici măcar un discurs alegătorilor şi nici nu s-a întors după alegeri la Vaslui ca să le mulţumească, ci s-a rezumat la a trimite o scrisoare,

aflând din Bucureşti rezultatul. Aşadar, când Dandanache primeşte de la coana Joiţica replica – „Nu trebuia să vă mai deranjaţi...“, recomandarea acesteia nu era nici măcar o prea acută ironie, deşi e dată ca atare.

În sfârşit, urmează actul al III-lea al comediei, pe care Caragiale îl considera o eroare dramatică, pentru motivul că ţine acţiunea pe loc: e, într-adevăr, pentru economia piesei complet inutil; nu se întâmplă nimic şi dramaturgul a făcut greşeala de a-i da soluţia la sfârşitul actului precedent, când Tipătescu citeşte depeşa adusă de Pristanda cu numele candidatului venit de la centru. Dar e cel mai substanţial dintre toate în ceea ce priveşte precizarea poziţiei ideologice a protagoniştilor.

Disputa nu e între reprezentanţii guvernului şi cei ai opoziţiei, ci între doi posibili candidaţi guvernamentali. De fapt, lupta nu se dă pentru alegerea de deputat, ci pentru alegerea pe lista guvernamentală, ceea ce aducea după sine pe prima. Personajele vorbesc tot timpul despre alegeri, căci pentru ele stabilirea candidatului era totuna cu alegerea lui ca deputat. Dar înseamnă să ignorăm situaţia din piesă, dacă ne închipuim că pe vreme aceea candidaţii guvernului şi ai opoziţiei vorbeau alternativ de la aceeaşi tribună în faţa unei adunări populare. „Întrunirea de la primărie“, care ocupă tot actul al III-lea e, în realitate, o adunare de cerc restrâns, sub patronatul autorităţilor, cu activul de partid al celor de la putere, care, în principiu, era convocat să numească candidatul. Alegerile au loc a doua zi, duminică, şi ele se petrec în cursul actului al IV-lea, rezultatul fiind anunţat lui Dandanache în scena a XIV-a de către Farfuridi, în numele comitetului electoral.

Aşa stând lucrurile, e limpede că precizările lui Ibrăileanu cu privire la apartenenţa politică a eroilor corespund adevărului istoric: partidul Coanei Joiţica e partidul liberal aflat la putere în momentul în care se desfăşoară acţiunea. Întrebarea e dacă dramaturgul poate fi acuzat că a adus pe scenă cestiuni prea arzătoare la ordinea zilei, în spiritul unui tezism cu adresă precisă. Or, dacă examinăm cele două discursuri-program ale celor doi posibili candidaţi vedem că ele n-au nicio legătură cu modificarea legii electorale. De altfel, suntem la nişte alegeri pentru colegiul al II-lea (de proprietari urbani şi de liberi profesionişti) care nici nu aveau un interes în problema respectivă şi prea puţin în celelalte: denumirea şi definirea regatului, Dobrogea, Legea presei etc. Farfuridi se vădeşte de o patentă incoerenţă, nuanţa afirmaţiilor sale e net conservatoare, în spiritul orientării lui I. C. Brătianu, înclinând spre moderaţie, de teama unor „zguduiri“, a unor „idei subversive“, vorbind în general în numele celor „care nu vor să cază în extremitate“. Intervenţia lui, în pauza dintre cele două discursuri, e în acelaşi ton, Farfuridi nevoind să admită „progres fără conservaţiune“ (formula aparţine lui Heliade Rădulescu!).

Orientarea lui Caţavencu e mai precisă şi mult mai bine susţinută decât a

rivalului său, dar nici discursul lui nu iese din generalităţi de ideologie liberală, oarecum inactuale. În niciun caz nu putem spune că discursul lui e al unui rosettist, cum afirma Ibrăileanu: e drept că autorul *Spiritului critic* face mereu greşeala de a vedea în această formulă expresia demagogiei celei mai desfrânate. S-ar putea face o analogie foarte îndepărtată între situaţia lui Caţavencu: disident în partidul liberal, agitând opinia publică printr-o gazetă, forţând pe conducătorii partidului în favoarea unui program mai radical, şi aceea a lui Rosetti, dar numai atât. „Programul“ lui e un amestec de teme politice şi de iniţiative liberale: e liber-schimbist, vrea progresul cu orice preţ şi a fondat o societate (probabil pe acţiuni) pentru promovarea industriei. De la această societate fraudează el suma de cinci mii de lei pe baza a două giruri false (Actul III, scena IV).

Membru al „societăţii“ şi deci acţionar la ea, sau numai participant într-un anume fel, e şi Cetăţeanul turmentat – motiv pentru care se simte îndreptăţit să trateze cu familiaritate pe Domnul Nae. Mai vechii comentatori, şi în primul rând Maiorescu, au văzut în el un om din popor, un om simplu şi onest. („Cetăţean pe ultima treaptă“ îl socoteşte şi Ibrăileanu, în *Spiritul critic* [...]). În realitate, e un proprietar de case, egal în drepturi cu Trahanache şi cu ceilalţi, e un fost negustor îmbogăţit, după ce a debutat în viaţa publică ca factor poştal. Are drept de vot la colegiul al II-lea şi de aceea e menajat de toţi – iar Farfuridi, care-l ştia omul lui Caţavencu, încearcă să-l capteze în favoarea sa când vede că e dat afară de la „întrunire“ la cererea primului.

În sfârşit, dacă e să examinăm mai în amănunt „programul“ lui Caţavencu, vom spune în concluzie că în discursul lui se strecoară şi elemente junimiste: descentralizarea e o idee tenace a lui Carp, pe care acesta a şi încercat s-o realizeze în celebrul său proiect de reformă administrativă – în niciun caz nu e o idee a partidului liberal, care se orienta în sens contrar. Poate că ideea particularismului local, pe care Caţavencu o vede ca o opoziţie la adresa „capitaliştilor“ (cuvânt prin care, pe urmele unui personaj al lui Alecsandri, el înţelege... locuitorii Capitalei) să fie un ecou al „fracţioniştilor“, dar şi al atitudinii de independenţă faţă de centralismul excesiv al politicii lui Brătianu, promovată şi de cercurile conservatoare, mai ales moldoveneşti.

Din cele de mai sus se vede că aducând pe scenă nişte împrejurări de mare acuitate, Caragiale a procedat cu suficientă dibăcie ca acţiunea lui să pară că se adresează tuturor şi nimănui. Departe de a ne caracteriza printr-un tezism prea acuzat *ad factionem* care ar fi făcut din piesa lui un pamflet (cum socotea Ibrăileanu în *Spiritul critic* [...]), cu adresă precisă, stilul piesei e cât se poate de „imparţial“, atât în sensul pe care-l dă acestui cuvânt Dandanache, cât şi în acela că face o justă „parte“ la toată lumea. Amestecând datele de program politic specifice tuturor partidelor, valabile atât la „patuzsopt“, cât şi „la 34, la 54, la 74, asemenea şi la 84, şi 94, şi eţetera“, Caragiale le-a împletit într-o ţesătură

dramatică originală şi complexă, constituind un tablou poate nu prea exact în nuanţe pentru contemporani, dar care pentru posteritate îşi păstrează integrala şi fascinanta lui veridicitate.

Al. George, „Partidul Coanei Joiţichii“ [1972]; reprodus în Al. George, *Caragiale. Glose – dispute – analize*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996, pp. 24-31

Există o fotografie a lui Caragiale, destul de puţin cunoscută, în care e văzut din spate, întors către stânga; umărul obrazului protuberant, de tip turanic, şi încordarea maxilarului dau chipului o trăsătură de duritate şi de forţă pe care curba stufoasă a mustăţii o accentuează. E fără lornion; din comisura pleoapelor se simte privirea lui de miop, atentă şi sfredelitoare. O privire scrutătoare de abisuri, dincolo de pragul perceperii comune. Figura gravă, marcată de prezenţa unui demon al cunoaşterii, seamănă izbitor cu a lui Nietzsche. Această imagine a unui Caragiale pe care ni-l închipuim taciturn şi solitar poate să surprindă. Dar ea nu o contrazice în fond pe cea obişnuită, a lui Caragiale sociabil şi zeflemist, ci o legitimează în adâncime. E chipul cel mai lăuntric şi mai adânc al scriitorului, chipul lui ascuns, dar revelator, care dă cheia întregului şi fără de cunoaşterea căruia toate celelalte înfăţişări ale lui sunt superficiale şi mărginite.

Pe acest Caragiale lăuntric l-au cunoscut şi înţeles câţiva „happy few“ chiar de la început. Eminescu în primul rând. Apoi Paul Zarifopol şi puţini alţii. Azi, încetul cu încetul, încep să-l descopere câte unii, iar câţiva regizori tineri încearcă să-l divulge, stârnind uneori, ca însuşi Caragiale la vremea lui, iritaţie şi alarmă. Căci această descoperire nu e nici cuminte, nici confortabilă şi merge mai mult în sensul înţelegerii decât al respectului, exprimându-se prin îngroşare şi exces caricatural, prin şarjă şi paiaţerie, prin declanşarea unor puteri elementare şi, cum zice Eugen Ionescu, „insutenabile“. Filosofia profundă a elementarului şi a paiaţeriei, pe care o înţeleg perfect copiii, oamenii simpli sau cei evoluaţi până la simplitate, e impenetrabilă pentru o categorie de cetăţeni cultivaţi, poate mai mult stimabili decât pătrunzători. Mâine însă acest Caragiale, cu privirea lui necruţătoare ce demască neantul pseudomorfozelor umane, va fi un bun al multora, cunoscut şi înţeles.

Deocamdată nu prea e. Caragiale nu e un simplu amuzor şi autor de mofturi. Esenţa marii lui arte comice e dincolo de hazul lexical şi de situaţie. Ceea ce se simte din fotografia amintită la început şi se vede şi din acea extraordinară şi atroce bucată: *Grand Hôtel „Victoria Română“* este o viziune cutremurătoare a vidului şi a mizeriei umane. Caraghioslâcul şi aberaţia verbală sunt mecanismul care dezlănţuind lumea fantoşelor („şi nimica mişcă“) revelează neantul lor

fundamental. [...]

Dacă „dincolo de bine şi de rău“ sălăşluieşte supraomul, există o bolgie a subumanităţii care e *dincoace* de bine şi de rău. De când a gustat Adam din cunoscutul pom şi a căzut în timp şi în istorie, fiinţa umană nu se poate menţine decât printr-o perpetuă deliberare şi opţiune, adică prin libertate şi răspundere, adică prin conştiinţa binelui şi a răului. Fără conştiinţa aceasta omul cade şi mai jos, în nefiinţă. Aceasta e zona în care se mişcă, se agită şi vorbeşte lumea lui Caragiale, în care „şi nimica mişcă“.

Lui M. Ralea această lume i se părea idilică şi patriarhală, legănată de toleranţă şi împăcare, totul rezolvându-se prin „pupat piaţa endepedenţi“. Dar această aparentă inocenţă, în care abjecţia şi fărădelegea (= anomalia) se consumă inconştient, stupid, de la sine (= automat), nu e în fond decât expresia celei mai monstruoase, mai infernale degradări. E anestezia morală a unor făpturi inexistente pe plan uman, a unor pseudomorfoze ce alcătuiesc o societate de spectre derizorii. Crima conştientă, războinarea feroce, cruzimea deliberată, chiar supuse unui determinism fiziologic sau social, sunt acte libere şi moralmente responsabile; ca atare aparţin existenţei omeneşti. De aceea Caragiale le-a tratat serios, în *Năpasta*, *În vreme de război*, *O făclie de Paşte*. Demenţa unor Ion nebunul, Stavrache sau Zibal e o alterare a conştiinţei, o „ieşire din minţi“, deci presupune raţionalitate prealabilă. Dar fantoşele din comedii şi *Momente* n-au acces la demenţă, n-au cum „să-şi iasă din minţi“. Verbozitatea lor paralogică şi maşinală este expresia corespunzătoare a acefaliei şi a nulităţii lor de conştiinţă. Cuvântul, în gura lor, nu e decât un *flatus vocis* lipsit de funcţie semantică reală. Paradoxul genial al lui Caragiale (ca şi al lui Gogol) este de a fi tratat aceste irealităţi cu mijloacele (aparente) ale realismului. Dar aceasta e totuna cu a trata nefiinţa drept fiinţă, care e propriu-zis definiţia clasică a sofisticii. Ca şi Socrate, care a discreditat sofistica prin propriile ei metode, Caragiale, grec, meşter în logomahie, a atacat sofistic sofismul pseudomorfozelor, ceea ce e în definitiv o „negare a negaţiei“.

Spiritul lui Caragiale a exercitat în societatea noastră o acţiune *socratică*, şi în aceasta constă importanţa incomparabilă, fundamentală, a acestui aşa-zis „negativist“. Prin reducere la absurd, prin maieutică şi dialectică, el tindea să aducă societatea românească la cunoaşterea de sine şi la o conştiinţă morală. Dialogurile lui din comedii şi din *Momente* au ceva din arta dialogului socratic. Însăşi sociabilitatea acestui om, prezenţa lui ironică, interpelativă, histrionică, în forul public, e de aceeaşi natură cu a lui Socrate. De asemenea şi solitudinea lui meditativă şi distanţarea lui scrutătoare. Ca Socrate, avea sentimentul că e inspirat şi cenzurat interior de un demon: ochiul eternităţii ce-i supraveghea din spate scrisul. Tot ca Socrate, a fost acuzat de contemporani că destituie zeii cetăţii şi perverteşte spiritele şi, de fapt, a trebuit să bea şi el destulă cucută.

Ca toate marile minţi lucide şi vizionare, pătimaşe pentru soarta naţiei lor, de la profeţii Israelului până la Nietzsche şi Thomas Mann sau Dimitrie Cantemir, Caragiale şi-a ocărât-o şi batjocorit-o pe a lui, jignit şi disperat de ratările şi diformităţile ei. Râsul lui nimicitor face să explodeze ca nişte baloane de săpun toate întruchipările vidului, de la demagogia vorbelor deşarte şi umflata hagiografie naţională până la falsa cultură, falsul civism, falsa prietenie şi falsul umor.

Atâtea din replicile lui celebre au valoare de premoniţie, de avertisment: „bravos, naţiune! halal să-ţi fie!“, „s-avem şi noi faliţii noştri!“, „curat constituţional! muzica!“, „eu cu cine votez?“ (legat de aceasta: „eu nu poftesc pe nimeni, dacă e vorba de poftă!“).

Râsul lui Caragiale nu e un râs amuzant, nici benign: e un râs vitriolant, pornit dintr-o sacră mânie. Ne-am obişnuit să vedem în Caragiale pe clasicul echilibrat (ceea ce era într-adevăr) sub chipul moderaţiei şi simţului comun (ceea ce era profund greşit). Nu platul simţ comun, izvor de confuzie, ci rigoarea bunului-simţ, însuşire rară şi tare, defineşte geniul lui Caragiale. Echilibrul acestui artist scrupulos şi răbdător ca un benedictin rezultă din excese contrarii. Lucid şi dur ca diamantul, spiritul lui ducea totul până la extrem, până la culminaţie; cine nu suportă excesul nu-l înţelege pe Caragiale. Lucrul acesta l-a arătat foarte limpede Paul Zarifopol, omul care l-a cunoscut cel mai bine. Şi îl spune Caragiale însuşi în această frază care îi rezumă estetica: „simt enorm şi văd monstruos“.

Alexandru Paleologu, *Bunul-simţ ca paradox* [1972], ediţia a III-a, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2005, p. 45-47

[...] la noi nu există nici un alt mare scriitor care să fi fost întâmpinat cu mai multă neînţelegere şi mai puţină lipsă de respect decât Caragiale, cu ocazia primelor reprezentaţii ale pieselor sale. În 1879, când s-a jucat *O noapte furtunoasă*, dramaturgului i s-a reproşat faptul că se abate de la direcţia inaugurată de traducerea *Romei învinse*, care sugera o carieră de scriitor ortodox, şi că se întorsese la glumele uşoare din *Claponul* [...].

Chiar în ipoteza că toate aceste observaţii au fost formulate cu ipocrizie de un critic care, nemaifiind în relaţii bune cu dramaturgul, a pus reaua-voinţă înaintea oricărui alt sentiment, este pentru prima dată când distincţia între stilul „înalt“ şi stilul „umil“ este utilizată împotriva lui Caragiale şi când i se reproşează faptul că a înşelat o anumită aşteptare, „coborându-se“ la nivelul literaturii umoristice din *Claponul*.

Dar obiecţia cea mai categorică s-a referit la pretinsa lipsă de moralitate a comediilor lui Caragiale, pline de încornoraţi naivi, de amanţi fără scrupule şi

chiar de femei cu moravuri uşoare, ca Didina Mazu sau Miţa Baston, despre care n-ar fi trebuit să se vorbească pe scena Teatrului Naţional, ci în bâlciurile de la marginea oraşului. Din acest punct de vedere, atacurile cele mai violente au fost îndreptate împotriva *Nopţii furtunoase* şi a comediei *D-ale Carnavalului*, în care critica a refuzat să vadă altceva decât imoralitate şi trivialităţi. În 1879, chiar Slavici, colegul de la *Timpul* al lui Caragiale, şi-a manifestat intransigenţa faţă de imoralitatea personajelor din *Noaptea furtunoasă*, faţă de reacţia de aprobare a publicului la reprezentarea pe scenă a acestor imoralităţi şi faţă de unele „*părţi mai îndrăzneţe*“, pentru care a recomandat „*ştergerea*“ [...].

În felul acesta, deşi ne aflam pentru prima dată în faţa unui repertoriu coerent de piese originale, plasate în raport cu teatrul precursorilor în aceeaşi situaţie în care se găseau poeziile lui Eminescu faţă de poezia postpaşoptisă sau faţă de poezia lui Alecsandri, în perioada în care au fost scrise, în jurul comediilor lui Caragiale a fost întreţinută în chip sistematic o atmosferă de scandal şi de contestare, căreia autorul putea să-i facă numai cu greu faţă şi care a avut ca rezultat intimidarea publicului, scoaterea pieselor din repertoriul Teatrului Naţional şi reprezentarea lor pe celelalte scene din Bucureşti sau din ţară.

Să fi fost oare numai „imoralitatea“ răspunzătoare pentru asprimea acestui tratament?

Să acceptăm că între 1879 şi 1885 moravurile au fost mult mai puţin îngăduitoare decât astăzi, femeile „mai ruşinoase“ şi caracterul bărbaţilor mai rezolut, deşi în comparaţie cu „licenţele“ lui Caragiale, unele din glumele comediilor mai vechi ale lui Alecsandri au avut un înţeles şi mai „neruşinat“. Să admitem şi faptul (valabil mai ales în cazul *Nopţii furtunoase*, unde prima versiune a piesei, cu incendiul de la cherestigerie şi cu unele replici mai tari s-a pierdut) că ne aflăm în situaţia de a compara texte ulterioare, cu impresiile cronicarilor de la premieră. Importantă va fi fost şi nuanţa de joc a actorilor sau regia, care astăzi ne scapă aproape în întregime. Din diversele cronici pe care le cunoaştem mai putem doar reconstitui că „*modul cum* [actorul Iulian] *pronunţă vorba* «rezon» *făcu să se zguduie sala de aplauze*“, că Veta apărea la un moment dat cam răvăşită sau că scena finală a patului, cu legătura de gât a lui Chiriac, a provocat împotrivirile cele mai înverşunate. Cu toate acestea, reacţia negativă a celor mai mulţi cronicari este exagerată, ca să nu bănuim că alături de tema aşa-zisei imoralităţi, ceea ce a supărat mai mult a fost cea de-a doua temă, de natură politică. E aproape sigur că dacă s-ar fi abţinut să facă aluzii politice, să râdă de Constituţia de la 1866, de 11 februarie, de statua Libertăţii din Ploieşti, de garda cetăţenească a partidului liberal sau de *Vocea Patriotului Naţionale*, şi s-ar fi rezumat la legătura de gât a lui Chiriac sau la escapadele amoroase ale lui Rică, dramaturgul n-ar fi întâmpinat atâta rezistenţă şi n-ar fi fost declarat imoral. Căci ceea ce supără cu adevărat nu este dezvăluirea imoralităţii private împrejurarea că Veta îşi înşală bărbatul sau că

Jupân Dumitrache vorbeşte urât despre „bagabontul“ de la Iunion, ci dezvăluirea imoralităţii din viaţa publică, faptul că alegerile pot fi cu uşurinţă măsluite, că partidul din *Scrisoarea pierdută* este totuna cu Zoe, cu Trahanache şi cu feciorul lor care studiază la facultate, că privilegiile şi furtul din bugetul unei colectivităţi au devenit moduri prin care cei puternici îşi răsplătesc subalternii zeloşi în exerciţiul funcţiunii sau că indivizii pot fi uşor manevraţi şi făcuţi să se închine obedienţi în faţa ziarelor şi a tuturor celorlalte instrumente ale îndoctrinării politice. De cele mai multe ori, aparenţele reuşesc să ne înşele. Dar cine se preface că doreşte să asaneze moravurile private, interzicând utilizarea unor cuvinte sau expresii pe motiv că ar fi triviale, urmăreşte de fapt să-i intimideze pe oameni dintr-un punct de vedere social, obligându-i să gândească şi să acţioneze într-un singur fel. Mai mult, în toate timpurile imoralitatea celor puternici a avut pretenţia să fie luată drept moralitate, iar cei care au îndrăznit să se împotrivească acestor pretenţii au fost declaraţi imorali. Din acest punct de vedere, „lipsa de moralitate“ a lui Caragiale seamănă foarte mult cu „imoralitatea“ celorlalţi mari autori de satire şi comedii, Molière, Swift, Voltaire. [...]

În 1885, din considerente tactice, Maiorescu a negat că literatura lui Caragiale ar avea vreo legătură cu *politica de partid*. Cu politica de partid poate că nu, dar cu politica în genere, cu siguranţă, aşa încât ar fi o eroare să ignorăm acest aspect central al întregii sale literaturi. După premiera *Nopţii furtunoase*, autorul a fost acuzat că lucrează „*sub influenţa nouei direcţiuni din Iaşi, transferată actualmente la redacţiunea unui ziar ultra reacţionar din Bucureşti*“ [...], *Timpul*, iar în 1884, după reprezentarea *Scrisorii pierdute*, *Telegraphul* i-a reproşat lui Caragiale că amestecă politica în literatură, dintr-o perspectivă neclară, fără a lua parte hotărâtă unui anumit partid [...]

Chiar Gherea şi-a exprimat regretul că dramaturgul ilustrează în literatura sa idei conservatoare şi că persiflează, în *D-ale Carnavalului*, unele idei democratice pe care le-ar pune fără rost în gura Miţei Baston.

Dar lucrurile nu s-au oprit la aspectul obiecţiilor teoretice sau la ipocrizia apărătorilor moralei publice, căci autorul a fost ameninţat cu bătaia, iar camerelor şi guvernului (liberal) li s-a recomandat, pe considerente patriotice, să nu mai acorde subvenţii Teatrului Naţional [...]

În *Orthonerozia* lui Hasdeu un personaj enumeră limbile străine pe care le-ar cunoaşte protejatul său, realizând, spre hazul spectatorilor, o serie lungă, prin repetarea aceloraşi elemente, după reţeta clasică a „socotelii încărcate“. Dar episodul steagurilor din *Scrisoarea pierdută*, foarte asemănător cu ceea ce se petrecuse în realitate cu ocazia vizitei la Bucureşti a ţarului Alexandru, în timpul primariatului liberal al lui C. A. Rosetti [...], este un caz tipic de manevrare frauduloasă a unor fonduri publice destinate propagandei, iar în 1879, toată lumea ştia că *garda civică*, ridiculizată de Caragiale în *Noaptea furtunoasă*, devenise un

instrument de manipulare electorală şi de intimidare politică a opoziţiei [...]

După cum se ştie, *garda civică* sau *cetăţenească* s-a constituit ca instituţie paramilitară în anul 1848, pentru a sprijini revoluţia noastră burghezo-democratică. Ea a fost reorganizată oficial în anul 1866, după modelul gărzilor civice înfiinţate de francezi în timpul revoluţiei din 1789 şi, după ce a jucat un rol pozitiv în primii ani de după înlăturarea lui Cuza şi în timpul războiului de independenţă din 1877-1878, ea a devenit un obiect de dispută între aripa liberalilor radicali ai lui C. A. Rosetti şi aripa de dreapta, condusă de Ion C. Brătianu, fiind desfiinţată în anul 1884, cu ocazia revizuirii Constituţiei [...].

[...] este evident că introducerea instituţiei gărzii civice în comedia lui Caragiale are o semnificaţie care depăşeşte apetitul realist al cititorilor şi care trebuie căutată în text şi în câmpul de relaţii ficţionale creat de acesta. Căci *garda civică* este prezentă în comedie nu numai pentru istoria ei anecdotică şi pentru faptul că fiecare spectator putea să recunoască în ea o realitate foarte vie în 1879, dar mai ales pentru atitudinea unor personaje principale în raport cu ea.

Dacă vom examina din acest punct de vedere ce se întâmplă în *Noaptea furtunoasă* vom observa vă tejghetarul Chiriac întreţine cu abilitate la stăpânul său o adevărată psihoză militară, vorbindu-i sistematic despre exerciţii şi ronduri de noapte, sau despre Tache Pantofarul, împotriva căruia trebuie emis mandat de arestare, pentru că nu vrea să iasă la „*izirciţ*“. Atunci când este îndemnat de Chiriac să facă noaptea toate posturile, Jupân Dumitrache poate fi convins că această pretenţie reprezintă o consecinţă firească a zelului militar al subalternului său şi al importanţei pe care el însuşi o acordă gărzii. [...]

Dar de fapt, în timp ce Jupân Dumitrache îşi exercită funcţia de comandant din convingere şi cu oarecare mândrie, pentru Chiriac garda este o formă care şi-a pierdut de mult orice conţinut, un pretext cu ajutorul căruia naivul soţ poate fi ţinut departe de casă. Pentru aceste două personaje, garda este o noţiune cu semnificaţii diferite şi când vorbeşte despre posturi, cu excepţia lui Dumitrache, toată lumea înţelege la ce se gândeşte de fapt Chiriac.

Astăzi s-ar putea să ne scape faptul că Tache Pantofarul era finul lui Popa-Tache, celebrul agent electoral al partidului conservator şi prin urmare om „*de-al ciocoilor*“, care trebuia adus la sentimente mai bune prin cât mai dese convocări la „*izirciţ*“. De asemenea, puţini sunt cei care mai ştiu că Maiorescu sau Caragiale însuşi s-au aflat în postura lui Tache Pantofarul şi au fost supuşi, cam în aceeaşi perioadă, unui tratament asemănător. Dar atitudinea diferită a celor două personaje literare faţă de aceeaşi instituţie reprezintă în esenţă o observaţie morală, care continuă să ne vorbească şi astăzi, căci în fond vor exista întotdeauna oameni care se vor devota unor acţiuni, unor idei sau unor instituţii, şi oameni care se vor mulţumi să profite de pe urma lor.

La Caragiale, observaţia realistă este dublată aproape întotdeauna de

observaţia adâncă a unui moralist care produce texte cu ofertă multiplă, şi de aceea obiecţia făcută în legătură cu orizontul restrâns al comediilor sale este lipsită de sens. În realitate, ca şi în cazul clasicismului francez, „miracolul“ realizat de comediile lui Caragiale este acela de a fi conciliat un teatru riguros şi profund, în ciuda aparenţelor de simplitate, cu un public popular prin structura majorităţii sale şi, prin aceasta, iubitor de reprezentaţii cu aspect cât mai colorat. [...]

Dar reala complexitate a comediilor lui Caragiale trebuie căutată în contractul de lectură complex pe care îl presupun, în oferta multiplă de participare şi în înţelesul care se ascunde în spatele numeroaselor peripeţii şi anecdote pitoreşti.

Deşi au fost respinse pentru motivul că ar lucra cu expresii şi situaţii „vulgare“, comediile lui Caragiale au în comun tocmai insistenţa cu care trimit spre un public responsabil şi grav, singurul cu care se poate stabili o fructuoasă relaţie de complicitate. În definitiv, nu putem râde de toate personajele lui Caragiale şi nu putem rămâne perplecşi în faţa versatilităţii lor morale, decât dacă suntem în posesia unui sistem normal de conduită, tot aşa după cum nu putem râde de *ceferticatul* lui Ipingescu, de expresiile franţuzeşti ale Ziţei sau de *cremenalul* şi *dicorăţiile* lui Jupân Dumitrache decât dacă în dicţionarul nostru particular este înscrisă forma corectă a acestor noţiuni şi expresii.

În expoziţia din *Noaptea furtunoasă*, Jupân Dumitrache povesteşte dintr-o anumită perspectivă ceea ce a văzut şi înţeles din întâmplările de la *Iunion*. El mediază acţiunea şi impune o anumită interpretare a evenimentelor, fapt care determină o rapidă organizare şi distribuţie a forţelor, în funcţie de această perspectivă pe care, în primul moment, ne-o însuşim şi noi. Ceea ce rezultă de aici este un sistem de alianţe menit să combată un pericol exterior şi pornind de la această premisă, la care se adaugă dimensiunea politică a evenimentelor, Jupân Dumitrache construieşte împreună cu Ipingescu un „regulament“ riguros de recompense şi penalizări: *dicorăţiile* şi tovărăşia „*la parte*“ pentru aliaţi, *despărţirea* şi *cremenalul* pentru *bagabonţi* şi pentru ciocoii care mănâncă sudoarea poporului.

Dar atunci nu este extraordinar să constatăm rapiditatea şi uşurinţa cu care acest sistem de alianţe se modifică în momentul în care se modifică şi punctul de vedere? Şi nu este această *labilitate* a caracterelor şi a opiniilor una din temele morale mai profunde ale comediilor lui Caragiale? Iar dacă punctul de vedere sentimental se poate modifica atât de repede, încât un *bagabont* şi un *coate-goale* să devină „*de-ai noştri*“, de ce nu s-ar modifica şi perspectiva politică cu tot atâta uşurinţă?

Lucrul acesta se întâmplă în *Scrisoarea pierdută*, unde Pristanda dă recitalul extraordinar al duplicităţii politice în faţa lui Caţavencu, căruia îi spune „*coane Nicule*“, unde Zoe şi Tipătescu îl iartă pe Caţavencu, după ce au vrut să-l

omoare şi după ce l-au arestat, iar Caţavencu conduce manifestaţia politică din finalul piesei, îmbrăţişându-l pe Dandanache, ca şi când ar fi vorba de propriul său succes.

În *D-ale Carnavalului*, aproape tot ce se întâmplă este pus sub semnul *aparenţei* şi al *minciunii*, personajele împăcându-se în cele din urmă unele cu altele şi prefăcându-se că nu mai cunosc realitatea existenţei pe care o duc de fapt. După cum ştim, actul întâi al piesei se încheie cu scoaterea unei măsele sănătoase, gest pe care criticii l-au considerat la început ca pe un fel de exhibiţie frivolă, tipică spectacolelor de circ. Dar, la sfârşitul piesei, când Catindatul este apucat din nou de dureri, Iordache ia o pereche de foarfece mari „*şi vine cu ele încruntat, clănţănindu-le ca la tuns*“, gest suficient pentru a da celui bolnav senzaţia vindecării. Din nou un final de piesă trimite la Caragiale spre general şi spre simbol, căci în cazul acesta *foarfeca*, în loc de *cleşte*, şi *gestul tunsului*, în locul scoaterii unei măsele se substituie adevăratei realităţi, pentru a deveni metafora aparent veselă a minciunii şi a existenţei personajelor din comedie.

Tot astfel, actul al III-lea indică în aparenţă un fapt de repetiţie, prin întoarcerea acţiunii în decorul actului I. Dar odată cu trecerea personajelor prin *carnavalul* din actul al II-lea, sfârşitul piesei consacră *falsul* şi aparenţa măştilor ca unică realitate în care eroii vor continua să trăiască, şi cu toate că şi-au scos costumele, personajele lui Caragiale rămân pentru totdeauna nişte „mascaţi“. În grade diferite, toate ştiu că fac parte dintr-un sistem de relaţii cu înşelători şi înşelaţi şi că faţă de partenerii lor sunt, în acelaşi timp, şi una şi alta.

Este adevărat că *împăcarea* presupune întotdeauna înţelegere, uitare şi capacitatea de a ierta. Dar ceea ce uită personajele lui Caragiale în cazul acesta este propriul lor trecut şi o intenţie pentru care s-au zbătut tot timpul: dorinţa de a-i pedepsi pe cei „răi“. Căci Pampon a vrut să-l pedepsească pe Bibicul, şi dorinţa lui de a se răzbuna a crescut pe măsură ce vinovăţia rivalului s-a dovedit mai mare, Miţa a urmărit să-i pedepsească pe Nae Girimea şi pe Didina, iar Crăcănel pe Miţa şi apoi pe individul care i-a tras palme fără motiv. Contrastul acesta dintre ceea ce au vrut şi ceea ce acceptă în final personajele din *D-ale Carnavalului* este prea mare pentru a nu se încărca cu o valoare tematică morală.

De altfel, în toate comediile lui Caragiale, care lasă impresia că au o structură circulară, dacă este adevărat că cele mai multe personaje se întorc după deznodământ în punctul în care s-au aflat de la început, atunci această întoarcere se produce numai *împreună* cu conştiinţa ticăloşiei lor. Chiar dacă se prefac că nu ştiu nimic, ca Pampon, Miţa Baston sau Didina Mazu, la sfârşitul piesei toţi eroii lui Caragiale ştiu mai mult decât la început unii despre alţii şi, în cele mai multe cazuri, chiar despre fiecare dintre ei. Paradoxul lor este că după ce au absolvit în chip lamentabil un examen de viaţă sau de conştiinţă în cursul căruia au vrut să-şi extermine adversarii, să se răzbune sau măcar să-i facă de râs, ei recurg la masca

ipocriziei şi se împacă suspect de repede, ca şi când nimic nu s-ar fi întâmplat până atunci.

Există numeroase informaţii că, la Berlin, Caragiale ar fi vrut să reia personajele din *Noaptea furtunoasă* şi din *Scrisoarea pierdută*, pentru a realiza cu ele, după 20 de ani, o comedie în trei acte, *Titircă, Sotirescu & C-ie*. În această nouă ipostază, Jupân Dumitrache ar fi ajuns „*mare agricultor, mare proprietar, capitalist puternic, petrolist*“, Chiriac „*deputat guvernamental*“, Spiridon „*deputat, doctor în drept la Liège*“, Nae Ipingescu prefect şi Rică Venturiano director de ziar şi deputat în opoziţie [...]. Pornind de aici, au existat critici care s-au străduit să demonstreze, cu lux de amănunte, că ascensiunile acestea nu s-ar justifica din punct de vedere social. Dar în afară de faptul că în cazul teatrului verificarea verosimilităţii trebuie să decurgă altfel decât pentru un roman, intuiţia morală a lui Caragiale a fost excepţională, căci în viaţă, ipocriţii din comedii reuşesc întotdeauna, având şi avantajul de a putea fi luaţi drept oameni oneşti.

Foarte complexă prin observaţiile adânci pe care le sugerează este şi cea mai puţin jucată dintre comediile lui Caragiale.

S-a afirmat, pe bună dreptate, că evenimentul central din *Conul Leonida faţă cu Reacţiunea* îl reprezintă o *greşeală de auz*. Într-adevăr, aceasta este încurcătura de efect a piesei, evenimentul care ameninţă să schimbe viaţa eroilor. După cum ştim, împuşcăturile lui Ipingescu sunt luate de Efimiţa, şi în cele din urmă şi de Leonida, drept manifestări ale unei revoluţii sângeroasă şi cei doi eroi, metamorfozaţi dintr-o dată în victime, vor să sară pe fereastră, în toiul nopţii, pentru a fugi în *fieful* republicanilor, la Ploieşti. Dar întrebarea pe care trebuie să ne-o punem imediat ar avea obligaţia de să se refere la contextul dramaturgic mai larg care face posibil acest *qui-pro-quo* auditiv. Cum este posibil, chiar într-o comedie sau într-o farsă, ca două-trei împuşcături de lăsata secului să fie luate drept zgomot de fond al unei violente bătălii? Aceasta este adevărata problemă a comediei lui Caragiale, care depăşeşte cu mult chestiunea „greşelii de auz“ şi logica întotdeauna convenţională a încurcăturilor dintr-o farsă. Căci dacă în *Noaptea furtunoasă* Jupân Dumitrache este convins că *bagabontul* de la *Iunion* se ţine după nevasta lui şi nu după Ziţa, de vină este gelozia sau susceptibilitatea excesivă a negustorului, iar dacă Dincă binagiul bate pe dos numărul casei lui Dumitrache, de vină este hazardul şi, la limită, convenţionalismul teatral.

Dacă privim dincolo de pitorescul şi de vârsta relativ înaintată a celor două personaje, în *Conul Leonida faţă cu Reacţiunea* avem un exemplu tipic de manipulare a unui terţ, prin intermediul unui *lider de opinie* sau prin ceea ce teoria comunicaţiei numeşte foarte expresiv *gatekeeper*. Leonida citeşte cu regularitate ziarele, pline de informaţii spectaculoase despre Garibaldi sau despre „*republică*“ şi este fermecat de marile fraze oratorice, rostite în momentele de criză, care au pentru el valoare de citat [...].

Amintirea „revoluţiei“ de la 11 februarie 1866 îl împinge pe Leonida spre scrisoarea „*de patru vorbe*“ a lui Galibardi şi spre ameţitoarele teorii financiare ale unei republici utopice, în care cetăţenii cu lefuri bune şi egale, pe lângă pensie, n-ar mai plăti bir şi, în virtutea „*legii de murături*“, n-ar mai avea voie să-şi achite datoriile. [...]

Leonida, pe care primul monografist al lui Caragiale îl numeşte foarte nimerit „*der waghalsige Vorkämpfer der Menschenrechte*“ (temerarul apărător al drepturilor omului), prelucrează şi transmite mai departe toate aceste informaţii Efimiţei, făcându-le credibile („*Ei! cum le spui dumneata să tot stai s-asculţi; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva*“), iar Efimiţa le va pune cu prima ocazie în practică, luând drept revoluţie „*un obicei mitocănesc*“. Comic este că, din acest moment, începe un proces invers, prin care Efimiţa (*spiritul practic*) urmăreşte să-şi convingă bărbatul (*spiritul teoretic*) de corectitudinea interpretărilor ei. Dar liderul de opinie se opune acestei tentative cu teoria spectaculoasă a fandacsiei şi când totuşi cedează, lucrul acesta nu se întâmplă decât tot cu ajutorul *ziarului*, la care aleargă înfrigurat, pentru a controla datele furnizate de Efimiţa [...].

Înainte de a fi victima zgomotelor de afară, Efimiţa este victima lui Leonida care rămâne pentru ea un erou. Dar în raport cu ziarele pe care le citeşte, Leonida este el însuşi o victimă, şi aceasta e trăsătura specifică a teatrului lui Caragiale, care presupune întotdeauna existenţa unui context mai larg, spre care întâmplările de pe scenă trimit cu încăpăţânare.

Construit pe întâlnirea dintre teorie şi practică, dintre spaţiul domestic închis şi spaţiul larg al existenţei sociale, şi pe dialectica relaţiilor dintre victimă şi erou, Leonida este cel mai complex şi mai modern personaj al comediilor lui Caragiale, în ciuda datelor sale „istorice“, iar textul, judecat în întregime, are densitatea unei mari capodopere din care nimic nu se mai poate clinti. [...]

După cum se vede, în proporţii diferite, oferta unei teme complexe, care priveşte standardul moral al unei lumi sau tehnicile rafinate prin care această lume poate fi controlată, se sprijină la Caragiale pe factologia colorată a temelor „uşoare“, adulterul cu toate încurcăturile lui, anecdotica şi stilul de viaţă al oamenilor de la „mahala“ sau cultura de ziar, care dă tuturor evenimentelor şi teoriilor celor mai complicate, dimensiunea faptului divers şi adâncimea unor superstiţii imposibil de combătut. Privite cu dispreţ, elementele din circuitul culturii sau al literaturii triviale au fost până acum tratate cu superficialitate şi considerate cel mult ingrediente pitoreşti de decor. În realitate, ele trebuiesc citite cu atenţie şi interpretate, căci la Caragiale, ca la toţi scriitorii excepţionali, *amănuntele* îşi dezvăluie adevărata lor funcţie numai în măsura în care sunt proiectate la un alt nivel al textelor decât cel imediat vizibil.

Oferta multiplă, căreia îi corespunde de fiecare dată un sistem complex de relaţii intertextuale, poate fi uşor urmărită în *D-ale Carnavalului*, unde înainte

de a se ajunge la semnificaţia morală a promiscuităţii sufleteşti şi a împăcării, ca formă generală de viaţă, ceea ce se vede cu uşurinţă, stârnind împotrivirea spiritelor „bine educate“, este spectacolul pitoresc al carnavalului popular şi cazuistica ameţitoare a teoriilor ştiinţifice degradate, care capătă pentru profani forţa de convingere a unor mituri.

Curios este că, deşi a scandalizat atâta prin caracterul ei popular şi frivol, înainte de a fi o metaforă, *carnavalul* a fost una dintre cele mai realiste şi mai accesibile teme ale epocii lui Caragiale. [...] la G. Baronzi, în *Impresiuni din carnaval 1861*, un bărbat îşi urmăreşte prin mahalale soţia mascată, care se duce la bal, o surprinde cu amicul şi o iartă... pentru a patra oară. Iorgu Caragiale are şi el o şansonetă comică, *Băcanul la bal masché sau O seară de Carnaval* (1865), apropieri se pot face şi cu *Iaşii în carnaval*, comedia lui Vasile Alecsandri, dar în genere, tot ce s-a întâmplat şi s-a scris în această direcţie înainte de Caragiale nu depăşeşte valoarea unei indicaţii de recuzită şi de regie şi, cel mult, nivelul unui început de sens existenţial. În acelaşi timp, toate aceste fragmente dovedesc că în jurul comediei lui Caragiale există un text mai larg, cu care *D-ale Carnavalului* stabileşte un prim sistem de legături intertextuale şi pe care ar fi o eroare să-l ignorăm. Depinzând de sistemul de norme culte al seriei literare din care făcea parte *Junimea*, observaţia lui Maiorescu în legătură cu lipsa de pretenţii a comediei lui Caragiale se potriveşte mai degrabă textului mare al epocii, căci în *D-ale Carnavalului*, în mulţimea amănuntelor „frivole“, uşor de recunoscut şi despre care s-a spus că nu depăşesc valoarea agitaţiei groteşti din *commedia dell'arte*, dramaturgul a introdus o semnificaţie care face ca textul să se ridice cu mult peste condiţia unei farse obişnuite.

Aceeaşi este funcţia *teoriei lui Matei*, care este aplicată de Caragiale nu numai măselelor bolnave ale Catindatului, cum s-ar crede la prima vedere, ci şi celorlalte personaje din text.

În perioada în care s-a jucat *D-ale Carnavalului*, teoria contelui Cesare Mattei, copios deformată de Catindat şi de colegul acestuia de la percepţie, a fost una dintre cele mai populare teme ale publicisticii cotidiene, la concurenţă cu îngrozitorul cutremur din Spania sau cu evenimentele din Afganistan. Cei câţiva medici care au aplicat în Bucureşti noua metodă electro-homeopatică au devenit în scurt timp un fel de tămăduitori biblici, asediaţi, în adevăratul sens al cuvântului, de mulţimea pacienţilor exaltaţi. La începutul anului 1885, mai multe grupuri de români au organizat un fel de pelerinaje la reşedinţa din Bologna a medicului italian şi există şi o broşură în care contele relatează, îm stilul patetic al romanelor de mistere, cum o româncă ar fi încercat să-l otrăvească pentru a intra în posesia secretului de fabricaţie al miraculoaselor sale *electricităţi*. În paginile lor de publicitate, *Românul*, *Reforma* sau *Poporul* fac reclamă medicamentelor lui Mattei, Duiliu Zamfirescu îi recomandă la un moment dat, mai în glumă, mai în

serios, lui Maiorescu să-şi trateze şi el urechea bolnavă prin electro-homeopatie, iar directorul ziarului *Poporul*, N. Bassarabescu, publică în aprilie 1885, cu câteva zile înaintea comediei lui Caragiale, un articol detaliat despre *Medicina Matei* [...].

De altfel, însuşi diavolul din romanul lui Dostoievski *Fraţii Karamazov* recurge la *electricităţile* recomandate de Mattei, pentru a se vindeca de o răceală contractată în cursul unui zbor „cosmic"!

Pentru Catindat, *metoda lui Matei* din expoziţia piesei a devenit un panaceu miraculos prin care pot fi rezolvate toate suferinţele muritorilor de rând, şi în ciuda aparenţelor de întâmplare episodică sau de *gag*, modul acesta de a tranşa problemele vieţii cu ajutorul sofisticii din circuitul oral reprezintă al doilea sistem important în care textul lui Caragiale trebuie citit. În primul moment, Iordache se arată sceptic în faţa explicaţiilor Catindatului, pe care le numeşte „*mofturi italieneşti*" şi cărora le contestă orice valabilitate [...].

În realitate însă, până la sfârşitul piesei Iordache se va convinge de eficienţa metodei lui Matei şi de faptul că, într-adevăr, *naturelul* poate exista fără nici o bază şi că, în certe împrejurări, oamenii pot merge prin ploaie susţinând că e soare, „*numai aşa la un caprit*". Căci să nu uităm, Nae Girimea nu este doar frizer, ci şi *doftor de bătături* şi *sub-chirurg*, ca italianul Cesare Mattei în imaginaţia Catindatului, iar Pampon, Crăcănel, Miţa şi Didina devin în grade diferite pacienţii subchirurgului şi ai lui Iordache, „*calfă la Girimea*".

Critica mai veche (şi mai ales Gherea) s-a străduit să descifreze în litera lui deznodământul din *D-ale Carnavalului*, reproşându-i lui Caragiale faptul că a dezlegat firele acţiunii în culise şi nu pe scenă, împreună cu spectatorii şi eroii, cum se întâmplă de obicei. Dar nu decurge tipul acesta de mistificare dramaturgică din „*medicina Matei*", şi nu este mai important să constatăm efectul „electro-homeopatic" al unor explicaţii presupus ingenioase, decât să ştim ce le-a spus *exact* Nae Girimea urmăritorilor săi? Credibilitatea unor teorii depinde nu numai de natura argumentelor propriu-zise, ci şi de contextul în care acestea sunt susţinute, şi adesea oamenii sunt constrânşi de împrejurări să ia drept adevăr propria lor dorinţă din imaginaţie sau, şi mai rău, imaginaţia celor mai puternici decât ei. în *D-ale Carnavalului* Iordache, Nae Girimea şi Pampon sunt obligaţi, din interes, să accepte *lotăria* Ipistatului, Miţa trebuie să-şi facă *o carieră* şi de aceea nu poate renunţa la Crăcănel, Didina are şi ea nevoie de Pampon care, la rândul său nu vrea să renunţe la Didina. Pentru o clipă, Miţa, Didina, Crăcănel şi Pampon au trăit orgoliul unei răzbunări sentimentale şi al refuzului unei promiscuităţi sufleteşti din ce în ce mai mari. Toţi s-au arătat a fi *turbaţi*, Crăcănel a vrut să-l rupă cu dinţii pe Bibicul, Miţa a vrut să arunce cu *vitrion englezesc* şi apoi să se omoare cu briciul în frizeria lui Nae, iar Pampon a mers cel mai departe cu nevoia de răzbunare, aplicând palme servitoarei Didinii şi un început de corecţie bietului Crăcănel. În actul I Miţa şi Pampon au jurat să se răzbune

împreună, iar la începutul actului III, Crăcănel, Pampon şi Catindatul au spart uşa frizeriei lui Nae Girimea. Dar clănţănitul aluziv al foarfecelor din finalul piesei are efect nu numai asupra măselelor Catindatului, ci şi asupra celorlalte personaje, care ar putea să rostească aceeaşi replică, într-un glas: „*Mersi, neică, mi-a trecut!*“

Florin Manolescu, *Caragiale şi Caragiale*, Jocuri cu mai multe strategii [1983], ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Humanitas, 2002, pp. 101-133

Ispita autoritarismului se traduce în lumea lui Caragiale şi printr-un caracteristic sindrom de „cetate asediată“, printr-o stare de pândă şi panică generală de aşteptarea declanşării unui asalt iminent, care nu se produce totuşi niciodată. Gazetele întreţin cu frenezie psihoza terorizantă a „comploturilor“, a „conspiraţiilor“ şi a „asasinatelor“ tenebroase, a războiului care-ncepe azi-mâine, dacă nu cumva, între timp, a şi izbucnit, a duşmanilor care se pregătesc să ne atace şi să ne distrugă (*Boris Sarafoff!*, *O lacună...*, *Ultima oră!*).

Se trăieşte continuu sub ameninţarea unei primejdii cu mii de chipuri; se trăieşte în alarmă şi în nesiguranţă, cu ochii-n patru şi cu inima gata să sară din piept. Omului caragialesc i se insuflă convingerea că este un om periclitat; se teme că i se destramă familia, se teme că va fi „suprimat“, se teme că i se vor da pe faţă micile sau marile matrapazlâcuri, se teme bianual, de sf. Dumitru şi de sf. Gheorghe, că nu găseşte unde să se mute, se teme de iarnă, se teme de ghinion, se teme de „şef“, se teme de ipistaţi, se teme că poate fi „lucrat“, se teme de orice, chiar şi de nimic. Mai ales de nimic: omul periclitat este o victimă sigură a ficţiunii. Conul Leonida citeşte la rubrica „Ultime ştiri“ din gazeta lui preferată o informaţie care-l înspăimântă: „Reacţiunea a prins iar limbă. Ca un strigoi în întunerec, ea stă la pândă ascuţindu-şi ghearele şi aşteptând momentul oportun pentru poftele ei antinaţionale... Naţiune, fii deşteaptă!“. Frica, o dimensiune permanentă a vieţii în lumea lui Caragiale, ia în acest caz forme aproape simbolice. Conul Leonida încearcă să-şi transforme casa într-o fortăreaţă, fie ea cât de precară, „baricadează uşa cu paturile şi mobilele“, într-un justificat impuls către închidere şi izolare: pericolul vine de afară, legăturile cu exteriorul trebuie în consecinţă întrerupte. Leonida se ştie „deochiat“ („cum sunt eu deochiat, drept aicea vin, să ne dărâme casa“) şi se apără cum poate mai bine: blochează intrarea, face întuneric („Stinge lampa!“), impune tăcere şi interzice orice mişcare („St! nu te mişca!“). Frica are un efect mineralizant; în lumea lui Caragiale oamenii se transformă adesea în licheni şi muşchi, devin o rocă vegetală.

Dacă locuinţa lui Leonida capătă un aspect de cazemată, locuinţa lui Jupân Dumitrache seamănă cu o cazarmă; desigur, în acord cu specificul acestei

lumi, şi cazemata şi cazarma sunt biete improvizaţii, simulacre grosolane, neintenţionate parodii groteşti. Acţiunea din *O noapte furtunoasă* începe într-o „odaie de mahala“, unde se găsesc doi bărbaţi. Ambii sunt îmbrăcaţi în uniforme. Unul este Jupân Dumitrache, „în haine de căpitan de gardă fără sabie“, iar celălalt este ipistatul Nae Ipingescu, se-nţelege de la sine că în uniformă. Singurul obiect din încăpere care atrage atenţia este o armă, aşezată de altfel la vedere („răzemată de fereastră, o puşcă de gardist cu spanga atârnată de ea“). Jupân Dumitrache povesteşte ipistatului întâmplarea cu „bagabontul“ care i-a scăpat; este o istorioară cu tematică vitejească, deşi s-a încheiat cu un eşec, nu cu o victorie; dar scoate în evidenţă o anumită stare de spirit. Al treilea personaj care îşi face apariţia (cu el debutează scena a II-a) este Chiriac, iar prima lui replică nu este altceva decât un raport militar: „Jupâne, trebuie să facem mandat de arestare pentru Tache pantofarul de la Sf. Lefterie; nu vrea să iasă mâine la izirciţ cu nici un preţ“. Cei trei decid, cu vorba lui Chiriac, să-l „pocăiască“ pe nesupus. În scena a treia, Spiridon, „băiat pe procopseală în casa lui Titircă“, un fel de paj de mahala, aduce stăpânului său o gazetă, apoi „sabia şi cintironul“: cherestegiul căpitan se prepară să plece „de rond“. În continuare, Jupân Dumitrache îl elogiază pe Chiriac pentru virtuţile ostăşeşti dovedite („Nene Nae, auzişi cum îmi poartă Chiriac de grija rondului? Ei! i-e tot frică să nu uit reglementul. Are ambiţ băiatul, ca să fie compania noastră ceva mai abitir din toate. Gândeşti dumneata că mai primeam eu să fiu căpitan dacă nu-l alegea pe el sergent? Ştii cum a regulat compania?“), apoi ascultă şi comentează ce-i citeşte Ipingescu din *Vocea Patriotului Naţionale*, gazeta adusă mai înainte de Spiridon. Este vorba de articolul lui Rică Venturiano, intitulat „*Republica şi Reacţiunea* sau *Venitorele şi Trecutul*“. Lectura acestui text reprezintă de fapt o instruire propagandistică, necesară efectuării rondului; nu se pleacă în misiune, chiar dacă este una de rutină, fără prelucrare teoretică. Despre articolul lui Venturiano cei doi spun că „loveşte bine“, „combate bine“, ba chiar că „i-a înfundat!“: o terminologie însufleţită şi luptătoare, ce arată că obiectivele pregătirii au fost integral atinse. Verificarea nu întârzie. Nici nu sfârşeşte bine Ipingescu de citit articolul, că din stradă răzbate „glasul Ziţii“, ca o răsfrângere solicitantă în concret a consideraţiilor abstracte din *Vocea Patriotului Naţionale*: „Mitocane! pastramagiule! la poliţiune!“. De la teorie se trece la practică. Jupân Dumitrache îşi mobilizează tovarăşul de luptă („Săi, nene Nae!“), Ipingescu răspunde cu un cuvânt, „Urgent!“, care semnifică deopotrivă promptitudine, eficienţă şi alertă, iar cei doi părăsesc alergând încăperea, în şuieratul desigur isterizant al „signalului de alarmă“ dat de ipistat cu „fluierul de la cheotoarea mondirului“.

Locuinţă sau cantonament?!

Atmosfera din casa lui Jupân Dumitrache indică limpede, în orice caz, în ce măsură este predispusă lumea lui Caragiale să-şi militarizeze existenţa,

manifestarea cea mai expresivă a năzuinţei autoritare. Şi de ce.

Nu o face pentru glorie; ispita gloriei lipseşte de acolo unde nu există decât elementara preocupare de a supravieţui cu orice preţ. Nu o face pentru a se apăra de o primejdie reală sau închipuită, fiindcă şi-a făcut din supunere o armă ce-i îngăduie să-şi folosească imensele resurse de viclenie. Nu o face pentru a triumfa asupra unui duşman care o ameninţă sau care trebuie pur şi simplu zdrobit numai pentru că există. Nevoia de a cuceri este la fel de necunoscută în această lume ca şi setea de glorie. Avânturile ei războinice au un caracter prin excelenţă domestic şi sunt aproape întotdeauna îndreptate spre interior, consumându-se în conflicte ce au invariabila înfăţişare a unor scandaluri de familie ori între cunoştinţe mai mult sau mai puţin apropiate; şi se poate spune că, deşi se teme de invazii, deşi are fobia străinilor, lumea lui Caragiale se autoinvadează, asemenea unui aluat care se umflă irezistibil dinlăuntru de fermentaţia drojdiei şi se revarsă colcăind, bolborosind înfundat, făcând bulbuci. Sau ca un terci fremătător, în ebuliţie. Privită de la oarecare distanţă şi din afară, ea este cu adevărat moale şi potolită; autopericlitându-se, nu mai reprezintă pentru autorităţi niciun pericol. E paşnică – se cucereşte neabătut pe sine însăşi.

Mircea Iorgulescu, *Eseu despre lumea lui Caragiale*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1988, pp. 124-129

Proiectând în finalul spectacolului său cu *Scrisoarea pierdută* un banchet propriu-zis, Liviu Ciulei a intuit, în parte, plenitudinea deznodământului. Dar numai în parte. Căci, jucată doar caricatural şi doar în registru minor, derizoriu, scena a XIV-a n-are pregnanţă, nici impact. Ba mai mult, falsifică viziunea finală a *Scrisorii pierdute*: îmbrăţişarea generală, precedată de iertare şi împăcare. Neavând cunoştinţă de ridicolul şi amoralitatea lor, personajele caragialiene sunt sincere şi patetice în tot ce spun şi fac. Când Trahanache îi spune lui Caţavencu: „Şi aşa zi, ai? d-ai noştri, stimabile? bravos! mă bucur“, trebuie să credem că bucuria venerabilului este autentică. După cum în replica adresată lui Tipătescu – „Să mă ierţi şi să mă iubeşti!“ – expansivitatea lui Caţavencu este şi ea reală, cerând, cu adevărat, „puţintică iubire“. Indivizii, până acum învrăjbiţi, odată metamorfozaţi în comeseni se înfrăţesc într-o atmosferă paradisiacă: „Toată lumea se sărută, gravitând în jurul lui Caţavencu şi lui Dandanache, care se strâng în braţe, în mijloc“.

În deznodământul piesei, participanţii – fie „cu borcane de băutură în mâini“, fie cu cupe de şampanie, toţi „foarte chefuiţi“ – se comportă, observă N. Steinhardt, ca şi cum ar fi deja în rai. Acesta ar fi secretul revelat al *Scrisorii pierdute*: o taină legată de o alta mult mai mare, „Taina supremă a creştinismului“.

Conform căreia are loc şi aici împărtăşirea comună dintr-o pâine şi dintr-un vin, „spre iertarea păcatelor“, producându-se transfigurarea generală într-o relaţie de bunăvoinţă reciprocă. De altfel, în *Jurnalul fericirii*, rezumându-l pe Alexander Schmemann, eseistul notează: „lumea pentru creştin e un ospăţ, imaginea ospăţului apare de-a lungul întregii Scripturi şi este şi finalul, încoronarea ei“. Aceasta pentru că, în referinţele evanghelistului, paradisul este echivalat fie cu o „cină mare“ (*Luca*, 14, 16), fie cu un ospăţ mare“ (*Luca*, 5, 29). Străjuit de „Domnul ospeţelor“, adică de Iisus, banchetul de sfârşit al *Scrisorii pierdute* e unul al iubirii: „Să mă ierţi şi să mă iubeşti!“.

Avem aici cea mai insolită interpretare a deznodământului piesei. După o primă lectură a eseului, mulţi cititori vor rămâne sceptici, spunându-şi că Steinhardt exagerează. Că, dacă analiza de câmp din jurul *Scrisorii pierdute* e reală, analiza de text a piesei n-o justifică pe prima. Pentru contrarierea sporită a scepticilor, vreau să consolidez edificiul viziunii lui N. Steinhardt, atrăgând atenţia asupra unui detaliu de text, referitor la cadrul scenei finale. Unul pe cât de important, pe tot atât de ignorat de cititorii, regizorii şi fanii lui Caragiale. Acea „mulţime de cetăţeni cu ramuri verzi“ în mâini care invadează scena constituie fundalul simbolic al deznodământului. Or, conform simbolismului european, pe de o parte, verdele este o culoare *mediană*, situată între roşul infernal şi albastrul celest, iar pe de alta, *ramura verde* reprezintă însemnul binecunoscut al împăcării, al vieţii şi al paradisului. Toate aceste „ramuri verzi“ce încadrează finalul piesei au fost uitate în egală măsură şi de comentatori, şi de regizori. Deoarece cititorul de azi, pervertit de scepticism, nu poate crede în autenticitatea împăcării dintre aceste fiinţe derizorii, fiind convins că ele ar fi doar „ipocrite“. Or, în privinţa acestei „ipocrizii“ care, altfel, ar devaloriza în chip automat, codul binar *Iartă-mă – Te iert*, răspunsul cel mai potrivit ce i se poate da cititorului de azi este *acela* al lui Caragiale însuşi. Iată-l deci, pur şi simplu: „...când se serbează victoria electorală, omul (Cetăţeanul turmentat, interpretat de Ion Brezeanu – n.n.) ridică din toată inima-i recunoscătoare toastul lui «în sănătatea coanei Joiţichii, că e damă bună!». Dragostea sinceră cu care Brezeanu îşi motivează toastul este o culme teatrală. Cu două vorbe spuse cald, din adâncul sufletului, el pune un fel de pecete morală pe o poemă, poate, condamnabilă, pe o operă intelectuală de o moralitate cu drept cuvânt atât de contestată. După toastul lui Brezeanu, un om de inimă nu poate ieşi din teatru fără să se împace, ba oarecum chiar să simpatizeze, cu distinsa damă de lume şi cu beţivul josorât de cârciumă, două creaturi greşite, vinovate, Dumnezeu ştie din ce pricini, dar bune – zică ce le place ipocriţii! – cu siguranţă, bune“. Prin schiţarea acelui spectator-om de inimă *emoţionat* în finalul *Scrisorii pierdute*, dar şi, pur şi simplu, prin timbrul lor afectiv, aceste fraze ale lui Caragiale te fac să exclami: „Curat Steinhardt!“.

Lumea *Scrisorii pierdute* e o lume de mijloc, aşezată „pe undeva pe linia

de aur a echilibrului, unde omenescul stă între divin şi drăcesc, unde [acesta] încă nu e cu totul şi cu totul înrobit răului“. Ea păstrează „legătura ontologică neîntreruptă cu esenţa creştinismului“ prin ritualul iertării şi împăcării, concretizat de codul binar „Iartă-mă – Te iert“. Ea nu are încă, observă N. Steinhardt, contact cu „lumea răului absolut“. Dar, să adăugăm, nici cu lumea binelui absolut. Căci aici indivizii nu sunt nici buni, nici răi; altfel spus, sunt şi buni, şi răi, niciodată, însă, buni sau răi (nu întâmplător, faimoasa alternativă a lui Farfuridi – „Din două una, daţi-mi voie: ori... dar; ori... dar“ – se autoanulează, nefiind decât un paradox absurd). E o lume a conjuncţiei (şi... şi), care nu cunoaşte disjuncţia (sau... sau). De altfel, încă Mircea Vulcănescu, în *Dimensiunea românească a existenţei*, conchide că, datorită felului particular de a înţelege raportul dintre existenţă şi posibilitate, noi nu concepem alternativa. Ethosul occidental e dintru început disjunctiv: alb sau negru, virtuos sau păcătos, sfânt sau mare păcătos. Absenţa acestui „sau“ moral din lumea românească e şi ea consecinţa acestei situări mediane [...] pe linia bunului-simţ de ascendenţă latină. În termenii moralei nordice, reflectate de un Ibsen, de pildă, nouă ne este specific „păcătosul tipic-mijlociu“, unul care, cum ar spune Caragiale, n-a *dospit* destul, necrescând complet nici pe linia binelui, nici pe linia răului [...]. Rămânând şi alb şi negru, pe jumătate păcătos, pe jumătate virtuos. Păcătosul tipic-mijlociu nu se înveşmântă nici în alb, nici în negru, el umblă în petice albe şi negre, e pestriţ. Salvarea lui este asigurată, totuşi, în lumea *Scrisorii pierdute*, căci acolo încă funcţionează codul creştin al lui „Iartă-mă – Te iert“. Fapt firesc, după Caragiale – cel din *Morală şi educaţie* – căci „neamul acesta nu e un neam stricat; e numai nefăcut încă; nu e pân-acuma dospit cumsecade. E încă nelimpezit...“.

Noi, însă, cei de azi, nu mai trăim în aceeaşi lume cu lumea *Scrisorii pierdute*. Ea, această lume a lui Caragiale, ne este astăzi străină, de aceea nici nu credem în autenticitatea deznodământului din *Scrisoarea pierdută*. Condiţii istorice atroce ne-au îndepărtat de această „lume a blândeţii, iertării şi împăcării“, după cum ne-au silit la o radicalizare a atitudinilor. Astfel, din punct de vedere moral, N. Steinhardt a avut o evoluţie netă pe traiecţia sfântului: refuzând să devină denunţător şi martor al acuzării, s-a oferit pe sine, în mod necondiţionat, de bunăvoie, ca acuzat, ca jertfă, adică. [...] Dar dacă ar fi trăit încă şi ar fi supravieţuit evenimentelor din decembrie ’89, el ar fi avut o mare neplăcută surpriză. Adică ar fi descoperit că n-are cui să acorde iertarea, căci nimeni nu i-ar fi cerut-o. Ar mai fi descoperit, totodată, şi că contemporanul său a căzut mai jos decât Caţavencu: codul binar „Iartă-mă – Te iert“ nu mai funcţionează în vremea noastră, nu pentru că nimeni nu ar fi putut să spună „Te iert“, ci pentru că nimeni n-a căzut în genunchi exclamând „Iartă-mă“. [...] Or, tocmai sentimentul culpabilităţii n-a mai funcţionat în epoca postdecembristă: niciunul dintre vinovaţi nu şi-a asumat, în primul rând în faţa propriei instanţe şi apoi în faţa celei publice,

vreo *culpă morală*; niciunul dintre ei n-a spus net şi îndrăzneţ: „Sunt vinovat“. Consecinţele le-a dezvăluit deja Jaspers: prin nerecunoaşterea culpei nu se produce nicio transfigurare, nicio prefacere interioară fundamentală, nici la nivel de individ, nici de colectivitate [...]. Aşa că societatea românească n-a devenit o comunitate care, sub semnul iertării şi împăcării, să se împărtăşească dintr-o pâine şi dintr-un potir. Ea şi-a continuat astfel plonjonul pe toboganul degradării, căci nemărturisindu-şi vini individuale, nu există decât o inefabilă vinovăţie generală, care, neavând cine s-o judece, se transformă într-o achitare generală. Vechiul regim n-are, deloc întâmplător, decât un unic mare vinovat – Ceauşescu – preschimbat, ca în religiile primitive, în omul-ţap ispăşitor şi trimis în pustie cu toate păcatele noastre. [...]

Stând încă pe conglomeratul moştenit, lumea *Scrisorii pierdute* trăia ca şi când ar fi deja în rai, împăcată cu sine, căci acolo încă mai exista cine să ceară iertarea şi s-o primească. Acel „Să mă ierţi şi să mă iubeşti!“ al lumii *Scrisorii pierdute* nu-şi mai mare astăzi rostul: nimeni nu-şi mai cere iertare, deoarece nimeni nu-şi mai asumă vreo vină. Vinovatul de azi se comportă exact cum prevedea dostoievskianul părinte Tihon: aşteaptă numai ura nevinovatului, ca să-i întoarcă o ură şi mai mare. Lumea confuză care a substituit-o pe aceea a *Scrisorii pierdute* trăieşte suspendată, ca şi când n-ar fi nici în rai, nici în iad: având egală îndreptăţire, aici, vinovatul îl judecă, zgomotos, pe nevinovat, predicând cenuşiul pe cenuşiu şi aruncând anatema şi asupra albului şi asupra negrului.

Ion Vartic, „Steinhardt şi secretul *Scrisorii pierdute*“ [1995]; reluat în Ion Vartic, *Clanul Caragiale*, Biblioteca Apostrof, Cluj-Napoca, 2002, pp. 173-183

M-au interesat „imaginile“ lui Caragiale, ale creaţiei sale, aşa cum se succedă ele de-a lungul a cinci decenii. O cercetare „imagologică“ are neajunsurile ei. felul în care ipostazieri ale operei şi ale autorului apar la un moment dat în prim-plan, menţinându-se o vreme pe poziţie centrală pentru a ceda apoi locul unui nou mod de a privi şi de a înţelege scriitorul în cauză şi producţia lui literară aminteşte frapant o povestioară a lui Karel Čapek despre personalitatea umană. Aceasta ar fi asemenea unui grup de persoane călătorind împreună de-a lungul unui drum. Între călători se leagă prietenii, se nasc vrajbe, se formează coalizări spontane şi divergenţe, autoritatea unora în cadrul grupului se erodează, alţii se impun tot mai mult, astfel că, pe rând, câte unul trece în faţă, drept călăuză, fiind apoi înlocuit de un altul. „Imagologia“ practicată aici e parcă prea atentă la aspectele călăuzitoare şi prea puţin preocupată de mişcările care se produc „în spate“, în planul doi: mai estompate, mai confuze, mai învălmăşite, dar, cu

siguranţă, importante pentru impunerea viitorului *leader*. În plus, ţinând firul drumului, analiza se face că nu-i observă pe cei care se răznesc, pe cei care merg cruciş sau în răspăr. Mă simt dator să pomenesc măcar un asemenea caz.

Eseul lui N. Steinhardt, *Secretul „Scrisorii pierdute“*, face parte din *Cartea împărtăşirii*, apărută la Cluj, în Biblioteca Apostrof, 1995. El a fost publicat pentru prima oară în revista *Ethos*, de la Paris, cu două decenii mai devreme, sub pseudonimul opac Nicolae Niculescu, 1975: cu un an după monografia lui I. Constantinescu şi cu unul înainte de cea a lui Al. Călinescu. O „punte“ mai fisurată cu greu s-ar fi putut imagina. Dacă sunt de găsit afinităţi ale acestui eseu foarte personal, trebuie să ne deplasăm cu peste patruzeci de ani în urmă, către amintitul articol din 1931 al lui Mihai Ralea, *Lumea caragialiană*. Dar N. Steinhardt trece mult dincolo de constatarea că „lumea lui Caragiale e minunată: e o lume absolut paradisiacă, fără griji şi fără, cum se spune azi, în limbaj mistic, fără cine ştie ce problematici interne“ a criticului interbelic. Pentru Steinhardt, semnificaţia operei lui Caragiale e transistorică, pentru că ea face posibilă înţelegerea unei „alte lumi“, nici a Orientului, nici a Occidentului, „lumea românească“. În jurul lui Caragiale, autorul dezvoltă o seducătoare speculaţie de tipologie culturală. Tocmai aici apare şi marea surpriză. Investitura „reprezentativităţii“, am văzut, a alertat judecăţile negative: faţă de Caragiale sau faţă de noi înşine. Din punctul de vedere al lui Steinhardt, dimpotrivă. „Caragiale ne descoperă sufletul românesc în toată minunata lui dulceaţă şi creştinătate“ [...]. Ar fi prea anevoios să căutăm aici pe ce se bazează o atare afirmaţie extravagantă. Eseul se urmăreşte uşor – se citeşte „cu sufletul la gură“ – graţie dezinvolturii în argumentaţie, ingeniozităţii în asocierile de idei şi colocvialităţii în expresie şi, din aceleaşi motive, firul lui de reflecţie se urmează greu. E un joc nestingherit, de scăpărătoare inteligenţă, cu termeni-cheie pentru descrierea şi interpretarea axiologică a lumii caragialiene; o înlănţuire de „convertiri“ semantice, prin explicaţie, exemplu, analogie şi, în special, prin contrast. „Lejeritatea“ e interpretată ca „sănătos relativism“, „un mod de viaţă plin de omenie şi încântare“. Spiritul tranzacţional al faimoaselor „împăcări“ caragialiene se aşază „pe linia de aur a echilibrului, unde omenescul stă între divin şi drăcesc“. Versatilitatea, labilitatea reprezintă „apărarea bunului simţ împotriva ideilor şi teoriilor“. „Hatârul“ se opune inumanei intransigenţe. „Neseriozitatea“ e deschisă şi tolerantă, mai creştinească decât încrâncenarea. Sporovăiala apare drept o formă de afirmare a libertăţii în contrast cu autocenzura ş.a.m.d. Se poate polemiza, evident, din belşug pe marginea opiniilor autorului. Altceva mi se pare aici demn de semnalat. „Analiza de câmp“ – cum îi spune Steinhardt, după Marshall Mc Luhan – extrem de liberă în raport cu textul caragialian antrenează în discuţie ordinea interioară a tablei de valori umane. Pentru eseist, opera caragialiană dă impulsul şi terenul revizuirii acestei ordini – un act, în fond, de autodefinire.

Steinhardt îşi începe eseul cu o confesiune: mergând la teatru cu mama sa, amândoi lăcrimau sau plângeau la piesele lui Caragiale – în special la sfârşitul actului al IV-lea din *Scrisoarea pierdută*, când Caţavencu îi cere iertare lui Zoe şi ea îl iartă. „De ce lacrimile acestea?“ – se întreabă autorul. Ar putea fi un mod de „punere în pagină“ a textului, într-un ancadrament de trăire personală. Nu este. Caragiale are darul, mai mult decât alţi scriitori, de a-i conduce pe exegeţi la o largă şi profundă confruntare cu sine. Critica operei caragialiene vorbeşte, într-o măsură şi cu o pregnanţă mai mare decât de obicei, deopotrivă despre scriitor şi despre interpret. Convingerile, credinţele, experienţa şi înţelegerea vieţii, predispoziţiile afective, trecutul propriu, nostalgiile, traumele, năzuinţele de viitor ale interpretului se ridică energic în transparenţa textului critic. Caragiale *c'est moi* – mărturiseşte mai voalat sau mai direct, comentariul asupra scriitorului, din nou şi din nou.

Caragiale satiricul, maestru al „realismului critic“; Caragiale precursor al „literaturii absurdului“; Caragiale „textualist“, promotor al „deconstrucţiilor“ convenţiilor literare; Caragiale pe post de „placă turnantă“ a literaturii române; Caragiale „duplicitar“; Caragiale „existenţialist“; Caragiale „cel negru“, al unui univers coşmaresc; Caragiale al „veşnicei reîntoarceri“; Caragiale în calea istoriei celei mari; Caragiale „retro“; Caragiale „glissando“; Caragiale *c'est moi*; şi câte feluri de Caragiale mai sunt, dom'le?

Liviu Papadima, *Caragiale, fireşte*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1999, pp. 192-194

Se spune, adesea, că România e ţara lui Caragiale, adică ţara lui Mitică, Lache şi Mache, mici secături simpatice, oameni de vorbe, specialişti în şpriţuri şi mititei, doctori docenţi în trăncăneală... Dacă este aşa, am replicat eu odată, cum se face că în România lui Mitică, Lache şi Mache se nasc mari poeţi şi că, în genere, cultura română este o cultură de poeţi?!... Cineva, un eminent prozator, a observat că, tocmai din acest paradox iese tragicul românesc întruchipat, între alţii, de geniul lui Eminescu: tragedia lui este că s-a născut în ţara lui I.L. Caragiale... Putem glosa la infinit pe această temă, amintind, între altele, de faptul că generaţia lui Eliade şi Noica l-a repudiat pe Caragiale pe motiv că zeflemeaua lui, generalizată la nivelul spiritualităţii naţionale, sugrumă în noi simţul metafizic. Sunt şi azi mulţi intelectuali care gândesc aşa, deplângând faptul că I.L. Caragiale ne-a format stilul şi că, deşi au trecut peste noi atâtea, viaţa publică şi instituţiile româneşti continuă să funcţioneze după *legea Caragiale*.

Am şi aici o observaţie de făcut şi anume: nu cred că *stilul românesc* este, în totalitate, stilul personajelor lui Caragiale şi, apoi, nu cred că I.L. Caragiale suprimă în noi sentimentul metafizic şi dorinţa noastră de a atinge marile concepte. Cred, dimpotrivă, că *spiritul românesc* (sau ceea ce Mircea Vulcănescu numea *Omul românesc*) este mai complex decât spun adversarii marelui fanariot şi că stilul nostru de existenţă nu se poate confunda cu stilul unui Mitică în veşnic delir verbal, aflat mereu în treabă, neserios şi fără cuvânt... Am dovedit în altă parte că, atunci când vorbim de stilul românesc şi de modul nostru de a ne situa în lume, trebuie să luăm în seamă şi cealaltă parte a noastră (*partea noastră cea mai bună*, cum zicea Noica), aceea care a produs poezia populară, pe Eminescu, Arghezi, Brâncuşi, Blaga, miturile şi tot ceea ce poate defini „românescul“ ca mod de a fi şi de a face...

Dar I.L. Caragiale? Caragiale este, negreşit, un mare creator, opera lui e vie, limbajul lui este încă actual şi modelele lui de existenţă continuă să funcţioneze într-o oarecare măsură. Mai ales în viaţa politică. Acest fapt se explică nu numai prin faptul că românul este, prin natura lui, încurcă-lume, demagog, cârtitor, ci dintr-un motiv mai direct: geniul comic al lui I.L. Caragiale a fixat câteva situaţii de existenţă şi un număr de caractere care, indiferent de sistemul politic şi de evoluţia societăţii, se repetă. Dacă avem impresia că unii politicieni de astăzi plagiază pe Caţavencu, Trahanache sau Farfuridi este pentru că ei repetă, cu alte vorbe, un discurs preexistent într-o situaţie analoagă. Ce poate face un om politic provincial care vrea să fie ales, prin orice mijloace, deputat? Ţine discursuri sforăitoare şi, paralel, încearcă să-şi compromită adversarul cel mai bine plasat. Şi cum să-l compromiţi mai sigur? Intrând în posesia documentelor compromiţătoare privind afacerile lui (necurate) şi intimităţile sale sentimentale. Caţavencu pune mâna pe „scrisorica de amor“ şi ameninţă cu dezvăluirea ei, omul politic de azi corupt îşi intimidează adversarul cu dosarul unei privatizări ilicite şi, în caz de rezistenţă, trimite la *Războiul*, de mare tiraj, documentele distrugătoare. Stil românesc? Stil general într-o campanie electorală, stilul unor situaţii de existenţă ce se repetă oriunde şi aproape oricând... Modernitatea şi postmodernitatea n-au reuşit să schimbe sistemul de promovare politică şi nici, într-o măsură hotărâtoare, caracterul individului...

Caragiale în România de azi? Impresia mea este că societatea românească imită, uneori, opera lui, mai ales când e vorba de viaţa publică. *Discursul* său este atât de puternic încât, în orele noastre slabe, *caragealizăm* fără să ştim. În al doilea rând, nu cred în ruptul capului că suntem o ţară de Mitici şi că, noi, toţi, românii suntem condamnaţi să trăncănim la infinit şi să „trădăm“ ori de câte ori ne vine bine. Dacă ar fi aşa, cum de românii au dat şi continuă să dea, repet, mari creatori în sfera culturii? Ce-i caragialesc în Eminescu sau în sculpturile lui Brâncuşi? Ce-i atât de neserios, „miticesc“ în încercarea noastră de a ne construi şi rezista ca

popor, adică în istoria noastră? Veşnica noastră referire la Caragiale a devenit un reflex. Reflex de frică, reflex de apărare. Poate chiar un reflex al comodităţii noastre intelectuale.

I.L. Caragiale? Un mare creator român, un ironist complex care, aşa cum au observat mulţi, nu rămâne numai la zeflemea, în fine, Caragiale este un scriitor şi un moralist (în publicistica lui extraordinară) pe care românii trebuie să-l descopere... Mitică al său nu se poate identifica, total, cu *omul românesc*, dar în fiecare din noi există, probabil, un Mitică inventiv şi vorbăreţ, cârtitor, speriat că-şi pierde slujba, „trădat“ uneori în amor, tachinat de amici şi ameninţat, zilnic, de *Războiul* din oraşul nostru de reşedinţă... Mitică, ascuns ca o coastă de drac în fiinţa noastră profundă, ne poate înveseli în viaţa de zi cu zi care, nu se ştie de ce, se arată a fi din ce în ce mai tristă, *mon cher*...

Eugen Simion, „I.L. Caragiale în ţara lui Eminescu“ [2001]; reprodus în Eugen Simion, *Fragmente critice*, vol. V, *Sfârşitul literaturii*, Fundaţia Naţională pentru Ştiinţă şi Artă, Bucureşti, 2007, pp. 83-85

Încălcând cu inocenţă avertismentul aristotelic care arată că „cei ce nu cunosc puterea de semnificaţie a numelor fac paralogisme, fie discutând ei înşişi, fie ascultând pe alţii“ [...], două dintre cele mai populare personaje caragialiene, Ipingescu şi Jupân Dumitrache, devin victimele necunoaşterii limbii; astfel, din textul lui Rică Venturiano, ei traduc „a mânca (a manca, a lipsi)... sfânta Constituţiune... şi mai ales cei din masa poporului“ prin „să nu mai mănânce nimeni din sudoarea bunioară a unuia ca mine şi ca dumneata, care suntem din popor, adică să şază numai poporul la masă, că el e stăpân“. Eroarea lor de interpretare este dublă: pe de o parte, franţuzismul *a manca*, a lipsi, e echivalat cu a mânca, ceea ce dă naştere primului dintre sofismele de limbaj, *echivocul* sau *omonimia* [...]; a doua greşeală constă în interpretarea *amfibologică* a expresiei „masa poporului“. Aristotel a relevat că atunci când cuvintele „nelegate au un singur sens“, dar cele „legate au mai multe sensuri“, se poate produce pseudoraţionamentul lingvistic al amfibologiei sau echivocul propoziţiei/ sintagmei: Stagiritul a ilustrat această *fallacia* prin sintagma „ştiinţa literelor“, care poate însemna „fie că literele înseşi au o ştiinţă, fie că cineva are o ştiinţă a literelor“ [...]. Căzuţi în capcana pluralităţii semantice a unei expresii compuse, cei doi bravi eroi caragialieni fac abstracţie de sensul sociologic al sintagmei – de *masă*, mulţime – şi înţeleg, *ad litteram*, că numai poporul trebuie să aibă mâncare... Pentru aceşti înduioşători sofişti de mahala, problema „*sufragiu*[lui] universale“ se rezolvă la fel de uşor, prin simpla schimbare a *accentului*: „bate în

ciocoi, unde mănâncă sudoarea poporului suveran... ştii: masă... sufragiu...“, cugetă adânc Ipingescu; aşadar [...] ei pun semnul egalităţii între vot şi servitor şi reduc, pentru a doua oară, politicul la gastronomic. [...]

Argumentul *ad misericordiam* ţine mai puţin de filosofie sau logică, şi mai ales de retorică, adică de acea artă iniţiată şi desăvârşită de şcoala filosofică a marilor sofişti; retorica se vrea „o logică a valorilor şi a plauzibilului“74, un substitut al silogismelor rigide care, dincolo de anumite limite, nu mai pot surprinde fluiditatea proceselor psihice; în *Gorgias*, ea e numită „făuritoarea convingerii întemeiate pe credinţă, iar nu pe învăţătură“ ori raţiune; încă prin intenţie, retorica este deci o încălcare flagrantă a logicului, presupunând invazia sentimentului în lumea dreptei judecăţi logice. În numele argumentului misericordiei, de pildă, Rică Venturiano cere ba dragostea „angelului“ său („nu striga, madam, fii misericordioasă! Sunt nebun de amor“), ba salvarea din pericolul de a fi prins: „Madam, cocoană! ai mizericordie de un june român în primăvara existenţii sale! de-abia douăzeci şi cinci de roze şi jumătate număr, douăzeci şi şase le împlinesc tocmai la Sfântul Andrei... Scapă-mă!“. Zeci de mici aranjamente dubioase din lumea lui Caragiale sunt obţinute prin apelul universal la înţelegere-toleranţă-milă: „te rog!... faci un mare bine pentru mine şi pentru familia mea... copiii mei...“ (*Infamie*); „Te rog, dragă Costică! dacă rămâne băiatul repetent încă un an, e o nenorocire pentru familia lui... şi pentru mine o mare mâhnire...“ (*Lanţul slăbiciunilor*) etc., etc. Deloc spectaculoase, ele sunt bine ştiuta, „irezistibila milogeală prietenească“, după cum le caracterizează un personaj caragialian. Inclusiv măruntele afaceri necurate ale lui Pristanda devin omeneşte inatacabile, căci sunt apărate de acelaşi paravan universal al milei: „Famelie mare... renumeraţie după buget mică...“. [...]

Ignoratio elenchi ad hominem, subspecia *ad populum*, sau „argumentul relativ la popor“, este acel pseudoargument care „se adresează poporului, mulţumii, de obicei prin pateticul discursurilor publice [...] flatându-i, linguşindu-i pasiunile, sentimentele, prejudecăţile, cusururile sau calităţile, superstiţiile ori preferinţele“75. Aşadar, în loc să se dovedească o teză prin date concrete şi adevărate, se pledează măgulind prejudecăţile mulţimii. Aşa cum *argumentum ad misericordiam* mânuieşte afectele individului, acest sofism paralel manipulează sentimentele de grup: etnice, naţionale, de breaslă etc., flatând prejudecăţile colective.

Caragiale se dovedeşte, şi pentru acest paralogism, o sursă generoasă: în *Meteahnă*, de pildă, nenea Iancu mărturiseşte că n-a reuşit să se împrietenească cu un tovarăş de băi decât după ce a folosit o anume „stratagemă, care mi-a reuşit. Într-o dimineaţă, când ne-am aşezat alături la cafea, după ce l-am salutat frumos, i-am zis pe ungureşte: «Bună dimineaţa poftesc!»“. Efectul e instantaneu, comeseanul lui Caragiale devenind, din posac şi distant, radios şi afabil. În

Românii verzi, Caragiale ne dă, ce-i drept, şi pandantul românesc al unui patriotism rău înţeles, întins peste „maximul de elasticitate“ şi toleranţă. Uneori, acest paralogism e o simplă *captatio benevolentiae*, pe temelia căreia se clădesc, cu migală şi pricepere, interese de altă natură; nimic mai patetic şi mai falacios, de pildă, decât debutul oratoric al lui Caţavencu: „...Ca orice român, ca orice fiu al ţării sale... în aceste momente solemne... mă gândesc... la ţărişoara mea... la România... la fericirea ei... la progresul ei... la viitorul ei“. În *O noapte furtunoasă*, acest pseudoargument este dus până la grotesc, căci Ipingescu, de pildă, îl salvează pe junele Rică Venturiano de răzbunarea soţului ofensat, a lui Jupân Dumitrache, tocmai prin apelul *ad populum*, „E d-ai noştri, e patriot!“; iar când „patriotul“ amorezat prinde limbă, toarnă un discurs *ad patriam*, menit să înlocuiască scuzele, explicaţiile, declaraţiile de amor către Ziţa etc.: „Domnule, Dumnezeul nostru e poporul: *box populi, box dei*! Noi n-avem altă credinţă, altă speranţă decât poporul... Noi n-avem altă politică decât suveranitatea poporului...“

Marta Petreu, *Filosofia lui Caragiale*, Editura Albatros, Bucureşti, 2003, pp. 59-60, 88-90

Ca şi cum ar fi vrut să arate că poate fi şi serios, Caragiale scrie *Năpasta*, o tragedie, anticipând naturalismul din marile nuvele. *Năpasta* a dat cea mai multă apă la moară acelora care l-au bănuit, vorba lui N. Davidescu, că ar fi „inaderent la spiritul românesc“. Demonstraţia lui Davidescu din 1935 (bine demontată de Ş. Cioculescu în *Detractorii lui Caragiale*), care ducea la ultimele consecinţe opinia unor Hasdeu şi Sturdza, aceia care au blocat premierea de către Academie în 1891 a unui volum de teatru şi a *Năpastei*, nu pune totuşi accentul pe drama (aşa o numeşte Caragiale) din urmă, deşi i-ar fi servit de minune prejudecata pe care şi-a clădit articolul. Însuşită chiar şi de admiratori ai scriitorului, prejudecata este că el nu posedă o bună cunoaştere a psihologiei ţăranului român. De unde falsitatea *Năpastei*, care i se părea lui Davidescu o piesă mai degrabă „rusească“ decât românească. Învinuirea se referă la două lucruri distincte, deşi deseori confundate de exegeţi. Întâiul este o confuzie, pe care o fac uneori şi criticii lui Sadoveanu sau Slavici, când consideră că este ţărănesc tot ceea ce se petrece la sat. S-a observat relativ târziu, de exemplu, că Sadoveanu a scris rareori despre ţărani, personajele lui predilecte nefiind lucrătorii pământului, ci crescătorii de oi, pădurarii sau boiernaşii. Tot aşa, probabil din extrapolarea tematicii din *Novele din popor* la *Mara*, destui, inclusiv G. Călinescu, au văzut în acesta din urmă un roman ţărănesc, deşi acţiunea are loc într-un târg, Mara e precupeaţă, iar despre viaţa la ţară vine vorba doar când i se caută Persidei un soţ, nici măcar acesta ţăran, ci învăţător. Anca şi Dragomir din *Năpasta* nu sunt nici ei ţărani, căci ţin cârciumă, ca şi Leiba Zibal sau Stravrache din nuvelele cunoscute. Gheorghe e învăţător, iar

Ion a fost pădurar. Inutil, aşadar, a specula pe tema caracterului neromânesc al acestor personaje asimilate greşit cu ţărănimea. Neînţelegerea psihologiei Ancăi mai are o sursă, de data aceasta pur literară. Anca s-a căsătorit cu Dragomir, deşi îl bănuia a-i fi ucis bărbatul dintâi, pe Dumitru, tocmai pentru ca să-l silească, de-a lungul convieţuirii lor, să se dea de gol şi să-l poată pedepsi. Au trecut nouă ani de la crima în urma căreia pădurarul a fost condamnat pe nedrept la ocnă. Ion, care şi-a pierdut minţile din cauza bătăilor din timpul anchetei, evadează cu un an înainte de împlinirea termenului (care este şi unul de prescriere a faptei), ascultând de îndemnul Maicii Domnului, şi se întoarce la crâşmă, fără să recunoască nici locul, nici oamenii. Anca e curtată de învăţător, dar ea nu mai poate iubi pe nimeni, orbită de dorinţa răzbunării. Văzând că nu poate scoate nimic de la Dragomir, nu se dă în lături să-l împingă pe Gheorghe să-i omoare bărbatul. Femeia îi manipulează pe cei doi, ca şi pe Ion, când îşi face apariţia, combinând tot felul de scenarii menite a-i satisface setea de răzbunare. Până la urmă reuşeşte: Dragomir va merge totuşi la ocnă, dar pentru o crimă pe care n-a săvârşit-o. Om slab, deşi cuprins de remuşcări, nu e în stare să-şi mărturisească vina, aşteptând prescrierea. Anca, în schimb, e teribilă. După ce se vede răzbunată (cu preţul morţii lui Ion, aproape împins la sinucidere!), îi strigă lui Dragomir care se rugase de iertare, declarându-i că din iubire pentru ea îi ucisese bărbatul: „Să te iert! D-aia te-am răbdat lângă mine, d-aia am umblat eu atâta vreme să te aduc aici, ca să te iert? (Râde)“. Şi, când Dragomir e pe cale să fie scos din casă, le cere oamenilor din sat s-o lase o clipă singură cu el: „Dragomire, îi spune ea, uită-te la mine: pentru faptă răsplată şi năpastă pentru năpastă!“ În acest uluitor personaj n-a putut fi identificat nimic din psihologia ţăranului român, fiindcă se punea de-a curmezişul o întreagă tradiţie. Literatura noastră nu cunoaşte astfel de personaje, nici psihologia extremă nu e obişnuită. Mai târziu, chiar şi Vitoria Lipan, mult mai blândă în tenacitatea cu care îşi urmăreşte scopul, a fost interpretată mai degrabă ca un personaj mitic, acceptându-se cu greu ideea că este unul realist, adică pur şi simplu o femeie rea şi neiertătoare. Anca, personaj de tragedie antică, a părut neverosimilă într-o literatură care nu dăduse nicio Medee şi nicio Fedră. Al. Ivasiuc (1972) a caracterizat bine tendinţa de „împăcare în pitoresc“ din literatura noastră, în care conflictele cad de obicei înainte de a se radicaliza, iar finalurile sunt rareori tragice, deşi *Ion*, *Baltagul* şi, iată, *Năpasta* îl contrazic. Francezii n-au respins piesa *Malentendu* a lui Camus, în care multe lucruri ne evocă *Năpasta*, ei având o tradiţie corneliană care la noi lipseşte. Dacă se poate reproşa ceva *Năpastei* nu este însă caracterul teribilei femei şi metoda cu care a urmărit să se răzbune, ci zolismul pe care piesa îl are în comun cu nuvelele de după ea: psihologiei îi este preferată fiziologia (e drept, mai puţin în piesă), pasiunile se reduc la fixaţii, personajele acţionând dincolo de bine şi de rău, aşadar în afara unui imbold al conştiinţei morale, faptele lor fiind mai curând rolul unei fatalităţi decât al simţului

de dreptate. Defectul Ancăi este de a semăna cu un robot pus în slujba ideii de răzbunare. Tot restul este subordonat acestei obsesii. Ea admite ca Dragomir să fie dus la ocnă pentru o crimă pe care n-a comis-o: ultimele vorbe pe care i le adresează arată că ştie bine ce face, distingând între răsplată şi năpastă. Nu numai că nu este nimic etic în Anca, dar patima ei răzbunătoare este mai degrabă obsesie decât suferinţă. Nu poate fi compătimită. E un caz patologic, nu unul tragic, în sens nobil.

Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, pp. 427-428

73 De când a fost scris articolul acesta, d. Caragiale a îmbogăţit opera sa teatrală cu *Năpasta*, după părerea noastră cea mai puternică concepţiune dramatică a autorului, cu toată esagerarea caracterului femeii.
74 Vasile Florescu, *Retorica şi neoretorica*, Bucureşti, Ed. Academiei, 1973
75 Romulus Demetrescu, *Tratat elementar de logică*, Bucureşti, Ed. „Remus Cioflec“, 1947